

Slimme(re) opsporing

Een verslag van de ontwikkeling en pogingen tot implementatie van een handreiking voor efficiënte opsporing door de politie

Ira Helsloot, Peter van Lochem, Carel Kijne

Slimme(re) opsporing

Slimme(re) opsporing

*Een verslag van de ontwikkeling en pogingen
tot implementatie van een handreiking voor
efficiënte opsporing door de politie*

Ira Helsloot

Peter van Lochem

Carel Kijne

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:

Sdu Klantenservice
Postbus 20025
2500 EA Den Haag
tel.: (070) 378 98 80
website: www.sdu.nl

Omslagontwerp: Imago Mediabuilders, Amersfoort

Afbeelding omslag: ANP-foto

ISBN: 9789012407908

NUR: 600

© 2021 Sdu, Den Haag; Politie & Wetenschap, Den Haag; Crisislab, Renswoude

Alle rechten voorbehouden. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden veelelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veelelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich te wenden tot de Stichting PRO, Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp www.cedar.nl/pro. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de aanwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden. No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoudsopgave

Deel I: tips en tricks voor slimmere opsporing / 9

1. Inleiding / 11

- 1.1 Aanleiding en doelstelling / 11
- 1.2 Het doel van het actieonderzoek / 12
- 1.3 De vraagstelling uitgewerkt / 14
- 1.4 Opzet en verloop van het actieonderzoek / 15
- 1.5 Leeswijzer / 17

2. Efficiency in de opsporing onderbelicht? / 19

- 2.1 De context: politieke opsporing / 19
- 2.2 Kwaliteit opsporing = boeven pakken én het voorkomen van missers? / 20
- 2.3 Kwaliteit = efficiency in de opsporing? / 22
- 2.4 Praktijk van en onderzoek naar bevorderen efficiëntie in de opsporing / 24
- 2.5 Een karakterisering van dit onderzoek naar meer efficiency in de opsporing / 26

3. Wat rechters doen en vinden / 29

- 3.1 Inleiding / 29
- 3.2 Wettig en overtuigend bewijs / 30
- 3.3 Eerste analyse: welke bewijsverzameling is toereikend? / 32
- 3.4 Verder gaan dan het minimumbewijs / 35
- 3.5 Tweede analyse: overdaad aan bewijsmiddelen? / 36
- 3.6 Implicaties voor efficiëntere opsporing / 39
- 3.7 Moeten alternatieve scenario's worden weerlegd met nog meer bewijzen? / 41

4. Hoe zet je ervaren rechercheurs slim in? / 45

- 4.1 Het klassieke model van beslissen versus natuurlijke besluitvorming / 45
- 4.2 Een cruciaal principe: experts beslissen in het algemeen snel en goed / 47
- 4.3 Procesvalkuilen voor ervaren rechercheurs / 48

- 4.4 De voors en tegens van tunnels / 51
- 4.5 Informatiezucht / 53
- 4.6 Twee procesaspecten op teamniveau / 54

Deel II: pogingen tot implementatie van de handreiking / 57

- 5. Wat theorie over implementatie / 59**
 - 5.1 Inleiding / 59
 - 5.2 Aspecten in een veranderproces / 60
- 6. Eerste verkenning(en) bij de DRR in Noord-Holland / 65**
 - 6.1 De 'eerste fase' van verkenning en toepassing in Noord-Holland / 65
 - 6.2 Analyse van de toepassing in Noord-Holland (in fase 1) / 80
- 7. Implementatie bij de DR in Noord-Holland / 85**
 - 7.1 Een nieuwe start in Noord-Holland / 85
 - 7.2 Verloop van de betrokkenheid bij de DR's in Noord-Holland / 88
 - 7.3 Kiezen en efficiënt werken in zes zaken / 92
 - 7.4 De impact van de handreiking binnen de DR's / 106
 - 7.5 Analyse van de implementatie bij de districtsrecherche / 113
- 8. Het geheel overziend / 119**
 - 8.1 Onderzoeksvraag en -opzet / 119
 - 8.2 Is er een probleem? / 121
 - 8.3 Concrete, beoogd bruikbare principes voor slimme opsporing / 122
 - 8.4 En helpen de principes ook in de praktijk? / 123
 - 8.5 Een poging tot analyse van de implementatiepogingen / 125
 - 8.6 Tot slot / 129

Geraadpleegde literatuur / 131

Bijlage 1 Leden klankbordgroep / 135

Bijlage 2 Overzicht analyse vijftig arresten Hoge Raad en gerechtshoven / 137

Bijlage 3 Nadere analyse van vijf hofdossiers / 143

Bijlage 4 Handreiking voor opsporingsteams versie 2019 / 153

Bijlage 5 Handreiking BTR versie 2019 / 163

Bijlage 6 Resultaten mini-enquête 2018 bij de DRR in Noord-Holland / 167

Bijlage 7 Nader gevolgde onderzoeken bij de DR's in Noord-Holland / 174

Bijlage 8 Uitkomsten enquête 'Slimmer opsporen' bij de DR's Kennemerland en Zaanstreek-Waterland, februari 2021 / 200

Bijlage 9 De effectiviteit van de politieke bewijsvoering in drie begeleide DR-zaken in Noord Holland / 217

Bijlage 10 Een eerste poging tot implementatie bij de DRR in Noord-Nederland / 222

Bijlage 11 Implementatie basisteamrecherche Twente West / 225

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap / 237

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap / 239

Deel I: tips en tricks voor slimmere opsporing

In dit eerste deel van deze rapportage beschrijven we wat efficiënte(re) opsporing is, waarom dat wenselijk is en welke tips theoretisch bruikbaar zijn voor de politie om slimmer op te sporen.

1. Inleiding

In dit inleidende hoofdstuk wordt eerst de aanleiding voor het experimentele onderzoek beschreven waarvan deze rapportage in twee delen verslag doet. Daarna worden de centrale vraagstelling en de daarbij behorende deelvragen beschreven. Tot slot beschrijven we het verloop van het onderzoek.

1.1 Aanleiding en doelstelling

Twintig jaar geleden raakte een van de auteurs van dit onderzoek als deskundige betrokken bij een politieonderzoek naar een brandstichting. Een man had zijn vrouw en kind vermoord waarna hij geprobeerd had de sporen van zijn daad te verstoppen door het huis in Renkum in brand te steken. De rechercheurs konden de man binnen enkele dagen arresteren voor de dubbele moord en de brandstichting op grond van een veelheid aan bewijsmiddelen. Het betrokken researchteam slaagde er echter niet in te achterhalen met welke middel de poging tot brandstichting had plaatsgevonden. De verdachte wilde er geen verklaring over afleggen. Ook het Nederlands Forensisch Instituut kwam er niet uit. De reden dat de zeer gemotiveerde opsporingsleider het punt van de technische oorzaak van de brandstichting niet kon laten rusten, was dat hij te veel gevallen had meegemaakt waarin de rechter verdachten van moord of doodslag vrijspak omdat niet alle – in het huidige opsporingspraakgebruik – scenario's die tot andere daders zouden kunnen leiden, waren 'uitgerechercheerd'. Daarom was er al een ordner vol met onderzoeksgegevens over de brandstichting verzameld. Ook de auteur kon de brandoorzaak niet vaststellen maar wel behulpzaam zijn bij het helder opschrijven in enkele pagina's dat er a) zonder twijfel sprake was van brandstichting hoewel b) het precieze middel waarmee de brandstichting plaatsvond niet achterhaald kon worden. De man is een jaar later voor alle feiten, dus ook de brandstichting, veroordeeld.¹

In de gesprekken met 'opsporingsleiders' die wij sindsdien hebben mogen voeren, komt telkens naar voren dat het Renkumse voorbeeld exemplarisch is: de politieke opsporing worstelt met opsporingskeuzes mede vanuit onzekerheid over de keuzes die rechters maken in de beoordeling van de waarde van opsporingsresultaten. Die onzekerheid leidt tot het minder efficiënt inzetten van researchcapaciteit dan nodig is van-

1 Zie www.trouw.nl, '18 jaar cel voor dubbele moord', 7 oktober 1999.

uit het oogpunt van het bereiken van een veroordeling of vrijspraak² of het besluiten tot het stopzetten van de opsporing³.

Ook andere bronnen laten die worsteling zien. Het boek *De gekooide recherche* van Princen, dat een verslag van zijn ervaringen als recherchekundige bevat, is bijvoorbeeld een interessante illustratie van de worsteling omdat hier vanuit het perspectief van de werkvloer wordt weergegeven hoe hier door bezielde rechercheurs mee omgegaan wordt: voor een zaak waarbij betrokkenheid wordt gevoeld, wordt zo veel mogelijk capaciteit bijeengesprokkeld om maar zo veel mogelijk scenario's dicht te kunnen timmeren.⁴ In een eerder onderzoek in opdracht van het programma Politie en Wetenschap hebben we zelf laten zien dat na de onterechte veroordeling in de Schiedammer parkzaak de focus van de vaste kern leidinggevenden van de teams grootschalige opsporing (VKL van de TGO's) op het aantoonbaar vermijden van tunnelvisie is komen te liggen en dat deze 'tunnelvisie op tunnelvisie' de efficiëntie van het opsporingsproces vermindert.⁵

In datzelfde en eerder onderzoek van Crisislab zijn ook een aantal andere keuzevalkuilen benoemd. Het gaat hier om psychologische mechanismen die onbewust kunnen leiden tot irrationele keuzes voor opsporingsactiviteiten. Eén voorbeeld noemen we slechts op deze plaats en dat is 'informatiezucht' dat wil zeggen de onbewuste neiging om juist over hetgeen je al veel weet nog meer details te willen weten.⁶

1.2 Het doel van het actieonderzoek

De in paragraaf 1.1 geschetste ervaringen en bevindingen waren voor ons aanleiding om Politie en Wetenschap te vragen een actieonderzoek te financieren waarbij een serie tips en tricks zou worden ontwikkeld om efficiënter met de opsporingscapaciteit om te gaan en dan in de praktijk van een aantal researchteams zou worden gekeken of de resulterende handleiding 'slimme opsporing' ook werkt.

2 In incidentele gevallen wordt door het Openbaar Ministerie in een zaak om vrijspraak gevraagd. Ook daar moeten dan voldoende bewijsmiddelen voor zijn.

3 Er zijn eigenlijk verschillende momenten waarop de politieke opsporing kan worden stopgezet: bij selectie van een zaak vanwege andere opsporingsprioriteiten, door de politie zelf voor kleinere zaken als blijkt na start van de opsporing dat er (toch) onvoldoende opsporingsindicatie is, of door het Openbaar Ministerie na afweging van de kansrijkheid van vervolging gezien de mogelijkheden tot bewijsvergaring. Merk op dat tijdens de opsporing ook de onschuld van personen kan worden aangetoond, meestal voordat zij verdachte zijn maar soms ook daarna.

4 Princen, 2015.

5 Helsloot, Groenendaal & Van 't Padje, 2012.

6 Helsloot, Groenendaal & Van 't Padje, 2012 en Helsloot & Groenendaal, 2012.

Actieonderzoek

‘We zien dit onderzoek als een actieonderzoek in de zin van de klassieke insteek van Lewin.⁷ Een recente definitie daarvan is dat actieonderzoek een vorm van handelen is naar aanleiding van een problematische situatie, met als bedoeling deze situatie te veranderen in samenwerking met de betrokken actoren en groepen, en gericht op theorieontwikkeling.⁸ Bij actieonderzoek wordt er dus bewust voor gekozen om niet alleen te observeren en te analyseren, maar ook om te helpen bij een proces om geconstateerde problemen op te lossen. De onderzoekscomponent betekent dat het actieonderzoek empirisch toetsbare uitspraken moet opleveren die te relateren zijn aan de wetenschappelijke body of knowledge. Dit type onderzoek is (nog) schaars binnen de politie (en overigens ook bij veel andere organisaties).

De definitie van *efficiënt* is in het voorgaande cruciaal. Een efficiënte opsporingsactiviteit betekent in dit actieonderzoek dat de (uitkomst van de) opsporingsactiviteit noodzakelijk is voor het bereiken van de ermee beoogde veroordeling of juist het besluit tot het stopzetten van het onderzoek of tot sepot.

Merk op dat dit betekent dat de efficiëntie van een opsporingsactiviteit daarmee mede afhangt van wat al aan bewijzen verzameld is.

Het zal daarom duidelijk zijn dat efficiëntie niet van elke opsporingsactiviteit op voorhand kan worden vastgesteld. In het introducerende Renkumse voorbeeld is tenminste zichtbaar dat over efficiëntie bewust(er) nagedacht kan worden. De genoemde onderzoeken die wijzen op onzekerheid over wat de rechter noodzakelijk acht aan bewijsvoering⁹ en daarom tot een neiging tot doorrechercheren leiden, suggereren ook dat meer efficiëntie mogelijk is.

De focus op efficiëntie heeft gedurende de looptijd van het actieonderzoek vragen opgeroepen bij verschillende leden van de klankbordgroep, bij betrokken officieren van justitie en bij verschillende opsporingsmedewerkers. We komen hier in hoofdstuk 2 op terug.

Voor ons is het uitgangspunt dat efficiëntere opsporing wenselijk is omdat daardoor de politie in staat zal zijn meer zaken op te lossen. Een belangrijke vooronderstelling hierbij is daarom dat de werkvoorraad van de politie groter is dan de beschikbare capaciteit.

⁷ Lewin, 1946.

⁸ Roose & Bouverne-De Bie, 2013.

⁹ Er bestaat een diversiteit aan toetsingskaders voor rechters om bestanddelen van een bewijsmiddel te waarderen die op basis van jurisprudentie van hogere rechters (Hoge Raad, Hof of ook wel het Europese Hof voor de Rechten van de Mens) tot stand zijn gekomen. Dit zijn nadrukkelijk richtlijnen waar het de rechter vrijstaat om ervan af te wijken zoals de Hoge Raad nog eens benadrukte toen het ging over het toetsingskader met betrekking tot de beoordeling van de betrouwbaarheid van getuigenverklaringen (zie ECLI:NL:HR:2015:284).

1.3 De vraagstelling uitgewerkt

In dit onderzoek was dus het startpunt de hypothese op basis van eerder onderzoek door onder andere de onderzoekers zelf dat in de praktijk enerzijds overbodige bewijsverzameling plaatsvindt terwijl anderzijds op sommige rechterlijke behoeftes geen antwoord wordt gegeven.

De ‘hoop’ was dat door het geven van concrete tips en tricks opsporingsfunctionarissen tot efficiëntere keuzes voor de inzet van hun capaciteit kunnen komen.

De centrale vraagstelling luidde daarmee:

Zijn er bruikbare aanbevelingen te geven die ervoor zorgen dat de efficiëntie van politionele opsporing wordt bevorderd door optimalisatie van de bewijsverzameling.

Als altijd houdt een oordeel over efficiëntie ook in dat er een beeld bestaat over effectiviteit: efficiëntie is een optimale inzet van opsporingscapaciteit zodat er voldoende bewijs is om tot een veroordeling of sepot/vrijspraak door OM/rechter te komen. Het bewijs bestaat dan uit hetgeen gepresenteerd wordt in het procesdossier¹⁰ en kent daarmee een inhoudelijk (beschreven kwaliteit van de bewijsmiddelen) en een procesmatig aspect (beschreven kwaliteit van het onderzoeksproces).

Deze centrale onderzoeksvraag geeft aanleiding tot de volgende twee deelvragen:

Deelvraag 1: is er wel een probleem, dat wil zeggen kan worden vastgesteld dat (inderdaad) structureel efficiëntere bewijsverzameling door de politie wenselijk en mogelijk is?

We zullen deelvraag 1 met name gaan beantwoorden vanuit ons efficiëntieperspectief, dat wil zeggen dat we zullen kijken naar *overbodige bewijsverzameling*, dat is het verzamelen en aanleveren van bewijzen die niet noodzakelijk zijn voor een veroordeling of sepot/vrijspraak. Het zal hier veelal gaan om het blijven verzamelen van bewijsmiddelen terwijl al voldoende bewijsmiddelen (van een bepaald type) verkregen zijn.

Deelvraag 2: kan op een praktisch bruikbare wijze worden beschreven wanneer er voldoende bewijs verzameld is?

¹⁰ De definitie van procesdossier staat in het Besluit processtukken in strafzaken: ‘de verzameling van processtukken die tijdens het opsporingsonderzoek aan het dossier zijn of worden toegevoegd’ onder regie van het Openbaar Ministerie. Net als de recherche zelf gebruiken we in dit onderzoek als synoniem ook wel opsporingsdossier.

Praktisch bruikbaar betekende dan in dit onderzoek dat er implementeerbare aanwijzingen ('principes') moesten worden gegeven om a) duidelijk te maken wanneer voldoende bewijs is verzameld en b) te voorkomen dat tijdens een opsporingsonderzoek in psychologische beslisvalkuilen wordt getrapt.

1.4 Opzet en verloop van het actieonderzoek

De beoogde opzet van dit actieonderzoek was

- Schrijf een handleiding 'slimme' opsporing met tips en tricks.
- Introduceer die handleiding in een aantal piloteenheden op het niveau van districtsrecherche en basisteamrecherche.
- Bepaal de effecten van de introductie op de opsporingspraktijk.

We schrijven met nadruk 'beoogde opzet' omdat zal blijken dat met name de introductie en bepaling van de resultaten van de introductie niet eenvoudig bleken.

We beschrijven het verloop van dit actieonderzoek in dit deel slechts kort in de volgende alinea's van de inleiding. In deel 2 van dit rapport wordt een nauwkeurig verslag gegeven omdat we denken dat de beschrijving ervan bijdraagt aan de kennis over opzet en uitvoering van actieonderzoek bij de politie dat gericht is op het bevorderen van efficiëntie van de taakuitvoering.

De eerste stap na opdrachtverlening in februari 2016 was het voeren van zeven diepgaande gesprekken met rechters en medewerkers van het Openbaar Ministerie over de opzet van het actieonderzoek. Zij onderkenden allen de geschetste problematiek en de behoefte aan een nadere verkenning van eventuele oplossingen hiervoor, maar gaven ook aan bedenkingen te hebben bij het streven naar meer efficiëntie. We komen, zoals al gesteld, op deze bedenkingen terug.

De volgende stap was een analyse van de vijftig meest recente uitspraken van gerechtshoven en Hoge Raad waarbij de vraag of werd voldaan aan het vereiste bewijsminimum expliciet aan de orde was. Doelstelling was het kunnen onderbouwen en beschrijven van wat een redelijk bewijsminimum is. Zie bijlage 2.

Parallel is op basis van de parate kennis bij Crisislab over psychologische valkuilen een opzet gemaakt voor praktische tips en tricks om daar mee om te gaan.

Met de klankbordgroep die voor dit onderzoek is gevormd is (zie bijlage 1), is vervolgens in september 2016 gesproken over de eerste ideeën voor de handleiding. De klankbordgroep zag veel waardevolle elementen in de handleiding, maar ook de klankbordgroep had kanttekeningen bij het centraal stellen van efficiëntie.

De klankbordgroep sprak daarnaast de wens uit om de aanname dat zaaksdossiers meer informatie bevatten dan de rechter gebruikt, te valideren. Dit bleek eenvoudiger gevraagd dan gedaan omdat de zaaksdossiers niet openbaar zijn. Het vergde uiteindelijk een halfjaar voordat toestemming werd verkregen van het gerechtshof Arnhem. We hebben een aanzet kunnen doen tot de gevraagde validatie door een analyse van de eerste vijf zaken van het gerechtshof uit 2017 (zie bijlage 3).

Voor de start van het onderzoek was er met de leidinggeevenden van de districtsrecherche van twee eenheden gesproken die enthousiast waren over deelname aan de pilotfase van het onderzoek. Een van de leidinggeevenden vertrok van zijn positie en de andere leidinggevende kwam vanwege extra belasting van zijn districtsrecherche voor een andere landelijke pilot terug op zijn eerdere informele toezegging. De vanuit de Nationale Politie aangewezen adoptant op het niveau van de eenheidsleiding van dit experimentele onderzoek zag mogelijkheden voor deelname van zijn districtsrecherche. Uiteindelijk heeft de pilot hier niet kunnen plaatsvinden (zie bijlage 10) maar wel is de leidraad medio 2017 geïntroduceerd in Noord-Holland (districtsrecherche) en een specifieke versie voor de basisrecherche is in het tweede kwartaal van 2018 in Twente West geïntroduceerd (zie bijlage 11). In beide gevallen was de leiding enthousiast over de gedachte om tot meer efficiency te komen, maar wilde het gebruik ervan niet opleggen aan de medewerkers. In de beide pilots moest daarom uitgegaan worden van de overtuigingskracht van (de introductie van) de handreiking. De pilots bleken een beperkt succes en daarmee wilden we het onderzoek afronden. In 2019 echter meldden zich de leidinggeevenden van twee districtsrecherches en hun gebiedsofficieren vol enthousiasme om met de handreiking aan de slag te gaan. In overleg met het programma Politie en Wetenschap hebben we daaraan meegewerkt in een traject dat door de coronaperikelen vertraagd werd. In deel 2 van dit rapport beschrijven we het proces van implementatie in Noord-Holland meer in detail.

De beschrijving zal duidelijk hebben gemaakt dat het onderzoek heel veel langer heeft geduurd dan vooraf gedacht. Ondertussen stond en staat de wereld natuurlijk niet stil. In het bijzonder wordt (gelukkig) op veel plaatsen in het land binnen de politie gesproken over de handreiking. Ook binnen het Openbaar Ministerie is discussie over de betekenis van de juridische analyse die voor dit onderzoek is uitgevoerd. Het beoordelingskader is in 2018 verder uitgewerkt ten behoeve van een evaluatie van de juridische advisering binnen de eenheid Den Haag.¹¹

Voorzien was in twee stappen de praktische bruikbaarheid van de handleiding te toetsen:

1. Na de introductie zouden geselecteerde leidinggeevenden gedurende drie maanden de gelegenheid krijgen om ervaringen te verzamelen in het gebruik van de leidraad. Deze drie maanden zouden inzicht op moeten leveren in de gepercipieerde bruikbaarheid van de leidraad en het gebruiksgemak.

11 Scholtens & Van Lochem, 2020.

2. Daarna wilden we de casus die in de periode daarna werden doorgeleid via het OM naar de rechtbank analyseren op effect en bruikbaarheid van de in de handreiking beschreven (verantwoording van) keuzes. Deze analyse, zo verwachtten wij, zou pas een jaar na de eerste toetsingsperiode kunnen worden gemaakt gezien de doorlooptijd van rechterlijke procedures.

We moeten op deze plaats al concluderen dat we de tweede stap alleen in de laatste twee pilots hebben kunnen zetten door de beperkt aantoonbare doorwerking van de handleiding binnen de eerste pilots. Uiteindelijk hebben we voor de eerste pilots alleen kwalitatieve oordelen van de betrokken opsporingsmedewerkers in beeld kunnen brengen. In deel 2 van dit onderzoeksverslag rapporteren we hierover in detail.

1.5 Leeswijzer

Het eerste deel van dit onderzoeksverslag bevat, inclusief dit eerste hoofdstuk, in totaal vier hoofdstukken.

Hoofdstuk 2 gaat in op de beperkte aandacht voor efficiency in de opsporing. Het hoofdstuk poogt ook de zorgen van de klankbordleden en van andere gesprekspartners te weerleggen dat het streven naar efficiency niet ‘rechtsstatelijkheid’ zou zijn.

Hoofdstuk 3 gaat in op de wijze waarop rechters omgaan met bewijsmiddelen, of er sprake zou kunnen zijn van overvloedige bewijsverzameling door de politie en welke inzichten die hieruit voortvloeien van invloed zouden kunnen zijn op de wijze waarop de politie aan opsporing doet.

Hoofdstuk 4 gaat in de op psychologische valkuilen bij beslissingen over opsporingsactiviteiten.

Hoofdstuk 3 en 4 zijn daarmee de inhoudelijke hoofdstukken waaruit de tips en tricks voor efficiënte opsporing volgen die in de handreiking *Slimme(re) opsporing* zijn samengevat die een los onderdeel is van dit rapport. We maken onderscheid tussen procesmatige tips voor leidinggevend, voor (forensisch) rechercheurs en vaktechnische tips. In de hoofdstukken 3 en 4 zullen de tips en tricks telkens worden geïntroduceerd op de plek waar ze onderbouwd worden.

Het tweede deel van dit onderzoeksverslag beschrijft eerst het gehanteerde analysekader om implementatie te beoordelen en daarna in twee hoofdstukken hoe de implementatie van de handreiking in Noord-Holland is verlopen. In bijlagen 10 en 11 worden de leerpunten van de implementatie in Noord-Nederland en Twente beschreven.

Het onderzoeksverslag sluit af met een slotbeschouwing over de bevindingen van dit actieonderzoek.

2. Efficiency in de opsporing onderbelicht?

In dit hoofdstuk gaan we kort in op de noodzaak voor meer aandacht voor efficiency in de opsporing door de politie in Nederland.

2.1 De context: politieke opsporing

De politie verricht onderzoek naar vermoedelijk strafbare inbreuken op de rechtsorde, en heeft daarvoor een aantal bijzondere bevoegdheden. De doelstelling daarvan is bewijs te verzamelen op grond waarvan kan worden besloten dat vervolging en veroordeling van verdachte(n) al dan niet opportuun en gerechtvaardigd is.

De onafhankelijke rechter beslist uiteindelijk over de veroordeling, in de gevallen waarin de officier van justitie (OvJ) dit heeft gevorderd op basis van een tenlastelegging.¹² Voor die tenlastelegging vormt het door de politie opgespoorde bewijs de grondslag. De politieke opsporing staat onder leiding van de OvJ.

Artikel 132a van het Wetboek van Strafvordering

‘Onder opsporing wordt verstaan het onderzoek in verband met strafbare feiten onder gezag van de officier van justitie met als doel het nemen van strafvorderlijke beslissingen.’

Voor ‘kleinere’ zaken (veelvoorkomende criminaliteit) geldt dat de politie die feitelijk zelfstandig onderzoekt inclusief een eventueel besluit tot het stopzetten van onderzoek. Het OM besluit dan op basis van het door de politie aangeleverde dossier tot vervolging of sepot.

In ‘grotere’ zaken (high impact crimes en ondermijning) geeft het OM ook in meer of mindere mate leiding tijdens het opsporingsproces. Dat wil zeggen dat keuzes over de inzet van (bijzondere) opsporingsmiddelen en capaciteit aan de betrokken officier van justitie worden voorgelegd.

¹² Deze korte samenvatting laat veel nuances buiten beschouwing zoals het recht van betrokkenen om beroep aan te tekenen als de politie besluit tot het stopzetten van het onderzoek.

Het algemene kader voor keuzes over de opsporing is de *Aanwijzing voor de opsporing* (versie 2014). Dit kader geeft enerzijds aan dat bij alle zaken waarbij een verdachte in beeld is en bij alle high impact crimes opsporingsonderzoek moet worden verricht maar anderzijds dat beslissingen over ‘de start en de duur van het onderzoek, capaciteitsinzet en de wijze van opsporing’ genomen moeten worden. Een criterium daarbij is ‘opsporingsindicatie’ met als algemeen uitgangspunt dat ‘in zaken met opsporingsindicatie altijd een opsporingsonderzoek wordt ingesteld’.

De *Aanwijzing voor de opsporing* onderkent dat er keuzes gemaakt moeten worden vanwege een beperkte capaciteit maar biedt verder geen concreet handvat hoe die keuzes te maken.

Voorbeeld onderkenning noodzaak keuzes in Aanwijzing voor de opsporing

‘5. Kader voor de aanpak van VVC-zaken

Voor de overige (niet-heterdaad- en niet-‘kant-en-klaar-’)zaken geldt dat een afweging gemaakt moet worden. Daarbij worden de kenmerken van de zaak afgewogen tegen beleidsmatige prioriteiten. Bij VVC-zaken spelen ten aanzien van de zaak zelf twee criteria een rol: enerzijds de opsporingskans, althans de mate waarin er aanknopingspunten voor onderzoek zijn en anderzijds de bewijsbaarheid. De beschikbare opsporingscapaciteit wordt daarmee zo veel mogelijk ingezet voor de goede en kansrijke zaken. Voor wat betreft de beleidsmatige prioriteiten geldt voor deze categorie zaken dat het lokaal veiligheidsbeleid leidend is. Daarnaast kan landelijk beleid reden zijn om – in overleg met het OM – een zaak op te pakken. Lokaal of regionaal vastgestelde prioriteiten kunnen daartoe vertaald worden in lokale criteria voor casescreeening. Uitgangspunt daarbij is dat een zaak die binnen de vastgestelde (prioritaire) thema’s valt en die voldoende opsporingsindicaties heeft en bewijsbaar is, altijd opgepakt moet worden⁶. Vanzelfsprekend kan in bijzondere gevallen, bijvoorbeeld vanwege de (potentiële) gevoeligheid daarvan – in overleg met het OM – van deze criteria worden afgeweken.’

6 Indien het toch noodzakelijk is om binnen deze categorie zaken te prioriteren, dan zijn de (relatieve) zwaarte van de zaak en de impact op het slachtoffer leidend.

2.2 Kwaliteit opsporing = boeven pakken én het voorkomen van missers?

We verwijzen naar ons eerdere ‘Naar een beter opsporingsresultaat, pleidooi voor een maatschappelijk debat over een rationelere afweging bij de politieke opsporing’ voor de observatie dat we midden in de derde crisis van de opsporing zitten. De eerste crisis was die over de inzet van bijzondere opsporingsmiddelen in de jaren negentig, de tweede crisis over de kwaliteit van de opsporing naar aanleiding van een onterechte veroordeling en de derde huidige is die over het lage opsporingspercentage.

Uit managementsamenvatting Naar een beter opsporingsresultaat

‘Na de IRT-integriteitscrisis in de opsporing van de jaren negentig en de kwaliteitscrisis van begin van deze eeuw na de Schiedammer parkmoord, wordt in dit decennium aan de effectiviteit van de opsporing door politie, media, onderzoekers en politiek getwijfeld. Het algemene oplossingspercentage van minder dan een kwart roept dan ook geen vertrouwen op.

De algemene teneur binnen de politie(wetenschap) is dat de bureaucratie die het gevolg is van de eerste twee crises, één van de twee redenen is voor de derde crisis. De andere veel gegeven reden is dat de wereld complexer wordt en de politieke opsporing daar nog niet voldoende voor is toegerust. De effectiviteitscrisis is dus een simpel schaarste- en professionaliteitsprobleem dat kan worden opgelost met meer en betere rechercheurs.

Wie dieper kijkt moet echter constateren dat dit niet zo simpel ligt. Wij denken dat het onderliggende probleem voor alle drie de crises er een is die in allerlei domeinen speelt: hoeveel willen we als samenleving uitgeven voor welke kwaliteit van een dienst?

De discussie over de opsporing verschilt daarmee niet essentieel van die bijvoorbeeld over de medische zorg in Nederland. Een foutloze zorg die alle kwalen aanpakt is onbestaanbaar en onbetaalbaar. De Raad voor de Volksgezondheid en Zorg heeft daarom in 2006 in een baanbrekend advies gepleit voor transparantie hierover en voor een grens aan de investeringen per gewonnen gezond levensjaar. Deze norm wordt sindsdien *grosso modo* gehanteerd in de medische zorg.

Deze maatschappelijk discussie moet volgens ons ook gevoerd worden over de gewenste inzet van capaciteit binnen de opsporing. Nee, niet aan elke misdaad zal opsporingscapaciteit worden besteed en ja, er zullen incidenteel onschuldigen veroordeeld worden.’

De lijn uit ons pleidooi wordt (nog) niet door iedereen gedeeld. In beschouwingen over de kwaliteit van de opsporing wordt deze kwaliteit vaak aan alleen de uitkomst van een gerechtelijk proces gerelateerd. Een vrijspraak wordt dan als een teken van slechte kwaliteit gezien. Een onterechte veroordeling wordt beschouwd als een ontoelaatbaar falen.

Peter van Koppen is in Nederland een uitgesproken wetenschappelijk vertegenwoordiger van deze lijn van redeneren. Hij onderkent dat een strafproces geen exacte wetenschap is maar stelt dat alle inspanningen erop gericht moeten zijn om de ‘kardinale fout’ van een onterechte veroordeling te voorkomen. Zo bespreekt Van Koppen in *Overtuigend bewijs* dat rechters altijd in een bepaalde mate een gok moeten nemen bij het komen tot een veroordeling. Wanneer er veel of sterk bewijs is, wordt die gok doorgaans kleiner, en bij weinig en zwak bewijs is die gok groter. Goede rechters zouden volgens Van Koppen bij weinig bewijs de gok te groot vinden en de verdachte vrijspre-

ken. Tegelijkertijd onderkent hij dat ook een goede rechter gerechtelijke dwalingen zal kunnen begaan omdat hij niemand kan veroordelen wanneer hij helemaal geen gok zal durven wagen.¹³

De oplossing van Van Koppen om onterechte veroordelingen zo veel mogelijk te vermijden, is om met alternatieve scenario's te werken. Het OM dient in de tenlastelegging een plausibel schuldig scenario te laten schetsen (waarbij ook aangegeven wordt wat blinde vlekken zijn, er gerefereerd kan worden aan bewijsmiddelen, waarbij er doorgevraagd kan worden tot men bij de reputatie van de bron of algemene feitelijkheden komt).¹⁴ Vervolgens moeten alternatieve scenario's in beeld worden gebracht.¹⁵ De officier van justitie moet dan aantonen waarom het gepresenteerde scenario superieur is aan de alternatieve scenario's.

In een dergelijke, veelal als rechtsstatelijk betitelde benadering past geen efficiencyoverweging. Toch heeft de efficiencyvraag ook een rechtsstatelijk aspect in zich, zo betogende wij in de volgende paragraaf.

2.3 **Kwaliteit = efficiency in de opsporing?**

De focus op effectiviteit van de opsporing als de enige maatstaf voor de kwaliteit van de opsporing laat een belangrijk ander beoordelingsaspect van de opsporing buiten beschouwing, namelijk de efficiency van het opsporingsproces.

In het eerdergenoemde *Pleidooi* hebben we nadrukkelijk de koppeling gelegd met de gezondheidszorg waar ook keuzes gemaakt moeten worden over hoe middelen ingezet worden omdat de middelen niet onbeperkt zijn. Er kan daar, en volgens ons ook in de opsporing, niet volstaan worden met een continue vraag naar meer financiering omdat a) de vraag naar meer zorg onuitputtelijk is en b) er eerst moet worden aangetoond dat de beschikbare middelen optimaal (verdeeld) zijn ingezet.

Wij volgen in deze paragraaf een aanvullende lijn van redeneren op die van Van Toor (2017).¹⁶ Hij gebruikt als kernargument dat de vraag of opsporing(smiddelen) wel moeten worden ingezet of doorgezet er ook een is van subsidiariteit: het inzetten van opsporing is het inzetten van een bevoegdheid van de politie waarvan de kosten en de baten met elkaar in evenwicht moeten zijn.

13 Van Koppen, 2011.

14 Van Koppen, 2011.

15 Van Koppen, 2011.

16 Van Toor, 2017.

Uit *Het schuldige geheugen*?

‘Naast de effectiviteit van een opsporingsmethode is de efficiëntie van de methode een belangrijke pijler om de bevoegdheid op te beoordelen. Er is echter zeer weinig informatie bekend over de efficiëntie van opsporingsmethoden. De kosten van de verschillende methoden die in Nederland worden ingezet, zijn niet inzichtelijk. Gegevens over in hoeveel strafzaken een bepaalde methode werd ingezet en in hoeveel zaken deze methode bewijs opleverde dat werd gebruikt voor een bewezenverklaring, worden niet gepubliceerd. De mogelijkheid om efficiëntieberekeningen te maken van verschillende opsporingsmethoden is niet mogelijk als de kosten van de inzet en het aantal keer dat de methode bruikbaar, betrouwbaar bewijs heeft opgeleverd.’

Van Toor geeft als voorbeeld de inzet van het opsporingsmiddel DNA-verwantschapsonderzoek. Bij de behandeling van het DNA-verwantschapsonderzoek verwijst de toenmalige minister van Justitie Hirsch Ballin naar positieve ervaringen met DNA-verwantschapsonderzoek in Engeland.¹⁷ De minister gebruikt als argument voor de introductie in Nederland dat in Engeland positieve ervaringen met het gebruik van de methode zijn. Wat de minister niet doet is een efficiencyberekening geven waarin is meegenomen in hoeveel zaken een DNA-match met verwantschapsonderzoek is gevonden en hoe vaak de resultaten uit het DNA-onderzoek als bewijs zijn gebruikt. Blijkbaar vindt de minister het voldoende dat de methode in Engeland succesvol is ingezet en is het niet belangrijk (genoeg) om ook de doelmatigheid te beoordelen. Van Toor verwijst naar wat Goldstein noemde het ‘means-over-ends-syndroom’: als opsporingsmethoden mogelijk zijn, worden ze gecreëerd voor en gebruikt door de politie, ongeacht of de methode efficiënt is.¹⁸

Van Toor sluit zich daarmee, net zoals wij, aan, bij onderzoekers zoals Van Duijn die stelt dat ‘Strategische beslissers binnen het OM en de politie zijn immers, net als andere overheidsinstellingen, verplicht om ingezette capaciteit en middelen te verantwoorden en indien nodig bij te stellen’.¹⁹

Van Toor gebruikt het efficiencyargument overigens vooral als het gaat over de keuze van nieuwe opsporingsmiddelen. Hij beoogt dat de noodzaak tot efficiency soms ook verdergaande inbreuken op de privacy van verdachten mogelijk moet maken. Dit was in de kern het argument van het Amerikaanse Hooggerechtshof om gps-tracking toe te staan van voertuigen van verdachten in plaats van volgen op afstand door agenten.²⁰

17 *Kamerstukken II* 2007/08, 31415, nr. 1, p. 21.

18 Goldstein, 1979.

19 Duijn, 2013.

20 Bankston & Soltani, 2014.

2.4 Praktijk van en onderzoek naar bevorderen efficiëntie in de opsporing

In 2004 is het boek *Rechercheportret, over dilemma's in de opsporing* van Christianne de Poot e.a. verschenen. Naar eigen zeggen is dit het 'het eerste wetenschappelijke onderzoek naar de dagelijkse praktijk van het recherchewerk'.

Het eerste dilemma dat geschetst wordt, is dat het zoeken van een evenwicht tussen de wens en de noodzaak om een zaak op te lossen, de kans dat verdere activiteiten tot een oplossing leiden en de kosten die deze activiteiten met zich meebrengen. De praktijk die zij schetsen, is er een waarin efficiencyvragen geen rol spelen: zo wordt min of meer automatisch tot het tappen van gesprekken besloten hoewel hier slechts zelden resultaten mee gehaald worden en zelfs veel taps niet worden uitgeluisterd.

De suggestie van de auteurs is dan ook om een kosten-batenafweging te doen, namelijk om de kosten van nieuwe onderzoekslijnen af te wegen tegen hun kans op succes.²¹

Efficiencygerichte aanbevelingen worden overigens meteen afgezwakt door de zorg voor onterechte veroordelingen (dit kan niet verbazen omdat Peter van Koppen een van de auteurs is). Zo waarschuwen zij ervoor een onderzoek niet te breed te maken maar ook om op te passen met *verdachtegeleid* onderzoek (ook wel *dadergericht* onderzoek). Dit in tegenstelling tot *misdrijfgeleid*, oftewel *delictgericht* onderzoek. Bij het eerste staat de verdachte centraal, en wordt onderzocht of hardgemaakt kan worden dat deze een of meerdere misdrijven heeft gepleegd. Hierbij zou gemakkelijk het onderscheid tussen hard bewijs, verdachtmakingen en opgeklopt bewijs uit het oog kunnen raken. Daarmee is er een groter risico op onterechte veroordelingen.

Illustratief voor de huidige recherchepraktijk is het boek *Opsporing belicht, over strategieën in de opsporing* uit 2012 van Christianne de Poot et al. De auteurs schrijven zelf dat hun werk 'alle kenmerken van een handboek heeft [dat wil zeggen] een publicatie die de stand van zaken op een vakgebied schetst'. Aan sturing op recherchewerk is deel 3 van het boek gewijd. Volgens hen vindt inhoudelijke sturing vooral plaats door recherchechefs op basis van op te stellen projectplannen.

Uit *Opsporing belicht, over strategieën in de opsporing*

'Sinds het ABRIO-tijdperk (2003) wordt er bij de Nederlandse recherche gewerkt met pre-weeg documenten, projectvoorstellen en projectplannen, met voortgangsverslagen en met plannen van aanpak. Dit zijn gestandaardiseerde documenten die moeten helpen het opsporingsproces vlot te laten verlopen. Met name het gebruik van projectplannen helpt recherchechefs om inhoudelijke sturing te geven aan onderzoeken, verder helpt het stuurploegen om op basis van inhoudelijke argumenten afwegingen te maken.' (p. 115)

²¹ De Poot e.a., 2004.

De auteurs zijn kritisch over het vermogen van de recherche(chefs) om in termen van tactische doelstellingen van rechercheonderzoek te denken.

Uit Opsporing belicht, over strategieën in de opsporing

‘Een belangrijk element van het projectplan is het bepalen van het doel van een onderzoek, alsmede van de strategie om dat doel te behalen. Het formuleren van een doelstelling voor een rechercheonderzoek blijkt echter wel een kunst apart. In onderwijs-situaties komt het veel voor dat (ervaren) recherche-leidinggevend en bij het formuleren van doelstellingen als eerste denken aan het aanhouden van de verdachte en het in beslag nemen van bewijsmateriaal of andere goederen. Naastliggende of hogere doelen worden met meer moeite geformuleerd en gevonden.’ (p. 115)

In het hele boek komt het begrip efficiency eenmaal voor. Wie het citaat leest, ziet dat hier met efficiency toch eigenlijk effectiviteit wordt bedoeld. Het OM moet alleen maar sturen op de kansrijkheid van de procesgang. De overlap met sturen op efficiency is dan alleen dat er niet moet worden ingezet op zaken die van tevoren al geen perspectief bieden.

Uit Opsporing belicht, over strategieën in de opsporing

‘De logica achter de betrokkenheid van de officier van justitie bij het weeg- en stuurproces is dat diens instemming met de gemaakte keuzes uiteindelijk leidt tot een kansrijke procesgang. Het voorkomt in ieder geval dat zaken bij het OM worden aangedragen waarvan de officier van justitie vaststelt dat zij niet opportuun zijn en die beter in een vroeg stadium hadden kunnen worden afgebroken of zelfs helemaal niet hadden moeten worden gedraaid. In zijn meest ultieme vorm bevordert deze betrokkenheid de efficiency en de kwaliteit van de opsporing’ (p. 115)

De auteurs zien sowieso geen rol van het OM bij tactische besluitvorming en dus bij sturen op efficiency ‘in de opsporing is de klassieke rolverdeling: OM gaat over de wat-vraag, politie over de hoe-vraag.’

Een ander frame van het begrip efficiency in het politiebeleid sinds 2015

In 2015 ontstond veel media-aandacht – en daarmee ook politieke aandacht – voor het in de perceptie onvoldoende functioneren van de politieke opsporing. Onder druk werden rapporten geschreven over de alarmerende situatie zoals *Handelen naar waarheid* (2016) en werd een nationaal verbeterprogramma gestart *Naar een effectieve en toekomstbestendige opsporing*. Eind 2018 verschijnt als op het moment van schrijven van deze rapportage meest recente loot aan deze stam de *Ontwikkelagenda opsporing*. Het begrip ‘efficiency’ wordt in alle hiermee verbonden rapporten en plannen in een heel ander frame geplaatst: de efficiency staat onder druk door onvoldoende ondersteuning van de rechercheurs. Meer kwalitatieve ICT, minder administratieve lasten en meer (en opvallend genoeg meer hoger opgeleid) personeel is de beoogde oplossing voor dit probleem.

In 2020 is het verslag verschenen van een serie waarnemingen gericht op de cultuur binnen de recherche in de periode 2017-2018 door Landman et al.²² Voor dit onderzoek is relevant dat het begrip efficiency in het gehele boek niet voorkomt.²³ Veel van de van de citaten in het boek suggereren dat nadenken over een optimale inzet van opsporingscapaciteit (nog steeds) geen gewoonte is binnen de recherche.

Ook in 2020 verscheen het (eerste) *Periodiek beeld opsporing* van de Inspectie Justitie en Veiligheid. Ook hierin komt het begrip 'efficiency' niet voor maar wel wordt onder het kopje 'besturing van de opsporing' opgemerkt dat 'de besluitvorming over de inzet van de opsporingscapaciteit voor zwaardere opsporingszaken ondoorzichtig en verbrokkeld [is]'.²⁴

Onderzoek naar de efficiency van politieke opsporing is daarmee feitelijk niet bestaand.

2.5 Een karakterisering van dit onderzoek naar meer efficiency in de opsporing

Concluderend kan gesteld worden dat onderzoek naar opsporing tot op heden zich vooral heeft gericht op verbetering van de kwaliteit van onderzoek, maar niet op de verbetering van de efficiëntie van het opsporingsproces. Weliswaar is het dilemma van de noodzakelijke kosten-batenafweging onderkend, maar tot op heden is dit nooit nader onderzocht. In het actieonderzoek, waarvan deze rapportage het verslag is, doen we een poging daartoe.

De gerichtheid op efficiëntie in plaats van op kwaliteit leidt ertoe dat deze verkenning de juridische aspecten van bewijsverzameling heel anders benadert: in plaats van ons te richten op de vraag of er wel voldoende bewijsmiddelen verzameld zijn en of er wel voldoende scenario's zijn doorlopen om met zo veel mogelijke zekerheid een *individuele zaak* tot een succes te maken, kijken we welke minimale bewijsvoering volstaat om *in het algemeen* tot een veroordeling (c.q. goede strafvorderlijke beslissing) te komen zodat met de beschikbare opsporingscapaciteit zo veel mogelijk zaken succesvol kunnen worden afgerond. Hierover gaat het volgende hoofdstuk 3.

22 Landman, Kouwenhoven & Brussen, 2020.

23 Uitzondering is dat in de coderingslijst voor ordening van de waarnemingen in een bijlage is opgenomen als een van de te observeren verschijnselen: 'Onproblematische inefficiëntie Tijdens het werken aan opsporingsonderzoeken wordt er (soms) dubbel werk verricht of vindt er reparatiewerk plaats, veelal als gevolg van de soms ongestructureerde manier van werken. Deze inefficiënties lijkt vrijwel niemand problematisch te vinden. Aan de ene kant is er altijd zorg over te weinig capaciteit en aan de andere kant wordt er slordig met capaciteit omgegaan.' In het verslag wordt hier verder niet op teruggekomen.

24 Inspectie Justitie en Veiligheid, 2020.

Laat de cyclische werkelijkheid zich wel lineair benaderen?

Een terugkerende opmerking binnen de begeleidingscommissie en bij gesprekspartners van vooral het OM was 'Is jullie benadering niet te simplistisch lineair? De praktijk van opsporing is een cyclische waar je aan het begin nu eenmaal niet weet waar je uitkomt.' De impliciete betekenis van deze opmerking was dan dat onze hypothese incorrect was dat door vooraf slimmer na te denken over wat je met welke inspanningen wilt bereiken een *grosso modo* efficiëntere opsporing mogelijk is. Onze tegenwerping is dat er vooraf geen reden is om aan te nemen dat politieke opsporing het enige domein is waar rationaliteit geen effect zou hebben op efficiency. Cruciale principes als 'overweeg of meer opsporingshandelingen nog wel zinvol zijn als je al een minimumbewijs hebt verkregen' kijken overigens vooraf terug op wat de politieke opsporing bereikt heeft, niet vooruit. Uit de observaties in deel 2 van deze rapportage zal ook blijken dat vooruitdenken op veel punten mogelijk en behulpzaam is.

Dit onderzoek onderscheidt zich ook door besluitvormingsgebreken niet uitsluitend of hoofdzakelijk te wijten aan tunnelvisie, maar breder in te gaan op relevante beslissingstheorieën die inzicht geven in besluitvormingsgebreken. Aan de hand van een kort overzicht van de meest relevante beslissingstheorieën zal in hoofdstuk 4 een nadere keuze worden gemaakt van te voorkomen beslissingsgebreken en de daarbij passende handvatten.

Ten overvloede: dit onderzoek richt zich niet op een efficiëntere argumentatie door de rechter

Er bestaat een levendig wetenschappelijk debat dat zich richt op een verbetering van de rechterlijke argumentatie. Dit debat kent drie invalshoeken:

- In de eerste benadering is het wenselijk dat rechterlijke dwalingen worden voorkomen door voor elk afzonderlijk bewijsargument tegenargumenten te zoeken om daarmee zwakke plekken in de bewijsvoering uit te sluiten.
- In een tweede benadering staan niet afzonderlijke argumenten maar scenario's centraal. Meer zekerheid van de bewijsvoering wordt hier nagestreefd door alle denkbare verhalen over wat er is gebeurd (scenario's) door onderlinge vergelijking te falsifiëren. De al genoemde rechtspsycholoog Peter van Koppen is de meest bekende vertolker van deze benadering.
- In een derde wetenschappelijke bijdrage gericht op een grotere zekerheid van de strafrechtelijke bewijsvoering staat kansrekening centraal. Deze benadering is erop gericht dat de kans op een overeenstemming van bewijsbeslissing en waarheid zo groot mogelijk is. De bayesiaanse methode is ongetwijfeld de bekendste uitwerking van deze kwantitatieve benadering van bewijszekerheid.²⁵

De benaderingen hebben gemeen dat efficiëntie erin geen rol speelt. In de juridische benadering volstaat men op dit punt met de wel heel ruime formulering dat 'het onder-

25 Sjerps & Berger, z.j.

zoek in strafzaken niet eeuwig kan duren.²⁶ Was doelmatigheid in de klassieke juridische benadering van Radbruch zelfs nog deel van het recht, in actuele rechtsstatelijke beschouwingen heeft het streven van de overheid naar doelmatigheid of efficiëntie vaak een negatieve connotatie.²⁷ Maar ook in de overige wetenschappelijke benaderingen spelen doelmatigheid en efficiëntie geen rol. Die onverschilligheid blijkt bijvoorbeeld uit het voorstel van Prakken om de drie genoemde methoden allemaal toe te passen.²⁸ Dit betekent dat de rechter zich eerst alle argumenten van tegenargumenten voorziet en deze weer toetst; vervolgens alle denkbare scenario's paarsgewijs vergelijkt om zich dan te zetten aan de toepassing van de bayesiaanse of vergelijkbare kwantitatieve benadering. Vragen over efficiëntie zijn hierbij niet aan de orde, evenmin de vraag of de rechter überhaupt in staat is om de kwantitatieve methode toe te passen.²⁹

26 Dreissen, 2007.

27 Vaak in de vorm van het zich afzetten tegen New Public Management, bedrijfsmatigheid en dergelijke. Voor Tjeenk Willink is dit bron van alle kwaad. Zie: Herman Tjeenk Willink, 2021.

28 Prakken, 2014.

29 Voor Mackor, die vermoedelijk terecht aangeeft dat de rechter daartoe niet in staat zal zijn, is dit aanleiding om het monopolie van juristen in de rechtspraak open te breken door introductie van wat zij noemt 'Kansen-rechters', deskundigen op het terrein van statistiek en waarschijnlijkheidsleer. Zie: Mackor, 2020.

3. Wat rechters doen en vinden

In dit hoofdstuk gaan we in op de rol van bewijs in het strafrechtelijke proces, in hoeverre er sprake is van overvloedige bewijsverzameling en welke consequenties hieraan ontleend kunnen worden voor een efficiëntieslag in de opsporing. Die consequenties zijn bouwstenen voor de Handreiking Slimme(re) opsporing.

3.1 Inleiding

Bewijsmiddelen spelen een centrale rol in de strafrechtspraak. Zij vormen de grondslag van de tenlastelegging door de officier van justitie (OvJ) en evenzo van de bewezenverklaring door de rechter. Het gaat de rechter om het nemen van een goede strafrechtelijke beslissing. Die kan ook vrijspraak of ontslag van rechtsvervolgning zijn. Dat geldt ook voor de OvJ. Zelfs na het uitbrengen van de tenlastelegging kan de OvJ vrijspraak of ontslag van rechtsvervolgning vorderen, wanneer de OvJ alsnog vindt dat de bewijsmiddelen onvoldoende grond bieden voor bewezenverklaring. Niettemin zullen de opsporing en vervolging gewoonlijk gericht zijn op een veroordeling door de rechter.

Het overgrote deel van de bewijsmiddelen worden door de politie geleverd als resultaat van haar opsporingstaak.³⁰

Een slimmere opsporing in de zin van dit onderzoek impliceert dat de politie niet meer bewijs levert dan nodig is. In dit hoofdstuk zullen we laten zien dat in de praktijk de politie een veelvoud aan bewijsmiddelen levert van de door de rechter gebruikte bewijsmiddelen. Dat het aantal bewijsmiddelen waarop de rechter, volgens de tekst van het vonnis of arrest, zijn uitspraak baseert, zoveel lager is dan die welke de politie aanlevert, kan worden geduid als een inefficiëntie van de opsporing.

Voor een bewezenverklaring is niet alleen de kwantiteit maar ook de kwaliteit van de bewijsmiddelen van betekenis. Belangrijke kwaliteitseisen zijn die van betrouwbaarheid en bewijskracht en daar gaan we in dit hoofdstuk als eerste op in.

³⁰ Een groot deel, want ook verder in het strafproces worden gewoonlijk bewijsmiddelen toegevoegd, zoals verklaringen die verdachten of getuigen ter terechtzitting afleggen.

3.2 Wettig en overtuigend bewijs

Het door de politie onder leiding van het OM te verzamelen bewijs moet wettig en overtuigend zijn. De eis ‘wettig’ houdt in dat alleen de in de wet (art. 339 WvSv) genoemde bewijsmiddelen in aanmerking komen. Art. 338 WvSv bevat de eis dat de aangevoerde wettige bewijsmiddelen de rechter ervan moeten kunnen overtuigen dat de verdachte de ten laste gelegde feiten ook daadwerkelijk heeft gepleegd. De eis van wettigheid is dus concreet, maar de eis van rechterlijke overtuiging is dat allerminst. Naast de vaak ingewikkelde rationele (juridische) overwegingen spelen bij de rechterlijke overtuiging immers de aan persoonlijke waarden gekoppelde emoties een rol. In de klassieke benadering dient de rechterlijke overtuiging vooral een rationele, objectieve en neutrale te zijn. IJzermans vertegenwoordigt daarentegen in haar proefschrift een stroming die betoogt dat de rechterlijke overtuiging ook een emotionele is en zij zou daaraan zelf meer ruimte willen geven.³¹

Toelichting gerechtshof Den Haag over wat ‘wettig en overtuigend’ bewijs is

In een uitspraak van het gerechtshof Den Haag uit 2015 (zaaknummer 2200558113), waarin een vrouw werd vrijgesproken van de haar ten laste gelegde moord op een medeflatbewoner, gaat de rechtbank in op haar afwegingen om te bepalen wanneer er voldoende bewijs is: “Wettig en overtuigend” bewezen achten betekent niet dat er volstrekte zekerheid is dat de verdachte het ten laste gelegde feit heeft begaan. Voldoende voor veroordeling is dat de rechter “geen redelijke twijfel” heeft over het daderschap van de verdachte die wordt vervolgd. Dat houdt in dat de bewijsconstructie die in geval van bewezenverklaring moet worden gebouwd, in beginsel logisch sluitend moet zijn en geen reële ruimte mag laten voor alternatieve verklaringen of scenario’s, waarin de verdachte níét als dader valt aan te merken. Dergelijke scenario’s moeten als uiterst onwaarschijnlijk buiten de deur kunnen worden gezet. Het antwoord op de vraag wanneer daarvan sprake is, raakt aan de grondslagen van ons strafprocesrecht. Enerzijds immers moet zo mogelijk worden voorkomen dat een “vals positieve beslissing” wordt genomen en een verdachte als dader wordt aangemerkt, terwijl hij of zij het misdrijf niet heeft begaan. Anderzijds leiden “vals negatieve beslissingen” – de dader wordt wegens gebrek aan bewijs, omdat een alternatief maar het oordeel van de rechter niet kan worden uitgesloten – ertoe dat schuldigen (in beginsel) onbestraft blijven. Dat laat slachtoffers en nabestaanden in de kou staan en kan – indien dat vaak en zonder goede redenen gebeurt – uiteindelijk afbreuk doen aan het gezag van de strafrechtspraak en de gelding van de strafwet. De rechter zal van zaak tot zaak moeten beoordelen of de marges van onzekerheid (die eigenlijk in vrijwel elke zaak bestaan) in de weg moeten staan aan een bewezenverklaring of kunnen worden aanvaard. Het moge duidelijk zijn dat, naarmate het feit (zoals de onderhavige levensberoving) ernstiger is (en de op te leggen straf zwaarder) enerzijds minder onzekerheid kan worden aanvaard, en – soms

31 IJzermans, 2011.

daartegenover – de maatschappelijke behoefte (naast die van slachtoffers of nabestaanden!) een dader aan te kunnen wijzen, navenant groter is.’

Wij vatten de uitgebreide literatuur hierover samen als: de conclusie van de rechter dat het bewijs voldoende overtuigend is om tot een veroordeling te komen, is het resultaat van een moeilijk voorspelbare afweging. Niet alleen de wetgever geeft hier weinig houvast, ook de jurisprudentie van de Hoge Raad bevat nauwelijks richtlijnen omdat ons hoogste rechtscollege vindt dat de rechter in elk concreet geval een eigen afweging mag maken. De enige eis die de Hoge Raad aan de bewijsbeoordeling door de rechter stelt, is dat zij voldoende wordt gemotiveerd.

Biedt de jurisprudentie dan helemaal geen richting bij het anticiperen op de rechterlijke waardering van het bewijs? Zo erg is het niet. Analyse van de jurisprudentie op het terrein van het bewijsrecht heeft geleid tot het formuleren van enkele eisen die steeds in de rechterlijke beoordelingen besloten liggen. Aan de kwaliteit van het bewijs stelt de rechter steeds twee eisen – zij het met uiteenlopende bewoordingen – namelijk de betrouwbaarheid en de bewijskracht.³² Betrouwbaarheid gaat om het waarheidsgehalte van het geleverde bewijs. De vraag naar de bewijskracht is de vraag of het bewijs de schuld van de verdachte aantoonst. Zo kan de verklaring dat de verdachte probeerde de achterdeur binnen te komen overeenkomstig de waarheid en dus betrouwbaar zijn, toch heeft de verdachte zich niet schuldig gemaakt aan (poging tot) inbraak wanneer, bijvoorbeeld, blijkt dat hij in besonken toestand meende dat het zijn huis was, of dat de verdachte de schoonmaker is en om die reden beschikt over een sleutel van de achterdeur.

Vaktechnische tip voor in de handreiking:

Een ‘goed’ bewijs is a) betrouwbaar, dat wil zeggen overeenkomstig de waarheid, en b) bewijskrachtig, dat wil zeggen maakt aannemelijk dat de verdachte de dader is

Voor deze eerste vaktechnisch tip geldt mogelijk, net als voor meerdere volgende, dat het een ‘open deur’ lijkt maar (onze observaties in) de praktijk laat zien dat nog veel bewijsmateriaal verzameld wordt waarbij deze afweging niet bewust gemaakt wordt.

32 Zie voor een recent voorbeeld van een dergelijke analyse: Stevens 2014. Een overeenkomstige terminologie in: Dubelaar, 2014. Auteurs komen, na analyse van de jurisprudentie op kwaliteitseisen die de rechter al dan niet impliciet aan het bewijs stelt, niet altijd tot dezelfde terminologie. In plaats van ‘betrouwbaarheid en bewijskracht’ kiest Dreissen, bijvoorbeeld, voor de termen ‘betrouwbaarheid en relevantie’. De invulling van de term ‘relevantie’ komt overigens vrijwel geheel overeen met wat andere auteurs met ‘bewijskracht’ uitdrukken. Zie: Dreissen, 2007.

Twee voorbeelden van het verzamelen van voorspelbaar niet overtuigend bewijs

We observeerden onder andere de volgende opsporingsacties die voorspelbaar niet tot overtuigend bewijs zouden leiden:

- Na een inbraak in schuur wil men op zoek naar de handschoenen van de verdachte langs de mogelijke vluchtroute en daarna DNA-analyse laten verrichten op de handschoenen door het NFI.
- Bij het onderzoek naar een moord wil men de batterij van de mobiel van het doodgeschoten slachtoffer (die opengemaakt moet worden om de inhoud ervan te kunnen aflezen) naar het NFI sturen voor DNA-analyse.

Naast deze beide eisen die de rechter aan de kwaliteit van het bewijs stelt, staat een eis van kwantiteit. Hoeveel (wettig en overtuigend) bewijs acht een rechter nodig om tot een veroordeling te kunnen komen? Daarover gaat de volgende paragraaf.

3.3 Eerste analyse: welke bewijsverzameling is toereikend?³³

Zijn politie en OM in staat om te anticiperen op de rechterlijke beoordeling van de minimaal noodzakelijke omvang van het bewijs? Wanneer is het geleverde bewijs genoeg om van een *rechterproof* bewijs te kunnen spreken en zou verdere bewijsverzameling een overbodige inzet van de recherche betekenen?

Aan deze analyse gaat de constatering vooraf dat de rechter al vanaf 2009 niet meer de (wettelijke) eis stelt dat het bewijs tenminste moet bestaan uit twee bewijsmiddelen die de tenlastelegging volledig dekken.³⁴ Die wettelijke eis, de *unus-testis*-regel³⁵, was bedoeld om de verdachte rechtszekerheid te bieden. Maar om ook in ernstige zaken waar gewoonlijk getuigen ontbreken, zoals bij zedenzaken toch tot een veroordeling te kunnen komen, neemt een rechter in voorkomende gevallen met minder bewijs genoeg. Het is immers onwenselijk dat een bepaalde categorie delicten door hun aard anders in principe onbestraft blijft. Sindsdien verzet de Hoge Raad zich niet meer tegen uitspraken van rechtbank of hof waarin de veroordeling – gemotiveerd, dat wel – is gebaseerd op slechts een volledig dekkend bewijsmiddel (een hoofdbewijs), aangevuld met een bewijsmiddel dat het ten laste gelegde slechts gedeeltelijk bevestigt (een steunbewijs).³⁶

33 Een terugkerend misverstand bij besprekingen van concepten van dit onderzoek is dat de zogeheten bewijsmatrix de politie en het OM zou helpen bij de bepaling wat voldoende bewijsverzameling is. De bewijsmatrix is een spreadsheet die aangeeft welk type bewijsmiddel nodig is voor welk type strafbaar feit voor veelvoorkomende misdrijven. Het is daarmee een hulpmiddel dat wij in dit onderzoek scharen onder het vakmanschap van de onderzoeker. Interessant is de observatie dat wij de bewijsmatrix in ons hele onderzoek niet eenmaal erbij gepakt hebben zien worden.

34 Afgezien van wat de opsporingsambtenaar uit eigen waarneming verbaliseert. Zie art. 343 lid 2 WvSv.

35 *Testis unus, testis nullus*: één getuige is géén getuige, iemand kan niet op basis van één getuige veroordeeld worden.

36 Zie: Hoge Raad 30 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7746.

Voorbeeld gebruik bewijsminimum in een recente casus

In deze casus heeft de rechter (en later de Hoge Raad) als enkel hoofdbewijs de verklaring van de aangever over het ten laste gelegde feit, de geweldshandeling (slaan in het gezicht) in zijn geheel geaccepteerd. De verklaring van moeder dat zij een blauw oog heeft waargenomen, feitelijk slechts de zichtbaarheid van het resultaat van de geweldshandeling, is geaccepteerd als steunbewijs: 'Het hof heeft naast de verklaring van aangever, waarin hij onder meer verklaart dat de verdachte op 25 januari 2014 hard tegen zijn gezicht heeft geslagen, voor het bewijs gebruikt de verklaring van [getuige], de moeder van de aangever. Deze verklaring houdt in dat zij op 25 januari 2014, toen haar zoon haar had verteld net een blauw oog te hebben opgelopen in Alphen aan den Rijn, bij hem een blauw-geel gekleurd oog heeft waargenomen. Gelet hierop kan niet worden gezegd dat de voor het bewijs gebruikte verklaring van de aangever onvoldoende steun vindt in het overige bewijsmateriaal. Van schending van artikel 342 lid 2 Sv is daarom geen sprake.'³⁷

Om na te gaan of, gegeven de eerdergenoemde eisen uit vaste jurisprudentie, aan recente rechtspraak nog nadere indicaties zijn te ontleen met betrekking tot het minimaal noodzakelijke bewijs is een eerste globale analyse gemaakt van de (op het moment van analyse) vijftig meest recente uitspraken van gerechtshoven en Hoge Raad. Hierbij was de vraag of het voldoen aan het vereiste bewijsminimum expliciet aan de orde was. In deze analyse is gekeken naar de voorgelegde bewijsmiddelen, naar het oordeel van de rechter of deze voldoende waren om aan te nemen dat de verdachte het strafbare feit heeft gepleegd en naar de eventuele motivering die de rechter hierbij hanteerde.

Gekozen is voor arresten van een van de gerechtshoven en van de Hoge Raad omdat deze uit hun aard meer richtinggevend zullen zijn, zeker wanneer bepaalde beoordelingscriteria worden herhaald. De lijst is geselecteerd via de zoekterm 'strafrecht bewijsminimum' op rechtspraak.nl.

De reden voor het kiezen van deze zoekterm was dat in arresten waar het bewijsminimum aan de orde is, de bewijsmiddelen expliciet worden vermeld, evenals de betekenis die de rechter eraan toekende. Het is echter aannemelijk dat de hier gevolgde selectie van arresten ook een ongewilde selectie van typen zaken met zich mee brengt. Met 22 van de vijftig arresten zijn de zedenzaken vermoedelijk oververtegenwoordigd.

De analyse van arresten van het gerechtshof en de Hoge Raad

In bijlage 2 is een overzicht gegeven van de geanalyseerde arresten van de gerechtshoven en die van de Hoge Raad. Daarin is aangegeven om welke soort(en) delict de uitspraak ging, welke bewijsmiddelen waren geleverd en het oordeel van de rechter over de vraag of het bewijs voldoende was om een veroordeling op te baseren.

³⁷ ECLI:NL:HR:2020:1459.

Naast de bevestiging van de eerdergenoemde constatering uit jurisprudentie, vallen de volgende punten op:

- Het hof concludeert in dertien van de dertig gevallen dat het geleverde bewijs geheel of gedeeltelijk onvoldoende is. De Hoge Raad oordeelt in zes van de twintig gevallen dat niet voldoende bewijs is geleverd.
- In de gevallen waarin het desbetreffende gerechtshof oordeelt dat sprake is van onvoldoende bewijs, lijkt dit niet voort te komen uit de behoefte aan extra veel bewijsmiddelen. Er werd in die gevallen simpelweg niet voldaan aan het minimaal noodzakelijke bewijs. Dat oordeel lijkt soms evident – bijvoorbeeld wanneer het bewijs uitsluitend stoelt op verklaringen van het slachtoffer³⁸ – maar is soms het resultaat van een interpretatie, bijvoorbeeld wanneer het hof vindt dat het ene bewijsmiddel voortkomt uit het andere bewijsmiddel en er dus in feite maar één bewijsmiddel, want eenzelfde bron, is.³⁹
- In de gevallen waarin de Hoge Raad oordeelt dat het bewijs ontoereikend is, gaat het om onvoldoende motivering.
- In de overige gevallen komt de Hoge Raad tot het oordeel dat het geleverde bewijs niet onvoldoende is. In dit oordeel komt tot uitdrukking dat de raad het oordeel aan de lagere rechter in stand laat.
- Deze benadering van de Hoge Raad leidt ertoe dat de beoordeling van de omvang en kwaliteit van het geleverde bewijs niet nader wordt genormeerd. Hierdoor blijven politie en OM verstoken van verdere duidelijkheid over de vraag op welk moment kan worden geconcludeerd dat het verzamelde bewijs voldoende is.
- Het voorafgaande betekent dat de acceptatie van een bepaalde omvang en kwaliteit van strafrechtelijk bewijs door een rechter niet betekent dat diezelfde kwaliteit en omvang in het vervolg door de rechter voldoende zullen worden geacht.

Aan de analyse van de vijftig arresten kan het vermoeden worden ontleend dat bij de beoordeling of het geleverde bewijs voldoende is, de aard van het delict een rol speelt. Bij zedendelicten lijkt de rechter op basis van een beperktere hoeveelheid bewijsmiddelen tot een veroordeling te willen of kunnen komen dan bij drugsdelicten, met name waar het straathandel betreft. Dit voedt de veronderstelling dat voor delicten waarvoor geldt dat er naar de aard van het delict doorgaans weinig bewijs voorhanden is, de rechter in overweging neemt dat het maatschappelijk onwenselijk is om dit type delict onbestraft te laten, en daarom met een geringere onderbouwing van de tenlastelegging genoegen neemt.

Vaktechnische tip voor in de handreiking:

Voor een veroordeling is een bewijsminimum nodig dat wil zeggen één hoofdbewijs met één steunbewijs. Presenteer die ook als zodanig.

³⁸ Zoals in het onder nummer 14 van het overzicht genoemde arrest.

³⁹ Wat het geval was in het onder de nummers 1, 17 en 26 van de genoemde arresten.

3.4 Verder gaan dan het minimumbewijs

De voorafgaande analyse was gericht op de ondergrens van het te leveren bewijs. Dat is iets anders dan het bewijs dat altijd zal volstaan. Dat een rechter in een gegeven zaak voldoende bewijs aanwezig acht om tot een veroordeling te komen, garandeert niet dat een andere rechter dit in een andere zaak – en zelfs niet dezelfde rechter in een andere zaak – ook voldoende acht.

Wij gaan er dan ook niet vanuit, in het verdere onderzoek, dat de politie steeds moet volstaan met (slechts) dit minimumbewijs, maar dat het bereiken van het minimumbewijs een moment is om een expliciete voortgangsbepaling te nemen.

Twee stromingen in de (rechts)wetenschap

‘Bewijs is als water, niet telbaar,’ schreef Peter Koppen ons in een fraai commentaar op een concept van dit rapport. Hij is daarmee een vertegenwoordiger van wat wij de subjectiviteitsrealisten noemen, de brede stroming van sociologische wetenschappers die niet geloven dat er een objectieve maatstaf is waarop (on)veiligheid en veiligheidsbeleid te ijken zijn. De objectiviteitsidealisten zoals wijzelf streven naar kwantificering van onveiligheid en proportionaliteit van de reactie erop. Voor ons is de rechtswetenschap geen essentieel ander beleidsdomein dan elk ander veiligheidsdomein: net als chirurgen moeten actoren in strafrechtketen een meest optimale keuze over de inzet van middelen maken. Net als veel chirurgen en gezondheidswetenschappers zien veel actoren in strafrechtketen en rechtswetenschappers hun veiligheidsdomein als essentieel anders dan andere zodat volgens hen een vergelijk tussen de inzet van middelen op hun domein en dat op andere niet nodig of zelfs niet wenselijk is.

Er kunnen na het bemachtigen van het minimumbewijs nog argumenten zijn om het opsporingsonderzoek voort te zetten, maar dan op basis van een bewuste afweging. Er kunnen kwalitatieve argumenten zijn om door te Rechercheren, met name wanneer een deel van het verkregen bewijs onvoldoende betrouwbaar of bewijskrachtig lijkt. Ook kunnen politie en OM, gelet op de aard van het delict, betwijfelen of het minimumbewijs volstaat.⁴⁰

De eis van betrouwbaarheid gaat zowel om de veronderstelde integriteit van verklaringen als om de nauwkeurigheid ervan. In gevallen waarin, bijvoorbeeld door verschillen in getuigenverklaringen, niet nauwkeurig kan worden vastgesteld hoe het strafbare feit is uitgevoerd, kan dit gebrek ook worden opgevangen in de verwoording van de tenlastelegging.

40 Zie voor een voorbeeld van een dergelijke analyse: Stevens, 2014.

De nauwkeurigheid betreft allereerst de delictsbestanddelen. Bewijsmiddelen waaruit de rechter kan opmaken dat X is omgekomen omdat hij door Y is overreden, volstaan niet om vast te stellen of Y dood door schuld, doodslag of zelfs moord kan worden ten laste gelegd.

Voorbehoud ten aanzien van nauwkeurigheid

Onvoldoende nauwkeurigheid hoeft overigens niet per definitie te leiden tot voortzetting van het opsporingsonderzoek. Wanneer niet nauwkeurig kan worden vastgesteld of het slachtoffer is gestoken met een mes, een stuk glas of op een nog andere wijze, dan kan in het verbaal en uiteindelijk in de tenlastelegging deze onnauwkeurigheid worden opgevangen door meerdere mogelijkheden op te sommen. Vermeld kan dan worden dat het slachtoffer is gestoken met een mes, althans met een stuk glas, althans met een scherp voorwerp. Een dergelijke formulering is allerminst uitzonderlijk.

Bewijskracht gaat over de mate waarin het desbetreffende bewijsmiddel de (on)schuld van de verdachte aantoont.

3.5 Tweede analyse: overdaad aan bewijsmiddelen?

Het zoeken naar een efficiëntere opsporing, zoals in dit onderzoek wordt gedaan, is gericht op het nemen van bewuste voortgangskeuzen in het opsporingsonderzoek. Zodra het minimumbewijs voorhanden is, komt de vraag aan de orde of er kwalitatieve dan wel kwantitatieve argumenten zijn om het opsporingsonderzoek voort te zetten. Aan deze benadering ligt de veronderstelling ten grondslag dat het in de praktijk voorkomt dat meer bewijsmiddelen worden verzameld dan nodig is om tot een veroordeling te komen. Onze tweede analyse is gericht op de vraag of er goede grond is voor deze veronderstelling.

Aan de hand van een vijftal gerechtshofdossiers is het verzamelde bewijs gerelateerd aan het door de rechter – de rechtbank in eerste en het hof in tweede instantie – gebruikte bewijs. Daarbij is aangenomen dat in het vonnis, respectievelijk arrest, de bewijsmiddelen waarop de bewezenverklaring berust, expliciet zijn vermeld, zoals wettelijk voorgeschreven in art. 359 lid 3 WvSv.

Bewijsmiddelen zijn effectief wanneer ze door de rechter zijn gebruikt om een veroordeling op te baseren. Aan de hand van deze tweede analyse kan van de vijf onderzochte zaken worden vastgesteld wat het percentage effectieve bewijsmiddelen per zaak is. Doel van deze analyse is om na te gaan of een kernaanname van het onderzoek klopt, namelijk dat in strafzaken (veel) meer bewijs wordt verzameld dan nodig is voor de veroordeling in die zaken. Daartoe is aan de hand van een vijftal hofzaken onderzocht of een dergelijke opsporingsovervloed voorkomt. Dit (be-

perkte) aantal volstaat voor dit doel, namelijk vaststellen of het voorkomt, niet het doen van uitspraken wat de omvang van een dergelijke overvloed is.

Om de keuze niet te laten leiden door enigerlei inhoudelijke of anderszins subjectieve overweging is op 10 januari 2017 op de site www.rechtspraak.nl gekozen voor *de vijf eerstvolgende* strafzaken van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.⁴¹

Hierna wordt de analyse van de vijf dossiers in een overzicht weergegeven, gevolgd door een conclusie. In bijlage 3 is per dossier eerst een korte omschrijving van de zaak gegeven en zijn vervolgens de bewijsmiddelen vermeld.

Het betreft hier de bewijsmiddelen die in het kader van het opsporingsonderzoek zijn verzameld. Van de in art. 339 WvSv genoemde bewijsmiddelen blijven de waarnemingen van de rechter hier dus buiten beschouwing. Het gaat dan om verklaringen (van verdachten, getuigen en deskundigen) en schriftelijke bescheiden, waarvan de processen-verbaal (pv) de hoofdmoot vormen. Gewoonlijk zijn de verklaringen ook in een pv vastgelegd, naast tal van bevindingen die de politie vastlegt, zoals bevindingen na huiszoeking, na technisch onderzoek, na uitlezen van telefoons en dergelijke.

De vraag in welke mate de bij de tenlastelegging gevoegde bewijsmiddelen, die zijn verzameld in de opsporingsfase, in deze casus door de rechter zijn gebruikt als basis voor de bewezenverklaring, wordt in tabel 3.1 beantwoord.

Tabel 3.1. Percentage gebruikte bewijsmiddelen door de rechter in vijf dossiers

Bewijsmiddelen	Rechtbank					Gerechtshof				
	a	b	c	d	e	a	b	c	d	e
Dossiers										
Gevoegd bij tenlastelegging	57	6	7	171	98	57	6	7	171	98
In vonnis c.q. arrest	8 ¹	?	7	19	13 ²	8 ³	?	7	0	3
Effectieve bewijsmiddelen in %	18	?	100	11	13	18	?	100	0	3

1 Deze acht bewijsmiddelen worden genoemd bij de bewezenverklaring van moord (voorbedachte raad). Welke bewijsmiddelen de rechter gebruikt om doodslag bewezen te achten blijft onduidelijk.

2 Hier zijn de voor de veroordeling van beide verdachten gebruikte bewijsmiddelen opgeteld.

3 Stevens, 2014.

41 Dit hof is gekozen omdat een van de raadsheren in de begeleidingscommissie bij dit onderzoek zitting had. Toen de besluitvorming en afhandeling van ons verzoek om de analyse uit te voeren dreigden te stranden, is met succes een beroep gedaan op betrokkene, ook al had hij het hof reeds verlaten. De besluitvorming over ons verzoek en de verdere organisatie van de uitvoering ervan nam overigens bijna een halfjaar in beslag, onder meer omdat de president van het hof en de Raad voor de rechtspraak een tegengesteld antwoord gaven op de vraag wie deze beslissing mocht nemen. Nadat uiteindelijk – na ruim drie maanden – een besluit was genomen, duurde het nog ruim twee maanden alvorens feitelijk toegang tot de dossiers kon worden geboden.

Voor al bij de grote zaken – de dossiers a, d en e – blijkt het aantal bewijsmiddelen dat in de desbetreffende arresten de basis vormt voor de veroordeling, een fractie van het aantal verzamelde bewijsmiddelen.

Ook al komt het voor dat bewijsmiddelen die een grondslag vormen voor het oordeel van de rechter onvermeld blijven en er ook bewijsmiddelen kunnen zijn die impliciet van invloed zijn geweest, dan nog mag men op grond van deze cijfers aannemen dat het aangeleverde bewijs overvloedig was. De cijfers bevestigen met andere woorden het vermoeden dat het in ieder geval voorkomt dat er meer bewijsmiddelen worden aangevoerd dan de rechter daadwerkelijk nodig heeft om tot een bewezenverklaring te komen.⁴²

Wellicht ten overvloede dient opgemerkt dat de door de rechter (expliciet) genoemde bewijsmiddelen mogelijk meer is dan minimaal noodzakelijk was om tot een veroordeling te komen. Wanneer we zouden uitgaan van het eerdergenoemde minimumbewijs, bestaande uit een hoofd- en een steunbewijs, dan zou in de eerste zaak de (bekenkende) verklaring van de verdachte kunnen dienen als hoofdbewijs en het proces-verbaal van bevindingen van de opsporingsambtenaren over de plaats delict (vrouw overleden, veel messteken en bebloede handen van verdachte) als steunbewijs. Gesteld dat voor het overige geen bewijsmiddelen meer voorhanden zouden zijn, dan lijkt het aannemelijk dat dit minimumbewijs voldoende grondslag vormt voor een bewezenverklaring respectievelijk veroordeling.

In de tweede zaak kan zowel de aangifte van het slachtoffer als de bekennende verklaring van de verdachte dienen als hoofd- of als steunbewijs. Deze beide bewijsmiddelen vormen daarmee voldoende voor een bewezenverklaring.

In de derde zaak kan de aangifte worden beschouwd als hoofdbewijs en de camera-beelden als steunbewijs. Voor zover de camerabeelden ontoereikend zouden zijn voor herkenning van de verdachte, kan een getuigenverklaring dienen als steunbewijs.

Uit het dossier van de vierde zaak blijkt dat er eigenlijk geen bewijsmiddel is dat de volledige tenlastelegging dekt. Het dichtst daarbij komt nog de opname van het afge-luisterde gesprek tussen verdachte en een medegevangene. Steunbewijs is dan de bevinding dat de kogel die in het lichaam van het slachtoffer is aangetroffen afkomstig is uit het wapen van verdachte. Eventueel kan daar nog als tweede steunbewijs aan worden toegevoegd een verklaring van een getuige dat de verdachte in het park is gezien. Indien overig bewijs zou ontbreken, zouden deze bewijsmiddelen waarschijnlijk voldoende zijn voor een bewezenverklaring en daarmee een veroordeling. Dit betekent

42 Overigens is een deel van de informatie uit de aangeleverde bewijsmiddelen evident onbruikbaar. Zo bevat een rapport van het forensisch onderzoek van het lichaam gewoonlijk een veelheid van feiten die voor het plegen van het delict geen enkele relevantie hebben, zoals bijvoorbeeld de kleur van de ogen en de conditie van het gebit.

dat drie, eventueel vier, bewijsmiddelen hier zouden hebben volstaan. Evident overbodig lijken de tien verklaringen van getuigen dat ze de verdachte in het park hebben gezien.

Tot slot de vijfde zaak. Hier kan de bekennende verklaring van de verdachte dienen als hoofdbewijs en het proces-verbaal van bevindingen van de opsporingsambtenaar over de plaats delict, eventueel aangevuld met verklaringen van een medeverdachte, het steunbewijs. Anderzijds dient ook (nogmaals) opgemerkt dat extra aangeleverde bewijsmiddelen een rechter kunnen sterken om tot een bewezenverklaring te komen, zelfs wanneer niet naar dit bewijsmiddel verwezen wordt. Formeel dient weliswaar een rechter in een vonnis alle bewijsmiddelen waarop het oordeel steunt te vermelden, maar het is bekend dat er verschillende redenen kunnen zijn die maken dat dit niet altijd gebeurt.⁴³ Overigens is het beeld hierbij niet dat een rechter zich zou laten overspraak te komen.

3.6 Implicaties voor efficiëntere opsporing

De bruikbaarheid van door opsporing verkregen bewijsmiddelen is de kern van het efficiëntievraagstuk: in hoeverre zijn er kennelijk overbodige inspanningen geleverd? Zoals in dit hoofdstuk aangeduid, is dat niet heel zwart-wit te stellen. Desondanks laat de juridische verkenning een duidelijk beeld zien: het komt voor dat er meer bewijsmiddelen worden ingebracht dan waar de rechter gebruik van maakt om tot een uitspraak te komen.

Omgekeerd betekent dit overigens niet dat de grenzen voor een toereikende bewijsverzameling glashelder zijn; weliswaar kan vanuit de jurisprudentie worden afgeleid dat in voorkomende gevallen een minimum aan bewijsmiddelen, in de vorm van één hoofdbewijsmiddel en één steunbewijsmiddel, kan volstaan, maar dat is in gevallen waarbij veelal de aard van het delict zodanig is dat in redelijkheid een bredere basis aan bewijsmiddelen niet verwacht kan worden.

Het voorgaande overziend, kan volgens ons door politie en OM het minimumbewijs wel als structureel richtpunt worden gehanteerd voor het komen tot een afweegmoment. Dat wil niet zeggen dat de op dat moment verzamelde bewijsmiddelen toereikend zijn, maar wel dat er op dat moment meer zicht is op het komen tot een afronding van een opsporingsonderzoek, met daarbij aandacht voor de betrouwbaarheid en de bewijskracht van het bewijs.

43 Den Hartog, zelf rechter, noemt meerdere oorzaken – zoals werkdruk, beschikbaarheid van standaardmotiveringen en attitude binnen rechterlijke macht – die leiden tot beperktere motivering dan de wetgever in art. 359 WvSv voorschrijft. Zie: Den Hartog, in: Harteveld, De Jong & Stamhuis, 2005.

Aanbeveling voor leidinggevend in de handreiking:

Neem een voortgangsbepaling zodra het minimumbewijs, bestaande uit hoofdbewijs (dat wil zeggen een hoofdbewijsmiddel) en steunbewijs (dat wil zeggen een steunbewijsmiddel) zijn verkregen. Het doorzetten van opsporing nadat een hoofdbewijs en een steunbewijs is verkregen draagt veelal niet bij aan een beter opsporingsresultaat.

Dat efficiëntere bewijsverzameling in de praktijk ook mogelijk is, bleek uit een ander onderzoek van ons dat in dezelfde periode plaatsvond naar de effectiviteit van juridische advisering bij TGO-onderzoeken in de politie-eenheid Den Haag. Daar is ook gekeken naar de relatie tussen het aantal door de politie geleverde en door de rechter gebruikte bewijsmiddelen. Onderzocht werd of het optreden van juridische adviseurs in de TGO's van invloed zou kunnen zijn op wat in het onderzoek werd aangeduid als de effectiviteit bewijsvoering. Uit de periode die voorafging aan de inzet van juridisch adviseurs werden acht zaken als nulmeting geanalyseerd op effectiviteit van de bewijsvoering. De uitkomsten daarvan zijn samengevat in het volgende schema.

Tabel 3.2. Percentage gebruikte bewijsmiddelen door de rechter voor juridische advisering

TGO-onderzoek	Aantal bewijsmiddelen	
	in politiedossier	in vonnis
India 13	29	11
Hotel 14	132	nvt ¹
Charlie 16	384	42
Bravo 16	63	5
Kilo 11	122	8
Papa 13	62	5
Delta 12	126	9
Uniform 13	83	11
Gemiddeld	125,1	13 (10,4%)

1 Het opsporingsonderzoek heeft hier uiteindelijk niet geleid tot de aanhouding van de verdachte.

Uit dit overzicht blijkt dat gemiddeld slechts 10,4% van de door de politie geleverde bewijsmiddelen door de rechter is gebruikt.

Om na te gaan of die effectiviteit werd beïnvloed door de inzet van juridisch adviseurs, zijn zeven zaken uit de periode na hun inzet geanalyseerd. Het volgende overzicht laat zien dat de gemiddelde effectiviteit van de bewijsvoering in deze periode op 15,9% uitkwam.

Tabel 3.3. Percentage gebruikte bewijsmiddelen door de rechter na juridische advisering

TGO-onderzoek	Aantal bewijsmiddelen	
	in politiedossier	in vonnis
Kilo 17	220	5
Mik 17	34	34
Charlie 18	124	10
Foxtrot 18	189	35
Golf 17	64	45
Charlie 19 ¹	143	-
Hotel 18	170	16
Gemiddeld	152,3	24,2 (15,9%)

1 De rechterlijke uitspraak was ten tijde van de rapportage nog niet bekend.

Voor dit onderzoek is de invloed van juridisch adviseurs niet relevant. Wel relevant is dat uit dit onderzoek blijkt dat de effectiviteit van de bewijsvoering beïnvloedbaar is door verandering in de werkwijze van de politie.

3.7 Moeten alternatieve scenario's worden weerlegd met nog meer bewijzen?

Een belangrijk argument voor een uitvoerige bewijsverzameling dat telkens naar voren wordt gebracht, is het rekening houden met de mogelijkheid dat de verdachte of – waarschijnlijker nog – diens raadsman ter terechtzitting een alternatief scenario aan de rechter voorhoudt. Onder een alternatief scenario verstaan we hier een schets van de situatie die ook past bij de naar voren gebrachte bewijsmiddelen, maar waarin de verdachte geen of een minder verwijtbare rol speelt. Omdat de bewijsmiddelen dan dus ontoereikend zijn om dit alternatieve scenario te weerleggen, zou het een goed idee zijn om nog over ander bewijsmateriaal te beschikken.⁴⁴

Op voorhand is duidelijk dat een probleem met deze benadering is dat de bewijsverzameling 'uit voorzorg' wel heel omvangrijk kan worden omdat politie en OM immers niet weten met welke scenario's de verdediging ter terechtzitting naar voren zal komen.

Dit punt klemmt temeer nu de rechter gehouden is om in te gaan op de ter terechtzitting naar voren gebrachte scenario's en deze gemotiveerd moet weerleggen. In juridische termen is het naar voren brengen van een alternatief scenario op te vatten als een zogeheten Meer en Vaart-verweer, genoemd naar het Meer en Vaart-arrest waarbij de raadsman niet betwistte dat geen voorrang was verleend door verdachte, maar dat deze

⁴⁴ Zie bijvoorbeeld Lettinga, 2015.

niet op het kruispunt van beide wegen stond maar in de middenberm die daartoe niet mag worden gerekend.⁴⁵ De Hoge Raad oordeelde in dit arrest dat de rechter zo'n op de feiten, niet op de bewijsmiddelen gericht verweer niet onbeantwoord mag laten. Wanneer de rechter niet meegaat met het alternatieve scenario, dan moet hij deze gemotiveerd ('met reden omkleed') weerleggen.

De rechter is in hoge mate aangewezen op het procesdossier, voor de inhoud waarvan politie (feitelijk) en OM (formeel) verantwoordelijk zijn. Wat kan nu de rechter helpen wanneer deze ter terechtzitting wordt geconfronteerd met een of meer alternatieve scenario's? Welke eisen stelt dit aan de inhoud van het desbetreffende procesdossier?

De eis dat zo veel mogelijk bewijsmiddelen moeten worden verzameld ten behoeve van eventuele scenario's leidt, zoals gezegd, tot een schier oneindige bewijsverzameling.

Een hoogstwaarschijnlijk meer effectieve en zeker meer efficiënte oplossing is om in de fase van de opsporing de verdachte uit te nodigen om een andere toedracht van de feiten aan te geven en zelfs aan te bieden om bewijs hiervoor te achterhalen. Mocht blijken dat dit alternatieve scenario van de verdachte minstens evenzo waarschijnlijk is dan het bewijs dat zijn schuld aan het strafbare feit aantoont, dan is dat vermoedelijk direct aanleiding om een beslissing te nemen over de voortgang van het opsporingsonderzoek. Indien het alternatieve scenario niet aannemelijk is, dan zal de rechter geholpen zijn met vermelding ervan in het dossier. De rechter mag namelijk een Meer en Vaart-verweer zonder nadere motivering afwijzen, wanneer dit verweer hem onaanneemelijk of ongeloofwaardig voorkomt.⁴⁶ Lettinga concludeert uit haar onderzoek naar de wijze waarop rechters omgaan met alternatieve scenario's dat de rechter zo'n scenario ook in die termen afwijst wanneer hij vindt dat de verdachte of diens raadsman er verwijtbaar te laat mee naar voren komt. "Zo wordt het "bevreedend" bevonden als verdachten pas ter terechtzitting met een alternatief scenario komen, terwijl dat scenario hem in een eerder stadium had kunnen ontlasten, of als zij zwijgen op cruciale punten die hun scenario controleerbaar kunnen maken".⁴⁷

Ook uit de voor dit onderzoek gevoerde voorgesprekken met rechters komt naar voren dat zij minder gevoelig zijn voor alternatieve scenario's die aangevoerd worden door de verdediging, wanneer de politie uitgebreid de gelegenheid heeft gegeven om deze aan te dragen en door de politie te laten onderzoeken, maar de verdachte hier geen gebruik van heeft gemaakt.

45 Zie ECLI:NL:HR:1972:AB3369.

46 Bespreking van de implicaties van het Meer en Vaart-arrest treft men in elk handboek op het terrein van het strafrecht. Uitgebreider hierover: Dreissen, 2007.

47 52 Lettinga, 2015.

Vaktechnische tip voor in de handreiking:

De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs.

NB: geen misverstand, dat de politie tijdens het opsporingsonderzoek de verdachte aanbiedt om te serieus aandacht te besteden aan een alternatief scenario en zichzelf controleert op objectiviteit bij de waarheidsvinding, dient niet alleen de efficiëntie van de opsporing. Het past bij twee belangrijke principes van die opsporing, namelijk dat het gaat om waarheidsvinding en dat politie en OM overheidsorganen zijn en om die reden niet partijdig zijn. Politie en OM zijn geen *crimefighters* die zich de veroordeling van elke verdachte ten doel stellen. Zij dienen de rechtsstaat en in die zin is hun doel zich in te zetten voor de veroordeling van de schuldige en voor het voorkomen van een veroordeling van de onschuldige verdachte. Het zoeken van zowel belastende als ontlastende bewijsmiddelen en het zichzelf controleren op beslissingsvalkuilen past daar heel goed bij.

Meer in het algemeen geldt dat het omgaan met alternatieve scenario's door de rechter een kritiekgevoelige materie is. Juist omdat de rechter goeddeels is aangewezen op het procesdossier van politie en OM, is herhaaldelijk kritische aandacht gevraagd voor mogelijke tunnelvisie op dit punt. De rechter zou vooral geneigd zijn de inhoud van het dossier te verifiëren en niet te falsifiëren, gevoelig als ook de rechter zou zijn voor een verificatiebias.⁴⁸ Om die reden is herhaaldelijk aangedrongen op een serieuze, zorgvuldige behandeling van de naar voren gebrachte alternatieve scenario's. Ook rechters zijn er inmiddels van doordrongen dat zij het risico lopen om voort te redeneren op conclusies uit het opsporingsstadium, die mogelijk het gevolg zijn van een in dat stadium zich voordoende tunnelvisie of van enig andere valkuil bij het nemen van beslissingen.

Ook hier zou de conclusie kunnen zijn om dan maar zo veel mogelijk bewijsmiddelen te verzamelen, maar ook hier zou dat een weinig effectieve en heel inefficiënte remedie zijn. Veel meer zou de rechter geholpen zijn om zich ervan te kunnen overtuigen dat de politie tijdens de opsporing systematisch heeft gewaakt voor tekortkomingen als tunnelvisie en dergelijke (het volgende hoofdstuk gaat hier verder op in). Daartoe kan een beschrijving van de kwaliteitscontrole op dit punt in het procesdossier worden opgenomen. Die controle kan erin bestaan dat een onafhankelijk (niet bij het desbetreffende onderzoek betrokken), ervaren onderzoeker het dossier hierop toetst en gestructureerde gesprekken daarover voert met de betrokken onderzoekers. De 'meespraak door een ervaren collega' is voor de goede orde iets heel anders dan het concept van 'tegenspraak door een aangewezen onafhankelijke toetser.'

48 Zie, onder meer: Van Koppen, 2011 en Derksen, 2010. In dit kader is er vanuit Crisislab aandacht voor gevraagd dat het rekening houden met alternatieve scenario's tot onevenredig grote opsporingsinspanningen kan leiden. Zie: Helsloot & Groenendaal, 2012.

Ook uit de voor dit onderzoek gevoerde voorgesprekken met rechters komt naar voren dat zij minder gevoelig zijn voor alternatieve scenario's die aangevoerd worden door de verdediging, wanneer de politie een gestructureerde kwaliteitscontrole kan laten zien.

‘Tick-the-box’ aanbeveling voor in de handreiking:

Beschrijf kwaliteitscontrole, onderzoek dus de wijze waarop in het onderzoeksproces maatregelen zijn genomen om niet in de bekende valkuilen te vallen.

4. Hoe zet je ervaren rechercheurs slim in?

In dit hoofdstuk gaan we in op de wijze waarop valkuilen in denk- en besluitvormingsprocessen een rol kunnen spelen bij de opsporing en welke consequenties hieraan ontleend kunnen worden voor een efficiëntieslag in de opsporing. Die consequenties zijn bouwstenen voor de Handreiking slimme(re) opsporing.

4.1 Het klassieke model van beslissen versus natuurlijke besluitvorming

Het klassieke model van beslissen is gebaseerd op de aanname dat besluiten rationeel en berekend tot stand komen. Het uitgangspunt is dat een beslisser, zoals een rechercheur of zijn leidinggevende, wordt geconfronteerd met een probleem waarvoor de meest optimale oplossing moet worden gevonden. Om tot deze optimale oplossing te komen, wordt een ‘ideaal’ beslismodel gehanteerd. De eerste stap in dit model is dat de beslisser het doel of het probleem definieert. Vervolgens moeten de verschillende middelen of oplossingen in kaart worden gebracht. Daarna moeten per middel of oplossing de voor- en nadelen worden bepaald. Als laatste worden deze voor- en nadelen met elkaar vergeleken en wordt het gunstigste alternatief gekozen.⁴⁹

Sinds de tweede helft van de vorige eeuw weten we dat besluiten in de praktijk meestal niet volgens dit klassieke model van beslissen (kunnen) worden genomen. Een van de eerste en bekendste critici van het klassieke model van beslissen is Nobelprijswinnaar Herbert Simon.⁵⁰ Simon stelt dat er bij besluitvorming altijd sprake is van ‘*bounded rationality*’ ofwel een begrensde rationaliteit. Dit betekent dat beslissters niet in staat zijn om bij het nemen van (complexe) beslissingen alle aanwezige alternatieven te onderzoeken en alle voor- en nadelen vast te stellen. Simon stelt dat er slechts enkele alternatieven in kaart worden gebracht en er maar een beperkte afweging van voor- en nadelen plaatsvindt. De factor tijd is hierbij een belangrijke begrenzer. Een beslisser heeft immers maar een beperkte tijd om na te denken over een besluit. Dit leidt er volgens Simon toe dat een beslisser ophoudt met het vergelijken van alternatieven als zich een bevredigende oplossing aandient. Het principe dat een beslisser niet streeft

⁴⁹ Simon, 1992.

⁵⁰ Simon, 1992.

naar de meest optimale oplossing, maar genoeg neemt met de 'eerste de beste' bevredigende oplossing, wordt 'satisfying' genoemd.⁵¹

Meer precies onderzoek naar de wijze waarop experts in de praktijk het beste kunnen beslissen dateert uit de jaren tachtig van de vorige eeuw. Bekende onderzoekers op dit gebied zijn Gary Klein en Caroline Zsombok.⁵² Het uitgangspunt hierbij was dat de wijze waarop experts in de praktijk beslissingen nemen een betere maatlat is voor de effectiviteit van besluitvorming dan het voorschrijvende 'ideale' model van beslissen. Experts zijn in deze opvattingen experts omdat ze vaak 'het goede' besluiten. Zsombok en Klein hebben in hun onderzoek gezocht naar sleutelementen tijdens besluitvorming in allerlei kritieke en complexe situaties zoals die plaatsvinden bij militaire operaties, anesthesie, operaties rond kernreactoren en booreilanden, complexe brandbestrijding, schaaakwedstrijden en juryberaadselingen bij controversiële rechtszaken. De naam voor het besluitvormingsonderzoek volgens dit principe is *Naturalistic Decision Making* (NDM), ofwel 'natuurlijke besluitvorming'.

NDM gaat uit van de aanname dat mensen twee soorten 'denksystemen' gebruiken bij het nemen van beslissingen: een intuïtief denksysteem en een rationeel denksysteem.⁵³ Centraal in het intuïtieve denksysteem staat impliciete kennis (*tacit knowledge*), ofwel kennis die zich niet of nauwelijks laat codificeren. Dit denksysteem werkt automatisch en snel, met weinig of geen inspanning en geen gevoel van controle. Bij voldoende tijd en bij meer complexe vraagstukken gebruiken mensen (ook) hun rationele denksysteem. Het rationele denksysteem omvat bewuste aandacht voor de mentale inspanningen die worden verricht, waaronder ook (bijvoorbeeld) ingewikkelde berekeningen. De werking van dit denksysteem wordt in de literatuur vaak gekoppeld aan de subjectieve ervaring van handelingsvermogen, keuze en concentratie.⁵⁴

Het intuïtieve denksysteem is een uitermate krachtig denksysteem en functioneert in het algemeen zeer goed. Het stelt mensen in staat om situaties juist in te schatten, redelijke voorspellingen te doen over de nabije toekomst en doeltreffend te handelen onder stressvolle omstandigheden. Het intuïtieve denksysteem kent echter ook bepaalde vooringenomenheden (*biases* ofwel systematische fouten; hier gaan we in de volgende paragrafen nader op in). Deze kunnen soms door het rationele denksysteem worden ontdekt en daarmee soms gecorrigeerd.

Ook het rationele denksysteem kent inherente beperkingen: ze is passief, haar capaciteit is beperkt en bovendien is de tijd niet altijd aanwezig om het rationele denksys-

51 Simon, 1992; Gigerenzer, 2002.

52 Bijvoorbeeld Zsombok & Klein, 1997.

53 Ontleend aan Klein, 2009. Kahneman (2011) noemt het intuïtieve denksysteem 'systeem 1' en het rationele denksysteem 'systeem 2'. Belangrijk is de opmerking dat deze systemen geen entiteiten zijn in de zin dat ze een bepaalde wisselwerking hebben of dat ze aanwijsbaar zijn in de hersenen.

54 Kahneman, 2011: 28.

teem bij te schakelen. Beide systemen zijn daarmee in grote mate complementair aan elkaar en maken dat mensen in veel verschillende soorten situaties effectief kunnen beslissen.⁵⁵

4.2 Een cruciaal principe: experts beslissen in het algemeen snel en goed

Experts onderscheiden zich van leken op de manier waarop ze beslissen. Experts nemen vaak betere beslissingen dan leken als ze snel beslissen omdat hun intuïtieve denksysteem op hun expertisegebied beter ontwikkeld is. De eerste beslissing die bij experts ‘boven komt’ is vaak een effectieve oplossing. Leken benaderen een probleem hoofdzakelijk met hun rationele denksysteem, omdat ze in veel mindere mate over impliciete kennis beschikken. Leken proberen verschillende beslisopties te wegen door het opstellen van vaste criteria en hebben daarom doorgaans meer tijd nodig om tot een (vaak minder goede) beslissing te komen. Opgemerkt moet overigens worden dat op terreinen waar experts geen ervaring of kennis hebben, ze vergelijkbaar beslissen als ‘leken’.⁵⁶

De oorsprong van NDM ligt in het onderzoek in de jaren tachtig van de vorige eeuw uitgevoerd door Gary Klein en collega’s naar experts die vaak moeten beslissen onder tijdsdruk en onzekerheid. Specifiek aan de hand van het onderzoek naar besluitvorming door ervaren brandweermensen ontwikkelden Klein en collega’s het *Recognition Primed Decision Making (RPD)*, ofwel ‘herkennen doet beslissen model’. Dit model kan beschouwd worden als het ‘basis’ NDM-model.

Onderzoek naar besluitvorming door brandweermensen

Het bekendste NDM-onderzoek van Klein en collega’s gaat over de vraag hoe ervaren brandweermensen goede beslissingen konden nemen onder tijdsdruk en onzekerheid: *‘De aanvankelijke hypothese was dat de commandanten hun analyse tot slechts enkele mogelijkheden beperkten, maar die hypothese bleek onjuist. In feite genereerden de commandanten slechts één enkele mogelijkheid, en dat was alles wat ze nodig hadden. Ze baseerden zich op een repertoire van patronen dat ze in meer dan tien jaar aan de hand van reële en virtuele ervaringen hadden opgebouwd voor het vaststellen van een plausibele mogelijkheid. Deze mogelijkheid namen ze als eerste in beschouwing en ze pasten er een mentale simulatie op toe om te zien of het in de actuele situatie zou kunnen dienen [...] Als deze aanpak geschikt leek, brachten ze hem in de praktijk. Als hij tekortschoot, pasten ze hem aan. Als ze hem niet gemakkelijk konden aanpassen, gingen ze over op de eerstvolgende plausibele mogelijkheid en volgden ze dezelfde procedure tot er een acceptabele handelwijze gevonden was.’*⁵⁷

⁵⁵ Klein, 2009.

⁵⁶ Zsombok & Klein, 1997.

⁵⁷ Kahneman, 2011.

De kern van het RPD-model is dat experts in het algemeen ‘intuïtief’ de juiste oplossing kiezen en als ze de tijd nemen die ook nog rationeel kunnen controleren.

Aanbeveling voor leidinggevend in de handreiking:

Vertrouw in de eerste fase van het onderzoek op de deskundigheid en ervaring van rechercheurs, dus geef hen vrijheid.

Houd na een week een voortgangsbeoordeling door rechercheurs en leidinggevend in.

Meer precies onderscheidt het RPD-model drie stappen in de besluitvorming door experts:

1. **Situatieherkenning.** De situatie wordt herkend binnen een beperkte serie standaardsituaties die een expert paraat heeft.
2. **Seriële alternatieven vergelijking.** De expert kiest het besluit dat in deze standaardsituatie gebruikelijk is. Wanneer er meer tijd ter beschikking is, vormt de beslisser op basis van zijn ervaring een serie van alternatieve actiereeksen die tot het beoogde doel kunnen leiden. De rangorde van deze reeksen van acties wordt bepaald door ‘hoe vaak ze al met succes gebruikt zijn in deze situatie’. Om te kijken of een actiereeks voldoet, gebruikt de beslisser als hij daarvoor nog tijd heeft:
3. **Mentale simulatie.** In gedachten wordt de reeks acties uitgevoerd en bekeken of deze kan werken in deze situatie.

Merk op dat de stappen 1 en 2 van het RPD-model corresponderen met het intuïtieve denksysteem en stap 3 uitgevoerd wordt door het rationele denksysteem.

Het RPD-model helpt bij het begrijpen van de voordelen en de beperkingen van de besluitvorming door experts. Experts zijn gebonden aan de grenzen van hun eigen ervaringskennis. Hoe rijker de ervaringskennis van een beslisser, hoe beter de beslisser in staat zal zijn om in verschillende omstandigheden effectief te besluiten.⁵⁸ De effectiviteit van de mentale simulatie door experts is afhankelijk van de wijze waarop zij lezing getrokken hebben uit hun handelen. Het hebben van een ‘juist’ inzicht in de gevolgen van het handelen is namelijk noodzakelijk om mentale simulatie effectief toe te kunnen passen. Dit vraagt onder meer om gedegen opleiding, oefening en training met veel nadruk op reflectie.

4.3 Procesvalkuilen voor ervaren rechercheurs

Zoals hiervoor gesteld, is een kernelement van RPD dat beslissers onder enige mate van druk en onzekerheid op basis van herkenning beslissen. In dit proces maken beslissers gebruik van vuistregels, ook wel heuristieken genoemd. Een bekende vuistregel

⁵⁸ Klein, 2009.

die gebruikt wordt, is de representativiteitsheuristiek. Deze heuristiek houdt in dat beslissers een bepaald object of item op basis van enkele stereotype eigenschappen in een bepaalde categorie onderbrengen.⁵⁹

Beslissen met behulp van stereotypen

‘Een van de voornaamste kenmerken van het intuïtieve denksysteem is dat het categorieën als normen of prototypen interpreteert. Wanneer deze categorieën sociaal zijn, worden deze interpretaties stereotypen genoemd. Sommige stereotypen zijn verkeerd en kunnen schadelijke effecten hebben, maar de psychologische feiten kunnen niet vermeden worden: stereotypen, zowel de goede als de verkeerde, zijn hoe we over categorieën denken.’⁶⁰

Soms helpen stereotypen beslissers om effectieve beslissingen te nemen. In andere gevallen kunnen stereotypen inaccuraat zijn en zal de representativiteitsheuristiek de beslisser misleiden. Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee dat een bepaalde verdachte op basis van enkele stereotype eigenschappen te veel aandacht krijgt in het onderzoek zodat er zonder een feitelijke grondslag op deze verdachte gefocust wordt.

Een tweede vuistregel is dat ervaren rechercheurs beslissen op basis van hun eigen ervaring. Dit wordt de beschikbaarheidsheuristiek genoemd. Deze heuristiek houdt in dat bepaalde items meer kans toegekend krijgen wanneer ze gemakkelijk en soepel uit het geheugen gevist kunnen worden. Ogenschijnlijke wetmatigheden bij onderzoeken uit het verleden kunnen leiden tot de vorming van vuistregels die een voorname rol spelen bij toekomstige onderzoeken. In atypische onderzoeken kan het (onbewust) gebruik van vuistregels echter suboptimaal uitpakken. Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee dat een ervaringsvuistregel wordt toegepast zonder dat dit wordt onderkend en/of zonder dat hiervoor een feitelijke grondslag bestaat. In eerder onderzoek ‘ontdekten’ we twee typen vuistregels die bij TGO’s leefden en de eerste zoekrichting van het onderzoek bepaalden: ‘de laatste die het slachtoffer gezien heeft is vast de dader’ versus ‘de dader is altijd een familielid’.⁶¹

We gaan hierna meer in detail in op enkele andere procesvalkuilen maar de volgende vaktechnische tip zal nu duidelijk zijn:

Vaktechnische tip voor in de handreiking:

Alle goede professionals kunnen a) door hun eigen ervaring en betrokkenheid bij de neus worden genomen en b) van reflectie op hun onderzoek leren. Laat daarom een andere ervaren rechercheur het dossier doornemen en een gestructureerd gesprek daarover voeren met de betrokken rechercheurs.

⁵⁹ Kahneman, 2011.

⁶⁰ Kahneman, 2011: 177.

⁶¹ Helsloot, Groenendaal & Van 't Padje, 2012.

Belangrijk in het NDM-onderzoek is verder de onderkenning dat de normen en waarden van de beslisser een (grote) rol spelen in het nemen van beslissingen. Deze onderkenning vormt de basis van de *Image Theory* (vertaald als ‘de invloed van normen en waarden op besluitvorming’) die is opgesteld door Beach en Mitchell.⁶² De beslisalternatieven worden volgens deze theorie meer aan de normen en waarden van de beslisser getoetst dan aan het feit of zij de beste weg zijn naar het te bereiken doel. De beslisser neigt volgens deze theorie dus om te handelen zoals hij (onbewust) vindt dat hij handelen moet, in tegenstelling tot op basis van een overweging of zijn handelen het meest effectief en efficiënt is.⁶³

Voorbeeld van besluitvorming beïnvloedt door normen en waarden

In eerder onderzoek heeft een van de auteurs teamleiders en adviseurs forensisch onderzoek laten beslissen over capaciteitstoedeling in twee casus die identiek waren afgezien van het slachtoffer. De opdracht was deze beslissing alleen op inhoudelijke gronden te nemen. De capaciteit die werd toegedeeld in de situatie van een omgebrachte leerling op schoolreis was bijna twee zo groot als die in de situatie van een omgebrachte junk.⁶⁴

Een bijzondere vorm van aangeboren waarden is de waarde die mensen hechten aan waardering binnen de ‘kudde’. Het zogenaamde ‘groepsdenken’ treedt mogelijk op in situaties waar een sterke leider met een groep in afzondering een duidelijke opdracht moet uitvoeren. In situaties waarbij groepsdenken optreedt, is er nauwelijks sprake van kritisch gedrag naar elkaar en naar ‘het plan’. Dat kan weer de groepsleider het gevoel geven dat zijn starthypothese extra bevestigd wordt: men had in kunnen grijpen, maar men heeft het niet gedaan. Dus zal het wel waar zijn.

De normen, waarden en ambities van beslissers zijn dus van invloed op de keuzen die zij maken. Bij een opsporingsonderzoek kunnen deze normen, waarden en ambities beïnvloed worden door externe factoren, zoals druk vanuit het openbaar bestuur en de publieke opinie. Soms kan deze druk behulpzaam zijn bij het verkrijgen van extra onderzoekscapaciteit of creëert deze meer betrokkenheid van teamleden. In andere gevallen leidt deze druk tot een onterechte focus op een bepaalde verdachte of het nemen van besluiten waarbij een feitelijke grondslag ontbreekt.

Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee dat politieke en maatschappelijke druk niet worden onderkend en dat politieke, bestuurlijke of maatschappelijke verantwoordiging leidt tot het nemen van beslissingen die niet passen bij de aangetroffen feiten.

62 Beach & Mitchell, 1998.

63 Beach & Mitchell, 1998.

64 Helsloot & Groenendaal, 2011.

Tot op heden is er weinig onderzoek uitgevoerd naar ‘natuurlijke besluitvorming’ in de context van politieel opsporingsonderzoek. Er is al wel het nodige onderzoek verricht naar de besluitvorming door forensisch onderzoekers in laboratoria. In dit onderzoek worden de besluiten door verschillende professionals onder verschillende condities met elkaar vergeleken. Bekende onderzoeken zijn die naar het effect van contextuele informatie bij verschillende soorten forensische sporenvergelijkingen, zoals bijvoorbeeld bij de vergelijking van vingerafdrukken⁶⁵ en DNA-materiaal.⁶⁶ Deze onderzoeken laten zien dat forensische experts gestuurd worden door de contextuele informatie: de experts zien meer overeenkomsten tussen het bewijsmateriaal als ze denken te weten dat twee sporen van eenzelfde bron afkomstig zijn, en ze zien meer verschillen als ze de contextuele informatie krijgen dat de sporen verschillende herkomst hebben.

Op twee bijzondere en in de praktijk belangrijke procesvalkuilen gaan we in de volgende paragrafen separaat in.

4.4 De voors en tegens van tunnelen

Een voor opsporingsonderzoek zeer relevant NDM-model is *Explanation based decision making*, ofwel ‘beslissen door causale ordening’.⁶⁷ Dit model is van toepassing op situaties waarbij er informatie beschikbaar is die incompleet, fragmentarisch en mogelijk contradictoir is, kortom op de gebruikelijk gang van zaken bij een opsporingsonderzoek.

Volgens de ontwikkelaars van dit model, Pennington en Hastie, wordt een beslissing in een dergelijke situatie in drie stappen genomen:

- Ordening van informatie: de beslisser ordent informatie volgens een causaal verband. Dit betekent dat de beslisser aan de hand van de beschikbare brokjes informatie een coherent en plausibel verhaal probeert te maken.
- Definiëring van alternatieven: aan de hand van het gereconstrueerde verhaal worden alternatieve besluiten geformuleerd.
- Bepalen van het beste alternatief: het effect van de alternatieve besluiten wordt nu een voor een vergeleken met het reeds gevormde beeld.

De implicatie van deze wijze van besluitvorming is dat besluiten soms genomen worden op basis van het ge(re)construeerde verhaal in plaats van op basis van de afzonderlijke ‘feiten’.

⁶⁵ Zabell, 2005.

⁶⁶ Krane et al., 2008.

⁶⁷ Pennington & Hastie, 1993.

‘De kwantiteit noch de kwaliteit van de aanwijzingen speelt een grote rol bij het subjectief ervaren vertrouwen. Het vertrouwen dat individuen in hun overtuigingen stellen, is vooral afhankelijk van de kwaliteit van het verhaal dat ze op basis van de beschikbare informatie kunnen samenstellen, zelfs al is deze beperkt. Vaak houden ze er geen rekening mee dat er belangrijke informatie kan ontbreken – wat we zien, is alles wat er is. Bovendien is ons associatieve brein geneigd een samenhangend patroon van geactiveerde ideeën te gebruiken en worden twijfels en dubbelzinnigheden onderdrukt.’⁶⁸

Er zijn verschillende, met elkaar samenhangende, procesvalkuilen die volgen uit het *Explanation based decision making* model.

Een op zich positief punt is het aanbrengen van focus. Het aanbrengen van focus helpt beslissers om orde te scheppen in de informatie die zij tot hun beschikking hebben. Daarom hebben we al eerder de tip gegeven om ervaren rechercheurs aan het begin van een onderzoek hun gang te laten gaan.

Het negatieve gevolg is echter dat een tunnelvisie kan ontstaan wanneer men zich focust op één dader en daarbij (ten onrechte) andere mogelijke daders uitsluit of over het hoofd ziet. Tunnelvisie kan hierbij gedefinieerd worden als: *‘[to] focus on one suspect and ignore other plausible suspects... Tunnel vision typically occurs when police and prosecutors interpret innocuous or neutral evidence in a manner that confirms guilt and when they dismiss or discount the relevance of exculpatory evidence.’⁶⁹* Of in het Nederlands: *‘een eenzijdige blik tijdens het opsporingsonderzoek waarbij mogelijke alternatieven over het hoofd worden gezien of worden weggeredeneerd om zo de eigen veronderstellingen in stand te houden.’⁷⁰*

Het achterliggende mechanisme van tunnelvisie en een ander procesaspect is de menselijke neiging om bij een stelling eerst naar bevestigende informatie te zoeken en pas daarna of in het geheel niet naar ontkrachtende informatie. In bredere zin wordt dit mechanisme ook wel de confirmatiebias genoemd. Mensen hebben de neiging om bij het zoeken naar aanvullende informatie vooral die informatie te zoeken die het (reeds gevormde) beeld bevestigt en pas daarna of in het geheel niet naar ontkrachtende informatie. Voor de realisatie van daadkrachtige besluitvorming biedt dit mechanisme belangrijke voordelen. Alles uit willen zoeken, kan een verlamrende werking hebben op de besluitvorming.⁷¹ Het is daarom tot op zekere hoogte wenselijk dat in het strafrechtelijke systeem tunnelvisies ontstaan en worden gevolgd. In essentie is tunnelvisie dan ook een normaal wenselijk verschijnsel dat helpt om orde

68 Kahneman, 2011: 95.

69 Roach, 2010: 401.

70 Liedenaum, De Poot, Van Straalen & Kouwenberg, 2015.

71 Rassin, 2007: 42

te scheppen in de bijna oneindige hoeveelheid ervaringen en waarnemingen die mensen hebben.

Bewust tunnelen

In het boek 'Rechercheportret' laten De Poot e.a. zien hoe in de opsporing een bewuste tunnelvisie (op basis van ervaringen, kennis, intuïtie, vuistregels) voordelen kan bieden. Zo kan tunnelvisie het opsporingsonderzoek in een stroomversnelling brengen als dit de juiste richting is.⁷²

Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee een focus die omslaat in een tunnelvisie. Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is bovendien het zoeken naar bevestigend bewijs zonder daarbij ook naar ontkrachtend bewijs te zoeken of alternatieve scenario's te wegen.

Het zoeken naar ontkrachtend bewijs dat voor een verdachte pleit en het opstellen van alternatieve scenario's zijn bekende strategieën om tunnelvisie tegen te gaan.⁷³ Zoals eerder benoemd, is het behulpzaam om een ervaren collega het onderzoek te laten bespreken. Een hulpmiddel is ook de volgende vaktechnische tip:

Vaktechnische tip voor in de handreiking:

De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs.

4.5 Informatiezucht

Relatief recent is onderzoek verricht naar de natuurlijke wijze van besluitvorming door teamleiders forensisch onderzoek.⁷⁴ Tijdens twee focusgroepen is gekeken welke NDM-modellen de experts in hun dagelijkse praktijk konden herkennen. Twee NDM-modellen werden door de teamleiders forensisch onderzoek herkend: 'herkennen doet beslissen' en 'de invloed van normen en waarden op besluitvorming'. Tijdens de focusgroepen kon een nieuw NDM-mechanisme worden geformuleerd, namelijk informatiezucht (gedefinieerd als 'veel informatie over iets doet verlangen naar nog meer informatie over dit ene iets').

Deze drie mechanismen zijn vervolgens gemodelleerd in een *serious game* waarbij twee groepen met ervaren teamleiders forensisch onderzoek drie casussen voorgeschiedt kregen. De casussen waren voor beide groepen op onderdelen verschillend. In drie ronden kregen de twee groepen steeds een beetje informatie over alle drie de casus te verwerken. Na iedere ronde moesten de twee groepen bepalen hoeveel van hun on-

⁷² De Poot et al. 2004.

⁷³ Derksen, 2010.

⁷⁴ Helsloot & Groenendaal, 2011.

derzoekscapaciteit ze wilden inzetten op de drie verschillende casus. De resultaten laten zien dat alle drie de mechanismen ook ‘werken’ in het forensisch onderzoek:

- Er werd door de teamleiders meer onderzoekscapaciteit gegeven aan de casus waarbij het slachtoffer van een moord een jonge jongen was (in tegenstelling tot de verslaafde in de andere casus (*Image Theory*)).
- De groep die meer informatie kreeg bij een bepaalde casus (waarbij de informatie zelf overigens niet relevant is) besloot om daar meer capaciteit op in te zetten (Informatiezucht).
- De groep die tactische informatie kreeg die wees op een motief voor brandstichting in een casus met onbekende brandoorzaak besloot daarop meer onderzoekscapaciteit in te zetten (*Recognition-primed decision making* en *Explanation based decision making*).

Beslissers die meer informatie krijgen over een bepaald aspect in een onderzoek, zijn volgens het principe van informatiezucht geneigd om nog meer informatie over dit aspect te zoeken. In sommige gevallen kan deze extra informatie leiden tot een rijker en completer beeld, hoewel in veel gevallen deze informatie alleen zal dienen om het reeds gevormde beeld te doen bevestigen (zie ook *Explanation based decision making*).

Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee dat wanneer er over een verdachte weinig informatie bekend is of gegeven wordt, deze persoon minder snel opvalt en (in eerste instantie) uit het oog verloren kan worden. Bovendien kan informatiezucht leiden tot het formuleren van minder relevante onderzoeksvragen en daarmee de efficiency van het opsporingsonderzoek verminderen.

Procesmatige tip voor in de handreiking:

Pas op voor de valkuil van informatiezucht. Bespreek ten minste eenmaal per week of het opsporingsonderzoek kan/moet worden stopgezet.

4.6 Twee procesaspecten op teamniveau

De hiervoor genoemde NDM-theorieën en -modellen focussen zich specifiek op de besluitvorming op individueel niveau. Er zijn ook procesaspecten op het teamniveau die van invloed kunnen zijn op de besluitvorming van een beslisser. Wij kijken naar twee procesaspecten: ‘informatiedeling’ en ‘leiderschap’.

Het delen van informatie binnen een team kan van cruciaal belang zijn voor de besluitvorming binnen het team. Hoewel informatie niet het enige is dat telt bij het nemen van beslissingen (in veel gevallen is de kwantiteit of de kwaliteit van informatie niet zozeer problematisch bij de besluitvorming binnen teams, maar de menselijke capaciteit om deze informatie te systematiseren en te begrijpen⁷⁵), is het natuurlijk wel een

75 Klein, 2009.

belangrijke factor. Teamleden moeten namelijk enerzijds zorgen dat relevante informatie gedeeld wordt zodat collega-teamleden effectiever kunnen beslissen. Anderzijds kan het overmatig delen van informatie de prestaties van het team verminderen omdat de cognitieve capaciteiten voor de verkeerde dingen moeten worden ingezet.

Met betrekking tot het procesaspect informatiedeling focussen wij ons op één aspect, namelijk de mogelijkheid dat unieke informatie die binnen het team aanwezig is, verloren gaat. Een procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is daarmee het verlies van unieke informatie.

Het leiderschap van een teamleider kan van grote invloed zijn op de besluitvorming binnen het team. Zeer directieve leiders vormen een gevaar voor de besluitvorming in een team, omdat ze slecht luisteren naar de mening van teamleden en bovendien vaak bepaalde vormen van respect genieten waarbij het 'not done' is om tegen de leider in te gaan. Een klassiek voorbeeld is het luchtvaartongeval met het KLM-toestel op Tenerife in 1977. Uit de evaluatie van dit ongeval bleek dat de ramp te wijten was aan de communicatiefouten binnen het team. De KLM-gezagvoerder had zo veel overwicht dat zijn bemanningsleden de catastrofale fout die zij wel onderkenden niet ter discussie durfden te stellen.

Concluderend is goed leidinggeven aan een opsporingsteam ook een procesaspect. De corresponderende procesvalkuil bij een opsporingsonderzoek is dat de teamleider de teamleden niet adequaat betreft bij (de besluitvorming rond) het onderzoek, acties niet helder wegzet en de voortgang van het onderzoek en de werkbelasting van de individuele teamleden niet adequaat volgt.

Een gebrek aan sturing wordt in een recent onderzoek benoemd als een belangrijke stressfactor onder rechercheurs.⁷⁶

De volgende twee tips zijn daarmee voor de hand liggend maar cruciaal:

Aanbeveling voor leidinggevers in de handreiking:

Organiseer een kwaliteitscontrole op het verrichte onderzoek

Denk procesmatig vooruit. Organiseer tijdig betrokkenheid van weeg- en stuurploeg en/of Openbaar Ministerie bij voortgangsbepalingen.

⁷⁶ Sollie, 2018.

Deel II: pogingen tot implementatie van de handreiking

In dit tweede deel van deze rapportage beschrijven we het proces en de opbrengst van twee verschillende pogingen om de handreiking te implementeren binnen de politie. Twee andere pogingen waar we minder energie in hebben gestoken en die (daardoor) ook minder inzicht geven, worden beschreven in bijlagen 10 en 11.

5. Wat theorie over implementatie

In dit hoofdstuk beschrijven we kort waar volgens bekende theorieën rekening mee gehouden moet worden bij implementatie van veranderingen in organisaties. De zes benoemde aspecten zullen in de volgende hoofdstukken per pilot telkens als kapstok voor onze observaties en poging tot analyse worden gebruikt.

5.1 Inleiding

In dit tweede deel van de rapportage gaan we in op de opbrengsten van onze pogingen tot implementatie van de handreiking.

De primaire opbrengst van slimmere opsporing zou moeten liggen in minder benodigde capaciteit en/of kortere doorlooptijden en/of een hoger veroordelingspercentage. Een belangrijke indicator daarvoor is dan het percentage bewijsmiddelen dat gebruikt wordt door de rechter zoals we ook in het eerste deel van de rapportage gebruikt hebben om de noodzaak en mogelijkheid voor slimmere opsporing te onderbouwen.

We moeten echter constateren dat het ons slechts in de laatste pilot gelukt is om de handreiking zo structureel te implementeren dat we ook (in een beperkt aantal) werkelijk de opbrengst van de pilot kunnen 'meten' in de opsporingsdossiers die uiteindelijk het resultaat zijn van de politionele opsporing.

In alle andere pilotpogingen zijn we niet verder gekomen dan het meten van bijvoorbeeld de bekendheid van en waardering voor de handreiking. In onze visie op het doen van empirisch onderzoek is de waarde van dergelijke metingen van beperkte waarde als het gaat over het voorspellen van het daadwerkelijk effect op de werkvloer van een beoogde organisatieverandering. Als klein voorbeeld op recherchegebied: het idee van tegenspraak wordt breedgedragen en toch werkt het niet in de praktijk.

In dit tweede deel geven we (toch) een beoogd precieze beschrijving van het implementatieproces in de verschillende pilots omdat we denken (ook naar aanleiding van opmerkingen van de begeleidingscommissie) dat de observaties daarover breder van belang zijn voor actieonderzoek/organisatieverandering bij de politie.

In dit hoofdstuk beschrijven we daarom wat bekende theorie over 'implementatie'. We zullen zes aspecten benoemen die ons helpen onze observaties te ordenen.

5.2 Aspecten in een veranderproces

Structurele organisatieproblemen roepen om oplossingen door aanpassing van de organisatie. De gewenste aanpassingen kunnen dan bijvoorbeeld betrekking hebben op de organisatiestructuur, de formele of informele werkwijzen of de normen en waarden die werknemers in de organisatie samen delen. Dergelijke aanpassingen zijn beoogd structureel en vergen daarmee een bewust veranderproces om de aanpassingen te bewerkstelligen en te borgen.

De invoering van slimme opsporing is een beoogde oplossing voor het probleem van inefficiënt handelen door de politionele opsporing dat mede bijdraagt aan het opsporingstekort in Nederland (de zogeheten ‘derde crisis van de opsporing’⁷⁷).

Uit de vele literatuur over veranderprocessen om organisatieproblemen op te lossen hebben we zes klassieke kernaspecten gehaald die we hierna zullen introduceren. Alle kernaspecten zijn bijvoorbeeld terug te vinden in de klassieke modellen van John Kotter (acht-fasenmodel, 1996)⁷⁸ en Kurt Lewin (*Planned Change Model*, 1947)⁷⁹.

Een eerste aspect dat bij veel veranderkundige processen relevant is, betreft het *urgentiebesef* in de organisatie dat er een probleem is dat oplossing behoeft. Als er geen gedeeld beeld is op de werkvloer van een organisatie dat er überhaupt de noodzaak tot organisatieverandering bestaat dan is zo’n verandering alleen met veel drang te bereiken. Als er vervolgens op operationeel leidinggevend niveau er ook geen besef van een probleem is zodat men daar de noodzakelijke sturing niet wil geven dan wordt het beoogde veranderingsproces vrijwel onmogelijk te realiseren.

In ons geval gaat het dus om het besef dat er een dringend capaciteitsprobleem bij de politie opsporing is dat mede voortkomt uit het eigen minder efficiënte handelen van de organisatie.

Een verdere valkuil die onder anderen Kotter identificeert, is dat het urgentiebesef af kan nemen bij kleine successen, zonder dat de veranderingen geconsolideerd worden in de organisatie. Hierdoor lijkt het even goed of beter te gaan, maar vervalt de organisatie na verloop van tijd weer in oude patronen.

Een tweede aspect is het *draagvlak* in de organisatie voor de voorgestelde veranderingen. Het gaat hier om het inzicht bij medewerkers dat de voorgestelde verandering een uitvoerbare oplossing voor het organisatieprobleem is. De combinatie van een breed urgentiebesef en een breed draagvlak betekent dat medewerkers in de organisatie be-

⁷⁷ Zie bijvoorbeeld Helsloot, Van Reenen & Van Lochem, 2017.

⁷⁸ Kotter, 1996.

⁷⁹ Lewin, 1947.

reid zullen zijn zich in te zetten voor de beoogde verandering. Omgekeerd, net als voor urgentiebesef geldt, zonder draagvlak is (veel) meer drang vanuit de leiding van de organisatie nodig om de gekozen oplossing te implementeren.

In ons geval gaat draagvlak dus om de ondersteuning door de recherche dat de principes van slimme opsporing inderdaad uitvoerbaar zijn en leiden tot minder capaciteitsbeslag.

Een derde aspect is het *leiderschap* in de organisatie. Leiderschap is nodig om de drang in de organisatie te realiseren om de beoogde oplossingsrichting te implementeren. Hoe meer urgentiebesef en hoe meer draagvlak, hoe minder leiderschap nodig is. Een synoniem voor leiderschap en organisatiedrang is het veelgebruikte woord 'sturing'. Zie bijvoorbeeld de definitie van Terpstra uit 2002 van sturing: 'al die min of meer doelgerichte pogingen om de uitvoering zo te beïnvloeden dat daarin beoogde doeleinden (beter) worden bereikt en/of meer wordt gehandeld in overeenstemming met gestelde normen'.⁸⁰

Het onderzoek naar sturing binnen grote uitvoeringsorganisaties heeft twee dominante theorieën opgeleverd: *Distributed Decision Making* (DDM) en *Complex Responsive Processes* (CRP).

Bij theorieën over 'verspreide decentrale besluitvorming' (DDM) is een belangrijk kerninzicht dat de besluiten voor een belangrijk deel niet door één centrale actor worden genomen, maar door meerdere, vaak verspreid in de organisatie aanwezige actoren. Het is immers niet realistisch te verwachten dat één aanwezige centrale actor al het overzicht heeft en daardoor is deze ook niet in staat om overal op in te grijpen. Een belangrijke taak van de centrale leidinggevende actoren in een organisatie is volgens DDM daarom om het zelforganiserend vermogen van de andere actoren om het 'goede' te doen te versterken.

Bij de theorie van complexe responsieve processen (CRP) is het kerninzicht dat sociale interactie tussen mensen leidend is bij de ontwikkeling van organisaties. CRP wordt ook wel gedefinieerd als 'continu itererende non-lineaire interacties, zowel verbaal als non-verbaal, tussen mensen'. CRP verklaart het gedrag van organisaties als resultante van interacties tussen individuen, die worden gestuurd door macht, ideologie en identiteit.

De belangrijkste conclusies van dit type organisatie-theorieën zijn dat directe sturing vaak niet plaatsvindt en daar waar het plaatsvindt niet altijd goed werkt (zeker wanneer er sprake is van informatie-asymmetrie) zodat de interactieprocessen tussen actoren in de organisatie maken dat het informele veranderingsproces voor een belangrijk deel

⁸⁰ Terpstra, 2002.

bepalend is voor de uiteindelijke implementatie van een organisatieverandering. Centrale leidinggevende actoren in een organisatie sturen daarom idealiter met name op het creëren van de juiste omstandigheden om de organisatieverandering mogelijk te maken.

Voor ons is *a priori* relevant dat de sturingsopgave binnen de politie een ingewikkelde is. Alleen een top-downopdracht zal niet leiden tot een werkelijke implementatie van de principes van slimme opsporing.

Een vierde aspect is de *organisatiecultuur*. Zowel in het spraakgebruik als in de literatuur is het cultuurbegrip allerm minst eenduidig gedefinieerd. Wel is duidelijk dat wanneer men het woord 'cultuur' bezigt steeds wordt bedoeld op fundamentele normen en waarden van de organisatie. 'Fundamenteel' wordt hier dan weer zo begrepen als 'zo diep aanwezig dat het maar heel moeilijk te veranderen is'.

Een oplossing van een organisatieprobleem die een cultuurverandering vergt, is daarmee per definitie een ingewikkelde opgave. Cultuurveranderingen kunnen overigens wel degelijk plaatsvinden, maar beïnvloeding hiervan is vaak lastig en vergt tenminste langdurig leiderschap.

Als voor ons relevant voorbeeld: een onderdeel van de politiecultuur die regelmatig beschreven is (onder anderen door Van der Torre in het hoofdstuk *Politiecultuur* in de Kluwer-bundel *Politie* uit 2007, maar ook in internationale studies)⁸¹ is een zeker cynisme dat veranderingen niet makkelijker maakt. Als verklaring voor het cynisme wordt daarvoor wel gegeven dat politiemedewerkers veelvuldig geconfronteerd worden met de meest negatieve kanten van de samenleving. Echter, ook het zien stranden in goede bedoelingen van allerlei eerdere organisatorische veranderingen, hetgeen vaker voorkomt in grote en formeel top-down aangestuurde organisaties als de Nationale Politie, kan leiden tot dergelijk cynisme.

Voor ons is ook relevant dat een onderdeel van de politiecultuur is dat medewerkers een vrij grote discretionaire vrijheid hebben om zelf afwegingen te maken en de uitvoering naar eigen inzicht vorm te geven. Deze cultuur van autonomie zorgt ervoor dat er al snel weerstand kan ontstaan wanneer dit dreigt ingeperkt te worden.

Een vijfde aspect is *ketencomplexiteit*. Organisaties (of organisatiedelen) die een schakel vormen in een keten van andere organisaties (of organisatiedelen) zijn van elkaar afhankelijk om een gezamenlijk einddoel te bereiken. Een oplossing voor een organisatieprobleem is daarmee vaak afhankelijk van de medewerking van de andere organisaties in de keten. Dit betekent dat organisatieverandering voor een organisatie in een keten een complexere dynamiek kent dan voor een organisatie alleen. De onderlinge hiërarchie van de betrokken organisaties is hierbij van belang net zoals de organisatie-

81 Fijnaut, Muller, Rosenthal & Van der Torre, 2007.

doelstellingen die in het algemeen voor een groot deel evenwijdig lopen, maar op onderdelen af zullen wijken. Gezien de verwevenheid van de (deel)organisaties in een keten vergt een organisatieverandering in een (deel)organisatie ook aandacht voor de interactie tussen de organisaties op de aspecten cultuur en leiderschap.

Voor ons onderzoek geldt dat de recherche zowel een aparte deelorganisatie binnen de politieorganisatie is als een deel is van de strafrechtketen waar de ketenpartner Openbaar Ministerie (OM) ook nog formele zeggenschap heeft over de keuzes die de politie maakt op opsporingsgebied.

Een zesde aspect heeft te maken met het effect van het begeleiden van de organisatieverandering *an sich* op het functioneren van organisaties. Het zogenaamde *Hawthorne-effect* kan dan optreden, dat wil zeggen dat het doen van onderzoek zelf al een tijdelijk stimulerend effect op (werknemers in) organisaties heeft.

Hawthorne-effect

Het Hawthorne-effect werd vastgesteld bij een studie in de Verenigde Staten in het begin van de 20^e eeuw. Geïnspireerd op de *Principles of Scientific Management*, een theorie over de inrichting van werkprocessen die in 1911 door Frederic Taylor werd gepresenteerd,⁸² besloot de directie van de Hawthorne-fabriek van de Western Electric Company in Chicago onderzoek te laten doen naar de invloed van onder andere het toelaten van daglicht, werkpauses en arbeidsuren op de productiviteit van medewerkers. Bij dit onderzoek waren wetenschappers van MIT en Harvard betrokken. Behalve een toename van de productiviteit van de groep waar arbeidsomstandigheid-verbeterende maatregelen werden toegepast, zagen de onderzoekers ook een onverwacht verhoogde productiviteit bij de controlegroep, waar dus geen van de beoogde arbeidsomstandigheid-verbeterende maatregelen waren toegepast. Nadere studie vond hiervoor geen andere verklaring dan dat de aandacht die op de productiviteit was gevestigd door wetenschappers (met andere woorden dat er op dat moment een studie gaande was naar de productiviteit van de betreffende medewerkers) op zichzelf al een reactie bij deze medewerkers teweegbracht waardoor hun productiviteit omhoogging.

Ook voor ons onderzoek geldt dat we kwetsbaar zijn voor het Hawthorne-effect. We onderzoeken immers in de rechercheorganisatie of de invoering van de principes van slimme opsporing leiden tot efficiëntere opsporing. Onze hypothese dat een eventueel geconstateerde efficiëntere opsporing te wijten is aan de meerwaarde van de in de handreiking beschreven aanbevelingen, kan dus (deels) gecompromitteerd worden door de menselijke neiging van medewerkers om, wanneer er aandacht op hen gevestigd wordt, tijdelijk wenselijk gedrag te laten zien. Dit type van wenselijk gedrag zal niet worden voortgezet op het moment dat deze externe aandacht weer verdwijnt.

82 Taylor, 1911.

Het Hawthorne-effect beschrijft oorspronkelijk de invloed die externe onderzoekers, of specifiek het gegeven dat er onderzoek gedaan wordt, heeft op de onderzochte organisatie. De aandacht die interne medewerkers van de organisatie, zoals leidinggeven-den maar ook projectmedewerkers, besteden aan een te implementeren oplossing kan voor een soortgelijk effect zorgen.

Een in meer opzichten kenmerkende politiemetafoor die we enkele malen hoorden was dat 'plantjes die je water en aandacht geeft, zullen groeien, en plantjes waar je dit niet doet, vroeg of laat zullen sterven'. De metafoor beschrijft enerzijds het Hawthorne-effect en anderzijds spreekt de metafoor eigenlijk al uit dat er geen vertrouwen is in hiërarchisch leidinggeven binnen de politieorganisatie.

6. Eerste verkenning(en) bij de DRR in Noord-Holland

In dit hoofdstuk beschrijven we hoe, nadat de handreiking is uitgewerkt, de eerste stappen gezet zijn naar het beproeven hiervan in de praktijk in Noord-Holland.

6.1 De ‘eerste fase’ van verkenning en toepassing in Noord-Holland

In Noord-Holland stond het diensthoofd van de Dienst Regionale Recherche (DRR) van de eenheid Noord-Holland ervoor open om de handreiking binnen deze eenheid te beproeven. Sinds hij als plaatsvervangend diensthoofd was begonnen, houdt de inefficiëntie van de opsporing hem al bezig. Met name de afwezigheid van werkelijke sturing op de inzet van capaciteit stoorde hem. Het Regionale Sturingsoverleg (RSO) met de leidinggevendenden van de DRR en DR en met regelmatige aanwezigheid vanuit het OM had meer het karakter van het uitwisselen van statusupdates dan van een platform waar daadwerkelijk sturing plaatsvond. Met sturing wordt hier bedoeld dat beslissingen werden genomen over welke onderzoeken of acties wel, en welke niet moesten worden uitgevoerd. Op het moment dat onderzoekers met hem in contact komen, loopt er binnen de eenheid juist een traject om te komen tot een herziening van de werkwijze van het Regionale Sturings Overleg (RSO). Hierbij is ook de accounthouder opsporing binnen de eenheid Noord-Holland bij betrokken⁸³. In de handreiking vonden het diensthoofd en de accounthouder opsporing goede aanknopingspunten om de inrichting van het RSO op de kop te gooien, en om de rest van de organisatie hierin mee te nemen.

Het Regionale Sturingsoverleg

Het regionale sturingsoverleg betreft (of betrof, inmiddels worden er geen RSO's meer gehouden) een overleg met de teamchefs vanuit de DRR en de DR binnen de eenheid Noord-Holland. Daarnaast is doorgaans het OM vertegenwoordigd met in ieder geval de rechercheofficier. Het overleg is bedoeld als platform om samen te sturen op (met name) capaciteitsverdeling. In de praktijk worden er in dit overleg weinig knopen doorgehakt, en heeft het vaak meer de vorm van een soort briefing.

⁸³ De accounthouder opsporing is een bedrijfsvoeringspecialist die diverse rollen heeft, namelijk deels adviserend en deels als een soort project- of implementatiemanager. Met hem is vanuit Crisislab intensief samengewerkt en hij is ook zelf veel in de weer geweest om de handreiking en de gedachten daarachter te introduceren bij diverse teams binnen de eenheid.

De bedoeling was om vanuit de gedachte van de handreiking strakker te sturen op het maken van keuzes, en dilemma's scherp te stellen. Hier is Crisislab ook enkele malen bij betrokken geweest. Uiteindelijk reden om te stoppen met deze overlegstructuur is dat steeds vaker de echte dilemma's en problemen al buiten het RSO om werden opgepakt en afgestemd door leidinggevendenden onderling. Puur als briefing werd er verder geen meerwaarde meer in het RSO gezien, onder andere vanwege de komst van een thematische sturingstafel. Verder wordt er gewerkt aan een dashboard waarin deze informatie vindbaar moet zijn.

Belangrijk om op te merken is dat in Noord-Holland gekozen is door de rechercheleiding voor (in hun woorden) een *ontwikkeltraject* in plaats van een *implementatietraject*: het komen tot een verandering in werken wordt gezien als iets van de lange adem. In eerste instantie worden de teamleiders meegenomen in het gedachtegoed van de handreiking en de uitwerking die hier door de eenheid Noord-Holland aan wordt gegeven. Van de teamleiders wordt dan verwacht om hun medewerkers te helpen om de handreiking toe te willen passen. Er is dus geen 'harde' implementatie waarbij van onderzoekers verwacht wordt de aanbevelingen uit de handreiking op te volgen.

De eerste contacten met de DRR worden begin 2017 gelegd zowel via de operationele lijn (zie het kader hierna) als via het hoofd van de DRR die de onderzoekers kennen uit een eerder onderzoek.

Een eerste poging tot toepassing van de handreiking

Na het eerste contact via een enthousiaste onderzoeker die de bijeenkomst in Leeuwarden in november 2016 heeft bijgewoond, volgt in april 2017 een eerste presentatie voor teamleiders en senior onderzoekers. Er is hier inhoudelijk enthousiasme en dat leidt tot de afspraak dat een onderzoeker van Crisislab (met goedkeuring van de leiding van de DRR) elke twee weken een dag aanwezig zal zijn als kritische vriend. Die afspraak wordt al vrijwel direct omgezet in de wens van de leiding van DRR om een meer structureel implementatietraject in te gaan zoals beschreven in dit hoofdstuk.

Een ander resultaat van deze eerste sessie is dat een enthousiaste teamleider TGO de onderzoeker vraagt om mee te denken als 'tegenspreker' in een net gestart TGO naar een moordaanslag waarbij een persoon (een bekende van de politie maar geen grote crimineel) na het openen van zijn voordeur is doodgeschoten. De zaakofficier stemt hiermee in. Gedurende ongeveer een maand worden daarom de VKL-vergaderingen van het TGO bijgewoond. Daarna wordt nog schriftelijk bijgedragen. De aanwezigheid van de onderzoeker betekent dat kritischer gekeken wordt naar de waarde van bewijsmiddelen ook in relatie tot de snelheid van het onderzoek. Zo wordt besloten de telefoon van het slachtoffer open te maken om hem af te kunnen lezen zonder naar DNA-sporen op de batterij te zoeken.

Enkele relevante bevindingen van het perspectief van slimme opsporing zijn:

- Een mogelijke dader die direct nabij het slachtoffer woont en ook bekend is bij de politie is al binnen een dag in beeld. De directe aanleiding is een misverstand: er is een donkere auto met hogere snelheid uit de wijk weggereden na de moord en zo'n auto heeft de mogelijke dader. Achteraf blijkt echter dat zijn auto niet degene is geweest die zo hard is wegeden.
- Er worden daarna direct onderzoeksmiddelen als taps en een observatiewagen ingezet zonder dat scherp is of en waarom dat tot resultaat zal leiden. Beide middelen hebben dat uiteindelijk ook niet gedaan. Er bleek bijvoorbeeld de eerste maand geen capaciteit om de videobanden van de observatiewagen te bekijken.
- Volgens de geest van de handreiking zou na een of twee weken toen bleek dat er geen concrete onderzoeksrichting meer was, de vraag moeten worden gesteld of het wel zinvol was om door te rechercheren. Deze vraag werd eigenlijk niet als serieus beschouwd: er was een mogelijke dader in beeld en dan geef je niet op. In de maanden erna is met verschillende 'trucs' geprobeerd om de mogelijke verdachte te laten praten in een af te luisteren context. Ook is, alles volgens de formele procedures, geprobeerd om onopgemerkt bewijs in en rondom de woning van de mogelijke dader te verzamelen. Tot resultaat heeft het niet geleid.
- Een detail is dat bij het eerste buurtonderzoek een andere buurman niet aanwezig is. Deze wordt uiteindelijk pas na enkele weken geïdentificeerd. Hij blijkt ook bekend bij de politie en een schuld te hebben bij het slachtoffer. Na een korte recherche wordt besloten dat er niet voldoende aanwijzing is om meer opsporingsaandacht aan hem te besteden.

Met de teamleider TGO is nog lang goed contact gehouden. Hij hanteert de principes in andere onderzoeken bewust wel of niet: oninteressante onderzoeken sluit hij zo snel mogelijk af met gebruik van de principes om tot stoppen te komen of tot een snel succes. Dit geeft ruimte voor onderzoeken die zijn recherchehart harder laten kloppen zoals die uit het voorbeeld.

Na verschillende voorbereidende overleggen met onder anderen de accounthouder opsporing volgt in augustus 2017 volgt de feitelijke aftrap van de implementatie binnen DRR middels een presentatie in het managementteamoverleg van het Team Generieke Opsporing van de DDR.

Binnen de DRR is inmiddels de opvatting van de rechercheleiding dat de zienswijze uit de handreiking breder geïntroduceerd moet worden, in principe bij alle teamleiders van de recherche op alle niveaus. In het RSO van september presenteert de teamchef van Generieke Opsporing de handreiking zelf. Hij zal (ook in landelijke bijeenkomsten) een belangrijke aanjager worden van het gedachtegoed van de handreiking *Slimme opsporing*.

In oktober wordt besproken met het diensthoofd en de accounthouder opsporing hoe de verdere betrokkenheid van de onderzoekers en het informeren van de verschillende opsporingsteams zouden kunnen gaan verlopen. Later in november volgt nog een bespreking waarin de DRR het initiatief neemt om zelf een 'praatplaat' te ontwikkelen. De praatplaat kan beoogd gebruikt worden door teamleiders om het gedachtegoed van de handreiking binnen de verschillende teams te presenteren.

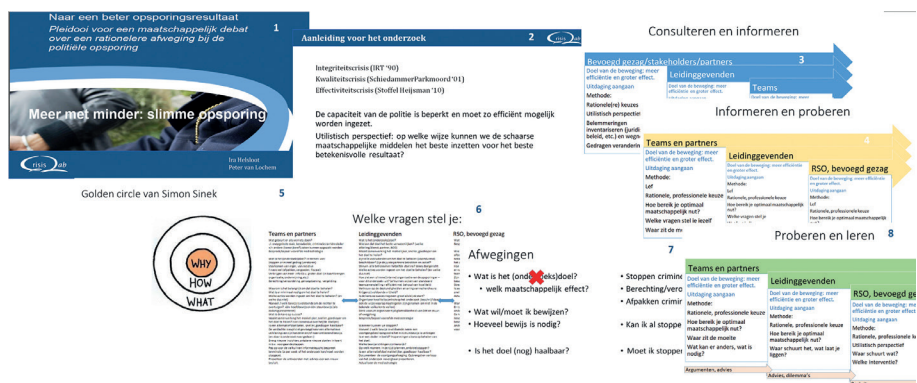
Hierbij formuleert men de volgende uitgangspunten:

- *Efficiënte en effectieve opsporing is gebaat bij een breed bekend en gedeeld keuzeproces. Bij voorkeur maakt de individuele rechercheur dezelfde afwegingen als bijvoorbeeld de OVJ, de zaakscöördinator of het RSO.*
- *Door het toepassen van een efficiënt keuzeproces worden mensen en middelen effectiever ingezet en neemt de kans op succes toe.*
- *Het is de bedoeling de afwegingen te introduceren bij betrokkenen en met hen aan te vullen en optimaliseren. Daardoor kan een 'gedragen' proces en begrip voor moeilijke keuzes ontstaan.*
- *Wanneer de aan de keuze ten grondslag liggende vragen en afwegingen bij alle betrokkenen in het opsporings- en vervolgingsproces bekend zijn en door hen toegepast worden, is vlotte totstandkoming van een eenduidige en begrepen uitkomst het grootst.*

2018

In december 2017 is de eerste versie van de 'praatplaat' af, en in februari 2018 wordt deze als eerste gedeeld met de rechercheofficier in Noord-Holland, ter voorbereiding op het RSO van maart.

Figuur 6.1. De 'praatplaat', feitelijk een presentatie die uit acht sheets bestaat.

Behalve in het RSO wordt de nieuwe gedachtelijn eerst gedeeld in het RJO, dat is het Regionaal Justitieel Overleg waar ook de eenheidsleiding en de hoofdofficier van justitie bij aanwezig zijn. Op 15 maart wordt de 'praatplaat' gedeeld in het RSO. Twee we-

ken eerder is dan al besproken dat vragen rondom inzet van capaciteit, en het uitvinden hoe dat het beste kan, beter 'laag' in de organisatie kan gebeuren.

Tijdens het RSO van 15 maart, waarbij de praatplaat onderwerp van gesprek is en de teamchef Generieke Opsporing ook opnieuw de presentatie houdt, is de algemene teeneur dat 'niemand het hiermee oneens kan zijn'. Tegelijkertijd zijn er wel vragen, onder andere hoe dit werkt bij zaken 'van verschillend gewicht', en wordt er opgemerkt dat het ook niet 'te rationeel' moet worden.

Weer twee weken later, in het RSO van 29 maart, staat het onderwerp 'beter sturen', wat als kapstok dient voor de nieuwe gedachtelijn, opnieuw op de agenda. De teamchef Generieke Opsporing brengt hierin naar voren dat dit concept ook bij 'ZSM'⁸⁴ geïntroduceerd moet worden, omdat de opsporing bij de DR en Basisteams vanuit ZSM vaak vragen of opdrachten krijgt waarvan de rechercheurs of opsporingsteams de meerwaarde of het nu niet inzien.

Verder meldt hij in dit overleg dat de uitgangspunten zijn toegepast bij een (dan) actueel onderzoek (genaamd 'Tuxtla') waarbij men zorgvuldiger met de inzet van personeel is omgegaan, en men ook eerder zichzelf de vraag heeft gesteld of men al kon stoppen met het onderzoek. Dit betrof echter een casus waarin een dodelijk slachtoffer was aange troffen, en waarbij de verdachte zichzelf bij de politie heeft gemeld, een bekende verklaring heeft afgelegd, en daarbij ook over daderinformatie bleek te beschikken.

Half april wordt de praatplaat gepresenteerd tijdens het ZSM-platform. De reactie van de basisteams hierbij is dat zij 'al zo werken', oftewel telkens de 'moeilijke keuzes' maken, maar vaak vanuit Justitie of ZSM (als aparte multidisciplinaire eenheid, waarbij ook het OM zelf een officier levert) er verzoeken komen die extra tijd en capaciteit vergen, zonder dat daarvan de meerwaarde wordt ingezien.

Begin mei wordt 'beter sturen' geïntroduceerd bij het managementteam van de districtsrecherche Kennemerland. Hier herkent men dat dit zou kunnen helpen, maar dan is er wel behoefte om dit nader bij de rechercheurs te introduceren, verder wordt de betrokkenheid van het OM hierin belangrijk gevonden.

De handreiking is in mei ook geïntroduceerd bij de teamleider ZSM. Deze geeft op dat moment aan geen verschil te zien tussen de in de handreiking beschreven werkwijze en de dagelijkse praktijk bij ZSM, behoudens dat de officier van justitie soms nog door wil gaan met een onderzoek, terwijl de politie daar de meerwaarde niet van inziet. Later zal hij ook een van de dragers van het gedachtegoed worden.

84 ZSM is een traject waarin voor Veel Voorkomende Criminaliteit intensief multidisciplinair wordt samengewerkt om tot een spoedige (zo spoedig mogelijke) afhandeling van delicten c.q. verdachten te komen. Dit resulteert praktisch in een team waarin al deze verschillende stakeholders samenwerken.

De teamchef Generieke Opsporing heeft zich ondertussen het gedachtegoed nog meer eigen gemaakt. De handreiking ziet hij als een uitwerking van twee elementen, die nauw met elkaar verbonden zijn. Het ene benoemt hij als het *utiliteitsdenken*: wat mag een politieonderzoek kosten, en vooral ten koste van wat, want als je het ene wel doet, kun je het andere niet doen.

Dit element heeft vooral betrekking op het maken van keuzes *tussen* onderzoeken. Het andere element betreft de doelmatige inzet van opsporingsmiddelen, dit gaat over het maken van keuzes *binnen* onderzoeken. Deze elementen zijn volgens hem nog te weinig aanwezig in de organisatie. Ook hij benadrukt het belang van de betrokkenheid van het Openbaar Ministerie.

Keuzes en de rol van het Openbaar Ministerie

De teamchef van Generieke Opsporing komt met een voorbeeld: een minderjarige jongen berooft een andere jongen van zijn telefoon, en verkoopt deze via een ‘used products’-winkel. Deze verkoop staat op camera. Bij verhoor bekent de dader ook, maar zegt onder druk gehandeld te hebben. Kort door de bocht is er dus hoofd- en steunbewijs, maar ook de ontlastende of deels ontlastende verklaring dient onderzocht te worden. Hiervoor zijn twee getuigen gehoord, maar dit levert niets op. Er zijn nog vier andere getuigen nog niet gehoord. Hier zou dus de afweging gemaakt moeten worden of doorgaan met verhoren van de overige getuigen zinvol is of niet, maar dat doet de OvJ niet want die heeft geen zicht op de totale werkvoorraad, maar alleen op de nog openstaande leads in het betreffende onderzoek.

Verder legt hij het onderscheid tussen ‘breng’-zaken en ‘haal’-zaken uit: bij breng-zaken is er iets waar de politie mee geconfronteerd wordt en waar bijna ‘automatisch’ een onderzoek uit volgt: een aangifte verkrachting, een plaats delict met een overledene met steek- of schotwonden en dergelijke. Bovengenoemd voorbeeld, maar ook het onderzoek ‘Tuxtla’ is een voorbeeld van een dergelijke ‘breng’-zaak.

Vanuit bijvoorbeeld criminele inlichtingen/informanten krijgt de politie echter ook informatie, waarvoor zij zelf moet gaan afwegen: gaan wij hier wel of niet iets mee doen? Voorbeeld hiervan is het onderzoek ‘Latera’, een projectmatig onderzoek naar ondermijning door maritieme faciliteerders in drugstransport.

De teamchef Generieke Opsporing geeft aan dat sinds de introductie de handreiking al meerdere keren zijn meerwaarde heeft gehad. Tegelijkertijd benoemt hij ook de lastigheid voor een leidinggevende om een zaak af te breken, ook wanneer duidelijk is dat verder investeren in het onderzoek waarschijnlijk geen resultaat gaat opleveren: in één geval waar een stopbeslissing werd genomen, betrof dit een team rechercheurs waarbij daarvoor ook al twee keer een soortgelijk onderzoek was afgebroken. Dan roept dit bij de medewerkers een reactie op, waarbij ook een zingevingsvraag mee gaat spelen (‘waar doen we het dan allemaal voor?’).

In juni volgt een gesprek met de rechercheurs die betrokken zijn geweest bij het onderzoek 'Tuxtla'. Behalve dat zij ervaring hebben met een leidinggevende rol (de een is teamleider van een Team Grootschalige Opsporing (TGO), de ander een voormalig teamleider bij de DR), worden zij ook allebei ingezet als Officier van Dienst-Recherche (OVD-R), wat betekent dat zij, wanneer er ergens een incident is waarbij de OVD-P de inschatting maakt dat er mogelijk opsporing moet gaan plaatsvinden, zij gealarmeerd worden.

Dit betekent dat zij vaak ad hoc beslissingen moeten nemen over welke opsporingsactiviteiten wel, en welke niet worden ingezet. Met name bij TGO's wordt het onderzoek in aanvang heel breed opgezet. Die methode beoogt in de gouden uren geen vluchtige info te verliezen, wat door te snel keuzes te maken wel kan gebeuren.

Tuxtla, een wat 'gelukkig' voorbeeld

Het onderzoek 'Tuxtla' betreft een zaak waarin een man op leeftijd om het leven werd gebracht.

Het onderzoek werd erg geholpen doordat de verdachte zich al de dag na de moord bij de politie in Amsterdam meldde en vertelde dat hij zijn opa vermoord had. Hierdoor kon nog voordat er een volledig TGO was opgetuigd, besloten worden om dit onderzoek klein te houden. Bij het eerste verhoor is gelijk al goed nagedacht wie dit verhoor dan zou moeten doen. Hierdoor had het gesprek ook minder de vorm van een klassiek verhoor en kon de verdachte goed zijn verhaal kwijt, deze bedankte hier later ook voor.

De betrokken rechercheurs geven aan dat bij aanvang van dit onderzoek gelijk al de gedachte was dat dit onderzoek zich goed zou lenen om de principes uit de handreiking op toe te passen. Concrete opsporingsactiviteiten die vanuit dit afwegingskader niet zijn uitgevoerd, terwijl dit anders waarschijnlijk wel zou zijn gebeurd, zijn onder andere het uitlezen van de telefoon en laptop van de verdachte. Op basis van de bekende verklaring is geconcludeerd dat dit geen toegevoegde waarde meer had. Ook is geen gebruikgemaakt van de diensten van het NFI, hoewel die optie er wel was. Hierin werd voor het rondkrijgen van de bewijslast echter geen meerwaarde meer gezien.

Al snel werd, nadat de bekende verklaring en de resultaten van het sporenonderzoek binnen waren, de vraag gesteld 'kunnen we stoppen?' Enerzijds wil men graag het motief weten, maar dit wordt niet relevant genoeg geacht om verder onderzoek naar te doen. Na enig beraad achtte de OvJ het nog wel relevant om vast te stellen of de verdachte tijdens het plegen van het delict toerekeningsvatbaar was. Dit is onderzocht door middel van één extra verhoor waarbij ook is stilgestaan bij de vraag of er sprake was van 'voorbedachte rade'.

De rechercheurs geven aan in het TGO duidelijk de leidinggevende rol van de OvJ als sturend op de ingezette opsporingscapaciteit te ervaren. Zij benoemen dat het per officier verschilt hoeveel oog er is voor het capaciteitsvraagstuk van de politie, maar dat hun indruk is dat dit wel steeds meer toeneemt. Hun ervaring is echter ook dat een officier vaak beducht is voor het verweer van de advocaat, en dat het niet uitlopen van sporen dan al snel gezien wordt als een zwakte in een onderzoek waar een advocaat gebruik van zal maken, om de overtuigingskracht van het pleidooi van de OvJ onderuit te halen. Hierbij geven de rechercheurs aan dat ook niet elke rechter ontvankelijk is voor het capaciteitsargument van de politie.

In juni 2018 wordt de handreiking besproken met de teamleider van de afdeling Cybercrime van de DRR. Bij deze afdeling is men op dat moment al met een externe partner bezig met het organiseren van een effectmeting om de effectiviteit van gebruikte opsporingsmethodes op het gebied van cybercriminaliteit vast te stellen, die middels een proeftuin verkend worden. Dit heeft te maken met het gegeven dat het bestrijden van cybercriminaliteit een 'nieuwe tak van sport' is binnen de politie.

De teamleider van 'Cyber' geeft aan in het team voornamelijk 'klassiek' opgeleide rechercheurs te hebben, die op basis van bewijsmateriaal op zoek gaan naar een verdachte, terwijl de aanpak van cybercriminaliteit hele andere vaardigheden vraagt, omdat vaak samen met een bedrijf dat slachtoffer is geworden, gewerkt moet worden aan een oplossing. De 'oplossing' kan dus divers zijn: waarheidsvinding/opsporing gevolgd door vervolging, of 'tegenhouden', preventie, signaleren of adviseren. Daders blijven vaak buiten beeld, belangrijker is dat er in de samenwerking een goede oplossing gevonden kan worden, zodat een bedrijf of instelling meer geholpen is zichzelf afdoende te beschermen. Dit vergt volgens hem een heel andere denkwijze.

In augustus 2018 is Crisislab desgevraagd aanwezig bij een overleg tussen de DR Noord-Holland Noord en de beleidsofficier daarvan. In dit overleg worden lopende zaken besproken, welke acties er zijn uitgezet en welke resultaten dit heeft opgeleverd. Op basis hiervan worden keuzes besproken met de officier. In sommige gevallen ontstaat er discussie over de te volgen lijn. De officier verwacht dan van de politie nog bepaalde acties of inspanningen maar waarvan de politie zelf de toegevoegde waarde of het nut niet inziet. De principes lijken een goede wijze van ordening van de discussie waardoor telkens een uit te leggen compromis wordt gevonden.

In oktober 2018 worden de principes geïntroduceerd bij het team Zeden. Van zedenonderzoeken is bekend dat het rondkrijgen van bewijsmateriaal complex is. Daarnaast spelen doorlooptijden en werkdruk een grote rol in dit team. De werkwijze van de rechercheurs bij Zeden is daarom sterk geprotocolleerd. Vanuit dit team is er dan ook grote belangstelling voor de principes van slimme opsporing. Zelf hebben we met dit team relatief weinig contact gehad (zie wel de evaluatie van Everest later in dit hoofd-

stuk) maar de trekkers vanuit de DRR rapporteren consequent dat de principes binnen Zeden het best worden toegepast.

Op 18 oktober 2018 worden de principes gepresenteerd op een lunchmeeting met OM en politie op het hoofdbureau in Haarlem. De aanwezige officieren herkennen de punten die de handreiking benoemd en geven aan open te staan voor een andere benadering van het inzetten van opsporingscapaciteit, dus het anders sturing geven aan een opsporingsonderzoek. Aan het eind van de bijeenkomst ontstaat er echter enige discussie, nadat het diensthoofd DRR aangeeft dat dit nu allemaal als heel vanzelfsprekend wordt uitgesproken, maar dat de ervaring leert dat men vaak vervolgens in de praktijk geneigd is op de oude voet verder te gaan. Hij erkent dat ook hijzelf als politieleidinggevende het niet makkelijk vindt om die beslissingen te nemen, die soms indruisen tegen je eigen gevoel, om een zaak stop te zetten of om bepaalde zaken niet op te pakken. Het uitspreken van goede intenties is een ding, maar daarmee is nog niet gezegd dat er in praktijk ook echt iets gaat veranderen. Verder geeft hij aan dat hij, en veel andere leidinggevendenden binnen de politie, zich niet zo comfortabel voelen bij het nemen van moeilijke beslissingen.

In oktober is er ook een gesprek met een teamleider die zich verder wil verdiepen in het komen tot een effectmeting om de effectiviteit van de handreiking in de praktijk te kunnen toetsen, om hier vervolgens een scriptie over te schrijven.

In december 2018 is een overleg van de DR Kennemerland met de gebiedsofficier bijgewoond, waarin de lopende zaken zijn doorgenomen. In een aantal van deze zaken gaat het om gebeurtenissen die uitgebreid de media halen. Bij de capacitaire keuzes die gemaakt worden, benoemen de politiemedewerkers dat zij ook factoren meewegen als de coöperatiebereidheid van de aangever en de ontstane maatschappelijke onrust. Zij benoemen dat een lage coöperatiebereidheid van invloed is op de kansrijkheid van een zaak. In een andere zaak, waarin er over en weer aangiftes liggen, waarvoor deels wel en deels geen bewijs is, overweegt de OvJ, met instemming van de politiemedewerkers, dat het dan soms beter is om delicten dan tegen elkaar weg te strepen en niet tot vervolging over te gaan.

Verder is in december 2018 de handreiking geïntroduceerd bij het RIEC (Regionaal Informatie- en Expertisecentrum), waarin informatievoorziening en ketensamenwerking rondom criminaliteit samengebracht worden. Samen met de trekkers vanuit de DRR is een presentatie gehouden over slimme opsporing en het ontwikkeltraject waar men in de DRR aan werkt.

2019

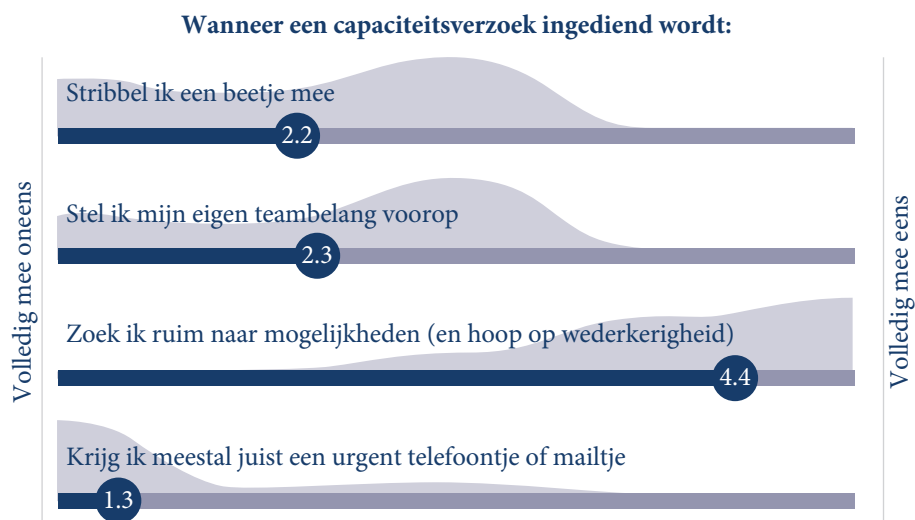
In februari 2019 komt vanuit de DRR een verzoek of er met de principes als analysekader, een evaluatie gedaan kan worden van twee zaken, genaamd 'Eden' en 'Everest', die dan juist afgerond zijn. Dit verzoek is geïnitieerd door de teamchef van Generieke

Opsporing en de rechercheofficier van Noord-Holland. Hierbij is het de bedoeling dat de zaaksofficieren en de teamleiders bij de evaluatie betrokken worden. Het verzoek wordt neergelegd bij de accounthouder opsporing, die ons hierbij betreft.

Ondertussen sluiten we van tijd tot tijd nog steeds aan bij de RSO's. In samenspraak met de leiding van de DRR houden we een korte 'mentimeter'-enquête onder de deelnemers ervan om zicht te krijgen op hun waardering van slimme opsporing maar vooral van de sturing door het RSO en de mate waarin er bereidheid is om capaciteitsvraagstukken samen op te lossen en dilemma's en verbeterpunten voor de opsporing bespreekbaar te maken. De uitkomsten van deze evaluatie (op basis van zeventien deelnemers) duidt op een redelijke waardering van het RSO: vijftien respondenten beoordelen dit als voldoende, twee als goed.

Respondenten geven overwegend aan dat ze bij een capaciteitsverzoek ruimhartig naar mogelijkheden zoeken (en daarbij hopen op wederkerigheid). Zie figuur 6.2.

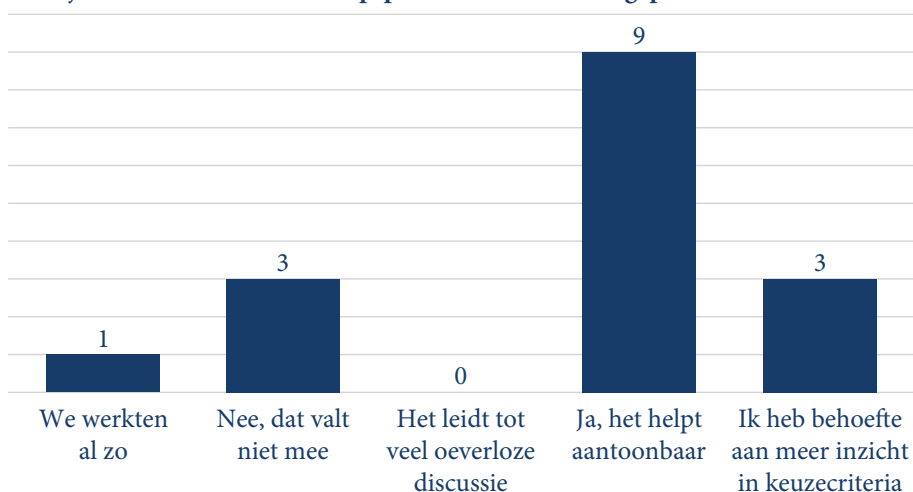
Figuur 6.2. Uitslag van een 'mentimeter' onder zeventien RSO-deelnemers. Deelnemers geven voor elke stelling aan (op een schaal van 5) in hoeverre ze het met de stelling eens zijn. Alles onder de 2,5 is dus richting oneens. Het begrip 'meestribbelen' staat voor niet echt tegenstribbelen, maar ook niet echt soepel meewerken.

In relatie tot de waardering van slimme opsporing is met name gevraagd in hoeverre dit enthousiast in de teams is opgepakt.

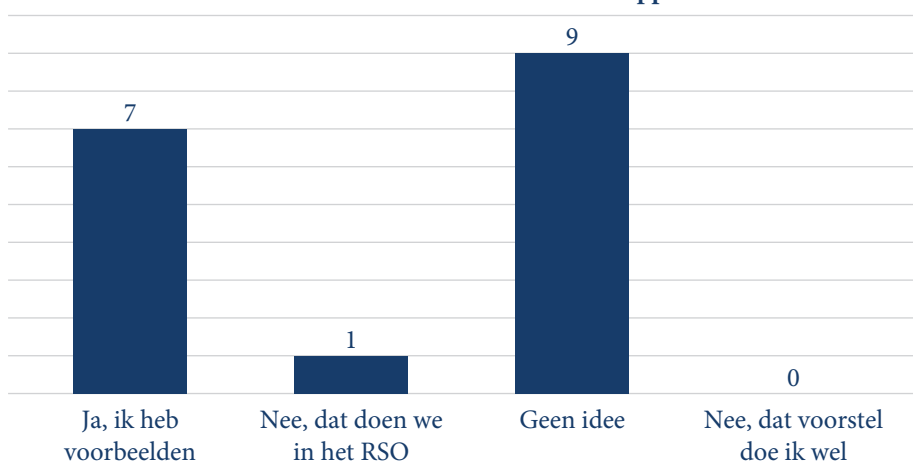
Hierin valt op dat overwegend wordt geantwoord dat dit inderdaad het geval is en ook daadwerkelijk helpt (zie figuur 6.3).

Figuur 6.3. Uitslag op de vraag of slimme opsporing enthousiast wordt toegepast.

In mijn team wordt 'Slimmer Opsporen' enthousiast toegepast

Wat dan wel weer opmerkelijk is, betreft dat het antwoord op de volgende vraag: 'Rechercheurs komen zelf met voorstel om een zaak te stoppen' door negen deelnemers aan het RSO wordt beantwoord met 'Geen Idee'. Overigens zijn er ook deelnemers die dit wel aangeven, en daarbij aangeven voorbeelden te hebben (wat die voorbeelden dan zijn is niet uitgevraagd in deze mentimeter).

Figuur 6.4. Uitslag op de vraag of rechercheurs zelf voorstellen een zaak te stoppen.

Rechercheurs komen zelf met voorstel om een zaak te stoppen

De uitslag van deze evaluatie wordt in het kleine verband van de meest betrokken teamchefs besproken (onder andere de teamchef Generieke Opsporing van de DRR en de teamchef van de DR Kennemerland). Eén van de punten die in deze bespreking naar voren komt, is dat in de evaluatie de meesten wel aangeven dat ze openheid willen, dat het wat meer mag schuren en er meer sturing gewenst is, en daarbij bereidheid is om open kaart te spelen wat betreft de eigen capaciteit. Tegelijkertijd is dat niet wat er in praktijk gebeurt, 'alle fiches op tafel' legt eigenlijk niemand uit zichzelf.

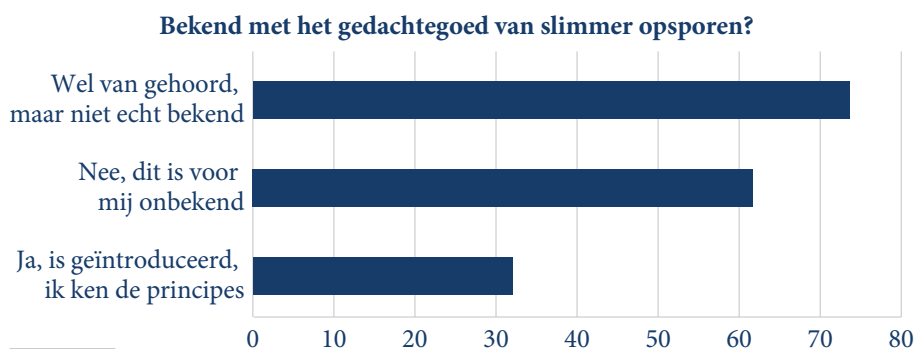
Naar aanleiding van deze evaluatie zijn een aantal verbeteringen voor het RSO voorgesteld en doorgevoerd, op hoofdlijnen zijn dat de volgende punten die nadrukkelijker terug moeten komen in het RSO qua sturing:

- meer SMART formuleren in het RSO waar je mee bezig bent;
- of er dilemma's en knelpunten zijn en of je die zelf kunt oplossen;
- wat je wilt bereiken en wat daarvoor nodig is; en
- welke keuzes je zelf al gemaakt hebt en wat daar de consequenties van zijn.

Intussen blijft het kunnen plannen van een evaluatiesessie op de twee onderzoeken die door de teamchef Generieke Opsporing en de rechercheofficier zijn aangedragen lastig. Wel hebben we medio mei samen met de accounthouder opsporing de journaals van deze twee onderzoeken 'Eden' en 'Everest' doorgelopen. Een geplande bijeenkomst begin juli wordt echter doorgeschoven naar september.

In juli 2019 organiseren we zelf een 'mini-enquête' onder alle rechercheemedewerkers in Noord-Holland (zie bijlage 6). Het totale bereik van de doelgroep waaronder de enquête is uitgezet, wordt geschat op zeshonderd à zevenhonderd medewerkers.⁸⁵ Op de enquête is gereageerd door 171 rechercheurs en andere politiemedewerkers vanuit zowel de basisteams, de districtsrecherche als de Dienst Regionale Recherche. Het voornaamste doel met deze enquête is om de bekendheid met het gedachtegoed uit de handreiking te achterhalen.

Figuur 6.5. Bekendheid met slimmer opsporen.

⁸⁵ De mini-enquête is verspreid onder rechercheurs van zowel de DRR (o.a. Generiek, Thematisch, AVIM), DR, DR-ondersteuning, FO, sectorhoofden en de VVC-teams (dus basisteamniveau). Verspreiding is vooral gegaan via distributielijsten, deels via de accounthouder opsporing en deels via secretariaten van de betreffende teams.

Van de in totaal 171 respondenten zijn er slechts 35 die aangeven zo goed bekend te zijn met 'slimmer opsporen' dat ze de principes ervan kennen. Van deze 35 zijn er 11 die aangeven er ook echt iets mee te hebben gedaan en hier resultaten mee te hebben geboekt. Deze resultaten houden volgens hun antwoorden verband met het achterwege laten van opsporingshandelingen of het eerder stopzetten van een onderzoek.

Verder zijn er 74 respondenten die aangeven er wel van gehoord te hebben, maar er niet echt bekend mee te zijn.

Opvallend is dat van alle 76 respondenten die als functie rechercheur hebben opgegeven, er slechts twee (van de DRR) aangeven ook echt met de principes van slimme opsporing bezig te zijn bij hun werk. Zij komen echter niet met een concreet resultaat als voorbeeld. De overige rechercheurs die wel bekend zijn met slimmer opsporen (zeven) geven aan het (nog) niet te hebben kunnen toepassen of vinden dat de praktijk echt anders werkt.

Uit de (verdere) resultaten is af te leiden dat a) slimmer opsporen wel enige bekendheid heeft, maar er met name onder de rechercheurs er niet veel zijn die er in eigen perceptie echt mee uit de voeten kunnen, veelal omdat ze er simpelweg niet bewust mee bezig zijn; b) het met name teamleiders/teamchefs zijn die tot nu toe concreet aan de slag zijn gegaan, met name om lopende zaken eerder tot een afronding te brengen, en c) de meeste weerstand niet zit op de inhoud en de strekking, maar dat gewezen wordt naar het OM dat onvoldoende bereid zou zijn mee te werken.

In september zou dan de evaluatie van Eden en Everest plaatsvinden. Uiteindelijk wordt dit half oktober 2019. Eden betreft schietpartijen in het centrum en bij het ziekenhuis in Zaandam. Everest betreft een zedenzaak van een arts, die zich vergrepen heeft aan cliënten. Vanuit de teamchef Generieke Opsporing zijn de volgende vragen gesteld:

- Bij Everest: er is samenwerking met Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd (IGJ)⁸⁶ geweest. Wat was de doelstelling? Uit het ambt zetten? Of zo veel mogelijk slachtoffers vinden om achteraf niet (publicitair) voor verrassingen te komen staan? Er is wekenlang digitaal beslag doorgenomen, was dat nog nodig? Waartoe?
- Bij Eden: we hebben een schutter (schietend) op beeld, dus hoeveel bewijs heb je daarnaast nog nodig?

Bij de bespreking zijn aanwezig: drie teamleiders van de politie, twee zaaks-OvJ's, de kwaliteits-OvJ, de teamchef Generieke Opsporing, de voormalig Recherche-OvJ⁸⁷, de accounthouder opsporing en een onderzoeker van Crisislab. Bij de twee verschillende

86 Omdat in deze zaak behalve naar het strafrecht in deze zaak ook nadrukkelijk gekeken werd naar het medisch tuchtrecht.

87 Medio 2019 is er een nieuwe recherche-OvJ gekomen in Noord-Holland. De voormalige recherche-OvJ was een van de 'trekkers' om het gedachtegoed van Slimmer opsporen verder te brengen en vanuit die betrokkenheid ook aangesloten bij deze evaluatiebijeenkomst.

zaken zijn deels dezelfde teamleiders aanwezig geweest, maar in de bespreking wordt hier een duidelijke knip in gemaakt. De teamchef Generieke Opsporing leidt de bespreking in door te benoemen dat deze evaluatie niet de bedoeling heeft om kritiek te spuien, maar om leerpunten te vinden of zaken efficiënter of effectiever hadden gekund behandeld.

Een van de zaaks-OvJ's geeft gelijk aan het begin al aan niet bekend te zijn geweest met 'slimmer opsporen' maar nu ze de handreiking diagonaal heeft gelezen het vooral iets van de politie te vinden. De voormalig rechercheofficier legt daarop echter het belang voor het OM uit onder andere vanuit de noodzakelijke betrokkenheid van het OM bij keuzes.

De teamchef Generieke Opsporing geeft aan dat in het RSO het beeld bij de *zaak-Eden* was dat dit in korte tijd (enkele dagen) door twee rechercheurs af te ronden zou moeten zijn, maar dat bleek niet de praktijk. De OvJ van Eden geeft aan dat er bewuste keuzes zijn gemaakt om meer onderzoek te doen. Er is namelijk nagegaan welke verweermogelijkheden de verdediging aan zou kunnen wenden en daar is vervolgens op ingezet. Bijvoorbeeld de camerabeelden: er is wel een vuurmond te zien, maar geen slachtoffer of inslagen van kogels. Verder was uit de beelden niet te herleiden of er tussen de eerste schietpartij en het schieten bij het ziekenhuis nog meer is gebeurd met mogelijk andere schutters. Degene die op camera staat, zou bijvoorbeeld kunnen beweren dat hij wel geschoten heeft, maar dat hij het slachtoffer niet heeft geraakt. Daarom is er ballistisch onderzoek gedaan. Verder was de inschatting dat de verdediging in zou zetten op noodweer of noodweerexces. Dit bleek ter terechtzitting ook het geval, maar dat kon nu in de opinie van de OvJ dankzij het aanvullende onderzoek succesvol onderuitgehaald worden. Tijdens de bespreking ontstond wel een gezamenlijk beeld dat achteraf toch met minder aanvullend onderzoek had kunnen worden volstaan.

Voor *Everest* geldt dat hier bij de start van het onderzoek een helder doel was geformuleerd: het stoppen van het handelen van de verdachte. Daarom stonden aan het begin van het onderzoek alle opties open, zowel tuchtrechtelijk als strafrechtelijk, maar ook om de verdachte te bezoeken en te manen om zijn praktijken te staken. In het onderzoek kwamen echter al snel steeds meer slachtoffers in beeld die vervolgens ook aangifte wilden doen. De OvJ van deze zaak geeft aan dat voor dit soort zaken geldt 'hoe meer, hoe beter'. De teamleider vult aan dat hij het liefst in de krant een oproep had gedaan om meer aangiftes te krijgen. In combinatie met het feit dat in zedenzaken elke aangifte ook altijd onderzocht moet worden op basis van de landelijke protocollen, betekende dit een explosie van werk. Het onderzoek werd daarmee ook eigenlijk direct een puur strafrechtelijk onderzoek dat dus veel capaciteit vergde. Een tegenwerping tegen het 'hoe meer, hoe beter' die ingebracht wordt in het gesprek is dat dit leidt tot keuzes die ten koste gaan van capaciteit in andere zaken. Zo kostte het meerdere rechercheurs meerdere dagen om het digitale beslag uit te werken. Het gezamenlijke

beeld van de deelnemers is dat het werkaanbod bij Zeden de beschikbare capaciteit overstijgt dus andere daders kunnen door een maximale inzet op Everest buiten beeld blijven. De OvJ van Everest geeft dan aan hier in het algemeen wel oog voor te hebben onder andere via collegiaal overleg met de andere officieren. In deze casus is dit echter geen afweging geweest.

In de discussie komt vervolgens het voor de deelnemers essentiële verschil tussen kiezen *tussen* en *binnen* zaken aan de orde. Een teamleider stelt dat het uitgangspunt van de handreiking *Slimme opsporing* dat capaciteit die je op de ene plek bespaart altijd ergens anders wel ingezet kan worden, niet klopt. De capaciteit wordt niet uitgewisseld tussen teams dus het ene team kan het erg druk hebben terwijl het andere team de ruimte heeft om keuzes te maken in welk onderzoek nog wat extra effort wordt gestoken. Het gaat wat hem betreft vooral om 'keuzes maken binnen zaken over het inzetten van beschikbare middelen en technieken'.

Uiteindelijk vinden alle deelnemers het wel prettig om eens op deze evaluerende wijze naar de zaken te kijken, en zou dit wel vaker mogen. Tot heel scherpe conclusies heeft de bijeenkomst echter niet geleid. Een van de zaaksofficieren excuseert zich dat ze de sessie aanvankelijk wat met gestrekt been in ging, maar dat het belang van slimmer opsporen haar nu duidelijker is. Vervolgens vraagt ze of het de indruk van de teamchef Generieke Opsporing, accounthouder opsporing en onderzoeker is of het allemaal slimmer en efficiënter had gekund. De voorzichtige reactie daarop is dat de zaaksofficier daar zelf het beste antwoord op zou moeten kunnen geven gezien haar expertise en detaillennis van het dossier. De onderzoeker benadrukt zijn afgesproken spiegelende, niet normatieve rol.

Alles overdenkend vindt de zaaksofficier het lastig om terugkijkend een conclusie te trekken omdat ze niet weet hoe het er anders uit was komen te zien in de rechtbank. Ze concludeert dat er wel bewuste keuzes zijn gemaakt vanuit een optimalisatie van deze ene zaak maar niet vanuit het bredere perspectief waar de researchcapaciteit anders op had kunnen worden ingezet.

Het einde van 'fase 1'

Met de evaluerende bijeenkomst in oktober 2019 is onze ondersteuning van de implementatie ten einde.

Eind oktober 2019 wordt echter in Heemskerk door de teamchefs van de teamchefs van de districtsrecherche Kennemerland en Zaanstreek-Waterland in samenwerking met het OM een themadag georganiseerd over de (bekende) problemen die zij ervaren met het sturen op de opsporingscapaciteit. Door ons wordt dan een terugblik gegeven op de, op veel onderdelen toch wat moeizame of op z'n minst trage voortgang tot dan toe. Dit heeft geleid tot een nieuw implementatietraject waar we in hoofdstuk 9 uitgebreider bij stil zullen staan.

Met enkele dragers van de beoogde cultuurverandering is het contact over voortgang en ontwikkelingen niet verbroken. Het vertrek van het diensthoofd DRR die aanjager was van het traject heeft invloed gehad op de urgentie die teamleiders geven aan het nadenken over slimme opsporing.

Verder is per begin 2021 de RSO-cyclus gestopt met als voornaamste reden dat het toch weer steeds meer een briefing werd aangezien de deelnemers elkaar steeds beter buiten het overleg om wisten te vinden. Op het moment van schrijven wordt nog gezocht naar een nieuwe overlegstructuur om op wat meer thematisch niveau wel een vorm van centrale sturing te houden. De conclusie van hen is dat de cultuur binnen de DRR nog niet wezenlijk is veranderd.

6.2 Analyse van de toepassing in Noord-Holland (in fase 1)

De eerste observatie moet zijn dat de leiding van de DRR de handreiking zag als passend binnen een gewenste cultuurverandering. Van een cultuur waar teams en individuele rechercheurs hun eigen keuzes maken al dan niet in onderhandeling met een zaaksofficier naar een organisatie waar gezamenlijk keuzes worden gemaakt over prioriteiten. De keuze van de leiding is om de teamchefs de urgentie van deze cultuurwijziging in te laten zien zodat de teamchefs op hun beurt hun medewerkers gaan enthousiasmeren.

De tweede observatie is dat er een aantal onderzoeken door de DRR zijn gedraaid waarbij de principes van slimme opsporing in meer of minder mate succesvol zijn toegepast dat wil zeggen hebben geleid tot bewuste keuzes die de bestede opsporingscapaciteit hebben verminderd. We hebben echter geen indicatie dat DRR breed de principes worden toegepast.

Op basis van de beschreven observaties in dit hoofdstuk lopen we de zes in hoofdstuk 5 beschreven implementatieaspecten langs:

Urgentiebesef

Er lijkt erop dat urgentiebesef vooral aanwezig is bij (hoger) leidinggevend. Andere medewerkers ervaren geen diepe noodzaak tot slimmer opsporen. Veel teamchefs bijvoorbeeld erkennen rationeel dat er noodzaak is tot betere besluitvorming over de inzet van capaciteit maar pas als daarover het gesprek wordt aangegaan.

Het valt op dat regelmatig direct wordt gesteld dat de handreiking niets nieuws brengt en dat al volgens deze gedachtelijn gewerkt wordt.

Een ander element dat lijkt te wijzen op een niet al te hoog urgentiebesef, is de tijd die eroverheen gaat voordat sessies in het kader van de implementatie georganiseerd worden. Betrokkenen zien vaak wel de meerwaarde, maar een zo dringende behoefte dat agenda's worden vrijgemaakt, ontbreekt.

Het beeld dat ontstaat uit onder andere de besprekingen in het RSO is dat de werkdruk in het DRR behapbaar is met uitzondering volgens eigen opgave van Zeden. Urgentie om de principes van slimme opsporing toe te passen, wordt dan ook niet breed gevoeld. Dat Zeden in de perceptie van de DRR-trekkers van slimme opsporing het meest ver is in het toepassen van de principes kan vanuit dat perspectief dan ook niet verbazen.

Draagvlak

In algemene zin wordt de inhoud van de handreiking positief ontvangen (zoals al gezegd stellen sommigen zelfs dat al zo gewerkt wordt).

Bij bespreking van voorbeelden komt echter telkens naar voren dat implementatie betekent dat er gevoelsmatig lastige beslissingen moeten worden genomen om zo de beschikbare opsporingscapaciteit zinvoller te kunnen besteden. De gesprekspartners geven telkens aan dat ze die keuzes toch zelf niet gaan maken.

Een ‘inhoudelijk’ argument dat duidt op een verder toch beperkt draagvlak is dat doorrechercheren soms nodig is omdat er aan ‘waarheidsvinding’ wordt gedaan. Hiermee wordt dan bedoeld dat niet alleen bewijs verkregen moet worden voor de rechter, maar dat het verhaal ook compleet gemaakt moet worden voor slachtoffers.

Uit het evaluatiegesprek met de rechercheurs die bij het onderzoek Tuxtla betrokken waren, komt ook het eerlijke verhaal naar voren dat het doorrechercheren ook voort kan komen uit de nieuwsgierigheid om bijvoorbeeld een motief te weten te komen. Ook al heeft deze wetenschap weinig toegevoegde waarde in het licht van het overige bewijsmateriaal dat er al wel is. Je krijgt als rechercheur nou eenmaal meestal niet zo’n ‘Baantjer-einde’, zoals een van hen dat noemt. Tuxtla was overigens een onderzoek waar de principes van slimme opsporing bewust zijn toegepast en naar de inschatting van de betrokkenen bij politie en OM tot een serieuze besparing in de bestede onderzoekscapaciteit hebben geleid.

Ook kwam naar voren dat het stoppen van een onderzoek voor een rechercheur minder probleemvol is wanneer diegene vervolgens aan een ander heel relevant onderzoek wordt gezet. Als dit niet het geval is, dus bijvoorbeeld een moordonderzoek wordt gestopt, waarna de rechercheur zich met online oplichting moet bezighouden, dan is het ontstaan van een motivatieprobleem veel waarschijnlijker.

Ketencomplexiteit

Wanneer dieper ingegaan wordt op de adviezen uit de handreiking en praatplaat, komt een belangrijke tegenwerping veel terug: wij kunnen wel slimmer willen opsporen maar het OM wil dat niet.

In het implementatietraject in Noord-Holland is met verschillende OvJ's gesproken. Hoogopgeleid als deze zijn, onderkennen alle snel de ratio van slimmer opsporen. Dat is echter ook voor hen nog niet hetzelfde als een urgentiebesef en draagvlak voor anders handelen. Een 'excuus' voor hen is dan weer de ingewikkeldheid om te voorspellen wat rechters denken en ook het beoordelingssysteem binnen het OM waar meer naar de succesratio wordt gekeken dan naar het aantal behandelde zaken.

Leiderschap

Het aspect leiderschap komt op verschillende punten naar voren:

- Leidinggevendens spreken over de noodzaak hun medewerkers gemotiveerd te houden en daarom niet te strak te willen sturen op het inkorten van onderzoeken c.q. het mogen nemen van eigenstandige beslissingen hierover door hun medewerkers.
- Bij het RSO leek het er (mogelijk daarom) soms meer op of een leidinggevende er zat om de standpunten van zijn ondergeschikten te verdedigen, en daarmee het behoud van capaciteit voor het eigen onderzoek, dan dat het bredere maatschappelijke belang voor ogen werd gehouden, en er opengestaan werd voor een afweging van belangen in een breder perspectief.
- De top van de DRR was intrinsiek gemotiveerd en sprak teamleiders aan op slimmer opsporen. Zoals de teamchef Generieke Opsporing bleef benadrukken: 'je moet telkens voor ogen hebben wat je moet doen, maar dan ook tegelijk: ten koste van wat?'

Organisatiecultuur

In onze gesprekken geven politiemedewerkers aan moeite te hebben met een 'kosten-baten'afweging van hun inzet. In dat opzicht wordt de handreiking als 'te berekenend' beoordeeld, aan rechtvaardigheid zou geen prijskaartje moeten hangen. Dit wordt gezien als een belangrijke reden dat de recherche anders is dan andere organisaties. En zelfs als een reden dat sturing op medewerkers eigenlijk niet nodig of niet gepast is.

Het algemene sturingsprobleem bij de politie is een bekend aspect van de organisatiecultuur van de politie. De verwoording hiervan door het sectorhoofd DRR tijdens overleg met het OM in Noord-Holland werd door bijna al onze gesprekpartners herkend: 'eerst knikt iedereen instemmend, maar daarna gaat ieder weer zijn eigen gang'.

Hawthorne-effect

In het voorgaande hebben we verschillende voorbeelden gezien waarin de aanwezigheid van een van de trekkers (onderzoekers, accounthouder opsporing en Teamchef Generieke Opsporing) van de implementatie van slimme opsporing bij de DRR Noord-Holland een betekenisvol effect heeft op het gebruik van de principes van slimme opsporing.

Het Hawthorne-effect kan ook (een deel van) de verklaring zijn waarom er een aantal succesvolle voorbeelden waargenomen zijn door de trekkers terwijl toch uit de mini-enquête bleek dat het gebruik van de principes buiten het zicht van de trekkers zeer beperkt lijkt.

Samenvattend

Over het geheel is toch de constatering dat de handreiking, hoewel door leidinggeven-den omarmd en ondanks een aantal succesvolle voorbeelden, in de Noord-Hollandse pilotpraktijk weinig echte navolging krijgt zoals uit de mini-enquête blijkt. Dat wordt door politiemedewerkers niet geweten aan onjuistheden of onbruikbaarheid van de handreiking, maar voor de 'eigen' situatie worden vaak wel argumenten gevonden waarom de 'slimme opsporingsvlieger' daar dan niet op zou gaan. Een gemakkelijk gevonden argument is de ketencomplexiteit in de relatie met het OM.

7. Implementatie bij de DR in Noord-Holland

In dit hoofdstuk staan we stil bij de wijze waarop in 2020 bij de districtsrecherche in Kennemerland en Zaanstreek-Waterland met het gedachtegoed van Slimmer opsporen aan de slag is gegaan, en wat dat heeft opgeleverd (en wat niet). Dit hoofdstuk is uitgebreider dan het vorige omdat in deze pilot de meeste energie is gestoken vanuit Crisislab zowel om de voorgaande minder succesvolle pilots beter te begrijpen als omdat dit voelde als een laatste kans om de principes 'aan het werk te krijgen'.

7.1 Een nieuwe start in Noord-Holland

Onze rol in het toch wat moeizame implementatietraject bij de DRR in Noord-Holland liep beoogd tot medio 2019 zodat we daarna de voorliggende rapportage konden afronden. Na de zomer van 2019 meldden zich echter twee enthousiaste teamchefs van de DR die zelf en met hun beleidsofficieren⁸⁸ tot de conclusie zijn gekomen dat er anders met capaciteitsbeslissingen om moet worden gegaan. Zij organiseren gezamenlijk met het OM op 30 september 2019 een themadag *Draaien aan de knop 'werk'* voor ongeveer veertig medewerkers van het OM (onder wie de nieuwe rechercheofficier die daar kennismakt met het concept van de handreiking *Slimme opsporing*) en leidinggevendenden van de diverse recherches in Noord-Holland. De gezamenlijke conclusie aan het einde van de dag is dat inderdaad de implementatie nog wat moeizaam is verlopen, maar dat er zeker potentie gezien wordt om het gedachtegoed van slimmer opsporen uit te nutten. De teamchefs van de districtsrecherche Kennemerland en van de districtsrecherche Zaanstreek-Waterland geven aan hier met hun team intensiever mee aan de slag te willen gaan. Zij verzoeken om aanvullende ondersteuning vanuit Crisislab. Wijzelf zijn licht getergd door het beperkte succes van de eerdere implementatiepogingen en willen daarom graag meewerken. Onze opdrachtgever Politie en Wetenschap staat de nog verdere uitloop van dit onderzoek daarom toe. Daarmee werd een nieuwe implementatiepilot gestart.

De Districtsrecherche Kennemerland (DR KEN) heeft een werkgebied in het zuidelijke deel van Noord-Holland, ten westen van Amsterdam (Amsterdam-Amstelland is een eigen politie-eenheid, Kennemerland valt onder de eenheid Noord-Holland).

⁸⁸ Elders ook wel gebiedsofficieren genoemd.

Binnen het District bevinden zich vier Basisteams: IJmond, Kennemer kust, Haarlemmermeer en Haarlem. Het hoofdbureau bevindt zich in Haarlem in een karakteristiek pand gelegen aan het Spaarne. Dit is ook de hoofdlocatie voor de Districtsrecherche. In de vleugel waar de DR gesitueerd is, bevindt zich een etage lager het ZSM-team en een etage hoger de DRR. De BTR van Haarlem bevindt zich in een andere vleugel.

De Districtsrecherche Zaanstreek-Waterland (DR ZaWa) heeft een werkgebied in het centraal-oostelijk deel van de eenheid Noord-Holland, met daarin twee basisteams: Zaanstad en Purmerend. De hoofdlocatie van de DR is Zaandijk, waar ook het basisteam van Zaanstad is gevestigd. Een belangrijk deel van het team zit echter ook in Purmerend. Daarmee is de afstand tussen de Basisteamrecherche en de Districtsrecherche in dit district vrij klein. Verder zit de DRR ook in het gebouw in Zaandijk.

Binnen de DR's zijn naast rechercheurs die zich met 'generieke' zaken bezighouden ook specialisten werkzaam zoals financieel rechercheurs.

Bij beide DR's wordt gewerkt met een 'projectteam' dat projectmatige onderzoeken op-pakt. Het streven is dat ten minste 10% van de opsporingscapaciteit besteed wordt aan projectmatig onderzoek.

Beide teamchefs DR onderkennen dat de beschikbare capaciteit beperkt is, het niet te verwachten is dat capacitaire problemen opgelost kunnen worden door extra mensen aan te trekken, en er daarom sowieso een verbeterslag nodig is om de capaciteit die er wel is, zo goed mogelijk in te zetten. Daarom maken beide DR's gebruik van 'scrum' wat zoveel wil zeggen als dat elke ochtend per team even stilgestaan wordt bij wat (per persoon) de taken van die dag zijn. Daarbij wordt in Kennemerland een systematiek gehanteerd waarbij de DR-rechercheurs zijn verdeeld over drie teams, die telkens door wisselen in het opvangen van nieuwe zaken: elk team heeft één week opvangweek en daarna twee weken niet (*sprintweken*), zodat lopende zaken uitgerechercheerd kunnen worden. De toepassing van scrum is dus niet direct gelinkt aan de tips en tricks van slimme opsporing. Beide teamchefs zien hun variant van scrum echter ook als een werkwijze om efficiënter met de beschikbare capaciteit om te gaan.

Bij beide DR's wordt zowel het keuzeproces *tussen* zaken als *binnen* zaken aangescherpt. De principes van slimme opsporing gaan vooral over het keuzeproces *binnen* een zaak. De *a priori* keuze *tussen* zaken op basis van kansrijkheid of maatschappelijk belang is een andere die intensieve samenwerking tussen politie en OM (in de persoon van de beleids-officieren) vergt. Het project krijgt de naam Slimmer opsporen. Het gaat in het project Slimmer opsporen dus (mogelijk verwarrend voor de lezer) zowel om het implementeren van de principes van slimme opsporing binnen zaken (zoals in de handreiking beschreven) als om bewustere keuzes tussen zaken in gesprek tussen politie en OM. Voor het project wordt een 'zwarte' 'begeleidingscommissie' samengesteld met deelnemers van de regionale politieleiding, de regionale top van het OM en een burgemeester.

Zowel bij Kennemerland als Zaanstreek-Waterland wordt daarom een intensiveringsslag gemaakt in samenwerking met de beleidsofficieren. In Kennemerland zijn er twee beleidsofficieren, in Zaanstreek-Waterland is er één. Met hen is er een keer in de week *cockpitoverleg* volgens de scrum-filosofie waarin de nieuw binnengekomen zaken van de afgelopen week worden besproken (richttijd is ongeveer een kwartier voor dit overleg, maar soms loopt het wat uit). Verder is er eens in de twee weken een *Districtelijk Sturings Overleg* (DSO) waar de beleidsofficieren, teamchefs en OE's (of diens plaatsvervangers) alle lopende zaken doornemen, in ieder geval qua dilemma's die hierin spelen.

Vanuit de beleidsofficieren vindt binnen het OM ook de 'collegiale aansturing' van de zaaksofficieren plaats. Of er een zaaksofficier nodig is voor een zaak, wordt ook in de regel met de beleidsofficier afgestemd. Elke week is er een zaaksofficier die 'opvang' heeft, als het zonneklaar is dat er een zaaksofficier moet komen wordt dit soms ook daarmee al afgestemd. Verder wordt voor zaken waarvoor de verwachting is dat de politie een serieuze opsporingsinspanning zal moeten leveren, een 'zaaksplan' opgesteld. Het concept-zaaksplan is tijdens de looptijd van de implementatiepilot ontstaan vanuit een landelijke ontwikkeling binnen het OM. In het kader hierna leggen we uit dat dit in principe goed aan zou kunnen sluiten bij het traject Slimmer opsporen.

Het zaaksplan

Het zaaksplan is landelijk door het OM geïntroduceerd om de sturing op de kwaliteit en efficiëntie in politieonderzoeken te bevorderen. Dit betreft een format waarin bij aanvang van een onderzoek de doelen en feitelijkheden (voor zover bekend), dus in feite de 'metadata' bij een onderzoek worden vastgelegd.

Dit format is geïntroduceerd bij de districtsrecherches gedurende onze betrokkenheid daar. Vanwege de insteek van het zaaksplan is er een sterke link met die van de handreiking van Crisislab, maar de introductie ervan is onafhankelijk van ons tot stand gekomen.

Tegen de introductie van het zaaksplan ontstond aardig wat weerstand, vooral vanwege het aspect van de daarmee gemoeide verwachte administratieve handelingen. Meedenkend is vanuit Crisislab nog wel een suggestie gedaan voor een alternatief format, maar aangezien de introductie vanuit het OM net had plaatsgevonden, werd er weinig ruimte gezien om gelijk tot een verandering te komen, en wacht het OM liever op de landelijke evaluatie.

In de praktijk wordt nu bij de Districtsrecherche in Kennemerland en Zaanstreek-Waterland in het cockpitoverleg bepaald voor welke zaak er wel of geen zaaksplan moet komen.

7.2 Verloop van de betrokkenheid bij de DR's in Noord-Holland

Parallel aan de introductiesessies in 2019 vindt de verdere afstemming over de vormgeving van de betrokkenheid van Crisislab plaats in een aantal overlegjes die lopen tot begin 2020. Om 'vrijuit' mee te kunnen kijken in het proces bij de recherche wordt tot een verdere screening van de begeleidend onderzoeker besloten. Dit maakt wel dat er enige tijd overheen gaat voordat het begeleidingstraject daadwerkelijk gestart kan worden.

In aanloop hiernaar wordt in maart 2019 wel alvast op aanraden van de beleidsofficier uit Kennemerland met enkele officieren gesproken bij de rechtbank in de marge van hun rechtszaken zodat er wederzijds begrip kan ontstaan over hun praktijk en onze bedoeling. Een voorbeeld van een introductiebijeenkomst is die in mei 2020 aan in het Districtelijk Management Team (DMT) waarin onder meer de 'blauwe' teamchefs vertegenwoordigd zijn om dit managementteam ook te informeren over het voorgenomen begeleidingstraject bij de DR's.

Ook is er dan al een presentatie bij de DR in ZaWa op een teamochtend over de principes van slimme opsporing. Het kost even tijd om de aanwezigen te enthousiasmeren. Inhoudelijk ingewikkeld is dat de andere presentatie door Specialistische Ondersteuning het karakter heeft van 'vraag ons vaker om dingen voor jullie te doen'. Dat contrasteert erg met de soberheid die *Slimme opsporing* preekt.

In het inrichtingsplan uit 2012 was de totale mankracht van beide districtsrecherches geraamd op zestig (ZaWa) respectievelijk zeventig (KEN) rechercheurs. In praktijk zijn dit er (tegenwoordig) minder. Toch is deze groep evident te groot om inhoudelijk mee te kijken in alles wat door deze rechercheurs gedaan wordt. Voor onze observaties hebben we dus ook de keuze moeten maken om een beperkt aantal onderzoeken te volgen en gedurende het onderzoeksproces de rechercheurs te steunen bij het gebruik van de handreiking.

De eerste keer dat we inhoudelijk aanschuiven is op 3 juni in Zaandijk, waar een aftrap-bijeenkomst met het projectteam is. Tijdens deze bijeenkomst wordt besproken om een nieuw projectmatig onderzoek te starten (genaamd Laborant, zie ook bijlage 7). Dit is een onderzoek naar wapenhandel, op basis van informatie van het Team Criminele Inlichtingen (TCI). Op de vraag waarom niet alleen voor wapenbezit wordt gegaan, is het antwoord tijdens deze bijeenkomst eenduidig: de strafmaat.⁸⁹ Dit is een van de onderzoeken die we nader als 'kritische vriend' zullen volgen.

⁸⁹ Dit was een uitspraak van de Operationeel Expert die het projectteam coördineert. Later legde ze uit dat het feitelijk doel van Laborant wat haar betreft was dat zo veel mogelijk wapens onttrokken werden aan het verkeer.

Op 8 juni sluiten we voor het eerst aan bij een cockpitoverleg in Zaanstreek-Waterland. Het overleg verloopt niet heel gestructureerd. Er wordt wel gewerkt met een zakenlijst, maar in het overleg blijkt dat deze niet optimaal is bijgehouden. Een enkele geïnteresseerde vraag helpt al om tot meer ordening te komen.

Op 9 juni is er een voorbespreking met de teamchefs van Kennemerland, hierin wordt onder andere afgestemd met welke frequentie we aanwezig zullen zijn. Op deze dag wordt ook voor het eerst onze aandacht gevestigd op het hiervoor al geïntroduceerde concept van een zaaksplan dat vanuit het OM gehanteerd zal gaan worden, maar die initieel door rechercheurs zal moeten worden ingevuld.

Op 11 juni wonen we voor het eerst de DSO's bij, 's ochtends in Haarlem en 's middags in Zaandijk. Ook in Kennemerland wordt gewerkt met een zakenlijst die een stuk uitgebreider is (daarmee minder overzichtelijk), maar wel redelijk accuraat wordt bijgehouden.

De maandag daarop, 15 juni 2020, wordt voor het eerst ook het cockpitoverleg van Kennemerland bijgewoond (nadat even daarvoor ook de teambriefing is gevolgd). Hierin valt op dat het overleg wat gestructureerder verloopt (deels via een videoverbinding in verband met beperkingen vanwege COVID-19). Verder blijkt er redelijk veel discussie plaats te vinden waardoor het overleg iets uitloopt. Bij sommige OE's lijkt er wat onvrede over het verloop en de uitkomst van het overleg op sommige punten. Tegelijkertijd moet opgemerkt worden dat de OE's in hun presentatie hun zaken en wat daar wel of niet in gedaan kan worden vrij openlaten. Dit geeft de beleidsofficieren aanleiding soms wat dieper door te vragen waarbij de OE's niet altijd direct alle antwoorden paraat hebben.

De daaropvolgende dagen verdiepen we ons wat meer in de zakenlijsten van beide DR's. De OE's van één van de groepen uit Kennemerland nemen gelijk al de moeite om hun zaken even mee door te nemen. Daarbij valt op dat er wel een aantal zaken zijn die al een tijdje op de lijst staan en waarin niet zoveel ontwikkeling meer mogelijk lijkt. Ook met een OE van een andere groep worden enkele zaken besproken die opvallen. In alle gevallen wordt de insteek van de OE's om met deze zaken te stoppen in overleg met teamleiding en OM. Daarbij wordt opgemerkt door de OE's dat we wel precies die zaken eruit pikken waar ook binnen het team al wat tegenaan gehikt wordt.

Op 22 juni wordt het kwaliteitsoverleg van de DR's met het OM bijgewoond. Hierbij gaat het onder andere over de aanbeveling uit de handreiking om in het verhoor van een verdachte aan te bieden om ontlastend bewijs te zoeken als de verdachte onschuldig zegt te zijn en een voorstel voor heeft. Hier zullen we later nog uitgebreider bij stilstaan. In dit gesprek blijkt dat de huidige formulering op weerstand stuit bij de vertegenwoordigers van het OM, maar dat ze zich wel kunnen vinden in de gedachte erachter.

In deze week wordt een nieuw onderzoek gestart, Kuiper, naar een schietpartij die in het weekend heeft plaatsgevonden. Dit onderzoek wordt groot opgepakt in Zaanstreek-Waterland. We stemmen af dat we dit onderzoek zullen volgen en evalueren (zie bijlage 7). Dit inclusief de afstemming tussen de politie en de zaaksofficier.

Op 25 juni wordt met de teamchefs en de beleidsofficieren van Kennemerland een gesprek gehouden over Slimmer opsporen en de indrukken erover zo na de eerste weken. De toon is over het algemeen positief, er zijn wel wat verbeterpunten, ook als het gaat om de sturing richting zaaksofficieren, maar over het algemeen is er tevredenheid over de ingezette koers en is de stemming dat de samenwerking tussen de DR en de (beleids)officieren steeds beter gaat. Wel kan er nog een grotere scherpte worden aangebracht in het onderscheid en de argumentatie om bepaalde zaken wel of niet te doen, of onderzoekshandelingen in een zaak. Verder is het goed te kijken naar wat je doel is en hoe dat bereikt kan worden, en op welke wijze de maatschappelijke impact het grootst is. In dat kader noemt een van de teamchefs het onderzoek 'Sven' (dat dan nog geen naam heeft) als voorbeeld waar routinematig alweer voor opsporing (dus de strafrechtelijke lijn) is gekozen, terwijl de zorgvraag misschien wel prominenter is. Ook dit onderzoek is nader gevolgd.

Als laatste wordt in het overleg van 25 juni ook voor het eerst de lijst aan onopgeloste zaken met weinig verdere vooruitzichten geduid als de 'kometenstaart' aan onopgeloste zaken. Hiervoor wordt besproken om een 'stofkamsessie' te organiseren, zodat onderzoeken die stilliggen, of van de lijst 'afgevoerd' worden, of op een andere wijze tot een snelle afronding komen (op basis van een gefundeerd voorstel).

Op 1 juli wordt in Zaanstreek-Waterland een overleg gevoerd over onderzoek-Laborant. Er blijken vanuit het netwerk van het subject waarop het onderzoek zich richt enkele interessante namen naar voren te komen. Voorstel is om het onderzoek hiernaar uit te breiden. Een van de belangrijke spelers in het netwerk blijkt een bekende van de politie waar een van de teamchefs in het verleden in een andere rol bij een ander district al uitvoerig achteraan heeft gezeten, echter zonder resultaat. Als er nu een kans is om deze crimineel alsnog te pakken, is dat een 'kans die te mooi is om te laten lopen'.

In deze periode maakt het cockpitoverleg in Kennemerland een ontwikkeling door. Inmiddels zijn ook vanuit de politie de Dienst Regionale Informatie Organisatie (DRIO) en Forensische Opsporing (FO) aangesloten. Wat eerder opviel, was de wijze waarop OE's in de cockpit bij de bespreking van de zaken mogelijke vervolgacties openlieten terwijl ze zelf vaak wel een plan of idee hadden van wat te doen en of iets kan. Na een van deze overleggen was het plan om het hier met een van de OE's eens over te hebben (diegene bij wie dit het meeste opviel). Van dit al geplande gesprek kwam het door omstandigheden niet, maar het eerstvolgende overleg was een duidelijk strakkere insteek merkbaar die de voortgang en besluitvorming in het overleg sterk ten goede kwam.

Op donderdag 9 juli vindt in onderzoek-Kuiper een 'actiedag' plaats waarbij verdachten aangehouden en hun woningen doorzocht worden. Dit volgen we 'live' mee vanuit de tapkamer op het bureau in Purmerend.

Na het cockpitoverleg op 13 juli 2020 is er 's middags nog een overleg over het onderzoek-'Sven'. In de cockpit die ochtend zijn dan ook al de onderzoeken Janssen en Braun besproken die we allebei eveneens actief gevolgd hebben. Het overleg die middag is samen met de rechercheurs van FO, de zaaksofficier en een analist vanuit de DRR. Voor veel aanwezig is de aanwezigheid van Crisislab nieuw, en ondanks een korte introductie is ook onze rol als kritische vriend niet helder. Tijdens dit overleg wordt het forensische bewijs besproken. Vanuit Crisislab worden enkele vragen gesteld over de relatie tussen het forensisch bewijs en een eenduidige bepaling van eventueel daderschap. De Crisislab-onderzoeker moet voor het einde van het uitgelopen overleg vertrekken omdat er ook nog een andere bespreking met een rechercheur gepland staat die een aantal reflexieve vragen had. Telefonisch overleg door de onderzoeker met de teamchef later die week waarin Sven ter sprake komt, leidt tot sturing vanuit de teamleiding op Sven. Dit leidt er op zijn beurt toe dat er wat frictie ontstaat met het onderzoeksteam van Sven die 'daar niet op zaten te wachten'. Dezelfde dag dat die frictie aan de oppervlakte komt, worden de plooiën weer gladgestreken met het onderzoeksteam en de zaaksofficier.

Inmiddels is dan de vakantieperiode aangebroken. Dat betekent niet alleen voor ons een (korte) zomerstop, maar ook dat de bezetting in de researchteams terugloopt. Beide researchteams blijft gelukkig, en dat naar zeggen gebruikelijk, een veelheid aan nieuwe zaken bespaard.

Begin augustus pakken we de draad weer op. Aangezien er weinig nieuwe zaken zijn, biedt dit ons gelegenheid om een eerste reflectie te formuleren op de ervaringen tot dan toe. De belangrijkste constatering lijkt te zijn dat met name het voorkomen dat een zaaksofficier gekoppeld wordt aan een bij voorbaat toch al vrij kansarm ingeschat onderzoek vrij cruciaal blijkt. Verdere analyse zal hierna uitvoerig besproken worden.

In de tussentijd lopen verschillende onderzoeken gewoon verder. In onderzoek-Laborant blijken er toch weinig ontwikkelingen te zijn die echt doorzetten, ook al komt er telkens nieuwe informatie die het projectteam even doet opveren. Het in Duitsland laten signaleren van verdachte kentekens die uit het verwachte land van herkomst bij een wapentransport zouden horen, ziet de zaaksofficier niet zitten omdat dan het onderzoek 'stuk' gaat. De teamchefs vragen zich ondertussen hardop af hoelang dit onderzoek nog gaat duren. TCI geeft aan dat ze 'warm' zitten, maar dat het nog wel even kan duren. Daar hebben de teamchefs van Zaanstreek-Waterland dan eigenlijk ook weer geen trek in.

Begin september staat een 'stofkamsessie' in Kennemerland gepland om met de principes in de hand de lijst van zaken door te lopen. Hoewel daarvoor in principe een dag-

deel is uitgetrokken, blijkt een uurtje voldoende. Een van de teamchefs heeft bij de uitnodiging de OE's van de verschillende groepen aangespoord nog eens kritisch door hun eigen zakenoverzicht te gaan. Een aantal hebben dat al gedaan, waardoor deze 'kometenstaart' voor een groot deel al is opgelost voordat de sessie begint. De deelnemers geven aan dit wel voor herhaling vatbaar te vinden.

Halverwege september wordt meegekeken hoe de verdere dossieropbouw vordert in het onderzoek-Kuiper. Hierbij heeft men onder andere een 'drillrap' laten analyseren. De teamchef vraagt zich af (onder andere per mail richting het team) welke meerwaarde dit nog heeft voor het onderzoek maar toch is de analyse uitgevoerd.

Eind september zou de eerste 'begeleidingscommissie' van het project Slimmer opsporen plaatsvinden met deelnemers van de regionale politieleiding, de regionale top van het OM en een burgemeester. Deze wordt echter uitgesteld omdat te veel deelnemers verstek laten gaan. Uiteindelijk vinden er twee van deze sessies plaats: de eerste op 9 november 2020 en de tweede op 4 februari 2021. In beide gevallen reageren de deelnemers positief op de gekozen richting.

Inmiddels werkt vanaf begin oktober vrijwel iedereen thuis vanwege COVID-19. Hierdoor bestaat de verdere betrokkenheid vanuit ons tot aan het einde van het traject begin februari vrijwel uitsluitend uit de online deelname aan de cockpit-overleggen en de DSO's.

Tot slot is er in februari 2021 een enquête uitgezet onder de medewerkers van beide DR's. In totaal heeft dit geleidt tot 42 (deels) bruikbare responses.

7.3 **Kiezen en efficiënt werken in zes zaken**

Er zijn vijf nieuwe zaken die met extra aandacht inhoudelijk zijn gevolgd en ondersteund. Dit betreffen de volgende onderzoeken:

1. Een onderzoek naar een schietincident (Kuiper, ZaWa).
2. Een onderzoek naar een serie incidenten ten gevolge van een conflict in een wijk (Braun, KEN).
3. Een onderzoek naar een niet-natuurlijk overlijden/doodslag/moord op een meervoudig gehandicapte vrouw (Sven, KEN).
4. Een (interdistrictelijk) onderzoek naar een serie berovingen met een specifieke Modus Operandi (MO) (Janssen, KEN).
5. Een projectmatig onderzoek naar wapenhandel (Laborant, ZaWa).

Als zesde is hieraan toegevoegd een reeks woninginbraken met eenzelfde modus operandi (Luluna, KEN). Dit onderzoek was al begin 2019 gestart, dus voordat Crisislab nauwer betrokken was, maar bij de 'afronding' ervan is wel geprobeerd om de principes van slimme opsporing toe te passen.

In bijlage 7 is een uitgebreider overzicht van deze onderzoeken opgenomen, inclusief een analyse per aanbeveling uit de handreiking in hoeverre deze is opgevolgd.

Hierna zullen de hoofdprincipes als kapstok gebruiken om onze observaties te ordenen.

Voortgangsbeslissing na het verkrijgen van hoofd- en steunbewijs

Een eerste observatie die bij dit uitgangspunt past, is dat een voortgangsbeslissing er niet alleen is wanneer het hoofd- en steunbewijs verkregen is, maar juist ook wanneer dit niet lijkt te lukken. Daarom bevat de handreiking mede het advies: ‘Bespreek ten minste een maal per week of het opsporingsonderzoek kan/moet worden stopgezet’.

Allereerst opgemerkt dat wij niet bij elk gesprek aanwezig zijn geweest. Nu kan dit punt vanuit verschillende kanten bekeken worden. In vrijwel elk onderzoek zijn een of meer momenten te vinden waar er sprake is van een voortgangsbeslissing. Bij bespreking in het cockpitoverleg zijn er genoeg voorvallen die al in een eerste stadium afvallen: dit heeft doorgaans te maken met een gebrek aan opsporingsindicatie, oftewel de politie ziet geen mogelijkheid om tot concrete opsporingshandelingen te komen in de betreffende zaak die in voldoende mate zinvol worden geacht.

Wanneer echter eenmaal besloten is om tot opsporing over te gaan en er dus vanuit het Openbaar Ministerie een zaaksofficier is toegewezen, is het niet te verwachten dat een onderzoek binnen een week, of binnen twee weken (gezien de twee sprintweken die teams in Kennemerland hebben) afgerond is. De beslissing om te stoppen, is dan namelijk niet meer alleen aan de politie in afstemming met de beleidsofficier, maar zal dan ook in samenspraak moeten met de zaaksofficier. Zolang een zaaksofficier nog gat in een zaak ziet, is dit vaak een moeilijk gesprek.

In sommige gevallen wil het wel voorkomen dat er na de eerste opsporingshandelingen blijkt dat er toch geen zinvol vervolg mogelijk blijkt. Een van de OE's uit Kennemerland heeft bijvoorbeeld een lijst opgesteld met zaken waarin haar team eigenlijk geen succes meer verwachtte, en dit, na eerst met ons voorbesproken te hebben, ook met de zaaksofficier besproken (toevallig of niet, al deze zaken waren van een en dezelfde zaaksofficier, wat op zich niet verwonderlijk is omdat het veel overeenkomstige delicten waren, en deze officier vaak dit soort zaken in behandeling heeft). Hierna bleek het wel degelijk mogelijk om deze zaken stop te zetten. Wat echter blijft, is dat dit qua inspanning en afstemming voor de politie toch al meer vergt dan gelijk in het eerste stadium een schifting aan te brengen. Zodra er een zaaksofficier gekoppeld is, blijkt dikwijls enige overredingskracht nodig.

In veel gevallen wordt een zaak echter opgepakt, waarbij na de eerste opsporingshandelingen er allerlei redenen kunnen zijn waarom, ook wanneer er nog niet direct een verdachte in beeld is, het toch niet logisch geacht wordt om te stoppen (bijvoorbeeld omdat er nog DNA ingezonden is waarvan nog geen uitslag is, beelden nog via de (so-

ciale) media gedeeld gaan worden of er nog op andere testuitslagen of iets dergelijks gewacht wordt). Ook kan het zijn dat een zaak een relatief lage urgentie heeft, er een urgentere zaak in de tussentijd zich voordoet, en de zaak vervolgens wat naar de achtergrond verdwijnt.

Nu stelt de handreiking ook dat in de opstartfase de ruimte moet worden geboden aan de rechercheurs om hun werk te doen. Wel moet misschien nog meer onderkend worden dat deze eerste fase zo cruciaal is om een onderzoek niet, vanuit het perspectief van slimmer opsporen, uit de hand te laten lopen. Anders kan er makkelijk een situatie ontstaan met veel zaken waar weinig in gebeurt, maar die nog wel openstaan. Zo'n zaak telt dan mee in de 'workload', terwijl er praktisch gezien geen vooruitgang geboekt wordt.

Dit is de genoemde 'kometenstaart aan openstaande zaken'. Een dergelijke werkvoorraad lijkt op papier een enorme last. Alleen al het voorstel om hiervoor een 'stofkam-sessie' te organiseren noopte de verschillende operationele experts ter voorbereiding hierop tot een korte exercitie om hun eigen zaken bij langs te lopen. Hierdoor was in de voorbereiding op de sessie het grootste werk al gedaan: de sessie vormde hiervoor een stok achter de deur, maar in de aanloop daar naartoe vond deze opschoonactie in de teams al plaats. Hierdoor viel er uiteindelijk weinig te bepreken, maar toch was er enthousiasme over de 'opgeschoonde werklijst', zodat het voornemen is ontstaan om vaker dit soort sessies te plannen.

Zo gezien kan gesteld worden dat een stopbeslissing weliswaar niet zo vaak expliciet genomen wordt, maar het impliciet lager prioriteren maakt dat het de facto regelmatig gebeurt, waarbij een opschoonactie loze onopgeloste zaken afgeboekt worden.

Observatie: 'commitment' aan slimmer opsporen

Het draagvlak voor slimmer opsporen blijkt het grootst bij de teamchefs. Dit is verklaarbaar omdat zij verantwoordelijk zijn voor het totale team. Over het algemeen zijn de operationeel experts, die een leidinggevende rol hebben binnen de teams ook redelijk positief. Bij rechercheurs is dit wisselend. OE's en rechercheurs worden enthousiaster wanneer er een concrete casus is waarbij het aan de hand van Slimmer opsporen lukt om strakke afspraken te maken met het OM, waardoor bijvoorbeeld een slepend onderzoek afgerond kan worden.

Daarmee kan tegelijkertijd gesteld worden dat zowel het *urgentiebesef* als het *draagvlak* bij de teamchefs het grootst is. Toch onderkennen ook zij dat het punctueel toepassen van de handreiking op sommige momenten toch zeker hun 'opsporingshart' zou laten bloeden. Daarin vereenzelvigen zij zich tot op zekere hoogte met de rechercheurs, die dit hetzelfde ervaren en daarom, hoewel er rationeel weinig argumenten tegen de handreiking aangedragen worden, zij niet allemaal de grootste haast hebben om zich dit gedachtegoed eigen te maken.

In Kennemerland is dit getracht nog wat explicieter te maken, door voor de teams te benoemen welke drie zaken de ‘priozen’ zijn in die week. Dit betekent dat wanneer er een nieuwe zaak als priozaak bestempeld wordt, een andere zaak ‘van tafel valt’. Door dit expliciet te maken in het cockpitoverleg en het DSO ontstaat hier meer bewustwording over.

Tot zover met name de onderzoeken die niet tot een daadwerkelijke strafrechtelijke vervolging leiden. Het organiseren van een voortgangsbeslissing is echter ook zeker van toepassing op onderzoeken waarin wél zicht is op een dader. In de handreiking wordt gewaarschuwd voor ‘informatiezucht’. De mate waarin het ‘scoren van plusjes’ nog steeds plaatsvindt, lijkt erop te wijzen dat rechercheurs dit niet als zodanig herkennen. Als er al een voortgangsbeslissing wordt genomen na het verkrijgen van het bewijsminimum, is een uitkomst ‘verder geen onderzoek meer doen’ nog niet een overweging die prominent in het systeem van rechercheurs aanwezig is, zeker niet bij de grotere zaken.

Observatie: in gesprek met rechercheurs

Een grondhouding of idee dat er vaak blijkt te zijn bij eerste gesprekken over slimmer opsporen met rechercheurs en OE's, is dat de essentie hiervan alleen maar is om dingen (opsporingshandelingen, zaken) niet meer te doen. De kernboodschap van slimmer opsporen is echter niet ‘stop er maar mee’, maar: ‘doe alleen dat wat zinvol is’. Een dergelijke positieve framing is ook behulpzaam in bijvoorbeeld het bespreken van zaken en mogelijke onderzoekshandelingen daarin met zaaks-Ov's.

Verder maakt het moment waarop je een rechercheur aanschiet om even mee te denken over slimmer opsporen ook uit, niet elke situatie leent zich voor een moment van zelfreflectie. Juist wanneer rechercheurs (en ook Ov's) in een soort ‘vrij’ gedachteproces zijn, is het even aftasten hoe een goede bijdrage geleverd kan worden vanuit slimme opsporing. Idealiter hoeft hen dan alleen even meegegeven te worden ‘denk ook aan slimmer opsporen’, waarna ze zelf even alleen (of binnen de veiligheid van hun ‘bekende’ veilige zone) opties gaan overwegen. Het stellen van allerlei vragen op willekeurige momenten kan, maar zal soms wat tegen de borst stuiten of irritatie oproepen, zeker wanneer het opgevat zou kunnen worden als kritiek of gebrek aan vertrouwen in hun professionaliteit. Een lopend onderzoek wordt dan toch een beetje hun ‘kindje’, waar je niet zomaar aan mag zitten.

In de zaken die we van naderbij gevolgd hebben, lijkt het zoeken naar meer bewijs een vanzelfsprekendheid. Dit geldt zeker in het stadium dat een verdachte nog niet vastzit. Wanneer de politie een verdachte op het oog heeft, wil dat niet zeggen dat deze binnen 24 uur ingerekend wordt. Er moet namelijk nog de nodige ondersteuning georganiseerd worden, bijvoorbeeld van een arrestatieteam, en er moet genoeg capaciteit zijn om ook gelijk bijvoorbeeld panden te doorzoeken. Daarom wordt regelmatig een specifieke dag gepland waarop dit allemaal moet plaatsvinden.

Standaardonderzoekshandelingen

Bij doelmatig onderzoek doen hoort het afwegen van de meerwaarde van te verrichten onderzoekshandelingen.

Nu blijken veel onderzoekshandelingen een soort ‘standaard’werkwijze, iets dat bijna altijd gedaan wordt. Voorbeelden hiervan zijn het afsluiten van telefoontaps, het opvragen van beelden, en ook het insturen van materialen voor DNA-sporen.

Deze voorbeelden zien we bijvoorbeeld ook terug in het onderzoek-Kuiper. Het nut en de noodzaak hiervan zijn voer voor discussie. Zo zijn bijvoorbeeld in deze zaak de hulzen van het plaats delict opgestuurd naar het NFI voor DNA-onderzoek. De uitslag hiervan wees erop dat het DNA op de hulzen met nagenoeg 100% zekerheid overeenkwamen met een bekende van de politie. Dit was echter niet de verdachte in deze zaak. Dit kon door de politie echter eenvoudig verklaard worden, aangezien het regelmatig gebeurt dat dit soort vuurwapens rondgaan binnen het ‘circuit’, en daarom degene die het wapen geladen heeft (de hulzen in het magazijn heeft gestopt) niet noodzakelijkerwijs betrokken hoeft te zijn geweest bij het delict. Daarom besluit de recherche hier verder niets mee te doen (niet als belastend bewijs, maar ook niet als ontlastend bewijs).

In het gesprek met de officier en de onderzoeksleider kwam dit punt ter sprake. Volgens hen was het wel zinvol om de hulzen in te sturen, en bovendien is dit standaard-procedure. De uitleg was dat wanneer het DNA wel van de verdachte was geweest, het wel als steunbewijs had kunnen dienen, omdat dit het gebruikte wapen aan de verdachte koppelt.

Hoewel dit in eerste aanleg logisch klinkt, geeft het toch te denken dat nu het DNA van iemand anders blijkt, dit verder totaal niet relevant geacht wordt. Want immers: precies dezelfde redenatie kan gevolgd worden ten aanzien van de schutter. Wanneer zijn DNA aanwezig was geweest, zou als principieel dezelfde argumentatielijn wordt gevolgd, dit ook uitgelegd kunnen worden als nietszeggend.

Daarmee kan het alsnog wel zijn dat het voor een rechter mogelijk in het totaalplaatje iets zegt over waarschijnlijkheid dat de verdachte ook daadwerkelijk de schutter is, maar puur als individueel bewijsmiddel laat dit voorbeeld zien hoe flinterdun de bewijskracht kan zijn van een steunbewijs.

Hier is nu achteraf een discussie over gevoerd, maar de handreiking beoogt om deze overwegingen naar de voorkant te halen, voordat dit soort opsporingsmiddelen in worden gezet. Deze overwegingen blijken veelal nog steeds niet gemaakt te worden wanneer het gaat om zogeheten ‘standaardprocedures’.

Pas wanneer de verdachten vastzitten, wordt nagedacht over wat er verder nog aan bewijs veilig te stellen is. De verhoren zijn hierin een belangrijk onderdeel. De habitus om 'tot het gaatje te willen gaan', zeker in de wat omvangrijker zaken, zit diep. Dat wil niet zeggen dat elk spoor volledig uitgerechercheerd wordt. In afstemming met de zaaksofficier wordt wel degelijk besproken en besloten wat er niet gedaan wordt, zie bijvoorbeeld de toelichting bij de zaak-Kuiper⁹⁰.

Vanuit de enquête die in 2021 is uitgezet onder de medewerkers van beide DR's zijn er wel enkele respondenten (vijf) geweest die het kijken naar het bewijsminimum als kenmerkend onderdeel van 'Slimmer opsporen' hebben benoemd. Verder blijkt wanneer gevraagd wordt hoe vaak er een voortgangsbeslissing wordt genomen na het veiligstellen van hoofd- en steunbewijs, een meerderheid van de respondenten aangeeft dat dit overwegend wel gebeurt, maar niet altijd⁹¹.

Vermelden van hoofd- en steunbewijs in het politiedossier

Het duiden van verkregen bewijs met de termen 'hoofd- of steunbewijs' is geen gangbare praktijk, ook niet met de invoering van de handreiking. Zowel met rechercheurs als met officieren is dit besproken. Rechercheurs zien het maken van dit onderscheid niet als hun opdracht, bij het opstellen van het politiedossier gaan zij vooral af op de wensen van de officier. Officieren zijn ook niet gewoon om dit onderscheid zo expliciet aan te dragen. Hierbij wordt aangegeven dat het duiden van het bewijs uiteindelijk aan de rechter is, het 'framen' van bewijs stuit mogelijk op weerstand bij de rechtelijke macht, zo is het vermoeden dat officieren hierin lijken te hebben. Eén van de officieren heeft aangegeven deze termen eigenlijk alleen te kennen van onderzoeken waarbij er sprake is geweest van een een-op-eenconfrontatie tussen verdachte en slachtoffer, zonder verdere getuigen. In andere dan dit type onderzoeken ziet deze officier zichzelf niet snel van deze begrippen gebruikmaken.

Toch kan het wel, zo laat het voorbeeld uit de evaluatie van de zaak-'Luluna' zien⁹². Deze zaak betreft een serie inbraken. Hierbij hebben de daders steeds dezelfde werkwijze (MO: Modus Operandi) gebruikt. Het projectteam van Kennemerland heeft onderscheid gemaakt in welke zaken de MO (dat als steunbewijs dient) te combineren is met een hoofdbewijs. Op alle andere zaken is in overleg met de officier verder niet geïnvesteerd. Vervolgens is in de genoemde evaluatie door een rechercheur een overzicht gemaakt waarin per zaak is aangegeven wat hoofd- en wat steunbewijs is. Deze evaluatie toont aan dat, in ieder geval in bepaalde type zaken (reeks misdrijven met overeenkomstige modus operandi), het duiden van bewijs als hoofd- en steunbewijs wel degelijk mogelijk is. De vervolging van de verdachten in deze zaak was verder succesvol.

90 Zie bijlage 7: Nader gevolgde onderzoeken, onderzoek 1.

91 Zie bijlage 8: Uitkomsten enquête DR's. Hoe vaak wordt een voortgangsbeslissing gemaakt na het veiligstellen van hoofd- en steunbewijs: Vrijwel altijd (6 respondenten, 14%); Vaak wel, soms niet (18 resp. 43%); Soms wel, meestal niet (12 resp. 29%); (Bijna) nooit (6 resp. 14%).

92 Zie Bijlage 7: Nader gevolgde onderzoeken, onderzoek 6.

Behalve deze zaak hebben wij verder geen voorbeelden waarin dit onderscheid zo duidelijk is gemaakt. Daarmee kan geconcludeerd worden dat dit in het algemeen nog niet gebeurt. Deze bevinding wordt verder ondersteund door de uitkomsten uit de enquête, waarin een meerderheid van de respondenten aangeeft dat dit meestal niet (16 resp. 38%) of (bijna) nooit (12 resp. 28%) gebeurt. Bij de toelichting in de enquête merkt een respondent op: *'Het is niet aan ons om daarin onderscheid te maken'*. Dit was overigens de enige respondent die op dit punt een toelichting heeft gegeven.

Overigens, ook in de cockpitoverleggen en de DSO's zijn 'hoofd- en steunbewijs' geen termen die tot het gebruikelijke vocabulaire behoren. Een term die daar eerder gebruikt wordt, is 'opsporingsindicatie', waarmee bedoeld wordt dat er voldoende zicht is om tot enig bewijs te komen. In de kern komt het ongeveer op hetzelfde neer, het onderscheid is dat individuele bewijsmiddelen niet geduid worden.

In de regel verloopt de inbreng van zaken in deze overleggen zo dat de Operationeel Expert van een groep aangeeft wat de nieuw binnengekomen zaken zijn (in een cockpitoverleg) of wat ontwikkelingen zijn in lopende zaken die relevant zijn om te bespreken (in een DSO). Voor nieuw binnengekomen zaken is de overweging of er wel of geen opsporingsindicatie is (dus: het onderzoek oppakken of stoppen).

Soms is het nog te vroeg om dit te kunnen duiden. Hierin zit een valkuil want dan is het mogelijk dat een zaak in de beginfase onvermijdelijk (ook volgens de handreiking) een beetje 'aanmoddert' totdat er wel de mogelijkheid van duiding van de opsporingsindicatie is. Het is dan aan de OE om voldoende scherp te zijn om hier in het DSO op terug te komen (wat niet altijd gebeurt), maar kan het zijn dat er in de tussentijd al een 'heel' onderzoek is opgetuigd zonder dat er dus scherp gekeken is of dit wenselijk is. Een eenmaal gestart onderzoek laat zich lastig stoppen.

Om deze valkuil te ondervangen, zijn tijdens de pilotperiode enkele controlemechanismen als achtervang ingevoerd. Daarmee moet voorkomen worden dat een OE een zaak niet ter sprake brengt op een DSO. Daardoor zou een zaak uit het oog worden verloren zodat er te veel opsporingshandelingen worden verricht. Deze mechanismen zijn:

1. De aanvraag van een zaaksofficier voor een zaak waar verder onderzoek naar wordt gedaan naar aanleiding van het cockpitoverleg of het DSO, loopt via de beleidsofficiëren.
2. Er moet een zaaksplan voor een zaak waar verder onderzoek naar wordt gedaan worden opgesteld waarin de voorziene opsporingshandelingen beschreven worden (dit is een landelijke ontwikkeling uit de koker van het OM die in de pilot is geïntegreerd).

De beleidsofficiëren weten welke nieuwe zaken er zijn aangemeld in het cockpitoverleg en letten er zelf ook op dat alle relevante zaken in het DSO worden besproken.

Bij de categorie zaken waar in het cockpitoverleg nog niet direct over kan worden besloten of een zaak verder zal worden opgepakt of niet, wordt in het cockpitoverleg ook expliciet besproken wat voor onderzoekshandelingen er zullen worden verricht voordat in het DSO een definitieve beslissing wordt genomen.

Tot slot is er (na de pilotperiode) in Kennemerland een notulist toegevoegd aan het cockpitoverleg en het DSO waardoor alle onderzoeken die besproken dienen te worden, goed worden geregistreerd en op de agenda voor het volgende overleg worden gezet.

Observatie: verloop van cockpitoverleggen en DSO's

In het DSO worden dilemma's en keuzes in lopende onderzoeken besproken. Niet alle onderzoeken komen aan bod. De werkwijze in het DSO en het cockpitoverleg verschilt iets tussen Kennemerland en Zaanstreek-Waterland.

Bij het cockpitoverleg in Kennemerland is het streven om het overleg zo kort mogelijk te houden, liefst een kwartier. Deelnemers zijn normaliter de teamchef die voorziet, twee beleidsofficieren, de OE van de groep die de vorige week opvang had en de OE van de groep die deze week opvang heeft. Verder neemt FO deel aan het overleg en met enige regelmaat ook een vertegenwoordiger van de DRIO. OE's worden geacht het overleg goed voor te bereiden, en vanuit het weekend komt er een overdrachtsmail met de laatste zaken (het cockpitoverleg in Kennemerland is standaard op maandag). De deelnemers aan het cockpitoverleg zijn ook de deelnemers aan het DSO. Hierin zijn het de OE's die bepalen welke zaken uit hun groep op de agenda komen. Verder is het wel gebruikelijk om in ieder geval even stil te staan bij de priozaken van elke groep.

In Zaanstreek-Waterland is het cockpitoverleg meestal in het midden van de week (woensdag of donderdag). Ook hier is het streven een kort overleg. Hierbij is de teamchef voorzitter, verder nemen de OE van Zaandijk en OE/leidinggevende van Purmerend deel en uiteraard de beleidsofficer. Inmiddels neemt ook FO deel aan dit overleg, mede naar aanleiding van goede ervaringen die Kennemerland hiermee had. In het cockpitoverleg worden de nieuwe zaken per werkgebied (congruent aan basisteam Zaandijk/Purmerend) doorgenomen. Aan het DSO nemen dezelfde personen deel. Vooraf wordt door de teamchef en de OE(s) bepaald welke zaken op de totale zakenlijst relevant zijn om te bespreken. In Zaanstreek-Waterland wordt verder niet gewerkt met priozaken.

Qua insteek is er ook wel een klein verschil te merken. In beide districten is het uitgangspunt feitelijk het bereiken van consensus in het overleg. Aanvankelijk was binnen Kennemerland zichtbaar dat OE's hun overwegingen vaak als een open vraag in de groep legden, terwijl ze zelf ook al wel een idee hadden. Daarmee werden vooral de beleidsofficieren in een positie gemanoeuvreerd waarin zij een knoop moesten doorhakken.

Dergelijke open vragen geven de beleidsofficieren de indruk dat er kennelijk iets te kiezen valt, en stellen aanvullende vragen om de keuzes scherper te krijgen. In de beginperiode hadden OE's op deze aanvullende vragen regelmatig niet direct een antwoord paraat (met als gebruikelijk antwoord: dat moeten we nog uitzoeken), de conclusie dat er nog een en ander uitgezocht moet worden zorgt ervoor dat een onderzoek zo makkelijk weer twee weken 'bij je weg loopt'.

Naarmate de voorbereiding beter werd, en enige sturing daarop (een interventie was onder andere om een halfuurtje later te starten, zodat de OE's iets meer voorbereidingstijd hadden), gaven OE's steeds meer en duidelijker aan welk plan zij zelf voorgenomen hebben om te volgen. Wel wordt nog steeds veel gehecht aan de 'afzegening' door de beleidsofficieren.

In Zaanstreek-Waterland is de gezagsverhouding of rolverdeling strikt gezien niet veel anders, maar daar zijn met name de OE's van meet af aan meer gewend om al een eigen plan getrokken te hebben. Als er vanuit de beleidsofficer geen bezwaren zijn, wordt dit plan gevolgd. Zo niet, volgt er een korte discussie. Hierin zit het belangrijkste verschil, dat in Kennemerland meer van de beleidsofficieren verwacht wordt dan zij hun overwegingen delen, en op basis daarvan consensus bereikt wordt, terwijl in Zaanstreek-Waterland verwacht wordt dat de beleidsofficer wel met overwegingen komt als er verschil van inzicht is, maar indien niet, de gekozen insteek voor kennisgeving aangenomen wordt.

Het kijken naar opsporingsindicatie is dus de benadering vanuit het perspectief of het lukt om aan het bewijsminimum te komen. Wat dus nauwelijks gebeurt, is het expliciet maken dat wanneer het bewijsminimum gevonden kan worden (bij voldoende opsporingsindicatie), dat dan ook volstaat. Wel is het gebruikelijk om onderzoekshandelingen die verder gaan dan dat, te duiden in termen als 'het scoren van plusjes'.

'Plusjes scoren' wordt veelal gemotiveerd vanuit het perspectief van de overtuigingskracht van een zaak of met als argument dat hier anders vanuit de verdediging moeilijk over gedaan kan worden. Vanuit de teamchefs is hier weleens kritiek op, maar de echte keuze hierin wordt vaak aan de OE gelaten.

Directief leiderschap

Een onderzoek waarin echt expliciet opgedragen wordt om onderzoekshandelingen niet te doen (nadat het bewijsminimum verkregen is) tegen de zin van rechercheurs of een OE in, hebben wij niet meegemaakt. In dat geval zou de zaaksofficer hierin mee moeten gaan, of zou deze door de beleidsofficer dezelfde expliciete opdracht moeten krijgen. Een van de teamchefs heeft aangegeven terughoudend te zijn met dit soort ingrepen, omdat het de motivatie en loyaliteit van de medewerkers onder druk zet.

De grote discretionaire vrijheid om het werk zelf vorm te geven, is ook in de researchteams zichtbaar. Leidinggevendenden die zich naar de smaak van de rechercheur te veel tegen de inhoud aan bemoeien, worden toch wat vreemd aangekeken. Tegelijkertijd zijn bij grotere en acute onderzoeken de verhoudingen zodanig dat het heel normaal wordt gevonden dat leidinggevendenden een wat grotere rol pakken. Daarmee zijn leidinggevendenden (met name de OE's) soms wat meer een 'meewerkend voorman' terwijl echt directief optreden niet zo vaak voorkomt, en dan nog altijd bij het opdragen van werkzaamheden waarin iemand geen zin heeft eerder, dan het opdragen te stoppen wanneer een rechercheur denkt ergens te komen, en graag nog iets extra's wil doen.

Onderzoeken van een ontlastend scenario – en dat aanbieden aan de verdachte

In de handreiking staat over dit punt het volgende vermeld: 'De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs'. Verder staat er als 'tick-the-box' punt: 'Verdachte is expliciet gevraagd naar een alternatieve verklaring van zijn/haar handelen en/of naar ontlastend bewijs en daar is onderzoek naar gedaan.'

Een politiemedewerker interpreteerde deze aanbeveling en heeft in een vlag van enthousiasme het team rondgemaild met het verzoek om in het verhoor de volgende vraag toe te voegen bij een ontkennende verdachte:

'Graag stellen we u in de gelegenheid ontlastend bewijs te leveren. Wilt u misschien een alternatieve verklaring of ontlastend bewijs leveren?'

Deze mail stuitte direct op weerstand bij het OM, want vanwege de onschuldspresumptie hoeft een verdachte geen 'bewijs' te leveren voor zijn/haar onschuld, iemand is namelijk onschuldig tot het tegendeel bewezen is (vervolgens heeft de betreffende politiemedewerker dit gepoogd recht te zetten met een mail waarin werd gesteld dat deze vraag 'niet kan' en 'niet gewenst' is, waarbij en passant vermeld werd dat dit komt uit het stuk 'Slim opsporen').

In het kwaliteitsoverleg is dit aspect uitvoerig besproken met het OM. De duiding die daar gegeven wordt, is een stuk genuanceerder (de betreffende officier heeft daarna ook de moeite genomen deze nuance met het team te delen waarin de voornoemde mailwisseling is rondgegaan).

Het OM deelt namelijk wel het beeld dat bij een verhoor aandacht geschonken kan worden aan alternatieve verklaringen. Daarbij past een aanbod vanuit de politie om in het kader van de waarheidsvinding sporen uit te lopen waaruit de onschuld van de verdachte blijkt.

Hierbij werd tevens opgemerkt dat dit niet als een soort laatste vraag ‘voor de vorm’ gedaan zou moeten worden aan het eind van het verhoor bij een ontkennende verdachte, maar wel dat expliciet door de politie gevraagd wordt naar alternatieve verklaringen, en dat dit ook wordt vastgelegd in het dossier. Dit met de verwachting (overigens, zonder dat daar een garantie voor is) dat de rechter dan minder ontvankelijk is voor alternatieve scenario’s die te elfder ure door de verdediging worden aangevoerd.

In de toelichtende mail aan het team benoemt de officier:

In aanvulling op de mail van [...] wil ik nog meegeven waarom wij vonden dat deze vraag zoals die nu geformuleerd is niet gewenst is. Twee redenen: het gebruik van de term ‘ontlastend bewijs leveren’ en de timing in het verhoor (niet op het eind).

De term ‘ontlastend bewijs leveren’ is ongelukkig. Een verdachte hoeft nooit bewijs tegen zichzelf te leveren, zoals [...] al schreef. Dus gebruik die term vooral niet, want dat krijgen wij smalende advocaten op zitting die dat nog eens benadrukken. Zonde. Ik weet dat die term in de handreiking staat, maar hij is in het strafrecht gewoon niet op zijn plaats.

Waar het wél om gaat staat ook in de handreiking: ‘Een verdachte kan een alibi hebben maar daar zelf niet de feiten voor beschikbaar hebben om dat aan te tonen. Het is ook niet ondenkbaar dat een verdachte een alternatieve verklaring heeft voor de gebeurtenissen.’

Zo is het. Het gaat om de waarheidsvinding. Soms is het niet zoiets groots als een alibi, maar gewoon een andere kijk op wat er is gebeurd, of een andere uitleg voor bepaalde belastende zaken.

Wij snappen dat zeker bij zwijgende verdachten het vragen naar zijn lezing kan overkomen als vragen naar de bekende weg. En wij begrijpen ook dat als een verdachte zwijgt of kaal ontkent tijdens een verhoor, hij zelf ook geen handvatten geeft om een alternatief te onderzoeken. Toch is het vanwege die waarheidsvinding noodzakelijk om altijd te vragen naar zijn lezing van de gebeurtenissen, zodat daar onderzoek naar kan worden gedaan. En als hij dat niet doet, het zij zo, maar dan ligt het maar vast dat daarnaar is gevraagd en dat de vraagstelling open was en dat de politie op zoek was naar de waarheid. En dat is misschien een open deur voor jullie, maar die rechter ziet alleen papier en op deze manier neem je hem/haar als het ware mee in je gedachten, houding en strategie tijdens het verhoor.

Wat wij niet zouden willen, is dat het een vraag wordt aan het einde van het verhoor, die alleen wordt gesteld om zaken ‘dicht te timmeren’, in de hoop dat als een verdachte daarmee dan op de zitting komt, de rechter zal zeggen: beurt voorbij. Zo simpel is het namelijk niet. Het kan altijd zo zijn dat er op last van de rechter onderzoek moet

worden gedaan naar de alternatieve verklaring van een verdachte, ook al heeft die tot op de zitting gezwegen. Dat hangt af van de argumenten die daarvoor worden aangevoerd. En daarbij is het zeker belangrijk dat de politie in het verhoor, gedurende het verhoor en waar het maar te pas kwam heeft gevraagd naar die alternatieve verklaring. Want in een aantal gevallen zal de rechter wél zeggen: 'Beurt voorbij'. Maar laat dat vooral tijdens het verhoor terugkomen en niet een beetje gratis op het eind. Zo kan het in ieder geval overkomen. De rechter wil ook kunnen toetsen of de verdachte een eerlijke kans heeft gehad. Dat begint in het verhoor.'

Een helder betoog waarin de bedoeling van deze aanbeveling is ontleed.

Dat betekent echter niet dat daarmee gelijk de werkwijze bij verhoor substantieel verandert. Een operationeel specialist heeft in één van de gevolgde onderzoeken (Kuiper) hierover toegelicht dat een verdachte wordt 'omsingeld' met het beschikbare bewijs. Oftewel: het telkens inbrengen van meer informatie, naarmate de verdachte verklaart. Op die manier komen tegenstrijdigheden in bewust onjuiste ontlastende verklaringen aan het licht.

Bij het verklaren door een verdachte ontstaat daarmee vaak wel een 'alternatief' scenario, dat door de politie serieus wordt genomen (tot op zekere hoogte, want er kan wel twijfel zijn over de geloofwaardigheid). In zekere zin heeft een verdachte altijd gelegenheid om in het verhoor met een eigen, alternatieve verklaring te komen. Daar nadrukkelijk om vragen kan, zoals de officier het in de toelichtende mail benoemt, overkomen als vragen naar de bekende weg. Wij hebben zelf geen verhoren bijgewoond of meegevolgd, enkel de uitwerkingen van enkele verhoren ingezien. Daaruit blijkt dat deze (nadrukkelijke) vraag, ook in de gevolgde onderzoeken, vaak niet gesteld wordt.

De uitkomsten van de enquête bevestigt dit beeld nog sterker, want op de vraag of verdachte expliciet de gelegenheid wordt geboden om een alternatief scenario door de politie te laten onderzoeken, geeft een meerderheid aan dat dit meestal niet (13 resp. 31%) of (bijna) nooit (16 resp. 38%) gebeurt.

Bij de enquête hebben respondenten de gelegenheid aan te geven waarom bepaalde aanbevelingen niet uitvoerbaar achten. Bij deze aanbeveling wordt zoal opgemerkt:

'De verdachte expliciet de gelegenheid geven om met een alternatief scenario te komen, is de kat op het spek binden. Dus wij zeggen tegen de verdachte: "kom eens met een alternatief scenario". De verdachte denkt dan dat we hem niet geloven, terwijl hij best de waarheid zou kunnen spreken. Vervolgens gaat hij denken, "Dus ik kan ze een ongelooflijk lulverhaal vertellen, en dat gaan ze dan nog uitzoeken ook!" Verdachten verzinnen vaak zelf al verhalen als ze de waarheid niet willen vertellen, en dat is al meer dan genoeg werk.'

Een beetje gechargeerd kan dit commentaar opgevat worden als: dat levert alleen maar meer werk op, en de verdachte kan ons dan voor het lapje houden. Een kernelement in dit commentaar is: *‘De verdachte denkt dan dat we hem niet geloven’* – hier gaat de redenatie mank, want dit suggereert dat de verdachte al verklaard heeft. Wellicht is hier verduidelijking van de aanbeveling nodig, want wat niet beoogd wordt, is dat wanneer de verdachte eenmaal verklaard heeft, hij of zij daarnaast nog een ander alternatief moet presenteren.

Deze onduidelijkheid komt mogelijk voort uit het feit dat de politie zelf ook met alternatieve scenario's werkt. Zo is in een van de onderzoeken die beschreven is in bijlage 7 met nader gevolgde onderzoeken (Sven) er een alternatief scenario dat een ander familielid betrokken zou zijn. Dit omdat de telefoon van de betreffende persoon een zendmast in de buurt van het plaats delict heeft aangestraald op een moment dat diegene, naar eigen zeggen, niet in de buurt was (overigens is op dit scenario niet verder geïnvesteerd). Het werken met alternatieve scenario's komt hierbij soms wat geforceerd over, om in ieder geval ogenschijnlijk meerdere opties open te houden, zonder dat deze alternatieven echt als een serieuze mogelijkheid gezien worden.

De deelconclusie is in ieder geval dat deze aanbeveling uit de handreiking veelal niet een heel expliciete opvolging kent binnen de DR's.

De kwaliteitscontrole (en het vermelden hiervan)

Het uitvoeren van een 'kwaliteitscontrole' is in de handreiking als volgt omschreven: 'Organiseer een kwaliteitscontrole op het verrichte onderzoek.' Daarna staat als vaktechnische tip: 'Alle goede professionals kunnen a) door hun eigen ervaring en betrokkenheid bij de neus worden genomen en b) van reflectie op hun onderzoek leren. Laat daarom een andere ervaren rechercheur het dossier doornemen en een gestructureerd gesprek daarover voeren met de betrokken rechercheurs.'

Dan staat er nog een 'tick-the-box'-opmerking: *‘Beschrijf in kwaliteitscontrole onderzoek dus de wijze waarop in het onderzoeksproces maatregelen zijn genomen om niet in de bekende valkuilen te vallen’.*

Over dit laatste kunnen we kort zijn als het gaat om toepassing in de praktijk: dit hebben we niet waargenomen. In een gesprek met de onderzoeksleider en officier in één van de zaken is door hen aangegeven dat zij dit niet voor zich zien, waarbij een aantal tegenwerpingen genoemd worden, onder andere dat het te veel capaciteit zou kosten en ook zien ze niet voor zich op welke plek dit dan in het dossier terug zou moeten komen, aangezien zij het niet zien als onderdeel van de feitenverzameling.

Dat wil overigens niet zeggen dat er helemaal geen kwaliteitscontrole plaatsvindt, maar vaak is dat door de leider van het onderzoek zelf. Bij kleinere onderzoeken is dit eigenlijk alleen de zaakofficier. Vanuit het genoemde gesprek werd benoemd dat juist dat

ook een taak van de officier is. Voor grotere onderzoeken bij de DR kan ondersteuning bij de DRIO (Dienst Regionale Informatie Organisatie) aangevraagd worden. Zo'n aanvraag moet onderbouwd worden wat betreft nut en noodzaak, bij toewijzing wordt dan een analist aan de zaak gekoppeld die ook inhoudelijk meeleeft.

De beantwoording in de enquête of er een kwaliteitscontrole georganiseerd is, geeft een divers beeld, zonder echte uitschieters of dit veel of weinig gebeurt⁹³. De vraag of dit ook beschreven wordt, geeft echter een kraakhelder beeld: een ruime meerderheid (31 respondenten, 74%) geeft aan dat dit (bijna) nooit gebeurt.

De gestratificeerde beantwoording van de eerste vraag hangt er mogelijk mee samen dat het begrip 'kwaliteitscontrole' veel ruimte voor interpretatie laat. Een zorgvuldig lezer zal mogelijk de link leggen met het mee laten denken van een ervaren rechner die niet bij het onderzoek betrokken is, maar de huidige formulering in het hoofdstuk met handvatten laat eigenlijk vrij of dit verband gelegd wordt.

In de enquête wordt er door sommige respondenten ook ingegaan op het punt van deze kwaliteitscontrole. Zo benoemt een van de respondenten:

'Voor wat betreft de interne kwaliteitscontrole, daar is gewoon niet genoeg tijd voor. Je begint met een aantal personen aan de zaak, en gaandeweg blijf je alleen over voor het dossier en de afhandeling van het beslag. De kwaliteitscontrole die ik heb meegemaakt, bestaat uit het lezen van het loopverbaal, en kijken of dat een beetje klopt. Er gaat echt niet iemand een dossier van zeshonderd pagina's helemaal doorvlooien op mogelijke onvolkomenheden.'

Een andere respondent constateert:

'Gezien het feit dat een onderzoek en het dossier bij de districtsrecherche meestal door één persoon wordt onderzocht en uitgevoerd, zal dat nog meer administratie genereren. De rechercheur heeft dan nog minder tijd voor het daadwerkelijke opsporen.'

Een nuance die en passant in de enquête door een respondent en ook mondeling is gemaakt is dat de DR geen DRR/TGO is. De capaciteit die in een onderzoek wordt gestoken is beperkter, en dat geldt (zoals ook voorgaande opmerkingen weergeven) ook voor het invullen van een behoefte aan controle op (inhoudelijke) kwaliteit.

93 Uit de enquête geven ongeveer een gelijke groepsgrootte het antwoord: (vrijwel) altijd (8 resp. 19%); Vaak wel, soms niet (11 resp. 26%); Soms wel, vaak niet (10 resp. 24%); (bijna) nooit (13 resp. 31%). Zie bijlage 8: Uitkomsten enquête DR's.

Betrokkenheid van het Openbaar Ministerie

Over het geheel genomen kan gesteld worden dat de opvolging van de aanbevelingen beperkt is. In de aanbeveling om procesmatig vooruit te denken is aangedrongen op het organiseren van de betrokkenheid van het Openbaar Ministerie bij voortgangsbeslissingen. Dit is in ieder geval wel gelukt.

Tijdens het traject in Kennemerland en Zaanstreek-Waterland zijn een tweetal sessies met een begeleidingscommissie georganiseerd, waarin vanuit met name de politieorganisatie zelf, maar ook vanuit het Openbaar Ministerie en lokaal bevoegd gezag is gereflecteerd op de progressie in de voorbije maanden. Deze grotere betrokkenheid, met name door middel van de cockpitoverleggen en de DSO's zijn daarin benoemd als een succes.

7.4 De impact van de handreiking binnen de DR's

Hetgeen in de voorgaande paragraaf is beschreven, geeft er blijk van dat opvolging van de aanbevelingen uit de handreiking nog lang geen gemeengoed is, ook niet binnen de districtsrecherche teams die er nu ongeveer een jaar actief mee bezig zijn. Daarmee is het te verwachten effect sowieso niet al te groot.

Een te gemakkelijke conclusie zou zijn dat de medewerkers niet welwillend zijn om de aanbevelingen over te nemen, of dat de aanbevelingen in praktijk niet goed toepasbaar zijn. Op beide stellingen valt namelijk wel het een en ander af te dingen.

Uit de enquête blijkt dat de respondenten over het algemeen wel bekend zijn met de handreiking of in ieder geval met bepaalde elementen daaruit. Na confrontatie met de belangrijkste aanbevelingen uit de handreiking, geeft verder 80% van de respondenten aan dat deze in principe wel uitvoerbaar zijn. Tegelijkertijd laat de enquête en ook de praktijk zien dat de opvolging slechts beperkt uit de verf komt.

Wat hierbij verder een rol kan spelen, is dat 'Slimmer opsporen' binnen de DR's een bepaald gedachtegoed vertegenwoordigt dat meer omvat dan enkel de aanbevelingen uit de handreiking. Een kernelement hierin zijn de wekelijkse en tweewekelijkse overlegmomenten tussen politie en OM. In de enquête is daarom gevraagd in hoeverre de strekking van de aanbevelingen uit de handreiking aansluit bij het beeld van de respondenten over wat 'Slimmer opsporen' is. Hieruit komt een heel divers beeld naar voren, waarbij veel respondenten een toelichting gegeven hebben waarin wat hun betreft een verschil zit. Zie hiervoor ook bijlage 8 met de uitkomsten van de enquête.

Een belangrijk element wat naar voren wordt gebracht, is het aan de voorkant afwegen van de haalbaarheid van een zaak. Het uitvoeren van een kwaliteitscontrole wordt door een aantal respondenten niet herkend als een kernelement van *Slimme opsporing*. Verder worden er wat nuances geplaatst bij de haalbaarheid van alle aanbevelingen, of in alle gevallen. Een respondent noemt hierover:

‘Dit zou in theorie een prima handreiking zijn en in de ideale wereld zeker een meerwaarde hebben. Met het huidige aanbod van zaken, maatschappelijke ontwikkelingen en capaciteit vraagstuk is het de vraag of alles uit de handreiking momenteel haalbaar is. Het nadenken over deze materie is overigens al wel een eerste positieve ontwikkeling.’

Dit komt overeen met de indruk die wij zelf hebben opgedaan, en die ook wordt bevestigd door de keuze om ‘Slimmer opsporen’ niet zozeer in te steken als een implementatietraject (in de zin van een werkinstructie voor de rechercheurs), maar als een organisatie- en cultuurverandering voor de langere termijn (zorgen voor een denkomslag als het gaat om hoe opsporingsonderzoeken worden ingestoken).

Dit moet dan leiden tot een doelmatiger inzet van de beschikbare opsporingscapaciteit. Vanuit dat licht is het ook niet verwonderlijk dat rechercheurs in gesprekken over Slimmer opsporen ook het verband leggen met relatief recent ingevoerde scrum-technieken, hoewel dat op zich niet voortkomt uit de handreiking.

Met deze gedachte voor ogen, dat op korte termijn niet gelijk de meest spectaculaire veranderingen te verwachten zijn, is het toch interessant te kijken of er wel positieve effecten waarneembaar zijn. Daarbij zijn er drie aspecten waarop in het bijzonder gelet kan worden: doorlooptijden van onderzoeken, de ervaren werkdruk en de gelegenheid om projectmatige onderzoeken op te starten. Wat hier als een rode draad doorheen loopt, is het verrichten van zinvol onderzoek, oftewel: het niet uitvoeren van onderzoekshandelingen die niet zinvol zijn.

Doorlooptijden

Allereerst dient opgemerkt dat door ons, voor wat betreft de doorlooptijden, niet een vergelijking is gemaakt met de periode voorafgaand aan de nadere introductie van Slimmer opsporen bij de DR's. Dit omdat deze introductie al iets voor onze inhoudelijke betrokkenheid is gestart, en omdat dat zou vereisen dat er ook qua rubricering op inhoud van de zaken een eerlijk vergelijk wordt gemaakt. Daarvoor ontbreekt bij ons het inzicht in de zaken uit eerdere periodes.

Bij het vooraf kennismaken van de introductie van de opvang- en sprintweken bij de DR Kennemerland ontstond bij ons de indruk dat het mogelijk zou zijn om de meeste onderzoeken die binnen de betreffende teams in de opvangweek, af te ronden in de daaropvolgende twee sprintweken. Dit blijkt in de praktijk echter geenszins het geval.

Bij een analyse van de priozaken blijkt dat deze systematisch langer duren. Dit heeft ook te maken met de opbouw van de termijnen in een onderzoek. Eerst moet er al een verdachte in beeld zijn. Wanneer de verdenking voldoende is, kan tot aanhouding worden overgegaan. Maar dan begint pas de periode waarin een onderzoek de meeste tijd vreet.

Processtappen na aanhouding

Na aanhouding (en invezekeringstelling) moeten de verdachten binnen enkele dagen voorgeleid worden bij de rechter-commissaris (RC). Hier wordt dan besloten hoelang de verdachten in eerste instantie in voorlopige hechtenis moeten blijven. Hiervoor moet door de politie al een eerste zaaksdossier worden opgemaakt. Hierin moeten voldoende aanknopingspunten zitten die het rechtvaardigen dat deze verdachten als zodanig zijn aangemerkt en het aannemelijk maken dat de recherche in de komende periode tot een sluitend dossier komt.

Als de RC besluit dat de verdachten inderdaad als verdachte aangemerkt blijven (en in voorlopige hechtenis worden genomen), kan de politie toewerken naar de voorgeleiding voor de Raadkamer. Deze voorgeleiding vindt plaats binnen veertien dagen. Na het dossier voor de RC werkt de recherche aan het dossier voor de Raadkamerzitting.

Door de Raadkamer wordt besloten of de verdachten na de voorlopige hechtenis nog langer vastgehouden moeten worden, in afwachting van hun proces. Deze gevangenneming kan maximaal negentig dagen duren. Dat betekent dat na de raadkamerzitting de recherche maximaal negentig dagen heeft om het einddossier op te leveren. De Raadkamer kan ook beslissen tot een termijn van dertig of zestig dagen (of om de verdachten op vrije voeten te stellen). De Raadkamer baseert deze beslissing op het dossier dat door de recherche is opgesteld voor de officier van justitie.

Na oplevering van het einddossier volgt vaak eerst een pro-formazitting (officiële start van de inhoudelijke behandeling door de rechtbank), na de pro-formazitting kan er regelmatig geruime tijd overheen gaan voordat de daadwerkelijke inhoudelijke behandeling van de zaak op zitting komt.

Daarmee is afronding van onderzoeken binnen twee weken eigenlijk alleen voorstelbaar wanneer er binnen deze termijn besloten wordt het onderzoek niet voort te zetten.

Er is ook een keerzijde: de hoeveelheid capaciteit die een onderzoek vergt, neemt alomtegenwoordig af. In de eerste fase kan een heel team van rechercheurs ermee in beslag genomen zijn, terwijl na de raadkamerzitting er nog maar door één of enkele rechercheurs aan de zaak gewerkt wordt. Hoelang het daarna nog duurt voordat een dossier afgerond wordt, ligt niet alleen aan de rechercheur, maar ook aan de officier, zittingsruimte bij de rechtbank en dergelijke externe factoren.

De gemiddelde doorlooptijd loopt terug naarmate meer onderzoeken al vanaf het begin worden ingeperkt. Dit zijn dan onderzoeken waarin al in het cockpitoverleg besloten wordt om geen nader onderzoek te doen, of slechts beperkt informatie veilig te stellen omdat dit voor andere redenen dan de directe strafrechtelijke vervolging voor dit ene delict nog relevant is. Meer dan eens zijn dit dan onderzoekshandelingen die de

politie de gelegenheid geven om met een onderbouwd verhaal richting slachtoffers en betrokkenen uit te kunnen leggen waarom er door de politie niet verder geïnvesteerd wordt in de opsporing.

Voorkomen van een art. 12-procedure

Volgens art. 12 van het Wetboek van Strafvordering kan er een klacht ingediend worden (Klacht niet-vervolgen strafbaar feit) op basis waarvan het gerechtshof de politie en het Openbaar Ministerie kan dwingen alsnog een strafrechtelijk onderzoek in te stellen. Daarom is er de deelnemers aan het cockpitoverleg veel aan gelegen om, door middel van voldoende uitleg, te voorkomen dat slachtoffers en betrokkenen hiertoe overgaan, wanneer politie en OM besluiten een onderzoek niet voort te zetten.

Een vroegtijdige afhechting perkt de doorlooptijd dus aanzienlijk in, maar wanneer toch besloten wordt tot vervolging is een doorlooptijd van meerdere maanden niet ongebruikelijk en geaccepteerd binnen de DR.

(Ervaren) werkdruk

De vraag is hoe problematisch de doorlooptijden zijn, kan niet losgezien worden van de mate waarin werkdruk wordt ervaren. De handreiking is geschreven vanuit de veronderstelling dat de werkvoorraad altijd de capaciteit overschrijdt. Nu is dat in zekere zin altijd het geval, aangezien er altijd geïnvesteerd kan worden in projectmatige onderzoeken, waarover in de navolgende subparagraaf meer.

Nu is het ingewikkeld om een objectieve maatstaf voor werkdruk vast te stellen. In de eerdergenoemde enquête van februari 2021 is bevraagd in hoeverre de respondenten zelf vinden dat de handreiking effect heeft op het reguleren of beheersbaar houden van de werkdruk. Een ruime meerderheid van de respondenten (86%) is het hiermee eens.

Een indicatie dat dit in praktijk ook blijkt, is een vergelijk in hoeverre er behoefte is binnen een team aan bijstand om zaken tot afronding te kunnen brengen. De teamchefs van beide districtsrecherches geven aan in dit opzicht een substantiële verbetering te zien: sinds met aandacht voor Slimmer opsporen wordt gewerkt, zijn er geen bijstandsverzoeken vanuit de beide DR's aan een andere DR nodig geweest.

Daarbij merkt een van de teamchefs van de DR Kennemerland op dat binnen hun DR, waar dus drie teams zijn, er verschil waarneembaar is in de mate waarin scherpe keuzes worden gemaakt, en dat dit ook uitmaakt voor de mate waarin teams onderling elkaars bijstand nodig hebben. De teams die wat dat betreft de scherpste keuzes maken, merken dit overigens ook op volgens deze teamchef.

Scherpe keuzes maken is trouwens iets wat ook veelvuldig door respondenten wordt genoemd in hun toelichting waarom de handreiking helpt om de werkdruk beheersbaar te houden.

In dat licht bezien is het interessant in hoeverre ‘overbodige’ opsporingshandelingen als problematisch wordt ervaren door rechercheurs. Die dragen namelijk bij aan de werklast, hetgeen je probeert te vermijden door scherpe keuzes te maken. Dan valt vanuit de enquête op dat maar weinig rechercheurs dit regelmatig als een probleem ervaren. De grootste groep heeft deze ervaring af en toe, en een deel geeft aan dit probleem vrijwel nooit te ervaren.

Vanuit de toelichting komt naar voren dat veel rechercheurs dit ook wel als inherent aan hun vak zien en dat het niet altijd te voorkomen is. In sommige gevallen leidt het echter wel tot ergernis. Een voorbeeld dat hierbij genoemd wordt, is het horen van meer getuigen, terwijl dit praktisch niets meer toevoegt.

Verder wordt dit verweten aan officieren van justitie die het onderste uit de kan willen. Maar er zijn ook respondenten die de oorzaak wel aan de kant van de politie zoeken:

‘Het opsporingshart van de collega’s maakt dat ze het onderste uit de kan willen halen, en het daarom lastig vinden om bepaalde dingen niet te doen.’

Een ander punt dat genoemd wordt, is dat men het gras voor de voeten van de verdediging weg wil maaien:

‘[...] een casus waarbij er voldoende hoofd en steunbewijs is tegen een verdachte, maar het OM een alternatiefscenario wat de verdediging mogelijk aan gaat dragen op zitting al uitgesloten wil hebben. Om die reden worden er nog aanvullende onderzoekshandelingen verricht.’

Ook in de zaken die we van naderbij gevolgd hebben, wordt aangegeven dat – zowel de recherche als OM – het onvermijdelijk acht dat er opsporingshandelingen worden verricht die achteraf overbodig lijken, ook in een zaak die wel tot een succesvolle vervolging leidt.

Qua werkdruk is het verder wel interessant om een vergelijk te trekken tussen de twee districten: in Kennemerland werkt men met sprintweken en opvangweken, in Zaanstreek-Waterland niet. In Zaanstreek-Waterland beslaat de omvang van het district twee basisteams, in Kennemerland vier. Het team van Kennemerland is iets groter dan dat van Zaanstreek-Waterland, maar niet dubbel zo groot.

Nu willen we wegblijven van het doen van uitspraken over ondervonden werkdruk voor de individuele rechercheur, maar wat wel opvalt, is dat in Zaanstreek-Waterland er wat meer ruimte lijkt om ook zaken vanuit andere districten of vanuit een basisteam op te vangen, of om bijvoorbeeld bijstand te verlenen aan de DRR. Tegelijkertijd, wanneer gekeken wordt naar bijvoorbeeld de voorbereiding op cockpitoverleggen, oogt dit

in Kennemerland allemaal wat gestructureerder. Dit kan zijn omdat men zich daar in Kennemerland meer toe gedwongen voelt.

Observatie: bijstand verlenen

Ook bij Generieke Opsporing van de DRR in Noord-Holland wordt gewerkt met of volgens slimmer opsporen. Voor sommige (nieuw binnengekomen) zaken is het de vraag of het bij de DR thuishoort of bij de DRR. Vaak wordt over en weer bijstand verleend, door rechercheurs bepaalde onderzoekshandelingen voor een TGO-team uit te laten voeren, of door specialisten of teamleiders van de DRR te laten ondersteunen bij een bepaald onderzoek van de DR.

Soms leidt dit wel tot discussie, met name wanneer daardoor bij bijvoorbeeld de DR bepaalde zaken stil komen te liggen om de ondersteuning te kunnen leveren aan een TGO. Eigenlijk zou dan (wanneer er te weinig capaciteit bij de DRR zelf is) eenheidsbreed gekeken moeten worden welke zaken er liggen, en wat moet sneuvelen ten faveure van het TGO (of dat het TGO-mindere prioriteit krijgt). Dit zou dan moeten in het regionale sturingsoverleg (RSO), maar dit blijkt nog niet altijd te gebeuren.

Bij navraag bij medewerkers bij beide DR's geven zij aan dat men de werkdruk de afgelopen periode zelf als aanvaardbaar hebben ervaren. Dit is mede de reden dat men (nog steeds) redelijk enthousiast is over Slimmer opsporen.

Projectmatige onderzoeken

Het beperken van de werkdruk, heeft in de regel te maken met het werkaanbod uit nieuwe zaken die via aangifte of anderszins de acute aandacht van de recherche vraagt (of heeft gevraagd, en verder afgerond worden). Naast deze zaken kan de recherche ook een onderzoek starten naar een persoon of een vermoeden van een criminele praktijk (een projectmatig onderzoek).

Dit is een type onderzoek dat niet helemaal past in het kader zoals dat geschetst wordt in de handreiking, er wordt immers niet onderzoek gedaan op basis van een enkel gepleegd delict, waar een dader bij gezocht wordt, maar op basis van een projectplan. Het streven van de districtsrecherches in Noord-Holland is dat ongeveer 10% van de beschikbare capaciteit in dit type onderzoek wordt geïnvesteerd. In Kennemerland en Zaanstreek-Waterland lukt dat, in Noord-Holland Noord (NHN) is dit moeizamer.

Vergelijk met Noord-Holland Noord

Dat het komen tot projectmatige onderzoeken in Noord-Holland Noord moeizamer gaat, wordt verschillende keren door de teamchefs van de andere districten onder onze aandacht gebracht. Dit wordt met name benoemd in verband met dat er wel met enige regelmaat bijstandsverzoeken komen vanuit dit district.

Overigens erkennen de teamchefs van 'onze' districten dat er in de betreffende periode ook wel veel ernstige incidenten plaatsvinden in verhouding in NHN, maar toch is de ondertoon dat er twijfels zijn of keuzes daar wel net zo scherp gemaakt worden. Overigens vinden de teamchefs het in algemene zin niet bezwaarlijk om over en weer bijstand te verlenen, als dat nodig is.

Een opsporingsproject begint vaak met een brokje informatie, bijvoorbeeld vanuit het Team Criminele Inlichtingen (TCI-informatie). Op basis daarvan wordt een projectplan opgesteld. Het probleem als het gaat om capaciteit, is dat op voorhand niet heel gemakkelijk is in te schatten hoe zo'n project zich gaat ontwikkelen. Vaak wordt, op basis van de beperkt beschikbare capaciteit, een projectplan geschreven dat zo doelmatig mogelijk omgaat met de beschikbare mensen en middelen.

In praktijk betekent de start van een project vaak dat eerst informatie wordt ingewonnen, onder andere door het aansluiten van telefoontaps. Niet zelden wordt de recherche op die manier meer gewaar over de precieze aard en omvang van de activiteiten, of het netwerk van de centrale verdachte in het onderzoek. Daarmee heeft een onderzoek al snel neiging om breder uit te dijen dan oorspronkelijk beoogd in het projectplan.

In het praktijkvoorbeeld dat gevolgd is in Zaanstreek-Waterland, bleek het daarnaast niet eenvoudig om tot een bewijsbaar delict te komen. Daardoor duurde het project ook langer dan beoogd. Van dichtbij ondervonden we de worsteling van de districtsrecherche om daar grip op te houden. Tegelijkertijd was onze constatering dat voor dit type onderzoek de handreiking geen heel specifieke handvatten biedt.

Aan de projectmatige onderzoeken zit dus een zekere dubbelheid, namelijk dat het enerzijds wenselijk is dat de districtsrecherche aan dit type onderzoek toekomt, onder andere door scherp keuzes te maken in het 'dagdagelijkse' aanbod aan werk. Anderzijds is het dus ook heel eenvoudig dat er veel capaciteit wordt opgeslokt door dit type onderzoek, dat soms uiteindelijk niets oplevert, zonder dat de DR bij machte is dit goed in te perken.

Beperken van de bewijsverzameling

Een ander referentiepunt waar we naar hebben gekeken, is de mate waarin het onderzoeksteam in de nader gevolgde zaken zichzelf beperkt heeft in de bewijsverzameling. Met nadruk willen we hierbij aangeven dat er vanuit Crisislab niet intensief is geïntervenieerd hierop, anders dan dat van tijd tot tijd belangstellend gevraagd is welke onderzoekshandelingen het team voornemens was te gaan verrichten, en wat dat in hun optiek bij zou dragen aan de uiteindelijke bewijsbaarheid. In een enkel geval hebben we ook bevraagd in welk opzicht het team zich beperkt heeft, zie hiervoor ook het onderzoek-Kuiper in bijlage 7.

Drie van de nader bestudeerde zaken zijn al op zitting geweest en in deze zaken is ook al een uitspraak gedaan door de rechter. Van deze uitspraken is een analyse gemaakt, zie ook bijlage 9. Uitkomst hiervan is op hoofdlijnen dat de verhouding tussen aangeleverde en door de rechter gebruikte bewijsmiddelen relatief iets positiever uitvalt dan de 0-meting, maar dat er nog steeds ruim meer bewijsmiddelen worden aangeleverd dan waar zo op het oog door de rechter gebruik van wordt gemaakt.

Figuur 7.1. Effectiviteit van de bewijsverzameling in de zaken Kuiper, Braun en Sven.

	Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
	in politiedossier	in vonnis	
Uit analyse dossiers hof Arnhem	82	12	14,1
Uit onderzoek PEDH ¹ nulmeting	125	13	10,4
Idem een-meting	152	24,2	15,9
Zaak-Kuiper	147	21	14,3
Zaak-Braun	303	60	19,8
Zaak-Sven	55	9	16,4

1 PEDH betreft het onderzoek naar juridische advisering bij de DRR in Den Haag, zie ook het onderzoek van A. Scholten & P. van Lochem (2020).

7.5 Analyse van de implementatie bij de districtsrecherche

Urgentiebesef en draagvlak

De behoefte en het initiatief om intensiever met ‘Slimmer opsporen’ aan de slag te gaan, leeft het meest bij de teamleiding van de beide districtsrecherches. Het belang wordt met name ingezien vanuit het perspectief van een teruglopende bezetting in het team ten opzichte van een zich continuerende stroom qua werkaanbod.

Dit belang wordt breder herkend, zowel binnen het team alsook bij het Openbaar Ministerie. Met name de beleidsofficieren zijn hier goed van doordrongen. In de overleggen die hierover plaatsvinden, met name het cockpitoverleg, is er daarom scherpte over de keuzes die gemaakt worden. Anders gezegd: in deze overleggen is er ook een grote mate van bereidheid om scherpe keuzes te maken. Dit zijn dus met name keuzes in het beginstadium van een onderzoek, wat we iets te eenvoudig zouden kunnen duiden als het ‘kiezen tussen onderzoeken’ (te eenvoudig omdat ook hier wel keuzes worden gemaakt om in een onderzoek bepaalde dingen wel, en andere dingen niet te doen).

Waar de scherpte lijkt te verdwijnen, mede afgaand op hetgeen in paragraaf 7.2 aan de orde is gekomen, is de opvolging van de aanbevelingen in lopende onderzoeken. Het is voor ons een zoektocht om te duiden waar dit precies aan ligt, temeer daar onder andere uit de enquête, maar ook wel uit gesprekken blijkt dat ook de onderzoeker ‘op de werkvloer’ wel het belang herkent, en daarbij de meerderheid ook aangeeft dat de aanbevelingen in hoofdzaak wel uitvoerbaar zouden moeten zijn.

Er is echter een verschil tussen iets uitvoerbaar achten en de noodzaak voelen om het ook daadwerkelijk te doen. In enkele gevallen geeft een rechercheur zelfs heel expliciet aan geen voorstander te zijn van wat de handreiking *Slimme opsporing* aanreikt, dit hebben we zowel mondeling te horen gekregen alsook via de enquête van februari 2021. Daarmee blijkt het draagvlak op de werkvloer in sommige gevallen dus wel te ontbreken.

Rechercheurs geven in de enquête veelal aan het doen van opsporingshandelingen die achteraf overbodig blijken niet als een probleem te ervaren. Doordat het af en toe doen van iets wat niets oplevert te zien als ‘part of the job’, ontstaat in dat opzicht dus niet een gevoel van urgentie om heel scherpe keuzes te maken. Enkel wanneer zij zelf op vooraf een duidelijk voorgevoel hebben dat iets geen resultaat oplevert, maar er min of meer toe gedwongen worden door bijvoorbeeld de officier van justitie, levert dit ergernis op.

Figuur 7.2: Antwoord op de vraag: ‘Ervaar je het verrichten van onderzoekshandelingen die niet bijdragen aan het oplossen van een zaak als een probleem in je dagelijks werk?’

Ja, regelmatig	7
Af en toe	21
Nee, vrijwel nooit	10

Het meeste draagvlak en het grootste urgentiebesef blijkt in zowel Kennemerland als Zaanstreek-Waterland aanwezig bij de teamchefs. Verder is dit ook aanwezig bij de OE's, hoewel bij de een wat sterker als bij de andere. Onder de rechercheurs is het beeld heel wisselend, sommige rechercheurs zijn wel enthousiast, de een wat gematigder dan de ander, maar sommige rechercheurs hebben er weinig mee op, en een enkeling maakt dit ook kenbaar.

Overigens blijkt het verloop onder de teamchefs bij de betrokken DR's ook hoog: tijdens onze begeleidingsperiode is er in Kennemerland een teamchef weggegaan en een nieuwe gekomen, de andere teamchef is inmiddels met sabbatical. In Zaanstreek-Waterland heeft een teamchef inmiddels de politieorganisatie verlaten, een andere zal binnenkort met sabbatical gaan en daarna waarschijnlijk niet in de huidige functie terugkeren. Ook aan de kant van het OM zijn er wijzigingen, de beleidsofficier van ZaWa is inmiddels de nieuwe teamleider/ZSM-officier. Een dergelijke hoge mate van doorstroming plaatst de vraag hoe de borging is gewaarborgd prominent in een des te relevantere perspectief.

Leiderschap

De kern van *Slimme opsporing* is behoorlijk inhoudelijk gericht op wat er met en in een onderzoek gebeurt. De teamchefs geven aan zich daar eigenlijk zo min mogelijk mee te willen bemoeien, de OE's hebben daar een grotere rol in. Zij zijn ook degenen die zaken inbrengen in de cockpitoverleggen en de DSO's.

De sturing in een zaak door een OE is echter niet vanzelfsprekend. De meeste zaken zijn echter inhoudelijk in behandeling bij een onderzoeker. Deze moet dan bij de OE aangeven wanneer er iets niet lekker loopt in een onderzoek. Een van de OE's die nog niet heel lang bij de DR in Noord-Holland werkt, gaf aan dat de onderzoekers in haar groep moesten wennen wanneer er gevraagd werd naar de voortgang in een onderzoek. Onderzoekers vonden dat ongemakkelijk.

Bij het komen tot meer scherpte speelt dus mee dat zelfs een OE, die redelijk dicht op de onderzoeken zit, soms moeite moet doen om het overzicht te hebben van alles wat er gebeurt. Verder is er bij leidinggevers binnen de DR een terughoudendheid te bespeuren om onderzoekers al te veel te sturen, uit voorzichtigheid om de motivatie van collega's negatief te beïnvloeden.

Sturing op projectmatige onderzoeken

Projectmatige onderzoeken hebben in het licht van *slimmer opsporen* een probleem, namelijk dat het heel lastig blijkt om recherche-inzet te beperken in zo'n onderzoek. Juist omdat de projectmatige onderzoeken nu soms zo'n bodemloze put zijn als het gaat om het opslokken van capaciteit, is er de nodige terughoudendheid om nieuwe projecten te starten. Dit terwijl projecten zich eerder richten op 'bronproblemen', waar veel ander onderzoek eerder te duiden is als 'symptoombestrijding'. Deze terughoudendheid maakt dat in periodes waarin het relatief rustig is, de redenering bij leidinggevers eerder is 'fijn dat we wat speling hebben, mocht er vandaag of morgen zich weer iets nieuws aandienen', dan 'misschien kunnen we een nieuw project oppakken'.

Hierin zit een fundamenteel aspect, namelijk enerzijds het argument dat de politie in theorie een onbeperkt werkaanbod heeft (want er kan altijd nog meer capaciteit in projectmatige opsporing gestoken worden) en anderzijds dat het met de huidige adviezen vanuit de handreiking lastig is om ook iets van een 'rem' in te bouwen op het te veel uitdijen van dit soort onderzoeken.

Dit vraagt om een verdiepingsslag, want gevoelsmatig is duidelijk dat dergelijke uitdijende projecten niet stroken met de uitgangspunten van 'Slimmer opsporen'. Tijdens het begeleidingstraject is het nog niet gelukt om hier een passend antwoord op te formuleren, die in voldoende mate generaliseerbaar is zodat dit een plek zou kunnen krijgen in de handreiking.

Het meest voor de hand liggende advies is om hierbij met name te focussen op het vasthouden aan de oorspronkelijke doelstelling, wat betekent dat er bewust vanaf gezien wordt om onderzoek te doen naar andere subjecten dan waar het onderzoek mee is gestart.

Organisatiecultuur

Het toepassen van de handreiking *in* onderzoeken door rechercheurs blijkt beperkt te gebeuren. De meest waarschijnlijke verklaring die we hiervoor kunnen vinden, is dat veel rechercheurs het er, rationeel gezien, wel mee eens zijn dat er in hun vak meer langs de gedachtenlijnen van Slimmer opsporen gewerkt zou moeten worden, maar dat vanuit het ‘politiehart’ of ‘opsporingshart’ van deze medewerkers het zich vastbijten in het onderzoek en ‘tot het gaatje willen gaan’ meer natuurlijk voor de hand ligt, en ook hetgeen is waar zij hun motivatie en voldoening uithalen.

En wat meer is: grondig werk wordt hoog gewaardeerd binnen de organisatie. Dit blijkt onder andere uit ‘weekmails’ waarin afgeronde zaken nog even worden belicht, en complimenten worden uitgedeeld voor ‘het gedegen en complete’ onderzoek.

Daarnaast kent de politie het zogeheten ‘bewust belonen’, waarbij collega’s die een goede inzet hebben gepleegd in het zonnetje worden gezet en een attentie ter aanmoediging krijgen. Daarbij lijkt toch ‘tot het gaatje gaan’ tot op heden eerder een maatstaf te zijn om goede inzet aan af te meten dan het zich beperken tot het hoogstnoodzakelijke.

Daarmee is de huidige organisatiecultuur niet zodanig dat het beperken van onderzoek tot het strikt noodzakelijke als een deugdzame en professionele beroepsopvatting wordt gezien.

Ketencomplexiteit

De pilot liet de complexiteit zien van de politieorganisatieomgeving en de strafrechtketen waarin de districtsrecherche moet opereren.

De DR kan voor een belangrijk deel niet kiezen wat er aan werk op het team afkomt. Evident geldt dit voor de misdrijven die plaatsvinden maar ook de interacties binnen de politieomgeving leiden ertoe dat opeens bijstand moet worden verleend aan andere DR’s of de DRR door overname van zaken of het uitlenen van personeel. Voor de teamleiding van de DR is het daarmee buitengewoon lastig om het eigen werk efficiënt te organiseren.

De complexiteit binnen de politieomgeving en de strafrechtketen samen maakt dat ‘slimme’ keuzes in de beginfase van het onderzoek lastig blijken vol te houden. Rechercheurs en OvJ’s willen een eenmaal gestart onderzoek graag met zo veel mogelijk garanties succesvol afronden. Bijsturing daarop zou via het DSO moeten plaatsvinden, maar die moeten dan wel via de OE die dicht bij de medewerker staat, ingebracht worden omdat de teamchefs niet inhoudelijk op zaaksniveau (willen) bijsturen. Dit bijsturingsmechanisme is daarom kwetsbaar.

Binnen de strafrechtketen speelt bijvoorbeeld de volgende complexiteit. In 2020 was er weinig zittingscapaciteit bij de rechtbank. Een teamchef gaf om die reden aan dat er

beter een beperkt aantal zaken goed uitgezocht kon worden dan een groot aantal zaken met een ‘net voldoende’ bewijslast die dan toch maar onder op de stapel zouden komen. Deze situatie staat haaks op het uitgangspunt voor slimme opsporing zoals beschreven in de toelichting in de handreiking over de noodzaak te kijken naar minimale bewijslast: *‘Omdat de recherche nu eenmaal veel zaken in onderzoek heeft, is de “truc” om te stoppen met onderzoek zodra het minimumbewijs binnen is. De enkele zaak die dan verloren gaat en “gered” had kunnen worden weegt niet op tegen de veelheid aan extra zaken die je daardoor kunt oppakken’.*

Een daarbij behorende vraag is of er in dit geval inderdaad een veelheid aan extra zaken op de plank liggen die opgepakt kunnen worden. In beide districten werd ons aangegeven dat daar in de pilotperiode geen sprake van was. Echter, een argument om capaciteit te ‘verspillen’ mag dat nooit zijn, want bij voldoende capaciteit is er altijd nog de mogelijkheid om (andere) projectmatige onderzoeken op te pakken. Een nog consequentere opvolging van de aanbevelingen bij het werkaanbod dat op de districtsrecherche afkomt, zou ervoor moeten zorgen dat er meer capaciteit beschikbaar is voor projectmatige onderzoeken waardoor de politie aan ‘de voorkant van de misdrijven’ terechtkomt.

Samenvattend

Samengevat komt het erop neer dat de ‘rationele wil’ er wel is om volgens de principes van *Slimme opsporing* te werken, maar er veel factoren zijn die een belemmering vormen voor een consequente opvolging van de aanbevelingen. Een daarvan is de ‘irrationele wil’ om een De Cock te zijn als rechercheur.

Waar de expliciete opvolging van de handreiking op een aantal punten achterblijft, is er echter binnen de organisatie toch de nodige positiviteit dat er een ontwikkeling de goede kant op plaatsvindt, met name vanuit de resultaten die in de samenwerking met het Openbaar Ministerie gevonden worden.

Tegelijkertijd voelt slimmer opsporing als iets waar de organisatie toe gedwongen wordt door de schaarste in capaciteit. Want dat dient gezegd: ook de leidinggevenden voelen soms het schuren van de scherpe keuzes die gemaakt worden met hun politiehart, van waaruit liefst genoegdoening voor ieder slachtoffer gevonden wordt.

8. Het geheel overziend

In dit hoofdstuk vatten we de inhoudelijke en procesmatige inzichten samen die tijdens dit onderzoek zijn opgedaan.

8.1 Onderzoeksvraag en -opzet

In opdracht van het Programma Politie en Wetenschap heeft Crisislab een actieonderzoek uitgevoerd naar optimalisatie van de wijze waarop de politie ten behoeve van de strafrechtelijke vervolging bewijs verzamelt. Dit betitelen we als ‘slimme opsporing’; een efficiëntere inzet van de politieke opsporingscapaciteit door slimme(re) keuzes in het opsporingsproces.

In dit onderzoek was het startpunt de hypothese op basis van eerder onderzoek door onder anderen de onderzoekers zelf dat in de praktijk enerzijds overbodige bewijsverzameling plaatsvindt terwijl anderzijds op sommige rechterlijke behoeftes geen antwoord wordt gegeven. In de eerste plaats waren er observaties die suggereerden dat rechercheurs geen goed zicht hadden op wat nu precies nodig is voor een veroordeling zodat het ‘antwoord’ van de politieke opsporing niet goed past bij de ‘bewijsvraag’ van de rechter. In de tweede plaats liet dat eerdere onderzoek zien dat de politieke opsporing vatbaar was voor voorspelbare valkuilen in keuzeprocessen van rechercheurs en hun leidinggevendenden die ervoor zorgen dat er in de huidige praktijk minder efficiënt wordt opgespoord dan mogelijk is.

De ‘hoop’ was dat door het geven van concrete tips en tricks opsporingsfunctionarissen tot efficiëntere keuzes voor de inzet van hun capaciteit kunnen komen.

De centrale vraagstelling luidde daarmee:

Zijn er bruikbare aanbevelingen te geven die ervoor zorgen dat de efficiëntie van politieke opsporing wordt bevorderd door optimalisatie van de bewijsverzameling?

Als altijd houdt een oordeel over efficiëntie ook in dat er een beeld bestaat over effectiviteit: efficiëntie is een optimale inzet van opsporingscapaciteit zodat er voldoende bewijs is om tot een veroordeling of sepot/vrijspraak door OM/rechter te komen.

Het bewijs bestaat dan uit hetgeen gepresenteerd wordt in het opsporingsdossier en kent daarmee een inhoudelijk (beschreven kwaliteit van de bewijsmiddelen) en een procesmatig aspect (beschreven kwaliteit van het onderzoeksproces).

Deze centrale onderzoeksvraag gaf aanleiding tot de volgende twee deelvragen:

Deelvraag 1: is er wel een probleem, dat wil zeggen kan worden vastgesteld dat (inderdaad) structureel efficiëntere bewijsverzameling door de politie wenselijk en mogelijk is?

We zullen deelvraag 1 met name gaan beantwoorden vanuit ons efficiëntieperspectief dat wil zeggen dat we zullen kijken naar *overbodige bewijsverzameling*, dat is het verzamelen en aanleveren van bewijzen die niet noodzakelijk zijn voor een veroordeling of sepot/vrijspraak. Het zal hier veelal gaan om het blijven verzamelen van bewijsmiddelen terwijl al voldoende bewijsmiddelen (van een bepaald type) verkregen zijn.

Deelvraag 2: kan op een praktisch bruikbare wijze worden beschreven wanneer er voldoende bewijs verzameld is?

Praktisch bruikbaar betekende dan in dit onderzoek dat er implementeerbare aanwijzingen ('principes') moesten worden gegeven om a) duidelijk te maken wanneer voldoende bewijs is verzameld en b) te voorkomen dat tijdens een opsporingsonderzoek in psychologische beslisvalkuilen wordt getrapt.

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden hebben we:

- een analyse van vonnissen op het gebruik van bewijsmiddelen gemaakt;
- inzichten uit de wetenschappelijke literatuur, jurisprudentie en interviews met rechters gebruikt om te komen tot een beschrijving van een 'slimme' werkwijze;
- deze nieuwe 'slimme' werkwijze op diverse plekken binnen de recherche in het land geïntroduceerd en in verschillende mate van intensiviteit de implementatie begeleid (pilots);
- de resultaten hiervan geprobeerd in beeld te brengen door eigen observaties van het implementatieproces, door evaluaties van opsporingsonderzoeken met de betrokkenen vanuit politie en OM, door enquêtes onder de medewerkers en voor de laatste pilot bij twee districtsrecherches door een analyse voor drie onderzoeken naar het aantal gebruikte bewijsmiddelen door de rechter;
- om het uiteindelijke (tegenvallende) resultaat van de pilots te kunnen verklaren, hebben we gekeken naar zes in de literatuur bekende succesfactoren voor de implementatie van oplossing voor organisatieproblemen.

8.2 Is er een probleem?

De eerste deelvraag kent de aspecten wenselijk en mogelijk.

Dat een efficiëntere politionele opsporing *wenselijk* is, lijkt niet ter discussie te staan. Volgens eigen zeggen door de politie en volgens onderzoek dat de afgelopen jaren heeft plaatsgevonden, is het politieopsporingsapparaat zwaar belast zodat niet alle misdrijven onderzocht kunnen worden. Wij concluderen dan ook dat dit om keuzes vraagt hoe de opsporingscapaciteit optimaal in te zetten.

De vraag of efficiëntere politionele opsporing *mogelijk* is, hebben we al positief beantwoord in eerder onderzoek naar het optreden van voorspelbare valkuilen in het beslissingsproces van rechercheurs en hun leidinggevenden. In dit (en een ander later gestart onderzoek bij de politie-eenheid Den Haag, PEDH) hebben we verder gekeken naar de hoeveelheid bewijsmiddelen die door de politie verzameld zijn in het politiedossier en naar het deel ervan dat door de rechter is vermeld in het vonnis. Dit bleek slechts een beperkt deel te zijn:

	Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
	in politiedossier	in vonnis	
Uit analyse dossiers hof Arnhem	82	12	14,1
Uit onderzoek PEDH- nulmeting	125	13	10,4
Uit onderzoek PEDH-éénmeting	152	24	15,9

Deze lage percentages van het aantal aangeleverde bewijsmiddelen dat door de rechter wordt gebruikt, suggereert dat ook op het aspect bewijsverzameling er een efficiency-slag te maken is.

Ook in de vele gesprekken die met rechercheurs, hun leidinggevenden en officieren van justitie in het kader van dit onderzoek zijn gevoerd, kwam in het algemeen naar voren dat een belangrijk deel van de bewijsvergaring achteraf onnodig bleek te zijn. De terugkerende discussie was dan of een rechter toch niet meer bewijs uit het dossier heeft gebruikt dan was vermeld of als de extra bewijsmiddelen er niet zouden zijn dit de mogelijkheid voor alternatieve scenario's zou openlaten zodat de verdediging alsnog om extra opsporingsonderzoek zou vragen.

Afgezien van de bewijsmiddelen die in het procesdossier belanden (dus na selectie door het OM) worden overigens nog veel meer opsporingsactiviteiten verricht door de politie. Hier hebben geen systematische analyse van gemaakt maar de onderzoeken die wij hebben mogen observeren, lieten zien dat hier ook nog meer efficiency bereikt kon worden. Zo werd forensisch onderzoek vaak routineus uitgezet zonder voorafgaande afweging van de bewijskracht van een eventuele opbrengst.

8.3 Concrete, beoogd bruikbare principes voor slimme opsporing

We hebben een serie principes geformuleerd die politiemensen in hun dagelijkse praktijk zouden moeten helpen bij slimme opsporing op basis van een analyse van:

- de wetenschappelijke literatuur over de wijze waarop experts in werkelijkheid zowel als individu als in teamverband (kunnen) beslissen (*Naturalistic Decision Making*),
- daarop gebaseerd wetenschappelijk onderzoek naar de procesvalkuilen voor de politionele opsporing,
- de jurisprudentie, in het bijzonder het aantal en de aard van de door de rechter vermelde bewijsmiddelen; en
- interviews met rechters over factoren die bijdragen aan ‘voldoende’ vertrouwen in de door het OM gepresenteerde feiten (die door de politie zijn verzameld).

De principes zijn of juridisch (V, omdat dit duidt op vakmanschap) of voor leidinggevend (L) of voor rechercheurs (R). We hebben de principes in de vorm van een handreiking (zie bijlage 4 bij dit rapport) op een beoogd begrijpelijke en concrete wijze gepresenteerd.

Aanbevelingen die volgen uit de juridische analyse zijn:

V: Een ‘goed’ bewijs is a) betrouwbaar en b) bewijskrachtig, dat wil zeggen maakt aannemelijk dat de verdachte de dader is.

V: Voor een veroordeling is een bewijsminimum nodig dat wil zeggen één hoofdbewijs met één steunbewijs. Presenteer die ook als zodanig.

Aanbevelingen die volgen uit de literatuur over *Naturalistic Decision Making* en in het bijzonder het onderzoek naar procesvalkuilen voor de politionele opsporing zijn:

L: Vertrouw in de eerste fase van het onderzoek op de deskundigheid en ervaring van rechercheurs, dus geef hun vrijheid.

L: Denk procesmatig vooruit. Organiseer tijdig betrokkenheid van weeg- en stuurpleg en/of Openbaar Ministerie bij voortgangsbepalingen.

R: Wees doelgericht want tijd is een grote vijand in een onderzoeksproces.

L+R: Houd na een week een voortgangsbeoordeling door rechercheurs en leidinggevend.

- Als er een dader in beeld is, bespreek dan welke bewijsrichtingen kansrijk zijn en welke niet.

- Als er geen dader in beeld is, dan is de kans op een succes heel klein en kan het onderzoek waarschijnlijk beter gestopt worden. Besef dat een professional het altijd moeilijk vindt om de stop-beslissing te nemen.

L: Neem een voortgangsbeslissing zodra het minimumbewijs, bestaande uit een hoofdbewijs en een steunbewijs, is verkregen.

- Het doorzetten van opsporing nadat een hoofdbewijs en een steunbewijs zijn verkregen, draagt veelal niet bij aan een beter opsporingsresultaat.

L + R: Pas op voor de valkuil van informatiezucht. Bespreek ten minste eenmaal per week of het opsporingsonderzoek kan/moet worden stopgezet.

- Het vinden van meerdere steunbewijzen vervangt niet de waarde van een hoofdbewijs. Bij gebrek aan zicht op een hoofdbewijs moet daarom overwogen worden het onderzoek stop te zetten.

V: Alle goede professionals kunnen a) door hun eigen ervaring en betrokkenheid bij de neus worden genomen en b) van reflectie op hun onderzoek leren. Laat daarom een andere ervaren rechercheur het dossier doornemen en een gestructureerd gesprek daarover voeren met de betrokken rechercheurs.

Aanbevelingen die volgen uit de gesprekken met rechters zijn:

L: Organiseer een kwaliteitscontrole op het verrichte onderzoek.

V: De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs.

8.4 En helpen de principes ook in de praktijk?

In het actiedeel van dit onderzoek is geprobeerd de principes van slimme opsporing binnen verschillende rechercheonderdelen in het land te introduceren en bij de (eerste periode van) implementatie ervan te ondersteunen door regelmatig aanwezig te zijn bij diverse werkoverleggen, beschikbaar te zijn voor vragen en ook door simpelweg aanwezig te zijn om 'blonde' vragen te stellen.

Een eerste poging om de handreiking binnen de DRR in Noord-Nederland te introduceren in 2016 is, na initieel enthousiasme bij teamleiders en een hick-up omdat de rechercheofficier meer inhoudelijke geruststelling wilde, gesneuveld op een klaarblijkelijk gebrek aan interesse bij de leiding van de DRR (zie bijlage 10).

Binnen de DRR in Noord-Holland zijn de principes van slimme opsporing wel met enthousiasme ontvangen door de leiding. Ze pasten binnen de wens en een net gestart traject om meer sturing te krijgen op de inzet van opsporingscapaciteit. De DRR-lei-

ding heeft ingezet op een traject dat in september 2017 startte waarin eerst teamleiders en via hen hun teamleden overtuigd moesten worden zodat er een intrinsieke motivatie zou ontstaan om rationeler met de opsporingscapaciteit om te gaan. De principes van slimme opsporing werden ondersteund door de rechercheofficier.

De opbrengst van deze aanpak was medio 2019 toch nog beperkt succesvol: rationele instemming met de principes was geen garantie dat individuele rechercheurs en zaaksofficieren ze ook toepasten. Voor de eigen zaak bleken bijvoorbeeld toch meestal argumenten te vinden om door te rechercheren.

Uit een mini-enquête die in 2019 onder andere binnen de DRR is uitgezet, kwam naar voren dat slechts enkele rechercheurs daadwerkelijk (naar eigen zeggen) de aanbevelingen uit de handreiking hebben toegepast in een onderzoek.

In ongeveer dezelfde periode (rondom de zomer van 2018) liep er ook een pilot om de principes binnen de recherche van het basisteam Nijverdal te introduceren. Hiervoor is in begin 2018 in samenspraak een compactere en licht aangepaste versie van de handreiking gemaakt (zie bijlage 4). Een jaar na dato bleek uit een mini-enquête aldaar dat de implementatie na ons vertrek feitelijk 'een stille dood' gestorven was (zie bijlage 11).

De pilot binnen Noord-Holland leverde wel een kern aan enthousiaste politie- en OM-medewerkers op. Twee teamchefs van de DR namen na de zomer van 2019, met medewerking van hun beleidsofficieren, zelf het initiatief tot implementatie van de principes van slimme opsporing (en van toepassing van de scrum-methode) om grip te krijgen op de keuzes die gemaakt worden in de opsporing.

Deze pilot startte uiteindelijk formeel in mei 2020. Begeleiding vanuit Crisislab door (fysieke) aanwezigheid van ongeveer een dag per week was er tot eind 2020. Daarna is dit afgebouwd tot aanwezigheid bij alle (online in verband met corona) coördinerende overleggen ('cockpit-overleg') aan het begin van de week. De begeleiding in de DR-pilot was daarmee het meest intensief in vergelijking met de andere pilots.

Bij vijf zaken die in deze periode bij de DR in Noord-Holland zijn gedraaid, hebben we met extra aandacht meegekeken en achteraf een evaluatie gemaakt samen met de betrokkenen (zie bijlage 7). De afdrank hiervan is dat ondanks de goede wil, rationele instemming met en tussentijdse aandacht voor de principes van slimme opsporing, het daadwerkelijk opvolgen van de aanbevelingen uit de handreiking lastig blijkt voor de betrokkenen. Cruciaal is dat voor betrokkenen *binnen* de zaak er geen incentive is om het effect op de bredere caseload mee te nemen in capacitaire afwegingen. Omgekeerd hebben we waargenomen dat alle principes wel ten minste eenmaal zijn toegepast.

In drie zaken die op het moment van schrijven al voor de rechter zijn geweest, hebben we ook kunnen kijken naar het gebruik van bewijsmiddelen door de rechter. Zichtbaar

lijkt een gemiddeld iets efficiëntere omgang met bewijsmiddelen maar evident zijn drie zaken te weinig om dit als significant te bestempelen. Overigens blijft de effectiviteit onder de 20%, dat wil zeggen dat maar een op de vijf bewijsmiddelen werd vermeld in het vonnis van de rechter:

	Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
	in politiedossier	in vonnis	
Zaak-Braun	303	60	19,8
Zaak-Sven	55	9	16,4
Zaak-Kuiper	147	21	14,3

Een enquête leverde op dat binnen de DR's vrijwel alle respondenten (maar merk op dat ongeveer 30% van de medewerkers de enquête heeft ingevuld) de principes van slimme opsporing stelt te kennen en deze uitvoerbaar acht. Bij doorvragen werd slimme opsporing vooral gekoppeld aan 'een keuze maken over wel of niet verdere opsporing' zodra een hoofd- en steunbewijs verkregen is. De meerderheid van de respondenten gaf aan dit principe nu altijd of vaak toe te passen. Andere principes zoals het uitvoeren en vastleggen van een kwaliteitscontrole op het politiedossier en het expliciet vragen aan de verdachte of de recherche kan helpen om bewijs van onschuld te zoeken, werden veel minder gebruikt.

In de enquête werd ook door bijna alle respondenten aangegeven dat slimme opsporing helpt de werkdruk beheersbaar te houden. Dit wordt ondersteund door de waarneming van beide teamchefs die aangeven dat sinds met aandacht voor slimme opsporing wordt gewerkt, er geen bijstandsverzoeken vanuit de beide DR's aan een andere DR nodig zijn geweest.

De tussentijdse conclusie moet daarmee zijn dat de implementatie van de principes slechts in een van de vier pilots gedeeltelijk is gelukt. In de volgende paragraaf proberen we te verklaren hoe dit kon.

8.5 Een poging tot analyse van de implementatiepogingen

Uit de wetenschappelijke literatuur hebben we zes bekende succesfactoren gestedileerd voor implementatie van beleid. Deze passen we hierna een voor een toe op de hiervoor beschreven vier pilots.

Urgentiebesef van het probleem is voorwaarde om nieuw beleid gericht op oplossing van het probleem succesvol te kunnen implementeren

Het startpunt voor dit onderzoek was de aanname dat de druk op de politionele opsporing zo hoog is dat er een noodzaak is om efficiënte(re) keuzes te maken. Een impliciete aanname van de onderzoekers was dat daarmee als vanzelfsprekend ook alle leidinggevenden en rechercheurs de urgentie hiervoor zouden zien.

Uit de pilots bleek dat de aanname van hoge werkdruk niet altijd aansloot bij de realiteit. Wat gesimplificeerd zijn vier fases van werkdruk te onderscheiden:

1. Chronisch onderbezet: de politie loopt voortdurend achter de feiten aan vanwege ondercapaciteit, nog voordat de ene zaak succesvol is afgerond, wordt de capaciteit alweer opgeslokt door de volgende.
2. Voldoende capaciteit voor urgente zaken: de politie heeft voldoende gelegenheid om acute zaken en kansrijke opsporingszaken op te pakken, maar moet keuzes maken waar het gaat om minder kansrijke zaken, er is niet voldoende capaciteit om alle lastige of minder dringende zaken op te pakken.
3. Capaciteit om ook ingewikkelder en minder kansrijke zaken op te pakken en hierin al het mogelijke te doen om deze toch opgelost te krijgen.
4. Meer capaciteit dan werkaanbod, politiemedewerkers hebben voldoende gelegenheid om, mochten ze dat willen, werk te 'zoeken'.

De handreiking is vooral toegespitst op fase 1 en 2 om te helpen verstandige keuzes te maken met de beperkte capaciteit, zodat kansrijke zaken ook daadwerkelijk tot vervolging en straf leiden. Er zijn echter tijdens het onderzoek een aantal situaties langsgekomen die meer overeenkomsten met fase 3 en 4 dan met fase 1 en 2 vertonen. Zo was de werkdruk bij de basisteamrecherche in Twente West behapbaar in de zin dat er geen plankzaken waren. Ook voor projectmatige onderzoeken in het kader van thematische opsporing waar capaciteit voor is vrijgemaakt, geldt dat er geen urgentie wordt gevoeld om slimme keuzes te maken.

De organisatieonderdelen van de recherche waar de werkdruk het hoogst is, hebben in onze observatie ook de meeste motivatie om met de principes aan de slag te gaan (en dan vooral het principe van een optimalisatie van de bewijsmiddelen). Te denken valt aan de afdeling Zeden van de DRR Noord-Holland en de twee pilot-DR's.

Draagvlak voor de gedachte wijze van probleemoplossing is voorwaarde om nieuw beleid succesvol te kunnen implementeren

De vele gesprekken die we hebben gevoerd met leidinggeven en rechercheurs bij de politie (en met officieren van justitie) laten veelal hetzelfde patroon zien: er is al snel een rationele instemming met de principes. Meteen daarna volgen echter vele 'maars' die aangeven dat er geen diepgevoeld draagvlak is.

Een voorbeeld is het gebruiken van de argumentatie uit de handreiking voor 'cherry picking', oftewel als argument om minder 'interessante' onderzoeken af te sluiten, om vervolgens de tijd te besteden aan een zaak die meer aanspreekt.

Een ander voorbeeld is de persoonlijk gevoelde waarde van het achterhalen van het ‘volledige verhaal’ door de onderzoeker al dan niet ten huive van slachtoffers.

Het toch eigenlijk geheel mislukken van de pilot in de basisteamrecherche Twente West in vergelijking met de pilots in Noord-Holland komt mogelijk mede omdat deze pilot eigenlijk aanbod gedreven was in de zin dat wij met een voorstel kwamen waar rationeel niemand tegen kon zijn, maar er zelfs geen vraag was vanuit de leiding van de basisteamrecherche zelf.

Leiding is voorwaarde om nieuw beleid succesvol te kunnen implementeren zeker als het draagvlak niet absoluut is

Een uit de literatuur bekend ‘probleem’ voor de politieorganisatie is de afwezigheid van directieve leiding (zie ook ‘organisatiecultuur’ hierna). Ook in dit onderzoek zien we dat leidinggevers liever via ‘overtuiging’ sturen dan via directief leidinggeven. De bespreking van de voorgaande succesfactoren ‘urgentiebesef’ en ‘draagvlak’ laat echter zien dat overtuiging hier niet voldoende gaat zijn, tenminste niet voor die onderdelen van de recherche waar de werkdruk niet hoog genoeg is.

In de afwezigheid van directieve sturing helpt wel de nabijheid van leidinggevers om tot rationele besluiten te komen. In de pilot bij de DRR in Noord-Holland is dat zichtbaar wanneer het diensthoofd het regionaal sturingsoverleg (RSO) voorziet of de teamchef Generieke Opsporing als drager van de principes van slimme opsporing met zijn onderzoekers spreekt. Een deel van het gedeeltelijk succes van de implementatie bij de pilot-DR's komt waarschijnlijk door de nabijheid van de enthousiaste leidinggevers DR bij hun medewerkers.

Wat dan wel enige reden tot zorg geeft, is het tempo waarin enthousiaste en betrokken leidinggevers vaak ook weer verdwijnen naar een andere functie of zelfs een andere organisatie. Begrijpelijkerwijs zet dit de borging op lange termijn onder druk, ook van capabele vervangers kan niet gelijk verwacht worden dat enkel vanuit de meerwaarde van de handreiking een continuering van een enthousiaste lijn op dit gebied één op één voortgezet wordt, al was het maar omdat zij zich hier eerst eigen mee moeten maken.

De organisatiecultuur moet worden aangepast aan het gewenste nieuwe beleid

De organisatiecultuur bij de recherche is een waarbij het vanzelfsprekend is dat medewerkers hun eigen keuzes maken en daarop niet gecontroleerd worden (door bijvoorbeeld een systeem van kwaliteitscontrole). Beperking van de individuele vrijheid wordt door medewerkers al snel betiteld als een belasting van hun motivatie.

Een tweede organisatiekenmerk is het adagium dat ‘dit tot de bodem moet worden uitgezocht’. Het oplossen van een enkele zaak waaraan men werkt, wordt van grotere waarde geacht dan het oplossen van meer zaken als daarvoor ook zaken moeten wor-

den ‘opgegeven’. Ook hier wordt door medewerkers al snel aangegeven dat dit essentieel is voor hun motivatie.

De zorg voor de motivatie van medewerkers heeft een voorname plaats in de organisatiecultuur op leidinggevend niveau waardoor leidinggevend extra terughoudend zijn met het sturen op het werk van hun medewerkers. Gezien de voorgaande punten is dit niet behulpzaam wanneer keuzes afgedwongen zouden moeten worden om meer efficiënt op te sporen.

Overigens lijken dezelfde punten te gelden voor het OM.

Ketencomplexiteit is een complicerende factor voor implementatie van nieuw beleid

De politie is voor de besluitvorming over toepassing van de principes van slimme opsporing (deels) afhankelijk van het OM die immers de eindverantwoordelijkheid draagt voor het (politie) opsporingsproces.

De pilots laten zien dat door rechercheurs als eerste wordt gewezen naar het OM als het gaat om minder efficiënte opsporingsbeslissingen. In onze waarneming is dit regelmatig een makkelijk gevonden excuus om door te mogen rechercheren in een zaak waarin de rechercheur zich heeft vastgebeten.

Een van de principes van slimme opsporing is al ‘organiseer tijdig betrokkenheid van weeg- en stuurploeg en/of Openbaar Ministerie bij voortgangsbepalingen’. De pilots hebben wel gewezen op de noodzaak om behalve recherche- of beleidsofficieren ook al vroegtijdig zaaksofficieren te overtuigen van de principes van slimme opsporing want ook het OM kent geen organisatiecultuur waarin leidinggegeven en/of geaccepteerd wordt. Het gedeeltelijke succes van de DR-pilots in Noord-Holland lijkt daarmee zeker ook te wijten aan de betrokkenheid van de beleidsofficieren die binnen het OM veel missiewerk hebben verzet en op de keuze/afhandeling van DR-zaken meer invloed hebben dan de rechercheofficier op DRR-zaken.

Zowel politie (in tweede instantie) als OM wijst op hun afhankelijkheid van rechters die in hun beleving snel meegaan in de vraag van advocaten om extra onderzoek naar allerlei mogelijke alternatieve scenario's.

Hawthorne-effect heeft een (tijdelijk) positief effect op beleidsimplementatie

Het Hawthorne-effect duidt op het positieve effect van de aanwezigheid van onderzoekers bij beleidsimplementatie. Het besteden van externe aandacht aan medewerkers is behulpzaam om (een deel van) de organisatie ‘beter’ te laten functioneren. In de verschillende pilots hebben we dit effect waargenomen. Zo werd in Twente West in een overleg waar de onderzoeker aanwezig was de totale zakenlijst met een opvallende nauwkeurigheid beoordeeld op de doelmatigheid van de nog te verrichten opsporingshandelingen. In Noord-Holland gold dat in de onderzoeken waar een van de onder-

zoekers aanschoof bij besluitvormende overleggen (al dan niet met het OM erbij) de principes van slimme opsporing structureel aan bod kwamen (ook werden ze niet altijd opgevolgd).

8.6 Tot slot

De gewetensvraag na dit onderzoek aan de onderzoekers is natuurlijk of efficiëntere politionele opsporing mogelijk is in de praktijk. Ons antwoord is dat het onzes inziens mogelijk is mits aan een aantal stringente voorwaarden wordt voldaan:

Er moet bij politieleiding en de leiding van het Openbaar Ministerie werkelijk de urgentie worden gevoeld om efficiënter op te sporen. Die urgentie moet zich dan ook vertalen in de acceptatie dat directief leidinggeven ook nodig is bij de implementatie. In die zin is een wijziging van de organisatiecultuur ook noodzakelijk en dat is evident geen makkelijke opgave.

Belangrijk is verder dat een beter en gedeeld begrip wordt gekregen in de gehele strafrechtketen over wanneer er nu wel/niet voldoende bewijs is om iemand te veroordelen.

Geraadpleegde literatuur

- K.S. Bankston & A. Soltani (2014) 'Tiny Constables and the Cost of Surveillance: Making Cents Out of United States v. Jones'. *Yale L.J. Online*, p. 335.
- L.R. Beach & T.R. Mitchell (1998). *Image theory: theoretical and empirical foundations*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- T. Derksen (2010). *De ware toedracht, praktische wetenschapsfilosofie voor waarheidszoekers*, Diemen: Uitgeverij Veen magazines.
- W.H.B. Dreissen (2007). *Bewijsmotivering in strafzaken*. Proefschrift, Maastricht: Universiteit Maastricht, p. 340.
- M.J. Dubelaar (2014). *Betrouwbaarheid getuigenbewijs: totstandkoming en waardering van strafrechtelijke getuigenverklaringen in perspectief*. (proefschrift UL) Deventer: Wolters Kluwer.
- P. Duijn (2013). 'Stilstaan of meebewegen? Over de effectiviteit van het opsporingsproces binnen de politie, belicht vanuit de bestrijding van georganiseerde hennepcultuur', *Proces*, 3, p. 178.
- G. Gigerenzer (2002). *Adaptive thinking: Rationality in the real world*. New York: Oxford University Press.
- H. Goldstein (1979). 'Improving policing: A problem-oriented approach'. *Crime & delinquency*, 25(2), 236-258.
- J.D. den Hartog (2005). *De selectie en waardering van bewijsmateriaal*, in: A. Harteveld, D.H. de Jong & E. Stamhuis (2005). *Systeem in ontwikkeling*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, p. 217-230.
- I. Helsloot & J. Groenendaal & B. van 't Padje (2012) 'Tunnelvisie op tunnelvisie', *Politiekunde* nr. 46, Politie en wetenschap.

- I. Helsloot & J. Groenendaal (2011). 'Naturalistic decision making in forensic science: toward a better understanding of decision making by forensic team leaders'. *Journal of Forensic Sciences*, 56(4), 890-897.
- I. Helsloot & J. Groenendaal (2012) 'Op zoek naar balans tussen daadkracht en voorzorg in de opsporing', *Verkenningen* nr. 63, Politie en Wetenschap.
- I. Helsloot, P. van Reenen & P. van Lochem (2017), *Naar een rationele opsporing. Een pleidooi voor een maatschappelijk debat over de noodzaak van een utilistisch perspectief op de politieke opsporing*. Verkenning, Politie en Wetenschap.
- Inspectie Justitie en Veiligheid (2020). *Periodiek beeld opsporing*.
- D. Kahneman (2011). *Ons feilbare denken*. Amsterdam: Business Contact.
- G. Klein (2009). *Streetlights and shadows.: Searching for the Keys to adaptive decision making*. London (UK): MIT Press.
- P.J. van Koppen (2011). *Overtuigend bewijs. Indammen van rechterlijke dwalingen*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam Uitgevers.
- J. Kotter (1996). *Leading change*. Harvard: Harvard Business School Pre.
- D. Krane, S. Ford, J. Gilder, K. Inman, A. Jamieson, R. Koppl, I. Kornfield, D. Risinger, N. Rudin, M. Taylor & W.C. Thompson (2008). 'Sequential unmasking: A means of minimizing observer effects in forensic DNA interpretation'. *Journal of Forensic Sciences*. 53(4), 1006-1007.
- W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen (2020). 'Kijk naar het systeem. Begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken'. *Politiewetenschap* nr. 116, Politie en Wetenschap.
- B. Lettinga, (2015). 'Eindeloos rechercheren of alternatief redeneren?' *Het Tijdschrift voor de Politie* 77(4), p. 31.
- B. Lettinga (2015). 'Recht doen aan alternatieve scenario's', *PROCES*, aflevering 1.
- L. Lewin (1946). 'Action research and minority problems'. *Journal of Social Issues*, 2(4), 34-46.
- L. Lewin (1947). 'Frontiers in group dynamics: Concept, method and reality in social science; social equilibria and social change'. *Human Relations*, 1, 5-41.

C.M.B. Liedenaum, C.J. de Poot, E.K. van Straalen & R.F. (Kouwenberg, 2015), *Focus in de opsporing*. Boom Lemma uitgevers.

M. IJzermans, *De overtuigingskracht van emoties bij het rechterlijk oordeel*, Boom Juridische uitgevers (2011).

A.R. Mackor (2020). *Juridische beroepsethiek. Over macht en moraal, soft law en soft skills, T-vormige juristen en kansen-rechters*, In: *De toekomst van de jurist, de jurist van de toekomst, preadviezen Nederlandse Juristen-Vereniging*, Deventer: Wolters Kluwer, p. 75-107.

N. Pennington & R. Hastie (1993). 'Reasoning in explanation-based decision making'. *Cognition*. 49, 123-163.

C.J. de Poot, R.J. Bokhorst van P.J. Koppen & E.R. Muller (2004). *Rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing*. Alphen aan den Rijn: Uitgeverij Kluwer.

H. Prakken (2014). 'Strafrechtelijk bewijzen: met Bayes of met verhalen? Of is er een derde weg?' *Expertise en Recht*, p. 4-19.

M. Princen (2015). *De gekooide recherche*, Amsterdam: Prometheus.

E. Rassin (2007). *Waarom ik altijd gelijk heb: Over tunnelvisie*. Schiedam: Scriptum.

K. Roach (2010). 'Wrongful convictions: Adversarial and inquisitorial themes'. *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation*, 35.

R. Roose & M. de Bie (2003). 'From participative research to participative practice –a study in youth care'. *Journal of Community & applied social psychology*, 13(6), 475-485.

A. Scholtens & P. Lochem (2020). 'Juridische advisering bij de opsporing telt?' *Verkenningen nr. 85*, Politie en Wetenschap.

H.A. Simon (1992). 'What is an explanation of behavior?' *Psychological Science*, 3(3). 150-161.

M. Sjerps & C. Berger (2011). *Het Bayesiaanse model biedt een helder zicht op een complexe werkelijkheid*. Ministerie van Veiligheid en Justitie, Nederlands Forensisch Instituut.

H. Sollie (2018). "'Ik hou het hier wel uit, hoor". Mentale weerbaarheid binnen de districtsrecherche', *Politiewetenschap nr. 106*, Politie en Wetenschap.

L. Stevens (2014). 'Bewijs waarden. Hoe doen strafrechters dat?' *Nederlands Juristenblad*, p. 2842-2850.

W.F. Taylor (1911). *The Principles of Scientific Management*. New York: Dover Publications.

J. Terpstra (2002). *Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl*. Politie & Wetenschap/ Enschede: Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken.

D.A.G. van Toor (2017). *Het schuldige geheugen? Een onderzoek naar het gebruik van hersenonderzoek als opsporingsmethode in het licht van eisen van instrumentaliteit en rechtsbescherming*. Deventer: Wolters Kluwer.

E.J. van der Torre (2007). *Politiecultuur*. In: C.J.C.F. Fijnaut, E.R. Muller, U. Rosenthal & E.J. van der Torre (red.). *Politie. Studies over haar werking en organisatie*. Deventer: Kluwer.

H. Tjeenk Willink (2021). *Kan de overheid crises aan?* Amsterdam: Prometheus.

S.L. Zabel (2005). 'Fingerprint evidence'. *Journal of Law and Policy* 13, 143-179.

C. Zsombok & G. Klein (1997). *Naturalistic decision making*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Bijlage 1 **Leden klankbordgroep**

Voor dit onderzoek is een klankbordgroep ingesteld die driemaal in iets andere samenstelling bijeen is gekomen, te weten op 12 oktober 2016, 7 januari 2019 en 14 juli 2021. Enkele leden hebben schriftelijk commentaar geleverd.

De deelnemers aan de klankbordgroep waren:

- Pieter van Dijken
- Peter Koppen
- Pauline van Lennep
- Nanouk Lemmers
- Christianne de Poot
- Piet van Reenen
- Jos van Roo
- Bastiaan Seldenthuis
- Jan Terpstra
- Ronald Zwarter

Namens het programma Politie en Wetenschap hebben Marta Dozy en Adriaan Rotenberg deelgenomen.

De onderzoekers zijn de leden van de klankbordgroep veel dank verschuldigd. Evident is het rapport de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Bijlage 2 **Overzicht analyse vijftig arresten Hoge Raad en gerechtshoven**

Deze tweede bijlage bevat een samenvattend overzicht van een analyse van vijftig arresten van gerechtshoven en Hoge Raad waarin (onder meer) het bewijsminimum aan de orde is.

De achterliggende vraag is of bij de opsporing zonder meer ervan kan worden uitgegaan dat het bewijsminimum, bestaande uit een hoofd- en een steunbewijs, zonder meer volstaat, afgezien van vragen over de betrouwbaarheid en de bewijskracht. Blijkt uit de vijftig uitspraken dat de rechter het bewijsminimum in alle gevallen zonder meer voldoende acht of geeft hij nadere overwegingen waarmee in de opsporing rekening moet worden gehouden?

Bij de start van deze analyse, in de eerste week van juni 2016, zijn de vijftig meest recente arresten van gerechtshoven en Hoge Raad waarin het minimumbewijs aan de orde was gesteld, geselecteerd voor deze analyse. De selectie is uitgevoerd op de website rechtspraak.nl, met de zoekterm ‘strafrecht bewijsminimum’. Gekozen is voor arresten, niet voor vonnissen, omdat arresten gewoonlijk meer richtinggevend zijn voor toekomstige rechterlijke uitspraken.

Het gaat hier om een eerste, globale analyse, om na te gaan of uit de rechtspraak blijkt of bepaalde voorwaarden zijn verbonden aan de acceptatie door de rechter van het minimumbewijs en zo ja, welke voorwaarden dat dan zijn.

Legenda

In de tweede kolom is de rechterlijke instantie aangegeven, te weten de Hoge Raad (HR) en de gerechtshoven Amsterdam (GHAMS), Arnhem (GHARN), Arnhem-Leeuwarden (GHARL), Den Haag (GHDHA, eerder 's-Gravenhage: GHSGR) en 's-Hertogenbosch (GHSHE). In de derde kolom is het jaar van publicatie en in de vierde kolom de nadere vindplaats van het arrest aangegeven.

Als korte inhoudelijke typering is in kolom vijf het desbetreffende delict (soms meerdere delicten) aangegeven. In kolom 6 is per uitspraak geïnventariseerd welke bewijs-

middelen zijn vermeld, in kolom 7 of deze middelen naar het oordeel van de rechter voldoende bewijs hebben opgeleverd.

Tot slot is in de achtste kolom vermeld of de opeenvolgende rechterlijke instanties tot dezelfde conclusie zijn gekomen. Eventuele verschillen kunnen erop duiden dat de rechterlijke beoordeling van de minimaal noodzakelijke bewijsomvang minder evident zijn en daarmee minder goed voorspelbaar in het stadium van de opsporing.

Nr.	Rechter	Jaar	Nummer	Delictsoort	Bewijsmiddelen	Uitspraak	Anders dan
1	GHAMS	2012	BV9608	Mensenhandel	a) Verklaring getuige b) Getuigenverklaringen in pv c) Diverse verklaringen	Onvoldoende b. os (a is bron) c. vvv tov a	Rb AG
2	GHAMS	2012	BW3322 en BW 3326	Overvallen met twee daders	a) Verklaring aangever b) Verklaring medeverdachte	(On)voldoende	Rb AG
3	GHAMS	2012	BY8908	Inbraak	a) DNA bloedspoor b) Aangifte (forceren raam) c) Forensische rapportage	Voldoende	-
4	GHAMS	2014	1211	Middelen koop of verkoop	a) Anonieme verklaringen in proces-verbaal	Onvoldoende	Kantonr. AG
5	GHAMS	2014	2674	Middelen koop of verkoop	a) Anonieme verklaring in proces-verbaal	Onvoldoende	Kantonr.
6	GHAMS	2014	5018	1. Straatroof 2. Eenv. beled. 3. Diefstal 4. Drugsbezit	1a. Aangifte 1a. Verklaring de auditu 2-4. Feiten en omstandigheden in bewijsmiddelen vevat	1. Onvoldoende 2. Voldoende 3. Idem 4. idem	Rb AG
7	GHAMS	2015	235	Verkrachting	a) Aangifte b) Verklaring huisgenoot	Voldoende	Rb AG
8	GHAMS	2015	1704	Ontucht	a) Verklaring slachtoffers b) Verklaring moeder/tante over knieval dader	Voldoende	-
9	GHAMS	2015	2506	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring klasgenoot	Voldoende	-
10	GHAMS	2015	5188	Mensenhandel	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring getuigen c) Verklaring verdachte d) Onderzoeksbevindingen politie	Voldoende	-
11	GHAMS	2015	5189	Mensenhandel +	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring Medeverdachte 1 c) Onderzoeksbevindingen politie	Voldoende	Rb
12	GHAMS	2016	304	Verkoop (nep) drugs	a) Anonieme getuigen b) Verklaring verbalisanten	Onvoldoende b. onvoldoende concreet	Ktr AG

Nr.	Rechter	Jaar	Nummer	Delictsoort	Bewijsmiddelen	Uitspraak	Anders dan
13	GHAMS	2016	409	Mensenhandel Witwassen	a) Verklaring slachtoffer b) ?	Voldoende	-
14	GHARL	2013	4428	Verkrachting	a1. Verklaring slachtoffer b1. Verklaring slachtoffer b2. Verklaring Getuigen (ruzie) b3. Verklaring Verbalisanten letsel	a) Onvol- doende b) Voldoende	Rb
15	GHARL	2013	8179	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring moeder c) Verklaring deskundige d) Verklaring verdachte	Voldoende	
16	GHARL	2015	1810	Mishandeling	a) Verklaring slachtoffer b) Beelden	Voldoende	
17	GHARL	2015	4333	Ontucht	a) Aangifte vader slachtoffer b) Verklaring tante slachtoffer c) Verklaringen slachtoffer d) Verklaringen anderen e) Verklaring deskundige	Onvoldoende a+b bron c d na informatie avond e niet over daad	Rb AG
18	GHARL	2016	438	Doodslag	a) Verklaring verdachte b) Verklaring medeverdachte c) Verklaring getuige d) Forensisch bewijs	Voldoende a en c bevest b ook zelfbesch.	
19	GHARN	2010	B02531	Inbraken	1a. Aangiftes 1b. Verklaring medeverdachte 2a. Aangiftes 2b. Verklaring getuige 2c. Verklaring medeverdachte 2d. Andere bewijsmiddelen	Voldoende	
20	GHARN	2010	B08151	Ontucht	a) Verklaringen slachtoffer b) Verklaringen moeder sl.o c) Verkl. vml.partner moed.	Onvoldoende b latere toe- c onv. concreet	Rb AG
21	GHARN	2011	BQ0933	Bekrassen auto	a) Verklaring aangever b) Verklaring getuige c) Proces-verbaal	Onvoldoende a en c slechts info over schade	
22	GHARN	2012	BV8574	Niet voldoen bevel hovj bloedtest	a) Proces-verbaal	Onvoldoende PV bevat niet eigen waarneming	Rb AG
23	GHDHA	2016	852	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring moeder c) Verklaring getuige d) Rapporten deskundigen	Voldoende	
24	GHSGR	2011	BR6675	Overval	a) Aangifte slachtoffer b) Verklaring medeverdachte c) Verklaring getuige d) Telefoongegevens e) Videobeelden	Voldoende	
25	GHSGR	2012	BW4074	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring verdachte	Voldoende	Rb

Nr.	Rechter	Jaar	Nummer	Delictsoort	Bewijsmiddelen	Uitspraak	Anders dan
26	GHSGR	2012	BY5494	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaringen getuigen c) Verklaring verdachte	Onvoldoende a is bron van b c onvoldoende voor bewijs	Rb AG
27	GHSHE	2011	BQ1093	Ontucht	a) Verklaringen moeder b) Verklaring slachtoffers c) Verklaring verdachte d) Verklaring vader slachtoffer	Voldoende	Rb
28	GHSHE	2015	2097	Oplichting	Niet opgesomd ¹	Ruime duiding ²	
29	GHSHE	2016	885	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring getuigen c) Opnemen telefoongesprek	Voldoende (ook hier ruime formulering ³)	
30	HR	2010	BK2094	Bedreiging met wapen	a) PV verklaring slachtoffer b) PV toestand slachtoffer c) PV fouillerings d) PV Inbeslagname wapen e) Verklaring verd. ttrz	Voldoende	?
31	HR	2010	BM2440	Ontucht	a) Verklaringen slachtoffer b) Stukken c) Verklaring vriendin slachtoffer	Onvoldoende b geen bewijs a is bron van c	div
32	HR	2010	BM2452	Ontucht	a) Verklaring verdachte Ttrz b) Verklaring moeder slachtoffer c) Idem d) Verklaring slachtoffer e) Verklaring leerkracht	Onvoldoende? Hof zei ja, maar motiveerde niet	div
33	HR	2010	BN1728	Openb. schennis	a) Aangifte vader slachtoffer b) Verklaringen slachtoffer c) Verklaring broertje slachtoffer d) Verklaring verbalisant e) Verklaring verdachte (ontkent)	Niet onvoldoende	?
34	HR	2011	BO4093	Bedreiging met geweld	a) Verklaring getuige b) Aangifte door derde c) PV met verklaring verdachte	Niet onvoldoende	
35	HR	2011	BO6753	Ontucht	a) Verklaring verd. Ttrz b) Verklaring verbalisant c) Verklaring slachtoffer d) Verklaring moeder slachtoffer e) Verklaring vriendin slachtoffer	Niet onvoldoende	
36	HR	2011	BP3747	Diefstal Bedreiging met geweld	a) Verklaringen slachtoffer b) Verklaring verdachte (ontkent) c) Verklaring verbalisant	Niet onvoldoende	

Nr.	Rechter	Jaar	Nummer	Delictsoort	Bewijsmiddelen	Uitspraak	Anders dan
37	HR	2012	BQ6144	Diefstal	a) Verklaring aangeefster b) Verklaring medeverdachte c) PV (herkenning)	Niet onvoldoende	
38	HR	2012	BS7910	Ontucht	a) Aangifte moeder slachtoffer b) Aant. in dagboek slachtoffer c) Verslag studieverhoor sl.o d) Verklaring buurman e) Verklaring verdachte (o)	Niet onvoldoende	
39	HR	2012	BT6458	Wederrechtelijke vrijheidsberoving	a) Verklaringen slachtoffer b) Rapportage technische recherche c) Div. meldingen d) Verklaring (mede) verdachte e) Diverse PV's	Niet onvoldoende	
40	HR	2013	1158	Ontucht	a) Verklaring moeder slachtoffer b) Verklaring vader slachtoffer c) Verklaring derden d) Verklaring verdachte	Niet onvoldoende	
41	HR	2013	BZ1890	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring moeder slachtoffer c) Verklaring tante slachtoffer d) Verklaring nichtje slachtoffer e) Verklaring best.lid ver.	Onvoldoende gemotiveerd door Hof	
42	HR	2014	957	Mishandeling	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring getuige	Niet onvoldoende	
43	HR	2014	1354	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring klasgenootjes c) Aantekening dagboek d) Verklaring verdachte	Niet onvoldoende	
	HR	2014	1355				
44	HR	2014	3052	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring vriend slachtoffer	Onvoldoende gemotiveerd door hof	
45	HR	2014	3472	Mishandeling	a) Verklaringen slachtoffer b) Verklaring ambulant	Niet onvoldoende	
46	HR	2014	3549	Bedreiging	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring moeder slachtoffer	Niet onvoldoende	
47	HR	2015	1247	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring oma slachtoffer c) Verklaring huisarts	Onvoldoende gemotiveerd door hof	

Nr.	Rechter	Jaar	Nummer	Delictsoort	Bewijsmiddelen	Uitspraak	Anders dan
48	HR	2015	2483	Ontucht	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring nichtje c) Verklaring moeder d) Verklaring vriendin moed. e) Brief nichtje	Onvoldoende gemotiveerd door hof	
49	HR	2015	1799	Mishandeling opsporings-ambt	a) PV opsporingsambtenaar /slachtoffer b) PV opsporingsambtenaar /getuige 1 c) PV opsporingsambtenaar /getuige 2 d) Medisch rapport	Niet onvoldoende, ook gelet op uos	
50	GHAMS	2014	1658	Diefstal door middel van braak	a) Verklaring slachtoffer b) Verklaring getuige	Voldoende	Rb (ged.)

- 1 Het hof geeft aan dat het de bewijsmiddelen op een rijtje zal zetten in een toe te voegen tekst wanneer cassatie bij de HR zal worden aangetekend.
- 2 Het hof formuleert het aldus: '(...) vervat in hierboven bedoelde bewijsmiddelen, in onderlinge samenhang beschouwd.'
- 3 Vergelijkbaar met die in vorige noot.

Bijlage 3 **Nadere analyse van vijf hofdossiers**

In deze bijlage geven we een nadere analyse van een vijftal dossiers van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden. Aanleiding was de vraag van de klankbordgroep naar meer inzicht in de mate waarin de tijdens de opsporing verzamelde bewijsmiddelen door de rechter – de rechtbank en het hof – worden gebruikt als basis voor de bewezenverklaring. Het gaat dan om de bewijsmiddelen voor zover deze zijn opgenomen in het bij de tenlastelegging gevoegde opsporingsdossier.

Bij de analyse nemen we aan dat het vonnis respectievelijk het arrest de bewijsmiddelen waarop de bewezenverklaring berust expliciet is genoemd, zoals wettelijk voorgescreven in art. 359 lid 3 WvSv. Het gaat in deze analyse om de in art. 339 WvSv genoemde bewijsmiddelen, namelijk de verklaringen (van verdachten, getuigen en deskundigen) en schriftelijke bescheiden, vaak in de vorm van processen-verbaal van bevindingen. Ook de verklaringen zijn veelal in een proces-verbaal opgenomen.

De bewijsmiddelen hebben tot doel om voldoende grondslag te vormen voor een veroordeling door de rechter. In eerste instantie zal de bewijsverzameling door de politie gericht zijn op het verkrijgen van helderheid, maar zodra de politie en OM het erover eens zijn dat de zaak aan de rechter is voor te leggen, zal dit gewoonlijk tot doel hebben om de verdachte veroordeeld te krijgen. In die zin kan ervan worden uitgegaan dat een bewijsmiddel effectief is wanneer het door de rechter wordt gehanteerd als grondslag voor een veroordeling.

Opzet analyse

Deze analyse is geen representatief onderzoek op grond waarvan de effectiviteit van in de opsporing verkregen bewijsmiddelen kan worden vastgesteld. Doel van deze analyse is om na te gaan of een kernaanname van het onderzoek klopt, namelijk dat in strafzaken (veel) meer bewijs wordt verzameld dan nodig is voor de veroordeling in die zaken. Daartoe is aan de hand van een vijftal hofzaken onderzocht of een dergelijke opsporingsovervloed voorkomt.

Om de keuze niet te laten leiden door enigerlei inhoudelijke of anderszins subjectieve overweging is op 10 januari 2017 op de site www.rechtspraak.nl gekozen voor *de vijf eerstvolgende* strafzaken van het gerechtshof Arnhem-Leeuwarden.⁹⁴

Hierna wordt de analyse van de vijf dossiers weergegeven, gevolgd door een conclusie. Per dossier wordt eerst een korte omschrijving van de zaak gegeven en vervolgens worden de bewijsmiddelen vermeld. Het betreft hier de bewijsmiddelen die in het kader van het opsporingsonderzoek zijn verzameld. Van de in art. 339 WvSv genoemde bewijsmiddelen blijven de waarnemingen van de rechter hier dus buiten beschouwing. Het gaat dan om verklaringen (van verdachten, getuigen en deskundigen) en schriftelijke bescheiden, waarvan de processen-verbaal (pv) de hoofdmoot vormen. Gewoonlijk zijn de verklaringen ook in een pv vastgelegd, naast tal van bevindingen die de politie vastlegt, zoals bevindingen na huiszoeking, na technisch onderzoek, na uitlezen van telefoons en dergelijke.

Voor de grote zaken, waarbij het gaat om tientallen bewijsmiddelen, is in de tekst het aantal bewijsmiddelen aangegeven met een verwijzing naar een opsomming ervan in de desbetreffende bijlage. Na de feiten en de omvang van de bewijsmiddelen wordt aangegeven welke bewijsmiddelen de rechtbank gebruikte als grondslag voor de veroordeling en aansluitend welke het hof gebruikte. Ter afsluiting wordt een overzicht in cijfers gegeven met daarbij een aantal conclusies in het licht van het ruimere kader, het onderzoek 'Slimmere opsporing'.

Verslag van de analyse

a. Analyse dossier 1 (Hof Ah Parketnummer 21-004181-13)

Korte omschrijving

De verdachte gaat op 10 maart 2012 de woning van zijn ex-echtgenote binnen en steekt haar, na een hevige ruzie, met een mes meermalen in haar borst, rug, arm en been, ten gevolge waarvan zij overlijdt. De politie treft de man met bebloede handen aan. Al tijdens het politieverhoor spreekt de verdachte niet tegen dat hij zijn vrouw heeft neergestoken. Na overleg met zijn advocaat wil hij niet verder ingaan op de aanleiding en achtergrond van zijn daad. De man wordt moord, althans doodslag ten laste gelegd. De voorbedachte rade acht het OM bewezen door het nader onderzoek naar het mes (van de dader, dus meegenomen en dus gepland), door het feit dat verdachte de twee kinde-

94 Dit hof is gekozen omdat een van de raadsheren in de begeleidingscommissie bij dit onderzoek zitting had. Toen de besluitvorming en afhandeling van ons verzoek om de analyse uit te voeren dreigden te stranden, is met succes een beroep gedaan op betrokkene, ook al had hij het hof reeds verlaten. De besluitvorming over ons verzoek en de verdere organisatie van de uitvoering ervan namen overigens bijna een half jaar in beslag, onder meer omdat de president van het hof en de Raad voor de rechtspraak een tegengesteld antwoord gaven op de vraag wie deze beslissing mocht nemen. Nadat uiteindelijk – na ruim drie maanden – een besluit was genomen, duurde het nog ruim twee maanden alvorens feitelijk toegang tot het dossier kon worden geboden.

ren buiten de deur gezet heeft en omdat eerwraak in het spel was. Aan de hand van het rapport van een deskundige (contra-expertise op verzoek van raadsman) laat het OM het eerwraak-argument vallen. Ter terechtzitting schetst de raadsman een alternatief scenario: de vrouw bedreigde de man met een mes, wat er uiteindelijk toe leidde dat de man de vrouw met het mes stak (en dit dus niet van tevoren van plan zou zijn geweest). De doodslag wordt niet tegengesproken.

Bewijsmiddelen

In deze zaak zijn er in totaal 49 bewijsmiddelen (overzicht beschikbaar bij auteurs). Het is niet makkelijk om per bewijsmiddel te onderscheiden of het om het bewijs van de doodslag of om dat van moord gaat. We kunnen er hier van uitgaan dat acht bewijsmiddelen het oordeel dat sprake was van voorbedachte rade dragen, omdat deze passen bij de kernargumenten voor voorbedachte rade zoals hiervoor benoemd. Dat zijn drie verklaringen over het aangetroffen mes, twee verklaringen over het buiten zetten van kinderen en drie verklaringen van mensen die direct na de daad door verdachte zijn gebeld.

Door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen

Aangezien de doodslag niet wordt weersproken door de verdachte (verhoor) en door zijn raadsman⁹⁵, gaan de vragen over de bewezenverklaring alleen nog over die naar de voorbedachte raad. Dit betekent dat het arrest van de rechtbank geen inzicht geeft in het gebruik van bewijsmiddelen om doodslag bewezen te achten.

De rechtbank baseert haar oordeel over de voorbedachte rade op alle acht genoemde bewijsmiddelen. Het oordeel is dat sprake is van voorbedachte rade, wat leidt tot een veroordeling van de verdachte voor moord.

Door het hof gehanteerde bewijsmiddelen

Het hof laat de veroordeling tot doodslag in stand, ook zonder zich verder uit te spreken over de bewijsmiddelen. De strafoplegging verlaagt het hof van vijftien naar tien jaar. Daarnaast oordeelt het hof dat voorbedachte raad niet bewezen kan worden. Het onderzoek naar de herkomst van het mes geeft, naar het oordeel van het hof, onvoldoende uitsluitel. Overigens is niet komen vast te staan dat verdachte de kinderen buiten de deur heeft gezet, aldus het hof.

b. Analyse dossier 2 (parketnummer 21-006696-14)

Korte omschrijving

Verdachte heeft zijn dochter geslagen, met als resultaat een lichte verwonding van haar neus en een kapotte bril.

95 Men zou de mogelijkheid kunnen opperen dat de raadsman zich niet verzet heeft door de omvang van de bewijsmiddelen, maar dat lijkt niet erg waarschijnlijk en bovendien wijst niet daarop in het uitvoerige pleidooi van de raadsman (van 41 pagina's).

Bewijsmiddelen

Er zijn zes bewijsmiddelen, namelijk: (1) de aangifte van het slachtoffer, (2) foto van het wondje bij de neus, (3) foto van kapotte bril, (4) bekennende verklaring van verdachte, (5) getuigenverklaring buurvrouw en (6) getuigenverklaring van vrouw die in huis was.

Door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen

Bij kleine zaken als deze is de verslaglegging zo beperkt dat niet kan worden nagegaan welke bewijsmiddelen wel of geen rol hebben gespeeld.

De Politierechter Utrecht legt bij vonnis van 14 november 2014 een boete op van 400 euro met twee weken voorwaardelijke hechtenis. Daaraan voegt de meervoudige kamer van de Rechtbank Amsterdam een werkstraf van 100 uur toe vanwege openstaande zaken (overtreding accijnsverbod e.a.).

Door het hof gehanteerde bewijsmiddelen

Voor het hof geldt hetzelfde voor wat betreft de beperkte verslaglegging.

Het hof legt zes weken hechtenis op, waarvan vier weken voorwaardelijk met een proeftijd van drie jaar.

PM: Dan volgt nog een gratieverzoek, wat wordt afgewezen

*c. Analyse dossier 3 (parketnummer 21-000847-13)**Korte omschrijving*

Verdachte heeft op 5 april 2012 geweld gebruikt tegen het slachtoffer, waarbij hij het slachtoffer een kopstoot gaf en met de achterkant van een mes tegen zijn achterhoofd heeft geslagen. Verdachte wordt mishandeling (art. 300 lid 1 WvSr) en bedreiging met zware mishandeling (art. 285 lid 1 WvSr) ten laste gelegd.

Bewijsmiddelen

Er zijn zeven bewijsmiddelen voorhanden, te weten: (1) pv van aangifte, (2) pv van bevindingen, (3) camerabeelden, (4) getuigenverklaring, (5) getuigenverklaring, (6) verhoor van ontkennende verdachte ('Ik heb niets te verklaren') en (7) pv van bevindingen.

Door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen

Hoewel het vonnis van de politierechter (21 november 2012) niet specifiek is over de hantering van de bewijsmiddelen, betreft de rechter strikt genomen alle bewijsmiddelen in de bewezenverklaring door na de opsomming ervan te stellen: 'De inhoud van deze bewijsmiddelen levert de feiten en omstandigheden op, die redengevend zijn voor de hierna volgende bewezenverklaring.' En verderop in het vonnis: 'Er zijn geen feiten of omstandigheden aannemelijk geworden die de strafbaarheid van de verdachte uitsluiten. De verdachte is dan ook strafbaar.' De politierechter legt de veroordeelde een werkstraf op van tachtig uur, waarvan veertig uur voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar en een schadevergoedingsmaatregel van 500 euro.

Door het hof gehanteerde bewijsmiddelen

Ook het hof verwijst in zijn arrest van 13 maart 2015 in algemene zin naar de bewijsmiddelen. Het stelt dat het dossier voldoende wettig bewijs bevat. Het hof verwerpt het verweer van de raadsman dat het de verdachte niet was geweest en dat getuigen verdachte ook niet hebben herkend. Het hof wijst erop dat het slachtoffer verdachte wel herkende, ook ter terechtzitting. Overigens verklaarde het slachtoffer bij het hof dat hij geen aangifte had willen doen omdat hij het feit niet zo ernstig vond en trok zijn verzoek tot schadevergoeding in. Dat weerhield het hof niet van een veroordeling, omdat dit standpunt van het slachtoffer, aldus het hof, niets wegnam van de betrouwbaarheid van eerder afgelegde verklaringen.

PM: de veroordeelde stelde beroep in cassatie in bij de Hoge Raad. De raad oordeelde (bij arrest van 4 oktober 2016) tot niet-ontvankelijkheid wegens onvoldoende belang dan wel omdat klachten als deze niet tot cassatie kunnen leiden.

d. Analyse dossier 4 (parketnummer 21-002662-16)

Korte omschrijving

Verdachte heeft op 23 juli 2015 slachtoffer meerdere keren door het hoofd geschoten, waardoor slachtoffer is overleden. Verdachte heeft in de periode van 23 juli 2015 tot 18 augustus 2015 een verboden wapen in bezit gehad.

Bewijsmiddelen

In deze zaak zijn 171 bewijsmiddelen verzameld (overzicht beschikbaar bij auteurs). Het gaat dan onder meer over bevindingen in het Volkspark waar het delict plaatsvond, een buurtonderzoek bij het Volkspark en een veelheid aan getuigenverhoren.⁹⁶

Door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen

De rechtbank noemt negentien bewijsmiddelen. Daarbij geeft de rechtbank niet expliciet aan hoe en in welke mate de bewijsmiddelen de veroordeling steunen, maar gebruikt de algemene redenering 'uit vorenstaande bewijsmiddelen'. Uit twee getuigenverklaringen (ook behorend tot de negentien bewijsmiddelen) en uitspraken van de verdachte ter terechtzitting leidt de rechter af dat sprake is van voorbedachte raad en dus van moord.

De raadsman gaat voor verweer op grond van noodweer of noodweerecces. De rechter wijst dit af, onder meer met verwijzing naar een afgeluisterd gesprek tussen verdachte en een medegevangene in het penitentiaire instituut en twee getuigenverklaringen daarover. Deze bewijsmiddelen behoren tot hiervoor genoemde negentien middelen.

⁹⁶ Er zijn in deze zaak overigens nog aanzienlijk meer opsporingsactiviteiten verricht die wel in pv-vorm worden vastgelegd, maar niet zijn op te vatten als bewijsmiddel. Dat zijn in deze zaak bijvoorbeeld de internationale rechtshulpverzoeken aan de desbetreffende instanties in Duitsland en in Turkije.

Voor het overige weerlegt de rechtbank het verweer door middel van een redenering (indien opzet is bewezen, is er geen ruimte meer voor noodweer of noodweerecces). Dat geldt evenzo voor het tweede verweer op grond van psychische overmacht.

Het tweede ten laste gelegde feit, verboden wapenbezit, wordt onweersproken vastgesteld.

De veroordeling bestaat uit tien jaar (eis twaalf jaar) hechtenis en schadevergoeding.

Door het hof gehanteerde bewijsmiddelen

Het hof verklaart het OM niet-ontvankelijk omdat de verdachte inmiddels (op 13 januari 2017) is overleden.⁹⁷

e. Analyse dossier 5 (parketnummer 21-003908-16)

Korte omschrijving

Drie mannen die (op 2 juli 2014) op het punt staan in te breken, stuiten in de tuin op de bewoner. Met het nodige geweld tapen ze het slachtoffer met benen en armen vast en leggen een zeil over hem heen om niet vanaf de straat gezien te worden. Later doet een van de drie verdachten tape op zijn mond. Het blijft onduidelijk of de tape ook tegen of zelfs over de neus van de man geplakt is. In de woning tapen ze de vrouw des huizes vast aan haar stoel en eigenen zich geld en bankpas toe. De man overlijdt. Twee daders wordt (1) doodslag, (2) wederrechtelijke vrijheidsberoving en (3) diefstal met geweld ten laste gelegd.

Bewijsmiddelen

De opsporing levert 98 bewijsmiddelen (overzicht beschikbaar bij auteurs).

Door de rechtbank gehanteerde bewijsmiddelen

De rechtbank doet op 28 juni 2016 uitspraak. Verdachte L krijgt vrijspraak van feit 1, wegens onvoldoende bewijs. Hij heeft namelijk de tape niet op de mond van het slachtoffer geplakt. Volgens de rechter is het bewijs wel voldoende om de verdachte te veroordelen voor feit 2. Voor beide feiten verwijst de rechter naar drie bewijsmiddelen, namelijk de (bekenende) verklaring van de verdachte, die van medeverdachte V en die van medeverdachte B. Bovendien acht de rechter feit 3 voldoende bewezen. Daarbij verwijst hij naar de verklaringen van de verdachten L en V en daarnaast nog naar twee andere bewijsmiddelen, namelijk het pv van bevindingen van een opsporingsambtenaar en de verklaring van de vrouw van het slachtoffer. De strafoplegging is zeven jaar hechtenis (overeenkomstig de eis), plus schadevergoeding.

⁹⁷ Hoewel wij geen cijfers hebben kunnen achterhalen over de frequentie van het overlijden van verdachten tijdens het strafproces, mogen we aannemen dat het uitzonderlijk is. Afgaande op krantenberichten kan wel worden vastgesteld dat het geen uniek feit is. In ditzelfde jaar 2017 deed zich het ook voor bij een strafproces voor de rechtbank 's-Hertogenbosch en in 2016 in de rechtbank Tilburg.

Het bewijs is voldoende om verdachte B wel schuldig te achten aan feit 1. Naast de (bekenkende) verklaring van verdachte zelf, verwijst de rechtbank nog naar twee pv's van bevindingen en een pv over de vaststelling van de dood als gevolg van het handelen van B, ook al was de tape niet over de neus. Ook acht de rechtbank B schuldig aan diefstal met geweld, waarbij de rechtbank verwijst naar de (bekenkende) verklaring van de verdachte zelf en naar nog zes bewijsmiddelen. De strafoplegging voor B is vijftien jaar (conform eis) plus schadevergoeding.

De derde verdachte is veroordeeld in Moldavië. Hij kreeg daar een straf van twintig jaar opgelegd.

Door het hof gehanteerde bewijsmiddelen

Alleen verdachte B gaat in hoger beroep. Op 5 januari 2017 doet het hof uitspraak. Daarin wordt de strafoplegging verlaagd naar twaalf jaar en blijft de schadevergoedingsmaatregel in stand. Het hof verwijst naar twee bewijsmiddelen. De (latere) verklaring van een brigadier van politie die ter plaatse is geweest, dat de tape wél over de neus geplakt was (in tegenstelling tot de verklaring van de ook daarbij aanwezige broer van het slachtoffer). Daarnaast wijst het hof op de (bekenkende) verklaring van de verdachte, onder meer inhoudend dat hij tape heeft geplakt op de mond van verdachte, zich zorgen maakte over de conditie van het slachtoffer op dat moment en het slachtoffer bewust uit het zicht heeft gelegd.

Resumé en conclusies

De vraag in welke mate de bij de tenlastelegging gevoegde bewijsmiddelen, die zijn verzameld in de opsporingsfase, door de rechter zijn gebruikt als basis voor de bewezenverklaring, kan met het volgende overzicht worden beantwoord.

Bewijsmiddelen	Rechtbank						Gerechtshof				
Dossiers	1	2	3	4	5		1	2	3	4	5
Gevoegd bij tenlastelegging	57	6	7	171	98		57	6	7	171	98
In vonnis c.q. arrest	8 ¹	?	7	19	13 ²		8 ³	?	7	0	3
Effectiviteit in %	18	?	100	11	13		18	?	100	0	3

- 1 Deze acht bewijsmiddelen worden genoemd bij de bewezenverklaring van moord (voorbedachte raad). Welke bewijsmiddelen de rechter gebruikt om doodslag bewezen te achten blijft onduidelijk.
- 2 Hier zijn de voor de veroordeling van beide verdachte gebruikte bewijsmiddelen opgeteld.
- 3 Deze acht bewijsmiddelen worden genoemd bij de bewezenverklaring van moord (voorbedachte raad). Welke bewijsmiddelen de rechter gebruikt om doodslag bewezen te achten blijft onduidelijk.

In deze analyse is niet nader onderzocht in welke mate de afzonderlijke bewijsmiddelen werden gebruikt. Bewijsmiddelen bevatten vaak meer informatie dan de eruit gebruikte informatie. Een deel van die informatie is overigens evident onbruikbaar.⁹⁸

De conclusie die uit deze analyse kan worden getrokken is dat van de door de opsporingsambtenaren geleverde bewijsmiddelen in de meeste gevallen slechts een gering deel – beneden de 20% – door de rechter wordt gebruikt als grondslag voor de bewezenverklaring en dus voor de veroordeling. Daarbij bevestigt deze analyse het – impliciete of expliciete – beleid dat in eerdere gesprekken met ervaringsdeskundigen werd verwoord, kort aangeduid als ‘kleine zaken, klein dossier en grote zaken, groot dossier’. Bij grotere lijkt het uitgangspunt te zijn dat zo veel mogelijk bewijs wordt verzameld.

Het gering aantal dossiers en de betrekkelijk willekeurige wijze waarop ze zijn gekozen beperken de mogelijkheid om hier vast te stellen dat het altijd zo gaat. Dat is geen probleem, omdat het hier slechts ging om vast te stellen of het voorkomt dat verzamelde bewijsmiddelen maar voor een beperkt deel worden gebruikt. Voor de grotere zaken – in casu dossier 1, 4 en 5 – staat dat vast. In deze drie gevallen blijkt bovendien dat de effectiviteit van de bewijsmiddelen afneemt naarmate het aantal bewijsmiddelen toeneemt.

Bewijsminimum

In deze analyse is de effectiviteit van de bewijsmiddelen gerelateerd aan het door de rechter (expliciet) gebruikte bewijs als grondslag voor de bewezenverklaring van het desbetreffende delict. Dat is niet hetzelfde als het bewijs waar minimaal mee zou kunnen worden volstaan. Het bewijsminimum dat in voorkomende gevallen wel door de Hoge Raad is geaccepteerd, bestaat uit een bewijsmiddel dat de delictsomschrijving van het ten laste gelegde strafbare feit geheel dekt (hier aangeduid als hoofdbewijs) en een bewijsmiddel dat slechts een deel dekt, maar een bevestiging bevat van een deel van het hoofdbewijs (hier aangeduid met steunbewijs).

Zonder dat we kunnen stellen dat het bewijsminimum altijd volstaat, kan dit minimum wel het vertrekpunt zijn vanwaaruit de vraag kan worden gesteld wat verder nog aan bewijsmiddelen nodig zou zijn om tot een bewezenverklaring te komen. In die benadering kan in de hier geanalyseerde zaken mogelijk worden volstaan met minder bewijsmiddelen dan die welke de rechter in deze zaken kennelijk heeft gebruikt. Die vraag is vooral interessant waar het de grotere zaken betreft, in dit geval de dossiers 1, 4 en 5.

98 Zo bevat een rapport van het forensisch onderzoek van het lichaam gewoonlijk een veelheid van feiten die voor het plegen van het delict geen enkele relevantie hebben, zoals bijvoorbeeld de kleur van de ogen en de conditie van het gebit.

In de eerste zaak kan (bekenkende) verklaring van verdachte dienen als hoofdbewijs en het proces-verbaal van bevindingen van de opsporingsambtenaren over de plaats delict (vrouw overleden, veel meessteken en bebloede handen van verdachte) als steunbewijs. Gesteld dat voor het overige geen bewijsmiddelen meer voorhanden zouden zijn, dan lijkt het aannemelijk dat dit minimumbewijs voldoende grondslag vormt voor een bewezenverklaring respectievelijk veroordeling.

In de tweede zaak kunnen zowel de aangifte van het slachtoffer als de bekennende verklaring van de verdachte dienen als hoofd- of als steunbewijs. Deze beide bewijsmiddelen vormen daarmee voldoende voor een bewezenverklaring.

In de derde zaak kan de aangifte worden beschouwd als hoofdbewijs en de camerabeelden als steunbewijs. Voor zover de camerabeelden ontoereikend zouden zijn voor herkenning van de verdachte, kan een getuigenverklaring dienen als steunbewijs.

Uit het dossier van de vierde zaak blijkt dat er eigenlijk geen bewijsmiddel is dat de volledige tenlastelegging dekt. Het dichtst daarbij komt nog de opname van het afgeleuisterde gesprek tussen verdachte en een medegevangene. Steunbewijs is dan de bevinding dat de kogel die in het lichaam van het slachtoffer is aangetroffen afkomstig is uit het wapen van verdachte. Eventueel kan daar nog als tweede steunbewijs worden toegevoegd een verklaring van een getuige dat de verdachte in het park is gezien. Indien overig bewijs zou ontbreken, zouden deze bewijsmiddelen waarschijnlijk voldoende zijn voor een bewezenverklaring en dus een veroordeling. Dit betekent dat drie, eventueel vier, bewijsmiddelen hier zouden hebben volstaan. Evident overbodig lijken de tien verklaringen van getuigen dat ze verdachte in het park hebben gezien.

Tot slot de vijfde zaak. Hier kan de bekennende verklaring van de verdachte dienen als hoofdbewijs en het proces-verbaal van bevindingen van de opsporingsambtenaar over de plaats delict, eventueel aangevuld met verklaringen van een medeverdachte, het steunbewijs.

Bijlage 4 **Handreiking voor opsporingsteams versie 2019**

Slimme opsporing

Handreiking met aanbevelingen voor leden van opsporingsteams

Eerste versie voor toetsing op hanteerbaarheid in de praktijk
Ira Helsloot, Peter van Lochem, Judith Vlagsma

1. Inleiding

Deze handreiking is een eerste opbrengst van een onderzoek naar het optimaal benutten van de kennis en capaciteit van opsporingsteams. We noemen dat slimme opsporing. De handvatten in dit concept moeten helpen dat de huidige opsporingscapaciteit zodanig kan worden ingezet dat rechercheurs daadwerkelijk toekomen aan wat hun hoofddoel is: het succesvol afronden van zo veel mogelijk zaken.

Aanleiding

Dat de recherche een capaciteitsprobleem heeft zal niemand ontkennen.

Er zijn hier verschillende redenen voor aan te geven. Natuurlijk is er (te) veel misdaad te onderzoeken en wie met rechercheurs spreekt hoort ook altijd verhalen over de steeds toenemende bureaucratie in de opsporing en over onbegrip hoe het Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht nu beslissen.

Het klopt dat de interne organisatie van de opsporing steeds strakker is geregeld. Zo zijn de regels rondom het gebruik van speciale opsporingsmethoden sinds de IRT-affaire uit de jaren negentig aangescherpt en er zijn als gevolg van de Schiedammer parkzaak veel procedures ingevoerd om tunnelvisie te voorkomen. Door al deze maatregelen is het werk van leden van opsporingsteams controleerbaarder geworden, maar ook bureaucratischer. Dit beperkt de capaciteit die men binnen de opsporing heeft om daadwerkelijk bezig te zijn met het oplossen van zaken.

Ook klopt het dat regelmatig verdachten worden vrijgesproken na een opsporingsonderzoek dat soms manjaren werk heeft gekost.

Met beide problemen is op een ‘slimmere’ wijze mee om te gaan dan nu vaak gebeurt. Slim wil hier zeggen dat de recherche met dezelfde capaciteit meer ‘boeven vangt’.

Het onderzoek

Crisislab heeft de opdracht gekregen om samen met professionals in de strafrechtketen te kijken op welke wijze de beschikbare opsporingscapaciteit nu zo optimaal mogelijk kan worden ingezet.

In dit onderzoek staan twee hoofdlijnen centraal:

- Wat is er nodig om de rechter te overtuigen?
- Hoe organiseer je intern een efficiënt opsporingsproces met behoud van kwaliteit.

Deze concept-handreiking

Deze eerste versie van de handreiking bevat de handvatten voor de recherche die het onderzoek tot dusver heeft opgeleverd.

Deze eerste versie van de handreiking is tot stand gekomen door analyse van opsporings- en rechtszaken en door gesprekken met ervaren rechercheurs, politieel leidinggevend, officieren van justitie en rechters.

We leggen deze versie voor aan de regionale recherche van twee politie-eenheden om de bruikbaarheid in de praktijk te toetsen. Door de bereidheid van de opsporingsteams om de aanbevelingen te toetsen in de praktijk en hier feedback op te leveren kan uiteindelijk gekomen worden tot een definitieve versie.

Hoewel uiteraard een onderscheid gemaakt kan worden tussen de ‘omvang’ van onderzoeken (van VVC via HIC en regionale TGO’s tot landelijke onderzoeken) zijn de handvatten beoogd relevant voor alle rechercheonderzoek.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 geeft een samenvatting van de handvatten voor opsporingsteams. Deze zijn hier dus snel en overzichtelijk terug te vinden.

In hoofdstuk 3 wordt uitleg gegeven per handvat. De (wetenschappelijke) achtergrond wordt toegelicht en indien nodig wordt met een voorbeeld verduidelijkt wat in dit onderzoek bedoeld wordt met het handvat.

2. Een samenvatting in concrete handvatten

In dit hoofdstuk geven we de samenvatting van de inzichten uit het onderzoek in de vorm van een aantal concrete handvatten voor rechercheurs en hun leidinggevend.

In de volgende tips voor de regionale recherche volgen we zo veel mogelijk het logisch onderzoeksproces. We maken onderscheid tussen procesmatige tips voor leidinggevend (L), voor (forensisch) rechercheurs (R) en vaktechnische tips (V).

Een van de belangrijkste inzichten van het onderzoek is dat het wenselijk is om de opbrengsten en het verloop van het opsporingsonderzoek zo ‘navolgbaar’ mogelijk te presenteren aan de rechterlijke macht. Daarom staat na sommige tips een ‘checkbox’ die aangeeft dat hierover expliciet gerapporteerd moet worden in het uiteindelijke opsporingsverbaal.

L: Denk procesmatig vooruit. Organiseer tijdig betrokkenheid van weeg- en stuurgroep en/of Openbaar Ministerie bij voortgangsbeslissingen.

L: Vertrouw in de eerste fase van het onderzoek op deskundigheid en ervaring rechercheurs dus geef hen vrijheid.

R: Wees doelgericht, want tijd is een grote vijand in een onderzoeksproces.

L+R: Houd na een week een voortgangsbeoordeling door rechercheurs en leidinggevend.

- Als er een dader in beeld is bespreek dan welke bewijsrichtingen kansrijk zijn en welke niet.
- Als er geen dader in beeld is, dan is de kans op een succes heel klein en kan dus het onderzoek waarschijnlijk beter gestopt worden. Weet dat je het als professional altijd moeilijk vindt om de stop-beslissing te nemen.

V: Een ‘goed’ bewijs is a) betrouwbaar en b) bewijskrachtig, dat wil zeggen maakt aannemelijk dat de verdachte de dader is.

V: Voor een veroordeling is een bewijsminimum nodig dat wil zeggen één hoofdbewijs met één steunbewijs. Presenteer die ook als zodanig.

- ☒ Hoofdbewijs (betrouwbaarheids- en aannemelijkheidsargumentatie)
- ☒ Steunbewijs (betrouwbaarheids- en aannemelijkheidsargumentatie)

L: Neem een voortgangsbeslissing zodra het minimumbewijs, bestaande uit een hoofdbewijs en een steunbewijs, is verkregen.

Het doorzetten van opsporing nadat een hoofdbewijs en een steunbewijs zijn verkregen, draagt veelal niet bij aan een beter opsporingsresultaat.

L +R: Pas op voor de valkuil van informatiezucht. Bespreek ten minste eenmaal per week of het opsporingsonderzoek kan/moet worden stopgezet.

Het vinden van meerdere steunbewijzen vervangt niet de waarde van een hoofdbewijs. Bij gebrek aan zicht op een hoofdbewijs moet daarom overwogen worden het onderzoek stop te zetten.

L: Organiseer een kwaliteitscontrole op het verrichte onderzoek.

(V) Alle goede professionals kunnen a) door hun eigen ervaring en betrokkenheid bij de neus worden genomen en b) van reflectie op hun onderzoek leren. Laat daarom een andere ervaren rechercheur het dossier doornemen en een gestructureerd gesprek daarover voeren met de betrokken rechercheurs.

☒ Beschrijf de kwaliteitscontrole van het onderzoek dus de wijze waarop in het onderzoeksproces maatregelen zijn genomen om niet in de bekende valkuilen te vallen.

(V) De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs.

☒ Verdachte is expliciet gevraagd naar alternatieve verklaring van zijn/haar handelen en/of naar ontlastend bewijs en daar is onderzoek naar gedaan.

3. Toelichting/uitleg per handvat

In dit hoofdstuk wordt per handvat kort toegelicht wat de (wetenschappelijke) achtergrond van de aanbeveling is. Waar nodig wordt het verduidelijkt met een concreet voorbeeld.

De juridisch harde kern

In de art. 339-344 van het Wetboek van Strafvordering (WvSv) staan de formele eisen die aan de bewijsvoering zijn verbonden. De leidende regels hierbij zijn dat (a) ter terechtzitting, (b) een minimum aan bewijsmiddelen moet zijn, (c) die de rechter overtuigen.

Voor dit onderzoek is van groot belang het arrest waarin de Hoge Raad heeft bepaald dat een bewijsmiddel dat de tenlastelegging volledig dekt niet hoeft te worden bevestigd door een tweede volledig dekkend bewijsmiddel, maar dat een bewijsmiddel dat slechts een deel ervan bevestigt voldoende is.⁹⁹ We spreken in dit kader van het hoofdbewijs (volledig dekkend) en het steunbewijs (gedeeltelijk dekkend). Het steunbewijs zal in het algemeen uit een andere bron moeten komen dan het hoofdbewijs.

⁹⁹ Zie: Hoge Raad 30 juni 2009, ECLI:NL:HR:2009:BG7746.

In zedenzaken mag steunbewijs soms uit dezelfde bron komen: zo achtte de rechter een verkrachting door een taxichauffeur, waarvan een vrouw aangifte had gedaan (bewijsmiddel 1), voldoende gesteund door de verklaring van haar huisgenoot dat zij na thuiskomst een verwarde indruk maakte (bewijsmiddel 2).¹⁰⁰

In tegenstelling tot wat wel wordt gedacht, helpt het meestal niet om meer (steun)bewijs te verzamelen voor de bevestiging van hetzelfde deel van het hoofdbewijs.

We spreken hier over ‘meestal’ omdat kenmerkend voor het recht is dat de lagere rechter wordt vrijgelaten in zijn afweging. De Hoge Raad toetst in hoofdzaak of de rechter zijn beslissing voldoende gemotiveerd heeft. We kunnen daarom niet stellen dat een bewijsminimum van één hoofd- en één steunbewijs *zeker* voldoende is, maar wel dat – gelet op de jurisprudentie – het desbetreffende minimumbewijs *meestal* voldoende is.

Omdat de recherche nu eenmaal veel zaken in onderzoek heeft, is het de ‘truc’ om te stoppen met onderzoek zodra het minimumbewijs binnen is. De enkele zaak die dan verloren gaat en ‘gered’ had kunnen worden door nader onderzoek weegt niet op tegen de veelheid aan extra zaken die je daardoor kunt oppakken.

Herhaaldelijk zien we dat rechters aangeven dat het horen van meerdere getuigen niets meer toevoegt aan de zaak. Deze extra verklaringen voegen niets toe aan de sterkte van de zaak, kosten enkel meer tijd en leveren bovendien potentieel verwarring op door zich al gauw voordoende verschillen in details van de verklaringen. Dit geldt nog in sterkere mate in de gevallen waarin getuigen hun verklaring allemaal baseren op dezelfde bron zoals de verklaring van het slachtoffer.

Van belang is verder om scherp te houden dat er een hoofdbewijs en een steunbewijs worden geleverd *per strafbaar feit*. Het verdient aanbeveling dit ook in de presentatie van het bewijs helder te maken. Het erbij ‘slepen’ van andere strafbare feiten kan tot nodeloze ‘ruis’ in het proces leiden.¹⁰¹

Wanneer een verdachte wordt voorgeleid in verband met een ramkraak heeft het gegeven dat de politie in zijn huis een hennepkwekerij aantrof geen verband met deze zaak. Het is informatie waar wel iets mee gedaan kan of moet worden, maar niet per se voor de vervolging van de ramkraak.

¹⁰⁰ ECLI:NL:GHAMS:2015:235.

¹⁰¹ Ook bij het gebruik van schakelbewijs kan dit per strafbaar feit worden gepresenteerd.

Voor steunbewijs dat lijkt op het al vergaarde steunbewijs (of zelfs uit eenzelfde bron komt) geldt eveneens dat het relevant is of kan zijn, maar er een goede afweging gemaakt moet worden over de relevantie op dat moment. Voor zover verklaringen van derden de informatie van het slachtoffer als (enige) bron hebben, zal de rechter oordelen dat daarmee geen aanvullend bewijs wordt geleverd.

Waarheidsvinding staat voorop

Een verdachte kan een alibi hebben maar daar zelf niet de feiten voor beschikbaar hebben om dat aan te tonen. Het is ook niet ondenkbaar dat een verdachte een alternatieve verklaring heeft voor de gebeurtenissen.

Omdat waarheidsvinding voorop dient te staan, is het wenselijk dat de politie de verdachte helpt zijn onschuld aan te tonen. Aantoonbaar en expliciet kan de verdachte op dit punt bevraagd worden: ‘Help ons jouw onschuld aan te tonen.’

In de praktijk houden veel ‘ervaren’ verdachten vast aan hun zwijgrecht maar ook dan heeft de vraagstelling een waarde. Door actief te zoeken op het logisch verweer wordt het onderzoek versterkt en daalt de geloofwaardigheid van een verdachte indien deze in de rechtbank nog met een (onwaarschijnlijk) alternatief scenario komt. Immers, de verdachte had de kans om dit scenario na te laten gaan door de politie maar heeft hier geen gebruik van gemaakt.

Betrouwbaarheid en bewijskracht

De betrouwbaarheid van het bewijs betreft de (controleerbare) overeenstemming met de werkelijkheid. Rechters beoordelen deze ‘waarheid’ van het bewijs aan de hand van verschillende criteria¹⁰², maar het belangrijkste en meest gehanteerde criterium is hier wel de consistentie op hoofdlijnen. Het gaat dan om de consistentie van opeenvolgende verklaringen, maar ook om de bewijsmiddelen onderling.

Bij de bewijskracht gaat het vooral om de vraag of het verkregen bewijs de schuld of juist de onschuld van de verdachte aannemelijk maakt. Zo kan het bewijs dat verdachte in de woning van het slachtoffer was in hoge mate betrouwbaar zijn, maar dat maakt het nog niet aannemelijk dat de verdachte zich schuldig heeft gemaakt aan de dood van het slachtoffer, zeker wanneer verdachte de klusjesman van het slachtoffer blijkt te zijn.

De aard van het delict is wel van invloed op de eisen die de rechter stelt aan betrouwbaarheid en bewijskracht. Bij ernstige delicten waarbij slechts dader en slachtoffer aanwezig waren, blijkt de rechter minimaal steunbewijs soms al voldoende om aan te nemen dat de verdachte ook de dader is.

102 Bijvoorbeeld de mate van gedetailleerdheid of de stelligheid van de verklaringen, maar ook de wijze waarop het bewijs is verkregen (wijze van verhoren, bijvoorbeeld) of de proceshouding van de verdachte. Behalve consistentie op hoofdlijnen lijken de andere criteria veel minder te worden gehanteerd en volgens Stevens ‘boterzacht’. Zie: Lonke Stevens, ‘Bewijs waarderen. Hoe doen strafrechters dat?’, *NJB* 26 november 2014, p. 2842-2850.

Effectieve tegenspraak

In de procedures is tegenwoordig voorzien in tegenspraak. Onderzoek laat echter zien dat dit maar heel beperkt effectief is. Wie durft immers werkelijk kritisch te zijn op collega's wetende dat de volgende keer het omgekeerd is?

Effectieve tegenspraak gaat daarom uit van 'meedenken' in plaats van 'tegenderenken'. Het gevonden bewijs kan tegen het licht worden gehouden door iemand – bij voorkeur extern aan het onderzoek – om te kijken of deze dezelfde conclusies trekt als het onderzoeksteam. Door de frisse blik van deze persoon kunnen ook mogelijke gaten in de bewijsvoering gevonden worden. Een tweede doel is echter het leren van het onderzoeksproces. De acceptatie van de resultaten van de bespreking vergt dat dit gebeurt door een extern, senior persoon. Extern, niet in de betekenis van 'buiten de organisatie' maar van 'buiten het onderzoeksteam'.

Ken uw valkuilen¹⁰³

De volgende valkuilen kunnen leiden tot het nodeloos besteden van onderzoekscapaciteit. Ze onderkennen, kan helpen dat te voorkomen.

Stereotyperingen en vuistregels

Bij politiemensen kunnen door hun ervaring stereotyperingen en vuistregels ontstaan die vaak maar niet altijd behulpzaam zijn.

Bij surveillance krijgen het 'witte busje' en gekleurde jongeren in dure auto's regelmatig extra aandacht. Een jonge dealer liet ons de Smart zien die hij daarom gebruikte voor zijn 'werk'.

Deze stereotypering kan worden tegengaan door ten eerste het herkennen van de stereotypering en ten tweede accepteren dat iedereen stereotyperingen en vuistregels heeft. Deze zijn in veel gevallen immers erg nuttig en zorgen dat professionals snel besluiten kunnen nemen.

Een rechercheur heeft recent zes onderzoeken gedraaid naar wapenbezit en -verhandeling van wapens van Joegoslavische oorsprong waarbij elke keer OMG's in beeld kwamen. In een nieuw onderzoek naar een op straat gevonden wapen uit voormalig Joegoslavië gaat hij dan ook direct met bijzondere opsporingsmiddelen achter de 'dichtstbijzijnde' OMG aan. Een wat vertraagd uitgevoerd buurtonderzoek wijst echter op een junk die het wapen waarschijnlijk jaren geleden heeft meegenomen.

103 Zie voor meer informatie I. Helsloot, J. Groenendaal & B. van 't Padje (2012). 'Tunnelvisie op tunnelvisie?' *Politiekunde* 46.

De belangrijkste tip is het expliciet stellen van de vraag: ‘waarom doe ik dit nu ook alweer?’

Normenkader

Elk individu heeft eigen *normen en waarden* die hij/zij (onbewust) meeneemt in zijn/haar werk. Deze normering kan leiden tot een focus op bepaalde zaken die soms niet verstandig is.

In een simulatie moesten leden van TGO's capaciteit verdelen over twee hypothetische zaken: een omgebrachte junk en een jongen die omgebracht was op schoolreis. Afgezien van het slachtoffer was alle andere informatie gelijk. Impliciet lieten de leden allemaal hun normen en waarden spreken. Zij kenden namelijk allemaal meer opsporingscapaciteit toe in de zaak van de schooljongen, terwijl de zaken verder niet verschilden en hier dus geen inhoudelijke aanleiding voor was.

Door het onderkennen van het eigen normenkader en de betrekkelijkheid ervan kan worden voorkomen dat normen en waarden een bepalende rol gaan spelen. In de besluitvorming over capaciteitstoedeling dient men zich te baseren op de haalbaarheid van het onderzoek, los van persoonlijke voorkeuren.

Politieke- en maatschappelijke druk

Wanneer een zaak veel aandacht krijgt in de media, kan er grote politieke en maatschappelijke druk ontstaan. Het (onbewust) meegaan in publieke verontwaardiging en het laten meevoeren door politieke druk kan leiden tot onzorgvuldigheid en gehaaste besluitvorming.

In een simulatieonderzoek (*serious game*) uitgevoerd onder TGO-leden werd het element van maatschappelijke druk als volgt in de casus ingevoerd: in een gemeente waar al veel politieke onrust bestaat over de komst van een AZC wordt een kroegbaas omgebracht. Die avond is er asielzoekers binnenkomst naar de kroeg geweigerd. Al het bewijs toont aan dat de asielzoekers voor de moord plaatshad al lang terug waren op het AZC, maar door de maatschappelijke druk ('Die asielzoekers zullen het wel gedaan hebben!') besloten verschillende opsporingsteams toch om de handelingen van de asielzoekers extra (en dus onnodig!) na te gaan.

Kern van het tegengaan van de valkuil is het begrijpen van politieke en maatschappelijke druk en in de bewijsvoering focus houden op de zaak. Een leidinggevende doet er goed aan naar buiten toe sensitiviteit te tonen maar intern vertrouwen te geven in vakinhoudelijke keuzes en de druk bespreekbaar te maken.

Focus en tunnelvisie

Aanbrengen van *focus* helpt mensen orde te scheppen in de tot hen beschikbaar staande informatie. Hierdoor wordt efficiëntie bevorderd. Onderdeel hiervan is zoeken naar

bevestigende informatie (waarmee knopen doorgehakt kunnen worden) in plaats van eendeloos elk lijntje uit te rechercheren. ‘Te veel’ focus kan echter tot tunnelvisie leiden, waardoor scenario’s over het hoofd worden gezien of onterecht uitgesloten.

De belangrijkste tip is mogelijk dat in de bewijsvergaring feiten die wijzen op ontkrachting van een scenario nadrukkelijk benoemd worden. Een leidinggevende kan hieraan bijdragen door tegenspraak te faciliteren.

Informatiezucht

Wanneer men veel informatie over iets heeft, leidt dat tot de behoefte nog meer informatie over dat onderwerp (of die verdachte) te vergaren. Het risico is dat een verdachte over wie weinig bekend is snel buiten beeld valt, terwijl een verdachte over wie veel informatie beschikbaar is gauw te veel aandacht krijgt.

In een onderzoek naar een moord in een restaurant wordt er een lijst opgesteld van de aanwezigen die avond. Eén verdachte is bij de aanvang van het onderzoek een weekend naar het buitenland en niet direct bereikbaar. Een andere verdachte blijkt van alles op de kerfstok te hebben uit het verleden, zoals openlijke geweldpleging. De natuurlijke neiging van een professional zal zijn meer over de tweede verdachte en diens verleden te willen weten, waarbij de eerste verdachte uit het zicht verdwijnt.

In de bewijsvergaring is het zaak dat er evenveel aandacht aan de verschillende verdachten geschonken wordt, tenzij gegronde reden bestaat dat niet te doen. Taak voor de leidinggevende is af en toe afstand van de zaak te nemen om te zien of de informatiezucht naar een bepaald persoon terecht is.

Informatiedeling

In de samenwerking binnen een team moet informatie met elkaar gedeeld worden. De informatiedeling binnen een team dient gebalanceerd te gebeuren; niet iedereen hoeft alles te weten. Men moet over voldoende kennis beschikken zodat relevante taken uitgevoerd kunnen worden, maar men niet overvoerd wordt met informatie.

Het verdient aanbeveling om één ervaren functionaris de taak te geven een *overall* zicht op alle opsporingsinformatie te laten hebben en te laten bedenken of informatie voor anderen in het team nuttig kan zijn. Deze spil in de informatieverzameling en informatiedeling kan de teamleider zelf zijn.

Positie teamleider

Een leidinggevende van een rechteamteam ervaart in de praktijk als eerste druk ‘van boven’ om een opsporingsonderzoek succesvol af te ronden. Daarmee is een eerste valkuil om niet tijdig te accepteren dat een onderzoek niet succesvol kan worden afgerond.

De leidinggevende dient 'naar beneden' opdrachten helder te delegeren. Tevens dient hij/zij in de gaten te houden waaraan binnen het team behoefte is en in het bijzonder de werkbelasting in de gaten te houden.

Een teamleider is echter geen 'vriend'. Een grote valkuil voor leidinggevers is om zo te besluiten dat het team het 'ermee eens' is. Juist om te helpen voorkomen dat teamleden in de eerdergenoemde valkuilen trappen, is het echter nodig anders te beslissen dan zij zouden doen.

Tips 'slimmere opsporing' basisteamrecherche

Deze korte handreiking geeft tips voor leidinggevend en rechercheurs van het BRT voor het optimaal benutten van hun kennis en capaciteit. We noemen dat slimme opsporing. De handvatten in dit concept moeten helpen dat de huidige opsporingscapaciteit zodanig kan worden ingezet dat rechercheurs daadwerkelijk toekomen aan wat hun hoofddoel is: het succesvol afronden van zo veel mogelijk zaken.

Aanleiding en introductie

Crisislab heeft een algemene handreiking 'slimme opsporing' geschreven, binnen het kader van een omvattend CPW-onderzoek naar opsporing, om de effectiviteit van de opsporing binnen de politie te verbeteren. De handreiking moet helpen bij het maken van keuzes in de opsporing vanuit het oogpunt van doelmatigheid.

Specifiek voor een pilot met toepassing van de handreiking is deze bijgestelde korte versie opgesteld voor de opsporing door de basisteamrecherche (BRT).

Specifiek is (meer) aandacht besteed aan:

- het specifieke samenspel tussen de politie en het OM bij VVC;
- de kwaliteit van de aangiftes, zowel (het bevragen van) het beoogde doel van (het doen van) een aangifte als vanuit het perspectief van 'stapelen' van aangiftes

Deze handreiking moet niet gezien worden als een eindproduct, maar als een ontwikkelingsproduct binnen een proces richting een doelmatigere inzet van opsporingscapaciteit. Hierop ontvangt Crisislab dan ook graag opbouwend commentaar, bevindingen, aanvullingen en aanscherpingen. Tegelijkertijd hoopt Crisislab hiermee het team verder te helpen, onder andere door 'als buitenstaander' vragen te stellen bij de huidige manier van werken en hier ook kritisch op te reflecteren aan de hand van de uitgangspunten die benoemd zijn in de handreiking.

Handvatten voor VVC

De volgende tips moeten helpen bij het maken van ‘slimme’ keuzes in de opsporing bij Veel Voorkomende Criminaliteit (VVC) door de basisteamrecherche. Hierbij wordt zo veel mogelijk het logische onderzoeksproces gevolgd.

We maken onderscheid tussen procesmatige tips voor leidinggevenden (L), voor agenten die de aangifte opnemen (A) rechercheurs (R) en vaktechnische tips (V).

Een van de belangrijkste inzichten van het onderzoek is dat het wenselijk is om de opbrengsten en het verloop van het opsporingsonderzoek zo ‘navolgbaar’ mogelijk te presenteren aan de rechterlijke macht. Daarom staat na sommige tips een ‘checkbox’ die aangeeft dat hierover expliciet gerapporteerd moet worden in het uiteindelijke opsporingsverbaal.

Slimme aangifte

A: Vraag altijd naar het doel van de aangifte. Gaat het om opsporing of wordt een andere ‘oplossing’ van een probleem gezocht?

A: Voor VVC hebben getuigen de belangrijkste bewijskracht dus vraag of die er zijn.

L: Beoordeel de aangifte snel op compleetheid en laat eventueel ‘blauw’ de aangifte snel completeren.

Slimme opsporing door BRT

L: Vertrouw in de eerste fase van het onderzoek op de deskundigheid en ervaring van rechercheurs dus geef hen vrijheid.

R: Wees doelgericht, want tijd is een grote vijand in een onderzoeksproces.

L+R: Houd na een week een voortgangsbeoordeling door rechercheurs en leidinggevenden.

Als er een dader in beeld is bespreek dan welke bewijsrichtingen kansrijk zijn en welke niet.

Als er geen dader in beeld is, dan is de kans op een succes heel klein en kan dus het onderzoek waarschijnlijk beter gestopt worden. Weet dat je het als professional moeilijk kunt vinden om een stop-beslissing te nemen.

V: Een ‘goed’ bewijs is a) betrouwbaar en b) bewijskrachtig, dat wil zeggen maakt aannemelijk dat de verdachte de dader is.

V: Voor een veroordeling is een bewijsminimum nodig dat wil zeggen één hoofdbewijs met één steunbewijs. Presenteer die ook als zodanig.

- ☒ Hoofdbewijs (betrouwbaarheids- en aannemelijkheidsargumentatie)
- ☒ Steunbewijs (betrouwbaarheids- en aannemelijkheidsargumentatie)

L: Neem een voortgangsbeslissing zodra het minimumbewijs, bestaande uit een hoofdbewijs en een steunbewijs, is verkregen.

- Het doorzetten van opsporing nadat een hoofdbewijs en een steunbewijs is verkregen draagt veelal niet bij aan een beter opsporingsresultaat.
- Het vinden van meerdere steunbewijzen vervangt niet de waarde van een hoofdbewijs. Bij gebrek aan zicht op een hoofdbewijs moet daarom overwogen worden het onderzoek stop te zetten.

Zodra er hoofd- en steunbewijs is

(V) Alle goede professionals kunnen a) door hun eigen ervaring en betrokkenheid bij de neus worden genomen en b) van reflectie op hun onderzoek leren. Laat daarom een andere ervaren rechercheur het dossier doornemen en een gestructureerd gesprek daarover voeren met de betrokken rechercheur(s).

- ☒ Beschrijf deze kwaliteitscontrole op het onderzoek in het dossier.

(V) De politie is er voor waarheidsvinding. De verdachte is daarom in de gelegenheid gesteld om de politie te laten zoeken naar ontlastend bewijs.

- ☒ Verdachte is expliciet gevraagd naar alternatieve verklaring van zijn/haar handelen en/of naar ontlastend bewijs en daar is onderzoek naar gedaan.

Goed gesprek met OM

L + OM: Pas op voor de valkuil van informatiezucht zodra een dossier gereed is omdat er hoofd- en steunbewijs zijn: meer opsporing kost meer tijd voor weinig extra kans op veroordeling.

L + OM: Bespreek regelmatig per week of het opsporingsonderzoek kan/moet worden stopgezet wegens gebrek aan zicht op resultaat. Weet dat je het als professionals moeilijk kunt vinden om een Stop-Beslissing te nemen als je al veel geïnvesteerd hebt in een onderzoek of het je emotioneel raakt.

Bijlage 6 **Resultaten mini-enquête 2018 bij de DRR in Noord-Holland**

De handreiking richt zich met name op rechercheurs en hun directe leidinggevendenden. Wat dat betreft, afgaande op de respons, sluit de deelnemerspopulatie in de enquête hierop aan.

Het grote merendeel van de respondenten (61%) is werkzaam bij de DRR. De DRR is dan ook het organisatieonderdeel waar al het langst aandacht wordt geschonken aan de gedachtegang die gevat is in de handreiking. Tegelijkertijd is het dan wel opvallend dat van alle rechercheurs er maar vijf rechercheurs bij de DRR zijn die aangeven bekend te zijn met 'slimmer opsporen' en de principes te kennen. Verder geven alle rechercheurs van de DRR aan hier onbekend mee te zijn (22 respondenten) of er wel van gehoord te hebben maar het niet echt te kennen (26).

Dit lijkt er dan toch op te duiden dat teamleiders binnen de DRR er mogelijk wel zelf mee bezig gaan, maar dit slechts beperkt weten over te brengen op hun rechercheurs. Onder de zaakscoördinatoren is deze bekendheid met 'slimmer opsporen' wel iets beter.

Van de in totaal 171 respondenten binnen de eenheid Noord-Holland die meegenomen zijn in deze rapportage, zijn er slechts 35 die aangeven goed bekend te zijn met 'slimmer opsporen'. Van deze 35 zijn er elf die aangeven er ook echt iets mee te hebben gedaan, en hier resultaten mee te hebben geboekt. Deze resultaten houden verband met het achterwege laten van opsporingshandelingen of het eerder stopzetten van een onderzoek.

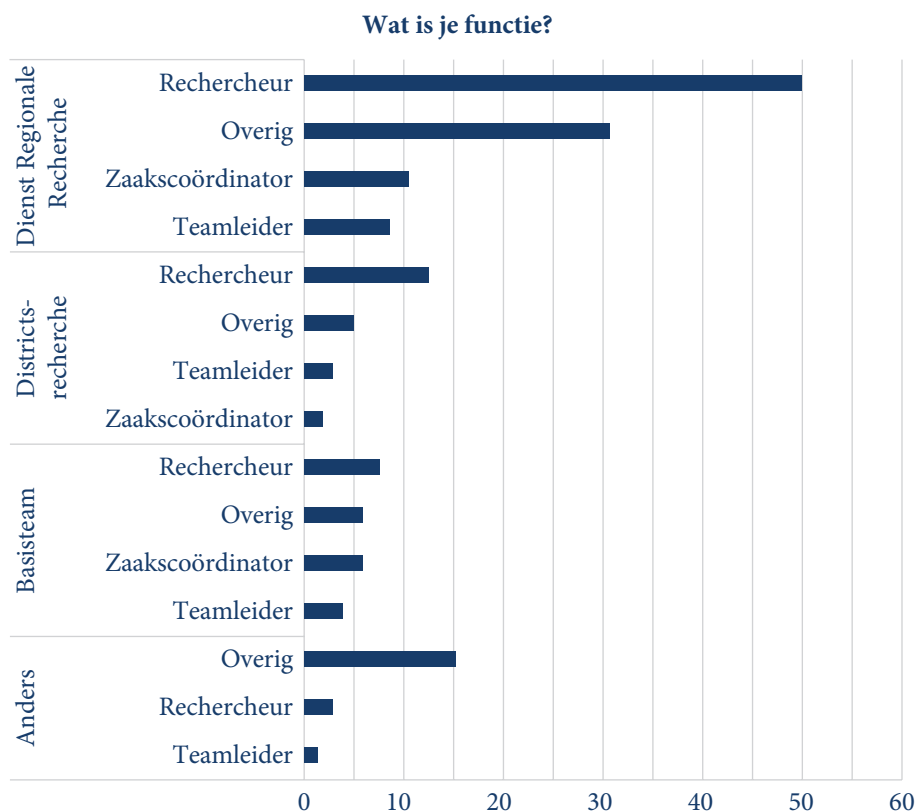
Verder zijn er zes respondenten die aangeven dat de praktijk anders werkt dan hoe het is bedacht in 'slimmer opsporen'. Bijna zonder uitzondering heeft dit 'anders' betrekking op de afstemming tussen politie en OM, waarbij het aan een weinig coöperatieve houding van de zijde van het OM wordt geweten dat de ideeën van 'slimmer opsporen' niet uit de verf komen. Daarmee is het ook niet zo dat deze respondenten het per definitie oneens zijn met de inhoud van de ideeën uit de handreiking (in ieder geval een respondent die aangeeft dat het anders werkt, geeft aan er wel volledig achter te staan om hiermee aan de slag te gaan). Problemen worden met name gevonden in de praktische uitvoering.

De zeventien respondenten die aangeven er nog niet aan toe te zijn gekomen om de principes in praktijk toe te passen, voeren hier wat uiteenlopendere redenen voor aan. Sommige van deze respondenten hebben niet zelf een rol in de opsporing. Anderen

geven aan dat de waan van de dag leidend blijft, of de aandacht ervoor toch weer wegzakt, of dat de werkdruk hoog is. Verder wordt er gewezen op de lastigheid om hiertoe te komen wanneer intern of extern samengewerkt moet worden, of op mogelijke juridische bezwaren die een drempel vormen om er echt iets mee te doen, niet iedereen (bijvoorbeeld de OvJ) is het altijd met elkaar eens over wat nog wel, en wat niet nodig is in een zaak.

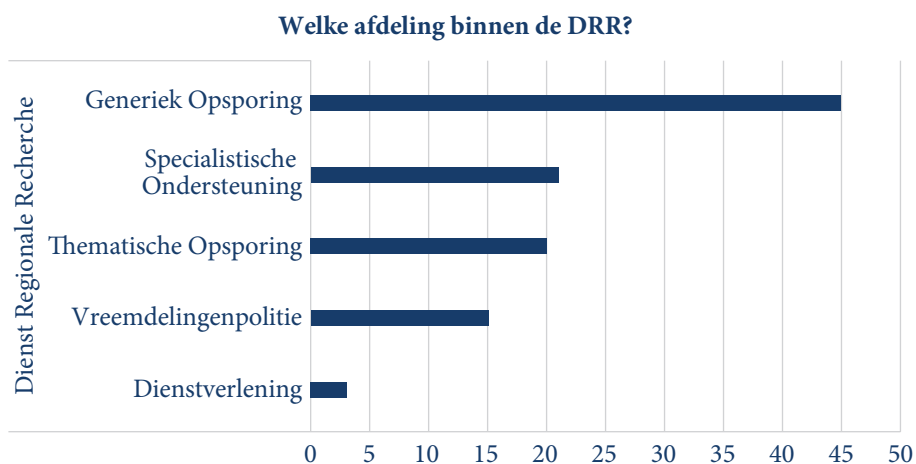
Uit deze resultaten is af te leiden dat a) slimmer opsporen wel enige bekendheid heeft, maar er met name onder de rechercheurs niet veel zijn die er echt mee uit de voeten kunnen, veelal omdat ze er simpelweg niet bewust mee bezig zijn; b) het met name teamleiders/teamchefs zijn die tot nu toe concreet aan de slag zijn gegaan, met name om lopende zaken eerder tot een afronding te brengen, en c) de meeste weerstand niet zit op de inhoud en de strekking, maar dat gewezen wordt naar het OM dat onvoldoende bereid zou zijn mee te werken.

Data bij bovenstaande beschouwing:

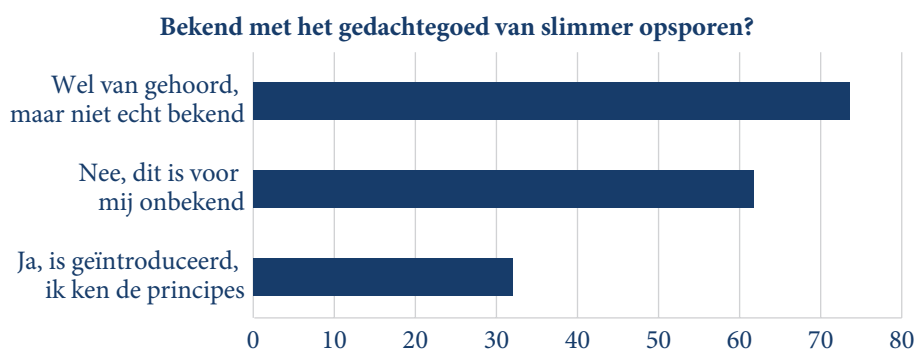
Rijlabels	Aantal
Anders	21
Teamleider	1
Rechercheur	4
Overig	16
Basisteam	23
Teamleider	4
Overig	6
Zaakscoördinator	6
Rechercheur	7
Districtsrecherche	23
Zaakscoördinator	2
Teamleider	3
Overig	5
Rechercheur	13
Dienst Regionale Recherche	104
Teamleider	9
Zaakscoördinator	11
Overig	32
Rechercheur	52
Eindtotaal	171

Specifiek voor de DRR hebben we ingezoomd op de verschillende afdelingen waar iemand werkzaam is:

Rijlabels	Aantal
Dienstleiding	3
Vreemdelingenpolitie	15
Thematische Opsporing	20
Specialistische Ondersteuning	21
Generieke Opsporing	45
Eindtotaal	104

Belangrijkste vraag die gesteld is: ben je bekend met het gedachtegoed van slimmer opsporen?

Als alleen gekeken wordt naar *rechercheurs* van de DRR, is het redelijk gelijk verdeeld tussen 'nee, onbekend' (22) en 'wel van gehoord' (26). Er zijn negen rechercheurs die aangeven bekend te zijn met slimmer opsporen: drie van de Districtsrecherche, en vijf van de DRR (twee van Thematische Opsporing, drie van Generiek) en een vanuit de Basisteams. Opvallend is dat maar één rechercheur vanuit de Districtsrecherche aangeeft onbekend te zijn met slimmer opsporen, de anderen hebben er op z'n minst van gehoord.

Van degenen die aangeven bekend te zijn met slimmer opsporen, zijn de meesten teamleider, zaakscoördinator of teamchef:

Degenen die aangeven bekend te zijn met slimmer opsporen	Aantal
Zaakscoördinator	4
Rechercheur	9
Teamleider	10
Overig	12
plv teamleider	1
Adviseur politieprofessie	1
Recherchekundig secretaris	1
groepschef	1
TC ZSM	1
Adviseur Proces opsporing	1
Voorzitter RSO	1
OE BTR	1
teamchef	4
Eindtotaal	35

Een belangrijke vervolgvraag is of men er iets aan heeft gehad. Opvallend is dat van alle **rechercheurs** slechts twee rechercheurs (van de DRR) aangeven er ook echt mee bezig te zijn bij hun werk, zij komen echter niet met een concreet resultaat. De overige rechercheurs die wel bekend zijn met slimmer opsporen, geven aan het (nog) niet te hebben kunnen toepassen, of te vinden dat de praktijk echt anders werkt.

In totaal zijn er van de 171 geënquêteerde medewerkers elf die aangeven bezig te zijn met slimmer opsporen en er ook echt iets aan te hebben in de praktijk. Er zijn zeven- tien respondenten die aangeven het wel logisch te vinden, maar desondanks nog geen kans hebben gezien om de principes van slimmer opsporen in praktijk te kunnen toe- passen. Van de 35 personen die hebben aangegeven bekend te zijn met slimmer opspo- ren, zijn er zes die vinden dat de praktijk anders werkt.

Ondervonden resultaten van ‘Slimmer opsporen’

Degenen die aangever er wel iets mee te doen, zijn overwegend teamchef (vijf) of teamleider (twee). Als concrete resultaten benoemen zij:

‘Beter met elkaar het gesprek kunnen voeren rondom de nut en noodzaak om bepaalde opsporingshandelingen wel of niet in een zaak te doen.’ (Teamchef ZSM)

‘Het stoppen van onderzoeken omdat vanaf de start duidelijk is dat we er niet uit gaan komen en dat het ook niets oplevert.’ (Teamchef Districtsrecherche)

‘In goed overleg met OvJ bepaalde onderzoekshandelingen achterwege gelaten omdat deze niet veel meerwaarde opleverde en er voldoende bewijs was.’ (Teamleider Districts-recherche)

‘In de RSO worden aan de hand van een aantal criteria vanuit Slimmer opsporen keuzes gemaakt die we hiervoor waarschijnlijk niet zo gemaakt hadden.’ (Voorzitter RSO)’

‘Kritischer kijken naar doelstellingen en inzet van middelen in de onderzoeken, expliciet kijken naar het stopmoment, nut en noodzaak van onderzoek en middelen, bijvoorbeeld vanwege maatschappelijke onrust of grote media-aandacht.’ (Teamchef DRR, Generieke Opsporing)

‘Steeds vaker worden keuzes tussen zaken gemaakt op basis van relevant maatschappelijk effect (in plaats van cijfermatige doelstellingen of persoonlijke voorkeuren) en zaken worden vaker doelgerichter aangepakt en/of eerder gestopt. Overigens alles nog in bescheiden aantallen.’ (Adviseur Politieprofessie)

‘Diverse experimenten gedaan onder andere [op het] gebied van verhoor. Betreft visualisatie. Resultaat leidde niet tot bekentenissen maar wel tot helder zicht van bewijsmiddelen.’ (Teamleider DRR, Generieke Opsporing)

‘Bewustwording over de inzet van mensen en middelen.’ (Teamchef DRR, Vreemdelingen-politie)

‘[We hebben een] Brandonderzoek gede-escaleerd.’ (Teamchef Districtsrecherche)

Degenen die aangeven dat het in praktijk anders werkt, komen daarvoor met de volgende argumenten:

- De politie wil wel, maar het OM gaat er niet in mee (ook al hebben ze zich geconformeerd), van daaruit komen steeds aanvullende verzoeken. De weerstand zit vooral bij zaaks-OvJ's.
- Er wordt veel doorgerechercheerd om ontlastend bewijs uit te kunnen sluiten.
- Het integraal werken komt bij partners niet uit de verf.

Dat wil niet zeggen dat degenen die vinden dat het in praktijk anders werkt, niet achter de lijn van ‘Slimmer opsporen’ staan:

‘Ondanks het feit dat het OM zich geconformeerd heeft met de inhoud van het project blijft het strijden met zaaks-OvJ's om slim te Rechercheren en om dingen gewoon niet te doen. Ik sta zelf volledig achter het project maar het blijft sleuren.’ (Teamleider Districtsrecherche)

Degenen die aangeven het nog niet te hebben toegepast, benoemen de volgende belemmeringen om slimmer opsporen in praktijk toe te passen:

Waan van de dag blijft leidend, waardoor keuzes moeilijk te maken zijn. Immers als verdachten zijn aangehouden, moet je deze gewoon afhandelen.

Wel geprobeerd maar geen uitvoering aan kunnen geven. Te veel juridische bezwaren.

Ik zit niet in de operatie – ik ben wel voorstander dat wij hiermee aan de gang gaan omdat ik denk dat de gedachtegang ons gaat helpen.

Het werk van het moment, is vaak een belemmering om tot allianties te komen.

VVC-zaken voor een afdoening ZSM zijn tekort om er slimmer mee bezig te zijn. Tijd is hierin leidend en het OM neemt voor de afdoening een beslissing op compleetheid van de stukken en er is dan geen/tot weinig ruimte tot slimmer opsporen.

OVJ's zien graag toch dat zo veel mogelijk bewijs wordt aangeleverd.

Weinig afstemming.

ZSM bepaalt nog veel. De meningen verschillen over wat er nodig is in een zaak, sommige (assistent-)OVJ's vragen veel terwijl een BTR¹⁰⁴ keuzes moet maken en de zaak in wil sturen met een 6.

Het is weggezakt.

Soms wil een OVJ toch verder dan bij ons wenselijk is.

Werkdruk.

Stoppen of niets doen blijkt toch vaak niet mogelijk als er aangifte is gedaan.

Onbekendheid op de werkvloer voor iedereen.

104 BTR= Basisteamrecherche.

Bijlage 7 **Nader gevolgde onderzoeken bij de DR's in Noord-Holland**

1. Onderzoek-Kuiper (Zaanstreek-Waterland)

Start van het incident is op de 14^e van de eerste maand van het onderzoek (= dag 0)

Dit onderzoek wordt opgepakt als een DR-onderzoek met ondersteuning vanuit de DRR.

Korte schets van het gepleegde feit: twee verdachten op een scooter schieten het slachtoffer neer terwijl hij met zijn vriendin in het centrum van Purmerend loopt. Het slachtoffer wordt onder andere in de hals geraakt. Het is overdag, er zijn meerdere getuigen. Vlak na het incident komt er een motoragent ter plaatse. Deze heeft de keuze: eerste hulp verlenen of achter de daders aan. De motoragent besluit tot het eerste. Door ingrijpen van de motoragent en de vriendin weet het slachtoffer deze schotwond te overleven. Had het slachtoffer het niet overleefd, dan was dit onderzoek een TGO geworden, onder regie van de DRR. Nu is het een zaak voor de DR.

Op basis van de omschrijving van de daders is de politie al vrij snel camerabeelden op het spoor van de verdachten, terwijl ze op weg zijn/op de terugweg zijn van en naar het incident. Via social media en tips die de politie krijgt zijn ze al snel de verdachten op het spoor. Overigens blijkt binnen het Basisteam ook al snel een naam naar voren te komen van de vermoedelijke schutter. Aan de DR is het echter om dit op basis van objectief bewijs vast te gaan stellen.

Wat bijna een routinematige opsporingshandeling blijkt, is dat er telefoontaps worden aangevraagd voor de telefoonnummers van de verdachten.

Verder zijn de hulzen op het PD ingezonden voor forensisch onderzoek. Hier blijken DNA-sporen op te zitten van een bekende van de politie. Dit is echter niet een van de verdachten die in beeld is. Op deze persoon wordt verder niet geïnvesteerd, met als argumentatie dat dergelijke vuurwapens veelvuldig 'van hand tot hand' gaan, en degene die een wapen geladen heeft niet dezelfde hoeft te zijn als degene die het wapen uiteindelijk gebruikt.

Het onderzoek is dan ongeveer twee weken aan de gang. De onderzoeksleider geeft aan dat er in deze beginfase maximaal wordt ingezet: als je wilt voorkomen dat het een slepend verhaal wordt, moet je gelijk vol gas gaan, anders lukt je dat niet. Zo wordt het huis van de verdachte geobserveerd en blijkt uit verder onderzoek waar op dat moment de scooter zich bevindt die vermoedelijk is gebruikt door de verdachten. Er ontstaat steeds meer een beeld van het netwerk van de verdachten, onder andere vanuit de telefoongesprekken die getapt worden.

Binnen drie weken heeft de recherche voldoende in handen om tot aanhouding van de verdachten over te gaan, hierbij zijn ook huiszoekingen gedaan, waarbij kledingstukken en voorwerpen zijn aangetroffen die overeenkomen met wat te zien is op de beelden. Bij aanhouding van de verdachte (schutter) blijkt deze op dat moment een mes en een machete bij zich te dragen. Bij aanhouding van de medeverdachte (bestuurder) wordt een nepvuurwapen aangetroffen. Ook de scooter wordt aangetroffen, deze wordt bemonsterd op kruitsporen.

Na aanhouding volgt binnen drie dagen de voorgeleiding voor de rechter-commissaris. Hierin is vastgesteld dat de verdachten in bewaring blijven. De beslissing over de voorlopige hechtenis wordt binnen veertien dagen daarna genomen. De uitkomst hiervan was een voorlopige hechtenis van negentig dagen.

Ook tijdens de hechtenis blijven de verdachten 'onder observatie', onder andere via telefoontaps. Zo is er op een gegeven ontdekt dat er op de telefoon van de verdachte een 'drillrap' staat waarin verwezen wordt naar het incident.

Dit is nog door een deskundige onderzocht en als extra steunbewijs bij de zaak gevoegd. Verder heeft de medeverdachte (bestuurder van de scooter) in verhoren verklaard over zijn betrokkenheid, waarin verdachte verklaart geen wetenschap te hebben gehad op voorhand van het voornemen om het slachtoffer te beschieten.

Na deze negentig dagen volgt eerst een pro-formazitting. Dan wordt nog niet inhoudelijk de zaak behandeld, maar dit geldt wel als de start van het formele strafrechtelijke proces.

Deze inhoudelijke zitting is vindt plaats negen maanden na de start van het onderzoek. Dat is het niet zo dat de politie tot die tijd heel druk is met de zaak, het dossier is in principe drie maanden van tevoren al aangeleverd.

Uitspraak van de rechter

In deze zaak is inmiddels een uitspraak gedaan door de rechter, zie ECLI:NL:RBNHO:2021:2759 en ECLI:NL:RBNHO:2021:2760.

Beide verdachten zijn veroordeeld voor het (mede)plegen van een poging tot moord:

‘De belastende verklaring van de medeverdachte vindt bevestiging in relevante en betekenisvolle feiten en omstandigheden waarvan de bewijsmiddelen blijken geven. Meer in het bijzonder overweegt de rechtbank met betrekking tot de telefoongesprekken over “arit” dat deze niet anders kunnen worden begrepen dan dat de verdachte zich zorgen maakt over de vindbaarheid van het wapen en dat wordt gesproken over het wegmaken ervan. Daarvoor is kennelijk de hulp van [betrokkene 1] (de heer [betrokkene 1]), bij wie na de schietpartij de scooter is gebracht en de verdachte en [medeverdachte] zich hebben omgekleed) nodig.’

Daarmee wordt de belastende verklaring dus als hoofdbewijs geduid, waarbij van de in het dossier aanwezige bewijsmiddelen met name de uitgewerkte telefoontap als steunbewijs wordt geduid.

Bij het ‘ontmantelen’ van de verklaring van medeverdachte, die beweert geen deelgenoot te zijn van het plan van verdachte om het slachtoffer neer te gaan schieten, beoogt de rechtbank:

‘De opgenomen en afgeluisterde telefoongesprekken doen verder afbreuk aan de aannemelijkheid van de hiervoor weergegeven verklaringen van de verdachte over zijn gedrag op de scooter. In deze afgeluisterde telefoongesprekken heeft de verdachte vanuit het huis van bewaring met verschillende mensen gesproken over de inhoud van de verklaring die hij bij de politie zou gaan afleggen. Hij heeft daarin verschillende opties voor deze verklaring besproken en gezegd dat hij overwoog details weg te laten in die verklaring. Deze opties hadden onder meer betrekking op de momenten waarop hij wetenschap zou hebben gekregen van de intenties van [medeverdachte]. Ter terechtzitting heeft de verdachte slechts verklaard dat het ging om de keuze tussen de verklaring zoals hij die uiteindelijk (naar waarheid, volgens zijn zeggen) heeft afgelegd of zwijgen. Dit verdraagt zich niet met de uiteenlopende varianten waarover de verdachte blijkens de inhoud van de tapgesprekken kennelijk heeft gesproken. De door de verdachte ter terechtzitting hierover afgelegde verklaringen doen aldus nog verder afbreuk aan de aannemelijkheid van de verklaringen van de verdachte over het rijgedrag, zodanig dat hieraan geen waarde kan worden toegekend.’

Conclusies met betrekking tot wetenschap

Aan de hiervoor besproken onaannemelijke verklaringen van de verdachte over zijn gedrag op de scooter en de hiervoor besproken tapgesprekken komt betekenis toe in het kader van de weging en waardering van het bewijs voor wetenschap bij de verdachte over het doel van het handelen ten aanzien van de aangever. De rechtbank is van oordeel dat de rijbewegingen van de scooter zoals hiervoor beschreven duiden op een bepaalde, met de schutter gedeelde, gerichtheid van een zekere duur op de aangever.

Van de zijde van de verdachte zijn, in het licht van hetgeen hiervoor is besproken, geen verklaringen gekomen op basis waarvan tot een andere conclusie moet worden gekomen noch die tot enige relativering daarvan aanleiding geven. Dit leidt tot de slotsom dat een vooropgezet plan bij hem en de medeverdachte heeft bestaan om de aangever met een vuurwapen te beschieten. Dat plan moet, mede gezien in het licht van het uiteindelijke resultaat, hebben bestaan voorafgaand aan het eerste moment waarop de scooter de aangever op de Melkweg langzaam passeerde.'

De drillrap die op de telefoon van de verdachte (schutter) is aangetroffen, wordt door de rechter aangehaald bij het duiden van de persoon van verdachte:

'Nu de rechtbank bewezen acht dat de verdachte de schutter was, duidt de rechtbank hetgeen de verdachte in de rap heeft beschreven als een weergave van zijn eigen handelingen en gedachten bij het feit en niet enkel als een weergave van de feiten in het dossier. In deze rap presenteert de verdachte zich als (stoere) dader, laat hij zich laatdunkend uit over de aangever en rapt hij dat een ruzie met hem fout afloopt. Dit roept enerzijds weerszin op maar illustreert anderzijds ook de, hierna nader te bespreken, beschadigde persoonlijkheid van de verdachte.'

De schutter is veroordeeld tot vijf jaar plus tbs met dwangverpleging, de bestuurder tot vier jaar.

Opvolging van de aanbevelingen

Dan nu de vraag in hoeverre de aanbevelingen uit de handreiking zijn opgevolgd.

1. Voortgangsbepaling na verzamelen hoofd-/steunbewijs

Zicht op de daders was er al snel. Een voortgangsbepaling om het onderzoek te stoppen, is dan ook nooit aan de orde geweest. Het wegen van het beschikbare bewijs is op dat moment vooral aan de orde voor het vaststellen of al tot aanhouding kan worden overgegaan.

In het nagesprek met de leider van het onderzoek en de zaakofficier geeft de laatste aan dat een dergelijke voortgangsbepaling, zoals genoemd in de handreiking, door hem vooral geassocieerd wordt met een onderzoek waarin de politie niet tot een verdachte komt. Daar was in dit geval geen sprake van.

Na aanhouding is er huiszoeking gedaan.

2. Onderscheid tussen hoofd- en steunbewijs in het dossier

In het dossier is hoofd- en steunbewijs niet als zodanig benoemd, het bewijs is in samenhang met elkaar gepresenteerd in het politiedossier.

Vooraf is dit besproken met de officier van Justitie, die aangaf dat dit onderscheid lastig te maken is, en dat hij de feitelijkheden ook niet op zo'n wijze zal presenteren: 'deze termen ga ik niet laten vallen'. Ook zou het alleen maar vragen opwerpen als de politie dat onderscheid wel zou maken, zo is zijn inschatting. Uiteindelijk is dit ter beoordeling aan de rechter. Verder benoemen de officier en de leider van het onderzoek dat je nooit uit kunt sluiten dat je dingen doet die achteraf niet nodig blijken.

3. Vragen naar een alternatieve verklaring

Een expliciete vraag naar iets waarnaar de politie nader onderzoek zou kunnen doen om aan te tonen dat de verdachte niet betrokken is, is niet gesteld. Vanuit Crisislab is wel gewezen op dit punt uit de handreiking richting de onderzoeksleider. De recheurs die het verhoor hebben gedaan, hebben zelf hun eigen verhoorstrategie vormgegeven, hier is Crisislab niet bij betrokken geweest. In de nabespreking heeft de onderzoeksleider aangegeven dat er doorgaans voor een strategie wordt gekozen waarin de verdachte 'omsingeld' wordt met wat uit het beschikbare bewijs al bekend is.

Verdachte die als bestuurder van de scooter is aangemerkt, heeft wel een en ander verklaard in het politieverhoor, en zich niet enkel beroepen op het zwijgrecht. Door de rechter werden de verklaringen van deze verdachte zodanig gekwalificeerd dat de verdachte *'zowel tijdens het onderzoek door de politie als tijdens het onderzoek op de terechtzitting een berekenende proceshouding heeft aangenomen en heeft getracht zijn rol [...] zo klein mogelijk te laten zijn. Door deze proceshouding heeft de verdachte niet de volledige verantwoordelijkheid genomen voor zijn handelen.'*

In de verhoren heeft deze verdachte zich aanvankelijk beroepen op het zwijgrecht, maar is later toch gaan verklaren. Deze verklaring richtte zich erop dat de verdachte weliswaar de bestuurder van de scooter was, maar niet wist van het plan van medeverdachte om het slachtoffer te gaan beschieten. Uit de feiten in het politiedossier en verklaringen in de rechtszaal concludeert de rechter echter dat dit verhaal niet geloofwaardig is.

Opvallend genoeg neemt de rechter tijdens de zitting de moeite om bepaalde verklaringen van de verdachte nogmaals te checken, aan de hand van beelden van Google Streetview: *'Zo heeft de verdachte bij de politie en ter terechtzitting verklaard dat hij inderdaad heeft geremd voordat hij de Gouw opreed, omdat hij een wiebel voelde en dacht dat hij zijn band lek had gereden op een aldaar aanwezige stoeprand. Deze verklaring is in strijd met de aangifte en vindt ook geen steun in de situatie ter plaatse. De rechtbank heeft met het oog op dat laatste, met instemming van de raadsman, ter terechtzitting op een getoonde foto van Streetview behorend bij Google Maps waargenomen en vastgesteld dat ter plaatse geen stoeprand of ander niveauverschil op het wegdek aanwezig is. Dit maakt de verklaring niet aannemelijk.'*

4. Kwaliteitscontrole

Op het dossier is een kwaliteitscontrole uitgevoerd door de Operationeel Specialist A die ook de leiding had over het onderzoek. Voor de duidelijkheid: dat is dus niet de opsteller van de stukken. Wel is deze OSA dus nauw betrokken geweest bij het onderzoek, en is het niet zo dat hij 'blanco' in het onderzoek staat.

Daarnaast is er een analist vanuit de DRIO toegevoegd aan het onderzoek, die het hele dossier meeleest. Om een dergelijke analist toe te kunnen voegen aan een onderzoek, moet een aanvraag ingediend worden waarin onderbouwd wordt wat de verwachte meerwaarde is.

Het is niet zo dat, voor zover ons bekend (het is in ieder geval niet benoemd in het evaluatiegesprek) er doelgericht een rechercheur die niet bij het onderzoek betrokken is geweest, bevraagd is om op inhoud kritisch te kijken naar de overwegingen. Dit is wat anders dan een heel dossier doorakkeren.

5. Vermelden van de kwaliteitscontrole in het dossier

Van deze kwaliteitscontrole is in het dossier geen expliciete vermelding gemaakt.

Betrokkenheid van Crisislab bij dit onderzoek

Crisislab heeft in de eerste twee weken van het onderzoek op twee momenten met de leider onderzoek de stand van zaken doorgenomen (wat is er bekend, welke acties worden ondernomen, wat kan of moet er wel of niet gedaan worden; bij deze gelegenheden is ook inzage in beschikbare dossierstukken geboden). Als onderdeel hiervan is ook een (telefoon)gesprek tussen de Leider Onderzoek en de zaaksofficier bijgewoond, waarin is besproken welke onderzoekshandelingen wel verricht zouden worden (voor een 'plusje') en welke niet.

Op het moment dat de verdachten zijn aangehouden, is door Crisislab deze aanhouding mee gevolgd vanuit de tapkamer, vanwaaruit de onderzoeksleider aanwijzingen heeft gegeven aan het arrestatieteam.

In een later stadium, enkele weken na de aanhouding heeft er nog een gesprek met de zaaksofficier en de leider van het onderzoek plaatsgevonden om stil te staan bij de aanbevelingen uit de handreiking. Nadat de rechtszaak had plaatsgevonden is er nogmaals met deze officier en leider onderzoek gesproken.

De reflectie van beiden was dat het in dit onderzoek ook wel had meegezeten. Met name de verklaring van de medeverdachte (bestuurder) maakte het werk voor politie en OM een stuk makkelijker. Daardoor is vanuit het perspectief van politie en OM dit onderzoek dan ook betrekkelijk snel tot een goed einde gekomen.

De officier benoemde in dit gesprek punten die bewust niet zijn opgepakt in het onderzoek:

- Er kwam TCI-info binnen over mogelijke wapenhandel door de oom van de schutter. Dit zou als verklaring kunnen dienen voor het voorhanden hebben van een wapen, maar hier is niks mee gedaan omdat het team op dat moment al voldoende in handen had.
- De derde verdachte [degene waarvan DNA op de huls is aangetroffen] is er ook bewust niet op geïnvesteerd, ook al is vanuit getuigenverklaringen wel het beeld dat hij en de schutter elkaar kennen, maar verder had de recherche niets concreets tegen hem.
- Er is voor gekozen om een aantal getuigen niet te horen, omdat dit verder niets zou toevoegen.
- Er is voor gekozen om niet nogmaals de aangever te benaderen, omdat al duidelijk was dat dit waarschijnlijk niet veel zou gaan opleveren
- Ook is besloten om een aantal andere getuigen, namelijk het groepje dat veel omgaat met de verdachte, niet te gaan horen, omdat daar niet veel van verwacht werd
- Wat betreft de drillrap-deskundige: daarbij is wel heel bewust gekozen om zijn inzet te beperken, hij heeft een eerste analyse gedaan, hij had ook nog wel een nadere analyse willen doen, maar daar is besloten dat de eerste analyse volstond.
- Enkele weken voor de pro-formazitting is besloten om de telefoontaps te beëindigen, eveneens met het argument dat inmiddels voldoende materiaal voorhanden was.

Overigens is de reflectie van de officier op de mate waarin de rechter is ingegaan op het nagaan van de motieven om te stoppen, dat hij hier juist bij weg is gebleven omdat het stoppen met de scooter op zich niets zegt over de handelingen daarna. Ze hadden ook kunnen stoppen om iets te zeggen of wat anders te doen.

2. Onderzoek-Braun (& Rostam /Brilslang /Giant /Pistidda /Herwerden) (Kennemerland)

Het eerste feit in dit onderzoek, dat uiteindelijk een samenbundeling van delicten zal gaan bevatten, vindt plaats rond de jaarwisseling. Twee verdachten hebben in een delict dat min of meer het midden houdt tussen een poging inbraak en vandalisme met vuurwerk een incident veroorzaakt waardoor bij een van de verdachten er ernstig letsel aan het (onder)been ontstaat.

Dit is de start van een slepend conflict, waarbij er sprake is van een steeds verder escalerende ruzie tussen beide betrokkenen en hun families/omgeving. Dit conflict resulteert in meerdere incidenten en dreigementen over en weer.

Bij het eerste incident zijn twee personen (A & B) betrokken. Bij persoon B is hierbij ernstig beenletsel ontstaan. Verder is er schade ontstaan aan het pand, waar de explosie plaatsvond. Persoon B wordt geopereerd en gaat een revalidatietraject in. Persoon A wordt enkele dagen later gehoord op het bureau. Hij wordt verdacht van meerdere in-

braken, maar concreet bewijs ontbreekt vooralsnog. Er is in deze beginfase wat twijfel of het forensisch bewijs op dat moment wat op zal leveren. Besloten wordt om een telefoontap te zetten op beide personen, en nog een op een derde persoon C, voor een paar dagen. Dit is ongeveer anderhalve maand na het incident. Deze taps worden twee weken later weer beëindigd, en hebben geen concreet resultaat opgeleverd. De vraag wat er nu verder gedaan moet worden, ligt bij de zaaks-OvJ.

Weer twee weken later is er een nieuw incident. Bij het woonadres waarop A geregistreerd staat, is een steen door de ruit gegaan. Ook is de broer van A door B bedreigd met een mes. De OvJ overweegt beide personen aan te houden en tegelijkertijd een interventie met de ouders te doen om verdere escalatie te voorkomen.

Wat hierbij echter roet in het eten gooit, is corona: hierdoor ligt dit onderzoek een tijdje stil. Wel wordt er in de week na dit incident enkele dagen observatie gepleegd met een camera-auto. Doel is om vast te stellen of B zich in de nabijheid van het huis van A begeeft. Dit blijkt niet uit de camerabeelden die zijn gemaakt, zo blijkt als de week erna de beelden uitgekeken worden.

De rechercheur die aan het onderzoek werkt, geeft aan dat aanhoudingen nog te vroeg komen, aangezien er nog diverse analyses gemaakt moeten worden. De week erop (drieënhalve maand na het eerste incident) wordt verdachte B ontslagen uit de revalidatie-instelling. De betrokken Operationeel Expert van de groep waar aan dit onderzoek wordt gewerkt, merkt op dat er een gevaar is dat er te veel uitgeweid wordt.

Een maand later wordt er een actiedag gehouden, waarna de verdachten ook worden aangehouden en gehoord. Hierna zijn de verdachten heengezonden. Voor twee weken later (NB: het is dan al een halfjaar na het initiële incident) is er een gesprek gepland met beide partijen, waar ook de ouders bij zullen zijn.

Dit gesprek komt er nooit: vijf dagen ervoor vindt er een nieuw incident plaats (dit incident krijgt als onderzoeksnaam 'Braun' mee). Het gaat om een explosie bij de voordeur van een woning, waarbij de moeder van verdachte A ernstig letsel aan haar aanzicht oploopt. Het gesprek wat voor een week later gepland staat, wordt afgezegd.

Twee weken later gaat ook de auto van de moeder van deze mevrouw in vlammen op. Na behandeling in het ziekenhuis voor de gevolgen van de explosie die twee weken eerder plaatsvond, verblijft het slachtoffer hiervan bij haar moeder. In deze maand vinden er nog meer autobranden plaats in de wijk, die een verband lijken te hebben met dit conflict.

Kenmerkend in deze reeks incidenten is dat de dreiging uitgaat van verdachte B, maar dat de uitvoering veelal door anderen uit zijn omgeving gedaan wordt. Daarbij heeft hij hen geld in het vooruitzicht gesteld om deze delicten te plegen.

Hiermee is dit conflict ook een maatschappelijk probleem, het veroorzaakt veel onrust in de wijk. Daarmee is er veel (bestuurlijke) druk om als DR met resultaat te komen, om zo de escalatie te doen stoppen. Bij de DR is echter weinig zicht hoe dit op korte termijn gerealiseerd kan worden. Een maatregel om een observatiemiddel te plaatsen op een plek waar verdachten elkaar regelmatig treffen, leidt tot veel discussie, ook in het kader van Slimmer opsporen.

Uiteindelijk wordt er wel een observatiemiddel ingezet. Dit levert niet echt iets op. Wat wel iets oplevert, is een huiszoeking op grond van de Wet wapens en munitie bij verdachten B & C. Hierbij worden meerdere vuurwapens en benodigdheden voor het maken van een (vuurwerk)bom gevonden, en materiaal dat te linken is aan een van de eerdere brandstichtingen. Hierop worden de verdachten aangehouden.

Dit is aan het begin van de zevende maand sinds het eerste incident. Aan het eind van de maand worden alle verdachten gehouden door de Raadkamer. Het zal dan nog drie maanden duren voordat uiteindelijk alle gerelateerde onderzoeken zijn afgerond en het einddossier ingeleverd kan worden.

Uitspraak van de rechter

In deze zaak is inmiddels een uitspraak gedaan door de rechter, zie ECLI:NL:RBNHO:2021:2917, ECLI:NL:RBNHO:2021:2927, ECLI:NL:RBNHO:2021:2936 en ECLI:NL:RBNHO:2021:2946.

In totaal zijn er vier personen die terecht hebben gestaan voor de reeks incidenten.

Alle verdachten zijn veroordeeld in deze zaak, zij het dat niet alle verdachten voor alle delicten waarvoor zij aangeklaagd zijn, door de rechter veroordeeld zijn.

Verdachten zijn schuldig bevonden aan (onder andere) zware mishandeling met voorbedachte raad, brandstichting, vernieling en bedreiging. Een van de medeverdachten heeft een bekennende verklaring afgelegd. De 'intellectuele' dader is naast een gevangenisstraf veroordeeld tot een PIJ-maatregel (plaatsing in een inrichting voor jeugdigen, ook wel onofficieel aangeduid als 'jeugd-tbs'). De uitvoerder van de ontploffing in het delict dat gekwalificeerd is als de zware mishandeling, moet een schadevergoeding van ongeveer 30.000 euro betalen aan het slachtoffer.

Opvolging van aanbevelingen

Dan nu de vraag in hoeverre de aanbevelingen uit de handreiking zijn opgevolgd.

1. Voortgangsbepaling na verzamelen hoofd-/steunbewijs

Bij dit onderzoek is eigenlijk nooit de vraag geweest wie de daders/centrale hoofdrolspelers waren (soms wel wie hen hielp). Wel was de vraag welke zaken ook bewijsbaar toe te wijzen waren aan een van deze daders. Bijkomende factor was verder dat het doel

van het onderzoek niet zozeer het komen tot een strafrechtelijke veroordeling voor een delict was, maar het doen stoppen van de escalatie. Het onderzoek heeft daarmee ook een projectmatig karakter gekregen.

Daarmee is de vraag wat wel of geen bewijskracht heeft minder van belang, en staat vooral centraal wat effect heeft op de verdachten, en wat niet. De algemene (ook bestuurlijke) aanname was dat het kunnen aanhouden en in hechtenis te nemen van verdachten de oplossing was. Uiteindelijk is dat ook bewaarheid, de vraag is echter of het gevolgde pad hierin het meest adequate is geweest, of dat een andere aanpak tot een sneller effect had kunnen leiden.

2. Onderscheid tussen hoofd- en steunbewijs in het dossier

Dit onderscheid is niet gemaakt in het dossier.

3. Vragen naar een alternatieve verklaring

Alternatieve verklaringen zijn bij dit onderzoek niet echt een punt van aandacht geweest, aangezien de schuld of onschuld er niet zozeer toe deed, het ene moment werden verdachten aangehouden, en het volgende moment gaan ze gewoon verder met nieuwe feiten plegen.

4. Kwaliteitscontrole

Er heeft binnen het team een kwaliteitscontrole plaatsgevonden, maar geen kwaliteitsgesprek met een andere onderzoeker van buiten het onderzoek, zoals gesuggereerd in de handreiking.

5. Vermelden van de kwaliteitscontrole in het dossier

Er is geen expliciete vermelding gemaakt van een kwaliteitscontrole in het dossier.

Betrokkenheid van Crisislab bij dit onderzoek

Van de nader gevolgde onderzoeken is dit het onderzoek met relatief de minste betrokkenheid vanuit Crisislab. Deels komt dit doordat dit onderzoek al liep op het moment dat Crisislab betrokken raakte. Informatie over deze zaak is voornamelijk tot Crisislab gekomen via de OE van de betreffende groep waar deze reeks zaken in behandeling was. Verder zijn de discussies gevolgd die hieromtrent binnen de DR Kennemerland zijn gevoerd. Het unieke aan deze zaak was dat de districtsrecherche zich min of meer gedwongen voelde om tot een succesvolle zaak te komen om een maatschappelijk effect te bereiken, waarbij hardop werd afgevraagd of andere actoren hier niet aan zet zouden kunnen zijn.

Anders dan bij de andere zaken in dit overzicht is minder met de rechercheurs die betrokken zijn geweest bij dit onderzoek inhoudelijk over de zaak of over bewijsvoering gesproken. Het kenmerkende was namelijk niet zozeer het vinden of aanwijzen van de verdachte, maar het doen stoppen van de reeks delicten. Hierbij leek niets indruk te kunnen maken op de hoofdverdachte, die zelfs wanneer hij fysiek verhinderd was (bijvoorbeeld vanwege zijn letsel) wegen wist te vinden om deze plannen toch uit te laten voeren.

Crisislab heeft mee gevolgd hoe in met name de DSO's dit punt behandeld is en de discussies die gevoerd zijn. Dit omdat de dilemma's in deze zaak net wat anders van aard zijn dan waar de handreiking zich op richt.

3. Onderzoek-Sven (Kennemerland)

Dit onderzoek gaat over het niet-natuurlijk overlijden van een gehandicapte vrouw. Haar vader wordt verdacht van moord/doodslag/hulp bij zelfdoding.

Dit onderzoek start met een incident waarbij de politie, brandweer en ambulance naar een adres worden gestuurd waar een verwarde/suïcidale man zou zijn. Door een medewerkster van een zorginstelling is gemeld dat de bewoner van het adres bij navraag naar zijn dochter, die in de instelling verwacht werd, had gemeld dat deze was overleden. De bewoner kwam daarbij verward over. Ter plaatse constateert de ambulance een sterke gaslucht. De woning wordt gelucht door de brandweer. Hierbij wordt het stoffelijk overschot van het slachtoffer in dit onderzoek aangetroffen.

Later blijkt dat de vader van het slachtoffer eerder ook al in verwarde toestand bij de balie van het ziekenhuis is verschenen. Nog voordat de man hier goed en wel kon worden geholpen, is hij vandaar ook weer vertrokken. Buurtbewoners hebben hem ook verward over straat zien lopen.

In de eerste weken dat dit onderzoek loopt, wordt in een overleg met de teamchef van Kennemerland en de beleidsofficieren uitgesproken dat er wel wat twijfel is over of dit nu een zaak is voor de recherche, of eerder een casus voor hulpverlening. Op dat moment is er al besloten dat dit een onderzoek wordt naar hulp bij zelfdoding/doodslag/moord.

De weken erop wordt deze discussie verder gevoerd, ook met Crisislab. De teamchef geeft aan dat met nieuwe informatie die op dat moment bekend is, namelijk over de feitelijke gesteldheid van de vrouw, en de onmogelijkheid dat zij zelf de fysieke handelingen heeft kunnen verrichten die tot haar dood hebben geleid, een nieuw licht op de zaak werpt, die het daarmee voor de politie betekenisvol maakt om door te gaan met deze zaak. Genoegdoening voor het slachtoffer vormt daarmee een sterke rechtvaardiging voor de rechercheurs die aan de zaak werken. Het slachtoffer wordt formeel ge-

schat over de verstandelijke vermogens van een kind te hebben beschikt, hoewel sommige getuigen aangeven dat er in veel opzichten goed een volwassen gesprek met haar te voeren viel. De rechercheurs betwijfelen of zij van alles de consequenties goed zou kunnen doorzien.

In deze zaak wordt bijstand verleend door de DRR, die ondersteuning levert met onder andere een analist. Een belangrijk deel van het onderzoek richt zich op de doodswens van het slachtoffer, of die er al dan niet was. In dat kader worden veel getuigenverhoren afgenomen. Ook de familieleden zijn gehoord.

Inmiddels is dan wel forensisch vastgesteld dat er aardgas aangetroffen in het lichaam van het slachtoffer, dat mogelijk de dood kan veroorzaakt hebben, maar daar is geen 100% uitsluitel over. Eigenlijk geldt voor alle forensische sporen dat ze wel een kant op wijzen, maar op zichzelf geen sluitend bewijs vormen.

Dat neemt niet weg dat er een aantal opsporingshandelingen worden uitgevoerd. Zo worden er een aantal getuigen gehoord, en wordt ook een zedenkit ingestuurd naar het NFI. Dit mede omdat er gesteld worden dat vader en dochter wel heel erg ‘close’ zouden zijn. De vrouw is meervoudig gehandicapt, al vanaf de geboorte, en heeft zowel fysieke als mentale beperkingen. Zo beweegt ze zich normaliter voort in een rolstoel die ze bestuurt met haar kin. Bij haar vader thuis zit ze in een gewone rolstoel, de speciale rolstoel past namelijk niet in de auto.

Een punt in dit onderzoek is dat weliswaar beredeneerd vrijwel uitgesloten is dat iemand anders dan de vader deze vrouw om het leven heeft gebracht, maar dat het echt harde forensisch bewijs hiervoor ontbreekt. De verhoren richten zich daarom met name op getuigen die iets kunnen verklaren over een eventuele doodswens van het slachtoffer, de band met haar vader en de handelingsvaardigheden van het slachtoffer.

Met name de verhoren met de vader spelen een belangrijke rol. De vader is vergeetachtig, of veinst vergeetachtigheid. De rechercheurs die hem ondervragen, vinden hem niet altijd betrouwbaar, en vragen zich soms af of hij geen spelletje speelt. Er worden meerdere verhoren gehouden met de vader. Aanvankelijk beweert de vader dat het slachtoffer zichzelf heeft omgebracht, door het gasfornuis open te draaien en daar haar hoofd bij te houden.

Later verklaart hij anders, deels bekenkend (hij noemt in een van de verhoren dat hij zichzelf een klootzak vindt dat hij het heeft gedaan), maar deels ook vaag, wat dan te wijten zou zijn aan een slecht geheugen. Al sinds de beginfase van het incident is de vader op de psychiatrische afdeling van de penitentiaire inrichting geplaatst. Hier heeft de politie ook observatiemiddel geplaatst, en er loopt een tap. In een gesprek met zijn zoon verklaart de vader wel een en ander waar toch daderschap uit af te leiden valt (noemt zichzelf een ‘moordenaar’).

Ondertussen loopt het onderzoek dan al vier maanden, terwijl er nog steeds getuigen gehoord worden. Het einddossier wordt op de kop af zes maanden na de start van het onderzoek opgeleverd. In de week voor deze oplevering wordt er nog een nader verhoor met de verdachte gehouden met een VKV-verhoorder (VKV= verhoor kwetsbare verdachte).

In een scenarioanalyse is een mogelijke gang van zaken geschetst, zoals dat op basis van het beschikbare bewijs blijkt. Hierin worden ook mogelijke alternatieven genoemd. Zo blijkt de telefoon van een familielid rond het tijdstip van het overlijden een zendmast in de nabijheid van de woonplaats te hebben aangestraald. Dit terwijl uit de verklaring van de betreffende persoon niet blijkt dat diegene in de buurt zou zijn. Een alternatief scenario dat deze persoon een rol zou hebben gespeeld wordt wel geschetst, maar vervolgens niet verder als waarschijnlijke gang van zaken verder uitgediept.

In het einddossier wordt vastgesteld dat een exacte bepaling van wat er zich die dag heeft afgespeeld, op basis van het bewijs lastig is. De zedenkit heeft niets opgeleverd, en ook verklaringen van vader geven geen 100% uitsluitel. Aannemelijk is dat het slachtoffer het niet zonder hulp heeft kunnen doen, en dat niemand anders dan de vader deze hulp dan geboden kan hebben, al dan niet tegen de wil van het slachtoffer in. In hoeverre de vader daarmee strafbaar is voor moord, doodslag of hulp bij zelfdoding, is aan de rechter.

Uitspraak van de rechter

In deze zaak is een uitspraak gedaan door de rechter, zie ECLI:NL:RBNHO:2021:3873.

Wat gelijk opvalt, is dat de rechter uitgaat van een bekennende verklaring van de verdachte. In de inhoudsindicatie is het geheel overzichtelijk samengevat:

‘Ten laste gelegd is primair moord (art. 289 Sr), subsidiair levensbeëindiging op verzoek (art. 293 Sr). Nu 293 Sr een geprivilegieerde specialis is van artikel 289 Sr, beoordeelt de rechtbank eerst het subsidiair ten laste gelegde feit. De rechtbank acht levensbeëindiging op verzoek niet bewezen omdat niet is gebleken dat de dochter de wil te overlijden “ondubbelzinnig” kenbaar heeft gemaakt. De verdachte wordt voor de moord op zijn dochter veroordeeld tot een gevangenisstraf van dertig maanden. De rechtbank houdt bij de strafmaat ernstig rekening met de omstandigheden waaronder het feit is begaan en de persoon van de verdachte, die verminderd toerekeningsvatbaar wordt geacht.’

Daarmee beoordeelt de rechter het gepleegde delict als moord.

Opvolging van de aanbevelingen

Dan de vraag in hoeverre in dit onderzoek aanbevelingen uit de handreiking zijn opgevolgd.

1. Voortgangsbepaling na verzamelen hoofd-/steunbewijs

Het ingewikkelde bij deze zaak is dus dat de centrale vraag steeds is in hoeverre er al sprake is van hoofdbewijs. Uiteindelijk baseert de rechter zich op de bekende verklaring van verdachte. In een eerder stadium, toen nog geen sprake was van een bekentenis, concludeerde de politie in de scenario-reconstructie ten aanzien van het vaststellen vanuit welke intentie is gehandeld: *Er is geen doorslaggevende indicator die feitelijk en op een eenduidige manier te interpreteren is. Ondanks een goede sturing op het onderzoek naar 'intentie' is dit onvoldoende duidelijk geworden. Dit zorgt ervoor, bij het ontbreken van voldoende onderscheid op de indicator 'intentie' dat er vanuit de scenario's ook onvoldoende onderscheid kan worden gemaakt tussen de scenario's euthanasie en moord c.q. doodslag; een gezinsdrama. Er kan geen eenduidig antwoord gegeven worden op de vraag 'wat is er gebeurd met [naam slachtoffer]'.*

Desondanks is er wel besloten om het dossier zo af te ronden. Een vraag die opgeworpen kan worden is of, met de blijvende onzekerheid, dit ook niet al eerder had gekund. Het onderzoek is uitgebreid onderwerp geweest van discussie binnen de DR. Zonder een oordeel te willen geven over 'goed' of 'fout', is de constatering dat er weliswaar daardoor regelmatig een voortgangsbepaling is genomen, maar dat deze bepaling wel telkens neerkwam op het voortzetten van het onderzoek.

2. Onderscheid maken tussen hoofd-/steunbewijs in het dossier

Dit is niet expliciet op deze wijze gepresenteerd. Er worden heel veel brokjes bewijs gepresenteerd. Anekdotisch: het meest waarschijnlijk geachte scenario is dat bij het voorval de verdachte de gasslang heeft losgekoppeld en bij het gezicht van het slachtoffer heeft gehouden. Op tafel lag, bij binnenkomst door de brandweer, een waterpomptang. Verdachte beweerde aanvankelijk dat deze gebruikt was voor de rolstoel. De waterpomptang was echter afgesteld op een maat die niet paste op iets aan de rolstoel, maar wel precies op de koppeling van de gasslang. Zo zijn er nog veel voorbeelden van bewijs die het scenario aannemelijk maken, zonder dat ze uitsluitend bieden dat het ook daadwerkelijk zo gegaan is.

Daarbij is echter niet expliciet gemaakt wat gezien wordt als hoofdbewijs, en wat als steunbewijs.

3. Vragen naar alternatieve verklaring

Er was in dit onderzoek geen sprake van een zwijgende gedachte. De verdachte heeft aanvankelijk ook een andere voorstelling van zaken bij de politie aangegeven, namelijk dat het slachtoffer zelfstandig gehandeld zou hebben. Dit is ook daadwerkelijk door de politie onderzocht, namelijk door na te gaan of het slachtoffer hier daadwerkelijk toe in staat zou zijn, wat niet het geval blijkt.

In dit onderzoek is misschien niet zo expliciet als uitgedrukt in de handreiking de vraag naar een alternatief scenario gesteld, maar zonder meer heeft de recherche in dit onderzoek de verdachte hiertoe de gelegenheid gegeven, en verder is hier ook daadwerkelijk onderzoek naar gedaan.

4. Kwaliteitscontrole op het dossier

Uit de beschikbare stukken blijkt niet dat er een expliciete kwaliteitscontrole heeft plaatsgevonden. Dat laat onverlet dat er door meerdere rechercheurs aan het dossier is gewerkt, en deze mogelijk wel elkaars werk hebben nagelezen. Dat is echter wat anders dan dat een ervaren rechercheur die nog 'blanco' in het onderzoek staat een dergelijke controle uitvoert.

5. Vermelden van de kwaliteitscontrole in het dossier

Zoals al aangegeven onder 4 is er geen vermelding van een dergelijke controle in het dossier gemaakt.

Betrokkenheid van Crisislab

De eerste notie die wij kregen van dit onderzoek, was in een overleg met de teamchefs van Kennemerland en de beleidsofficieren over de voortgang van het begeleidingstraject. Hierbij werd door Crisislab opgemerkt dat het maatschappelijk onwenselijk kan zijn dat opsporing een hogere prioriteit krijgt dan bijvoorbeeld hulpverlening. De vraag vanuit de beleidsofficieren was of daar zo een voorbeeld bij paraat was. Toen noemde de teamchef het betreffende onderzoek dat toen net gestart was. Daarbij sprak de teamchef de indruk uit dat dit vooral een zielig verhaal was, waarbij hulpverlening misschien wel de voorrang moet krijgen boven de politieke opsporing.

Toen enkele weken later bleek dat er toch een volwaardig onderzoek was opgetuigd, onder andere met ondersteuning vanuit de DRR leidde dit dan ook tot wat verbazing aan de kant van Crisislab. Navraag bij de teamchef leerde dat zij aanvankelijk een andere inschatting gemaakt had, maar daar toch wat op teruggekomen was. Dit werd geduid aan de hand van een categorisering van typen daders als *'the sad, the mad, and the bad'*. Aanvankelijk had de teamchef de inschatting gemaakt dat men hier te maken had met *'the sad'*, een zielige verdachte. Nu de teamchef iets meer inhoudelijk hoogte van de zaak

had, veranderde dit perspectief toch wat. Op dat moment waren er ook wat twijfels of er misschien toch niet ook een zedenaspect een rol speelde. Een verder argument dat door de teamchef werd aangevoerd, is dat je als politie in dezen dan toch ook genoegdoening wilt voor het slachtoffer, dat weerloos was. Vanuit de groep waar dit onderzoek in behandeling was, bestond trouwens volledige instemming met deze argumentatielijn.¹⁰⁵

En passant in een gesprekje bij de koffieautomaat met de leidinggevende van Generieke Opsporing bij de DRR kwam terloops de vraag vanuit Crisislab of hij bekend was met dit onderzoek. De leidinggevende beaamde dit, en voegde daaraan toe het een interessante casus te vinden met betrekking tot Slimmer opsporen.

Nog een week later stond een bijeenkomst gepland waarin met de zaaksofficier en een analist van de DRR door de rechercheurs van Forensische Opsporing het beschikbare forensisch bewijs is gesproken. Vanuit Crisislab zijn we bij een deel van die bijeenkomst aanwezig geweest.

De indruk die wij aan deze bijeenkomst overhielden, was dat het forensische bewijs niet tot een ronde zaak zou leiden. Tijdens de betreffende bijeenkomst zijn ook enkele vragen gesteld om dit beeld te bevestigen.

Later die week, in een telefonisch contact met de teamchef is door Crisislab aangegeven dat dit onderzoek met interesse door ons gevolgd wordt, mede vanuit de ontstane indruk. De teamchef gaf daarop de aanbeveling dit de volgende dag even met de betreffende OE verder te verkennen, waarvoor ook vrij snel een telefonische afspraak ingepland was.

Deze telefonische afspraak verliep echter anders dan verwacht. Onbekend voor ons had de teamchef ook even contact gezocht met de beleidsofficier, die weer contact had gezocht met de zaaksofficier. Dit was niet goed gevallen, de indruk was ontstaan dat vanuit Crisislab het onderzoek als niet zinvol werd beschouwd en dat er nu door Crisislab een poging werd gedaan om een spaak tussen de wielen van het onderzoek te steken. De opmerkingen tijdens de bijeenkomst eerder die week waren in dat opzicht ook niet goed gevallen. Dit alles leidde tot enige consternatie bij het team en bij de zaaksofficier.

Om de plooiën glad te strijken, is dezelfde middag nog een bijeenkomst georganiseerd, waarin het gebeurde is uitgesproken en de lucht is geklaard. Aan het einde benoemde de zaaksofficier nog wel dat een van de redenen waarom het zo tot consternatie leidde, is dat ze als zaaksofficier soms het gevoel heeft dat ze 50% van haar tijd aan het knokken is om een onderzoek af te mogen maken.

¹⁰⁵ Hierbij dient onderstreept te worden dat Crisislab zich in de begeleidingsrol weliswaar op heeft gesteld als kritische vriend, maar wanneer in dezen een beargumenteerde keuze wordt gemaakt, dit niet bij herhaling door Crisislab ter discussie is gesteld, dat is een afweging die echt aan de politie toekomt.

Nadat de verhoudingen door dit gesprek hersteld waren, is het verdere contact vooral via de OE en een senior rechercheur verlopen, die ons onder andere op de hoogte hebben gehouden van de uitkomsten uit de verhoren. Ook zijn het PV Einddossier en de genoemde scenarioanalyse met ons gedeeld, die ons inzicht gaven in de benadering in dit onderzoek.

4. Onderzoek-Janssen (Kennemerland)

Dit betreffende onderzoek heeft betrekking op een serie aan gepleegde delicten, hetgeen in de wandelgangen de zaak van de 'kettingrukker' werd genoemd (rechercheurs onderkennen ook met een glimlach dat dit wel een lichte 'zedes'-connotatie had), namelijk een persoon die regelmatig dames op leeftijd op straat beroofde door met kracht hun halssieraad van de hals te trekken.

Hoewel de eerste delicten, zo nu bekend is, twee weken eerder worden gepleegd, raakt de DR Kennemerland betrokken als er twee MMA (Meld Misdaad Anoniem)-meldingen binnenkomen die aanleiding geven om een seriematigheid te vermoeden. Een enkelvoudige beroving is doorgaans voor het basisteam, maar seriematige berovingen vallen wel onder de noemer high impact crime, overigens is hier ook verschil zichtbaar tussen de districtsrecherche van Kennemerland en die van Zaanstreek-Waterland: in Kennemerland is het gebruikelijk om berovingen bij het basisteam te laten, terwijl in Zaanstreek-Waterland eerder toch bijstand wordt verleend op dit delictstype vanuit de DR.

Bij de DR Kennemerland worden de MMA-meldingen onderzocht, de aangewezen verdachte blijkt niet eenduidig aanwijsbaar als de dader, en daarmee is er ook twijfel over de seriematigheid. Maar aangezien er nieuwe zaken binnen blijven komen, wordt er toch een plan van aanpak opgesteld.

Een maand na de start van het onderzoek wordt voor het eerst contact opgenomen met de buurregio's, waar vergelijkbare zaken spelen. Ook vanuit het eigen district blijven er dan nog nieuwe zaken bijkomen. Het onderzoek doen naar de gepleegde delicten wordt steeds uitgebreid naarmate er nieuwe delicten bijkomen. Nog eens drie weken verder is dan zicht op 21 delicten, gepleegd in meerdere eenheden. Het team is druk met de analyse, en met het contact leggen met andere teams die ook aan deze zaken werken. Zodoende komt er zicht op steeds meer zaken, twee weken verder zijn dan in totaal 46 zaken in zicht. Er vindt een overleg plaats met de vier regio's waar de onderzoeken lopen, om af te stemmen waar de regie komt te liggen. Dit wordt Kennemerland, omdat dit team al het meest is opgeschoten met het onderzoek. Er is namelijk zicht op een verdachte. Er komen vanaf dit momenten geen nieuwe delicten meer bij, mogelijk is de verdachte afgeschrikt door een actie van een flexteam uit een andere eenheid, of vanwege aandacht in de media.

Het team is de verdachte op het spoor gekomen door gedegen onderzoek naar het vervoermiddel van de verdachte. Deze is op meerdere plekken, bij meerdere delicten vastgelegd op beeld. Nadere analyse toont aan dat dit een merk en type is dat niet veel verkocht wordt. Via de verkoopgegevens is de verdachte in beeld gekomen, onder andere op basis van persoonskenmerken die andere personen uitsloten. Wat de verdachte er verder uit deed springen, is betrokkenheid bij een winkeldiefstal bij een filiaal van een elektronicaketen. Hierbij zijn ook beelden gemaakt van de verdachte, en is opgevallen dat hij gebruikmaakte van onder andere een pruik. Daarmee was gelijk een deel van de tegenstrijdigheid in getuigenverklaringen over het uiterlijk van de verdachte opgehelderd.

Binnen drie maanden nadat de DR Kennemerland begonnen is met het onderzoek naar deze seriematige berovingen, is de verdachte aangehouden en voorgeleid. In de tussenliggende tijd heeft het onderzoek zich ontwikkeld van een onderzoek naar twee MMA-meldingen waarbij een onjuiste verdachte werd genoemd, naar een interregionaal onderzoek naar 46 delicten.

Tussen het moment waarop bekend werd wie de verdachte was en het moment dat de verdachte werd aangehouden, zat ongeveer drie weken, dit valt af te leiden uit het PV Verdenkingen. In de tussentijd heeft er met name veel afstemming met de omliggende teams plaatsgevonden. Merk op dat er in de laatste paar weken voor de aanhouding geen nieuwe delicten meer zijn bijgekomen. Later bleek de verdachte in deze periode op vakantie te zijn.

Na aanhouding en voorgeleiding is de verdachte voor negentig dagen in voorlopige hechtenis genomen. Nadien zijn nog de forensische analyses teruggekomen, waarmee de verdachte ook aan een zaak gekoppeld kon worden waar geen beelden waren. De verdachte is tweemaal gehoord, waarbij een beroep is gedaan op het zwijgrecht.

Tussen de aanhouding en inlevering van het einddossier zit uiteindelijk toch nog meer dan zes maanden tijd, wat overigens niet wil zeggen dat er in de tussenliggende periode een grote impact is op de capaciteit. Uiteindelijk worden 21 zaken niet meegenomen in het dossier omdat daar weliswaar sprake is van eenzelfde MO (en de verdachte ook daar verdacht is) maar het niet lukt het bewijs rond te krijgen.

Deze zaak moet op moment van schrijven van deze rapportage en bijlage nog op zitting komen.

Opvolging van de aanbevelingen

Dan de vraag in hoeverre in dit onderzoek aanbevelingen uit de handreiking zijn opgevolgd.

1. Voortgangsbepaling na verzamelen hoofd-/steunbewijs

Aangezien het bij deze zaak niet gaat om één delict, maar om een serie, is niet zozeer de vraag of er hoofd- en steunbewijs is, maar voor welke zaken wel, en welke niet. Hierin zijn bewuste keuzes gemaakt, in nauwe afstemming met het OM/de zaaks-OvJ, en is dus besloten om niet elke zaak te voegen, maar alleen de zaken met voldoende bewijs.

2. Onderscheid maken tussen hoofd-/steunbewijs in het dossier

Dit onderscheid is niet expliciet gemaakt in het dossier. In het dossier worden meerdere bewijsmiddelen benoemd, waarvan sommige evident steunbewijs zijn, zoals het zoekgedrag naar 'goudprijs' op de mobiel van verdachte.

3. Vragen naar alternatieve verklaring

[ga ervan uit dat dit niet gebeurd is] Punt is dat hier dan een alternatieve verklaring voor 26 delicten aangedragen zou moeten worden door de verdachte. Dit is evident niet aan de orde gekomen, de verdachte heeft zich beroepen op het zwijgrecht.

4. Kwaliteitscontrole op het dossier

Uit de beschikbare stukken blijkt niet dat er een expliciete kwaliteitscontrole heeft plaatsgevonden. Dat laat onverlet dat er door meerdere rechercheurs aan het dossier is gewerkt, en deze mogelijk wel elkaars werk hebben nagelezen. Dat is echter wat anders dan dat een ervaren rechercheur die nog 'blanco' in het onderzoek staat een dergelijke controle uitvoert.

5. Vermelden van de kwaliteitscontrole in het dossier

Zoals al aangegeven onder 4 is er geen vermelding van een dergelijke controle in het dossier.

Betrokkenheid van Crisislab

Dit onderzoek kwam onder de aandacht vanwege de seriematigheid, oftewel het telkens terugkeren van nieuwe delicten in het cockpitoverleg. Vanuit de groep waar dit onderzoek draaide, is mee gevolgd hoe dit onderzoek zich ontwikkelde. Zo is er mee-gelezen met de eerste versie van het PV Verdenkingen en zijn we bijgepraat nadat in overleg met de andere districten waar delicten uit deze reeks zijn gepleegd besloten is dat de DR Kennemerland het onderzoek zou trekken, omdat deze DR het meest gevorderd was in hun onderzoek.

Door de senior rechercheurs in deze groep zijn we verder op de hoogte gehouden van de voortgang in het onderzoek. Ook is het PV Einddossier met ons gedeeld.

5. Onderzoek-Laborant (Zaanstreek-Waterland)

Dit onderzoek betreft een projectmatig onderzoek dat gestart is op basis van TCI-informatie. Omstandigheden maken dat van dit onderzoek niet alle ins en outs breed uitgemeten kunnen worden, maar in algemene bewoordingen zal geduid worden waar dit onderzoek over ging.

De TCI-informatie gaat over betrokkenheid bij wapenhandel. Het onderzoek begon als een projectmatig onderzoek naar deze ene persoon. Hier is een projectplan voor geschreven. Dit project start rond de tijd dat Crisislab in een begeleidingsrol begint bij de DR in Zaanstreek-Waterland. Deze opstartfase hebben we dus van dichtbij kunnen volgen.

Het aanvankelijke idee was om dit ene subject onder observatie te houden, en ‘in te stappen’ zodra er sprake was van daadwerkelijke handelingen die uitgelegd kunnen worden als ‘handel’. De verdenking van handel was gebaseerd op informatie van het Team Criminele Inlichtingen (TCI). De reden waarom niet meteen werd ingestapt op de verdachte, was omdat de strafmaat voor wapenhandel veel hoger is dan voor wapenbezit. Dit is aan het begin van het project ook uitgesproken en akkoord bevonden in een bredere belangenafweging van de inzet van het projectteam.

De eerste observaties brengen echter twee belangrijke punten aan het licht: ten eerste dat de verdachte op dat moment geen wapens in huis heeft (waardoor een instap op wapenbezit weinig zinvol is), en ten tweede dat hij aan het wachten is op een nieuwe levering vanuit Oost-Europa. De naam van de toeleverancier doet een belletje rinkelen bij een van de teamchefs van de DR in ZaWa: deze persoon is eerder subject geweest in een groot onderzoek van de DRR in Noord-Holland Noord, waar deze teamchef in een eerdere functie bij betrokken is geweest. Het is toen echter niet gelukt om dit subject hier ook daadwerkelijk voor veroordeeld te krijgen, het is een professionele handelaar die veel ervaring heeft om uit handen van justitie te blijven. Wat verder meespeelt, is dat in de gesprekken die het projectteam onderschept, vrij openlijk over de handel gesproken wordt.

Besloten wordt om het project beperkt op te schalen: vanuit de getapte gesprekken valt redelijk duidelijk op te maken wanneer een eventuele levering te verwachten valt, een instap op het moment van overdracht is dan voldoende voor een heterdaad op wapenhandel. Bovendien: het zogeheten ‘doorlaatverbod’ zorgt ervoor dat wanneer de recherche gewaar wordt dat er strafbare feiten gepleegd worden, dit niet genegeerd mag worden. Het simpelweg negeren van een dergelijke toeleverancier is maatschappelijk slecht uitlegbaar. De betrokken Operationeel Expert ziet het doel dan ook als volgt: het zo veel als mogelijk onttrekken van wapens aan het criminele verkeer.

In het kader van Slimmer opsporen is dit onderzoek afwijkend van de andere omschreven onderzoeken, aangezien er sprake is van onderzoek naar lopende criminele praktijken, in plaats van naar één afgerond delict. Wat daarbij met name een factor is, blijkt in dit onderzoek: de recherche heeft minder de regie op hoe zo'n onderzoek zich ontwikkelt. Hoe meer bruikbare informatie er over de tap komt, des te meer zal de recherche zich ook genoodzaakt zien iets met deze informatie te doen.

Dit leidt tot de merkwaardige reactie dat leidinggevendenden liever minder taps hebben want (letterlijk uitgesproken): als we ervan weten, moeten we er ook wat mee (oftewel: soms weet de politie liever minder, omdat ze toch weten dat ze er de capaciteit niet voor hebben om achter alles aan te gaan). Daardoor is het lastig regie te houden wanneer een onderzoek eenmaal loopt en er ontwikkelingen zijn die aanleiding geven een onderzoek uit te breiden, of die maken dat een onderzoek langer duurt dan oorspronkelijk beoogd.

Bij dit onderzoek naar wapenhandel is dit zeker aan de orde, want meerdere keren wordt de levering vanuit Oost-Europa uitgesteld. Bij dit onderzoek vindt dan telkens wanneer dit blijkt uit de tapgesprekken, overleg plaats met de zaaks-OvJ. Enkele keren is er heel concrete informatie wanneer een verwachte levering komt, hoe deze vervoerd wordt, en contacten in het land van vertrek met de recherche aldaar geven zelfs hele concrete informatie over mogelijke kentekenplaten en type voertuig. Toch blijken deze plannen telkens weer gewijzigd te worden.

Dergelijke informatie over voertuigtype en kenteken leidt nog tot een nieuw punt van overleg tussen het projectteam en de officier van justitie: moet dit gedeeld worden met de Duitse politie en justitie? Net als in Nederland zijn daar ANPR-achtige systemen die het onderscheppen van zo'n voertuig waar de wapens mee vervoerd worden, mogelijk maken. De OvJ is hier echter geen voorstander van, omdat, wanneer dat gebeurt, de zaak in Noord-Holland dan wel 'stuk' is, zonder dat de oorspronkelijke verdachte daarmee te pakken is.

Achteraf blijkt ook deze levering niet plaats te vinden. Het projectteam heeft inmiddels ook zicht op een mogelijke overslaglocatie, maar investering hierop heeft (tot op heden) niet geleid tot het kunnen onderscheppen van een daadwerkelijke levering. Er ontstaat zelfs twijfel of er überhaupt nog wel een levering zal gaan plaatsvinden. Het onderzoek loopt dan al een aantal maanden, langer dan beoogd in het oorspronkelijke projectplan.

Uiteindelijk, na een aantal maanden, wordt dan toch besloten het onderzoek af te schalen. Enkel de printertaps lopen nog. Bij nieuwe informatie wordt eventueel een herstart gemaakt.

Opvolging van de aanbevelingen

Dan de vraag in hoeverre in dit onderzoek aanbevelingen uit de handreiking zijn opgevolgd.

1. Voortgangsbepaling na verzamelen hoofd-/steunbewijs

Er zijn op een aantal momenten beslismomenten geweest, maar hoofd- en steunbewijs als zodanig zijn niet verzameld.

2. Onderscheid maken tussen hoofd-/steunbewijs in het dossier

In dit onderzoek is geen dossier opgemaakt.

3. Vragen naar alternatieve verklaring

In dit onderzoek is de verdachte nooit gepakt, en dus ook niet verhoord.

4. Kwaliteitscontrole op het dossier

Niet van toepassing: er is geen dossier.

5. Vermelden van de kwaliteitscontrole in het dossier

Zoals al aangegeven onder 4 is er geen dossier.

Betrokkenheid van Crisislab

Al bij aanvang van het traject in Kennemerland en Zaanstreek-Waterland zijn we uitgenodigd om deel te nemen aan het overleg waarin de planning voor het projectteam voor de komende periode is besproken. Laborant was daarbij een nieuw op te starten onderzoek. Tijdens de startbijeenkomst is onder andere nagevraagd waarom wapenhandel zoveel interessanter is voor vervolging dan wapenbezit. Het antwoord bleek heel eenduidig: de strafmaat.

Hierbij werd door de OE van het projectteam aangegeven dat zij verwachtte dat projectmatige onderzoeken niet zo relevant zijn voor 'Slimmer opsporen'. Juist die opmerking vestigde nadrukkelijk de aandacht op dit type onderzoek.

Vrijwel iedere keer wanneer we op het bureau in Zaandijk waren, is ook even langsgegaan bij het projectteam om te vragen naar de voortgang. Al snel werd duidelijk dat het onderzoek zich uitbreidde. Dit maakte het onderzoek nog eens extra interessant.

Op verschillende momenten was er sprake van vrij concrete informatie over een wapenlevering. Telkens bleek dit echter toch niet plaats te vinden.

Op een gegeven moment is er een gesprek geweest met de teamchefs en de beleidsofficier hoe hier nu mee om te gaan. Hier zijn we vanuit Crisisslab ook bij aanwezig geweest. Slotsom van die bijeenkomst dat het onderzoek toch voortgezet werd.

Het onderzoeksverloop veranderde echter niet, ondanks dat ook vanuit het land van herkomst af en toe bruikbaar ogende en zeer concrete informatie vrijkwam vanuit de politiediensten daar.

Bij de uiteindelijke beslissing om het onderzoek drastisch in te perken, zijn we vanuit Crisisslab niet betrokken geweest, dit is dus een beslissing die echt door de DR Zaanstreek-Waterland zelfstandig, zonder inbreng van onze kant (op dat moment althans) tot stand is gekomen.

6. Onderzoek-Luluna

Dit onderzoek is anders dan voorgaande, in die zin dat het onderzoeksverloop niet door ons vanuit Crisisslab gevolgd is. De kern van de informatie die we over deze zaak hebben, is afkomstig uit een 'evaluatie toepassing uitgangspunten "slimmer opsporen"' (opgemaakt op 2 oktober 2019) van het projectteam van de DR Kennemerland waarin de betrokken rechercheurs met de betreffende zaaksofficier dit onderzoek achteraf hebben geanalyseerd.

Deze evaluatie bestaat uit ongeveer anderhalf A4, en bevat drie onderdelen: formulering van de uitgangspunten, behandeling van wat goed ging, en bespreking van wat beter kan. Aan dit document heeft de zaaksofficier voor onze informatie¹⁰⁶ nog nader commentaar toegevoegd.

De geformuleerde uitgangspunten zijn de volgende:

- Per zaak datgene doen wat nodig is om de rechter te overtuigen.
- Bewijsminimum = één hoofdbewijs met één steunbewijs.
- Efficiënt en met behoud van kwaliteit.

Vanuit het overzicht van 'Wat ging goed' nemen we niet alles hier één op één over omdat het veel herleidbare en vaktechnische informatie bevat, maar samengevat wordt onder andere het volgende benoemd:

- Duidelijke afkadering van het onderzoek.
- Het beperken van het aantal ingezette opsporingsmiddelen en het beperkt gebruikmaken van een aanvullend bewijsmiddel (namelijk een PI-tap, waarover later nog meer).
- Het niet investeren op een vierde verdachte waartegen het bewijs erg mager was.

106 'Onze' is in dit geval niet alleen Crisisslab, maar ook een senior adviseur van de politie zelf.

- Verkregen printgegevens alleen gebruikt voor identificatie en niet nader geanalyseerd (in verband met capaciteit en inmiddels verkregen hoofd- en steunbewijs).
- Per zaak in afstemming met OvJ alleen voor veroordeling noodzakelijk hoofdbewijs en steunbewijs verzameld. Daarna niet verder opgeplust.

Verder is per delict dat wel is meegenomen in de zaak genoteerd wat er aan hoofd- en steunbewijs is:

Delict [adres 1] Hoofdbewijs:	- Camerabeelden en herkenningen
Steunbewijs	- PV ¹ Specifieke Modus Operandi - Kleding vergelijking PV's (vergelijking tussen aangetroffen kleding versus kleding op camerabeelden)
Delict [adres 2] Hoofdbewijs	- Camerabeelden - PV aantreffen cilinderslot op basis van camerabeelden en herkenningen
Steunbewijs	- PV Specifieke Modus Operandi - Kleding vergelijking PV's (vergelijking tussen aangetroffen kleding versus kleding op camerabeelden) - PV weggenomen laptop/tas versus tas op camerabeelden - Kenteken [...] ter plaatse gezien door getuige
Delict [adres 3] Hoofdbewijs	- Whatsapp-conversaties inclusief foto's met naar inbraak herleidbare goederen uit iPhone van verdachte 1 - Verdachte 3 bekent inbraak te hebben gepleegd met verdachte 1 en 2 - Forensisch onderzoek toont aan dat sporen op plaats delict zijn veroorzaakt door een slotentrekker die bij zoeking bij verdachte 1 is aangetroffen
Steunbewijs	- PV specifieke modus operandi (inclusief aantreffen cilinderslot in put) in combinatie met verklaring over de werkwijze uit het verhoor van verdachte 3
Delict [adres 4] Hoofdbewijs	- Verdachte 3 bekent poging inbraak te hebben gepleegd met verdachte 1 en 2 - Verdachte 3 beschikt over daderwetenschappen, verklaart dat het 'daar niet was gelukt'
Steunbewijs	- PV specifieke modus operandi (inclusief aantreffen cilinderslot in put) in combinatie met verklaring over de werkwijze uit het verhoor van verdachte 3
Delict Wet wapens en munitie (WWM) Hoofdbewijs	- Bij doorzoeken aangetroffen wapens
Steunbewijs	- PV wapens/bivakmutsen vanuit telefoon verdachte 1

1 PV = proces-verbaal.

Verder is in de evaluatie een en ander aangegeven onder de noemer 'wat kan beter'. Hier staan de volgende punten:

- Veel tijd kwijt aan analyse data uitgelezen telefoons. Pogingen data koppelen aan gifte enzovoort.
- PI tap ingezet ten behoeve van verzamelen bewijs. Bleek overbodig. Uitluisteren heeft veel capaciteit gekost.
- Veel tijd kwijt onderzoek analoge feiten. Verzamelen/in kaart brengen soortgelijke aangiftes, weggenomen goederen enzovoort.
- Beslag blijft tijdrovend. KVI's , omzetten conservatoir beslag, teruggave enzovoort.

Over deze verbeterpunten heeft de zaaksofficier nadere toelichting toegevoegd. Als opmerking bij het eerste punt over het uitlezen van data uit telefoons:

'De vraag is hoe je dit beter zou kunnen doen, omdat zo'n smartphone zoveel informatie meegeeft en het dan ook lastig zoeken is. wellicht leuk voor slimmer opsporen: het sluisteam van de KMar (mensensmokkel/handel) gaat nu werken met een computerprogramma wat kan ondersteunen met de analyse van data, zodat je makkelijker relevante data uit het databestand kunt halen.

Ik vind de inzet in deze zaak de moeite waard nu het de verdenking van een nieuw feit en een nieuwe verdachte heeft opgeleverd. En dan is het natuurlijk mooi meegenomen dat deze verdachte nog een feit bekend.'

Bij het tweede punt over de PI-tap merkt de officier op:

'We hebben dit helemaal in het begin besloten, daar hadden we denk ik langer bij stil kunnen staan en zoiets zou je eigenlijk later in je opsporingsproces nog kunnen overwegen als je bewijs dun is of je in bepaalde zaken niet verder komt. Ik denk dat we met de PI-tap te gretig zijn geweest. Maar we hebben het uitluisteren wel stopgezet (pluspunt).

Dat hadden we nog eerder kunnen doen als er halverwege het uitluisteren al contact met mij was gezocht over de veelheid aan sociale gesprekken en het gebrek aan zaaks-relevante informatie.'

Tot slot merkt de officier bij het laatste punt op:

'Beslag is verschrikkelijk en kost veel tijd. Je kunt ook besluiten om bij een doorzoeking geen waardevolle goederen (zoals de kleding) in beslag te nemen, maar bijvoorbeeld alleen geld en/of goederen van boven een bepaalde waarde. Bijvoorbeeld geld >100 euro en goederen >500 euro.

Anderzijds zie je aan het klaagschrift dat [naam verdachte] wel baalt van de ibn [in beslagname] van al zijn dure kleding en het geld. Je pakt ze wel harder vind ik en dat is ook wat waard.'

Uitspraak van de rechter

De uitspraak van de rechter heeft in deze zaak plaatsgevonden op 2 december (op de kop af twee maanden na het opstellen van voornoemde evaluatie).

Beide verdachten zijn voor alle ten laste gelegde feiten schuldig bevonden en zijn veroordeeld tot twintig maanden respectievelijk achttien maanden gevangenisstraf, waarvan in beide gevallen acht maanden voorwaardelijk.¹⁰⁷

Reflectie vanuit Crisislab

Deze zaak laat zien dat het voor rechercheurs mogelijk is om onderscheid te maken in hoofd- en steunbewijs, ook al is het maar bij een evaluatie achteraf.

¹⁰⁷ Van de officier hebben wij de uitspraken gekregen (dit zijn de originele uitspraken, met naam en toenaam), daarbij staat geen ECLI-nummer vermeld en ook het nazoeken op delict/datum of parketnummer op rechtspraak.nl heeft geen succes gehad. Wel hebben wij de parketnummers: 16/189605-19 en 15/157614-18(tul) (P) voor verdachte 1 en 15/189590-19(P) voor verdachte 2.

Bijlage 8 **Uitkomsten enquête ‘Slimmer opsporen’ bij de DR’s Kennemerland en Zaanstreek-Waterland, februari 2021**

Begin 2020 besloot de teamleiding van de DR’s Kennemerland en ZaWa om, in samenspraak met het OM en dan met name de beleidsofficieren, Slimmer opsporen prioriteit te gaan geven binnen hun teams. Hiertoe is Crisislab gevraagd om te ondersteunen. Vanaf juni 2020 is Crisislab nauw betrokken geweest bij de beide DR’s, met name bij de cockpitoverleggen en Districtelijke Sturingsoverleggen (DSO’s), maar ook zijn er een aantal zaken nauwlettend gevolgd.

De begeleidingsrol van Crisislab is begin februari 2021 afgebouwd. Dit is dan ook gelijk een gelegenheid geweest om via een enquête feedback te vragen uit de teams op het concept van ‘Slimmer opsporen’ zoals dat in de handreiking is verwoord. De enquête is uitgezet via de Operationeel Experts binnen beide districten. In totaal zijn er zestig gehele of gedeeltelijke responses vastgelegd. Hiervan zijn er zeventien die niet een geheel afgeronde enquête betreffen. Enkele responses die niet eens toe waren gekomen aan de eerste inhoudelijke vraag, zijn uit de dataset verwijderd, evenals één enquête die evident niet inhoudelijk was ingevuld. Er zijn 37 responses die wel een volledig ingevulde enquête betreffen. Alle inhoudelijke antwoorden, of deze nu komen uit een volledige of gedeeltelijk ingevulde enquête, zijn wel meegenomen in deze analyse.

1. Herkomst respons en bekendheid met Slimmer opsporen

Van de 54 verwerkte responses zijn er 21 afkomstig uit Kennemerland en 33 uit Zaanstreek-Waterland.

De eerste inhoudelijke vraag was of de respondent bekend is met het gedachtegoed van Slimmer opsporen. Hieruit komt het volgende beeld naar voren:

Rol	Ja	Nee	Totaal
Rechercheur	33	2	35
Operationeel Specialist	7		7
Operationeel Expert	6		6
Anders, namelijk: Recherche Assistent	4	1	5
Anders, namelijk: Digitaal, Internet	1		1

Voor degenen die ‘nee’ hebben geantwoord, is de controlevraag gesteld of de betreffende respondent al langer dan een halfjaar werkzaam is bij de DR, dit is in alle drie de gevallen zo. Er geldt dus dat de overgrote meerderheid bekend is met ‘Slimmer opsporen’. Vervolgens is ook de vraag gesteld of hoe men dit gedachtegoed zelf kort zou samenvatten.

Elementen die veel genoemd worden, zijn: keuzes maken (14x genoemd), efficiënt werken (9x), capaciteit optimaal benutten (10x), met minder genoegen nemen (door een respondent uitgedrukt als ‘Niet altijd voor de 10 gaan, ook tevreden zijn met een 7’) (12x) en aandacht voor kansrijkheid/haalbaarheid (9x) en het beperken van inzet (9x). Vijf respondenten noemen expliciet het kijken naar het bewijs(minimum). Vier respondenten benoemen de aandacht voor het monitoren/sturen tijdens een zaak. Andere begrippen die genoemd worden, zijn het verlichten van de werkdruk en het prioriteren. Ook het betrekken van externen/andere organisaties wordt genoemd.

Sommige respondenten komen niet met een definitie, maar meer met een opinie:

‘Goed initiatief mag nog meer bekendheid krijgen’

‘Dat het niet gaat werken zolang ZSM en het OM nog zoveel willen’

‘Dat wij het willen maar OM niet’

‘Een zeer nuttige gedachtegang in de afweging van de afhandeling/ aanpak van zaken. Deze manier kan leiden tot een betere invulling van capaciteit en tijd. Met andere woorden een meer zinvolle en betekenisvolle inzet mogelijk maken.’

Sommige respondenten komen met een redelijk omvattende definitie:

‘Doe alleen het strikt noodzakelijke aan opsporingshandelingen wat nodig is binnen een onderzoek om een zo goed mogelijk resultaat te krijgen. Een zo zwaar mogelijke veroordeling met een zo min mogelijke werklast. Pak alleen de boeven die je pakken kunt, ga uit van de preventieve werking in plaats van de wil om alles op alles te zetten om iedere verdachte voor de rechter te krijgen. Kijk wat redelijk is in plaats van met een kanon op een mug te schieten.’

Anderen komen met een hele beknopte omschrijving:

‘Kort, snel maar krachtig rechercheren.’

‘Kansrijker opsporen’

‘Effectief en flexibel doelen bereiken’

‘Niet onnodig veel doen’

‘Beginnen met het eind voor ogen. [...]’

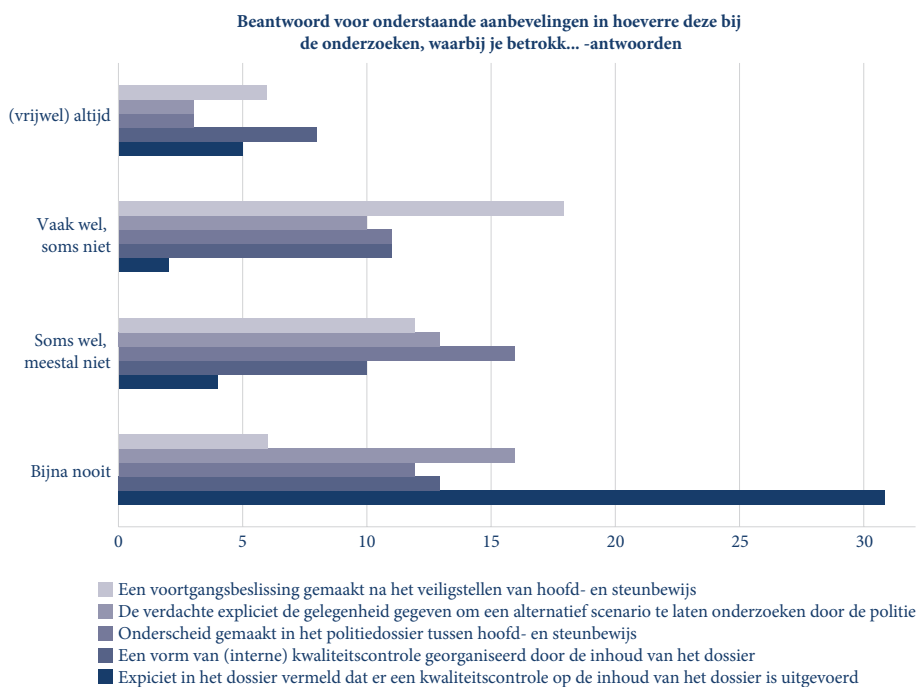
Het algehele beeld is dat de respondenten wel een aardig beeld hebben van in ieder geval bepaalde elementen van Slimmer opsporen. Met name het keuzes maken en je in het onderzoek beperken tot het noodzakelijke zijn punten die, al dan niet impliciet, er behoorlijk goed inzitten.

2. Opvolging van aanbevelingen uit de handreiking

De volgende vraag gaat over het opvolgen van aanbevelingen uit de handreiking. De respondenten krijgen voor de volgende stellingen de vraag voorgelegd hoe vaak dit is gebeurd in de onderzoeken waar zij bij betrokken zijn:

1. Een voorgangsbeslissing gemaakt na het veiligstellen van hoofd- en steunbewijs.
2. De verdachte expliciet de gelegenheid gegeven om een alternatief scenario te laten onderzoeken door de politie.
3. Onderscheid gemaakt in het politiedossier tussen hoofd- en steunbewijs.
4. Een vorm van (interne) kwaliteitscontrole georganiseerd op de inhoud van het dossier.
5. Expliciet in het dossier vermeld dat er een kwaliteitscontrole op de inhoud van het dossier is uitgevoerd

Deze stellingen zijn door 42 respondenten beantwoord.

Question	(Vrijwel) altijd		Vaak wel, soms niet		Soms wel, meestal niet		(Bijna) nooit		Totaal
Een voortgangsbeslissing gemaakt na het veiligstellen van hoofd- en steunbewijs	14,29%	6	42,86%	18	28,57%	12	14,29%	6	42
De verdachte expliciet de gelegenheid gegeven om een alternatief scenario te laten onderzoeken door de politie	7,14%	3	23,81%	10	30,95%	13	38,10%	16	42
Onderscheid gemaakt in het politiedossier tussen hoofd- en steunbewijs	7,14%	3	26,19%	11	38,10%	16	28,57%	12	42
Een vorm van (interne) kwaliteitscontrole georganiseerd op de inhoud van het dossier	19,05%	8	26,19%	11	23,81%	10	30,95%	13	42
Expliciet in het dossier vermeld dat er een kwaliteitscontrole op de inhoud van het dossier is uitgevoerd	11,90%	5	4,76%	2	9,52%	4	73,81%	31	42

Dit laat zien dat de aanbevelingen uit de handreiking nog niet een soort ‘standaard’ werkwijze zijn. Verhoudingsgewijs wordt de aanbeveling tot het maken van een voortgangsbeslissing het meest opgevolgd. De minste opvolging wordt gegeven aan het vermelden van een kwaliteitscontrole. Dit terwijl die aanbeveling (om een kwaliteitscontrole uit te voeren) wel met enige regelmaat wordt opgevolgd. De andere aanbevelingen, namelijk het expliciet de gelegenheid geven andere scenario’s door de politie te laten onderzoeken, en het onderscheid maken tussen hoofd- en steunbewijs in het dossier, worden ook maar mondjesmaat opgevolgd.

De respondenten is de vraag voorgelegd of zij al deze aanbevelingen in principe wel uitvoerbaar vinden of niet. Deze vraag is veertig keer beantwoord, waarbij de overgrote meerderheid (32 tegenover 8, oftewel 80%) aangeeft dat zij alle aanbevelingen in principe uitvoerbaar achten.

Aan degenen die aangegeven hebben dit niet te vinden, is ook gevraagd aan te geven welke aanbevelingen dan niet uitvoerbaar zijn, en waarom ze dat vinden. Wat opvalt, is dat elke aanbeveling wel minstens één keer genoemd wordt (terwijl geen enkele van de acht respondenten die vinden dat niet alle aanbevelingen uitvoerbaar zijn, meer dan drie aanbevelingen heeft aangemerkt als niet uitvoerbaar). Wat eruit springt, is de aanbeveling om de verdachte expliciet de gelegenheid te geven om een alternatief scenario te laten onderzoeken: vijf respondenten vinden dit niet uitvoerbaar. Het organiseren van een vorm van (interne) kwaliteitscontrole stuit bij drie respondenten op weerstand. De overige aanbevelingen worden slechts één keer genoemd als niet uitvoerbaar.

Eén respondent voert als argument aan waarom stelling 1 & 2 niet uitvoerbaar zijn aan:

'Tijdsdruk'

Een andere respondent voert als reden aan waarom stelling 2 & 4 niet uitvoerbaar zijn:

'Verdachten maken vaak gebruik van zwijgrecht. Door het huidige aanbod van zaken versus capaciteit dient de volgende zaak zich al aan, als het dossier van de andere zaak nog in de maak is.'

De (zwijgende) verdachte wordt ook door andere respondenten genoemd:

'In de meeste onderzoeken is er sprake van een zwijgende verdachte of worden er scenario's aangedragen die niet stroken met het bewijs.'

'Is afhankelijk van de zaak en van de verdachte(n).'

Veel bezwaren gaan dus over het vragen naar een alternatief scenario. Onder andere wordt aangevoerd:

'De verdachte expliciet de gelegenheid geven om met een alternatief scenario te komen, is de kat op het spek binden. Dus wij zeggen tegen de verdachte: "Kom eens met een alternatief scenario". De verdachte denkt dan dat we hem niet geloven, terwijl hij best de waarheid zou kunnen spreken. Vervolgens gaat hij denken: "Dus ik kan ze een ongelooflijk lulverhaal vertellen, en dat gaan ze dan nog uitzoeken ook!" Verdachten verzinnen vaak zelf al verhalen als ze de waarheid niet willen vertellen, en dat is al meer dan genoeg werk.'

Dezelfde respondent noemt verder over de kwaliteitscontrole:

'Voor wat betreft de interne kwaliteitscontrole, daar is gewoon niet genoeg tijd voor. Je begint met een aantal personen aan de zaak, en gaandeweg blijf je alleen over voor het dossier en de afhandeling van het beslag. De kwaliteitscontrole die ik heb meegemaakt, bestaat uit het lezen van het loopverbaal, en kijken of dat een beetje klopt. Er gaat echt niet iemand een dossier van zeshonderd pagina's helemaal doorvlooien op mogelijke onvolkomenheden.'

Een andere respondent merkt nog op over de interne kwaliteitscontrole:

'Gezien het feit dat een onderzoek en het dossier bij de districtsrecherche meestal door één persoon wordt onderzocht en uitgevoerd zal dat nog meer administratie genereren. De rechercheur heeft dan nog minder tijd voor het daadwerkelijke opsporen.'

Over het onderscheid maken tussen hoofd- en steunbewijs is er slechts één respondent die hier een tegenargument op biedt:

‘Het is niet aan ons om daarin onderscheid te maken.’

3. Beeld van Slimmer opsporen en bruikbaarheid

De respondenten is gevraagd in hoeverre de strekking van de aanbevelingen uit de handreiking aansluit bij hun beeld van Slimmer opsporen. Hierop hebben 36 respondenten geantwoord. De uitkomst is de volgende:

Sluit goed aan	8
Sluit grotendeels aan	2
Sluit redelijk of aardig aan	6
Sluit deels aan	5
Sluit nauwelijks of een beetje aan	1
Sluit niet aan	1
Anders	13

De dertien respondenten die ‘anders’ hebben ingevuld hebben alle een toelichting gegeven. Dit hebben ook zes andere respondenten gedaan. We categoriseren de in totaal negentien reacties in drie subgroepen als volgt.

Een respondent spreekt een principieel bezwaar uit.

‘Heb sowieso moeite met Slimmer opsporen. Worden mogelijke verdachten ongemoeid gelaten.’

Twee respondenten geven aan dat ze de kwaliteitscontrole niet zien zitten.

‘Slimmer opsporen is voor mij met name de focus op hoofd- en steunbewijs en minder gericht op de kwaliteitscontrole.’

‘Een kwaliteitscontrole van het dossier of het scheiden van hoofd- en steunbewijs zijn mijns inziens niet noodzakelijk. We lossen veel op. Het moet er om gaan meer met minder.’

Veel respondenten komen met opmerkingen die feitelijk passen bij de inhoud van de leidraad.

'In mijn ogen zou Slimmer opsporen moeten betekenen of een zaak haalbaar is of niet. Tegelijkertijd zijn er zaken die mogelijk niet haalbaar zijn, maar die je niet kunt laten liggen. In sommige zaken moet je gewoon alles uitlopen terwijl je van tevoren weet dat het niks wordt. In andere zaken kun je je afvragen of je wel alles moet doen, omdat de aangever niet meewerkt bijvoorbeeld.'

'Gedeeltelijk, het gaat ook om het vooraf de juiste keuzes maken een onderzoek wel of niet in behandeling te nemen.'

'Een beetje, je maakt gebruik van meerdere tools bij de behandeling van je zaak.'

'Het beter inzetten van de capaciteit en niet eindeloos doorgaan voor een extra bewijsmiddel.'

'Slimmer opsporen door met de zaak- OVJ te overleggen welk bewijs, hoofd- en steunbewijs, er minimaal nodig is om tot een succesvolle vervolging te komen. Tijdswinst door niet alles uit te rechercheren.'

'Zaken met geen/weinig opsporingsindicatie niet eindeloos uit blijven rechercheren.'

'Volgens mij kunnen we het slimmer opsporen al eerder inzetten, voor dat je een heel onderzoek opstart.'

'Redelijk, slimmer opsporen gaat wat mij betreft ook over hoe om te gaan met intern beschikbare capaciteit en competenties.'

'Het draagt bij om zaken zorgvuldig af te kunnen wegen en te bepalen wat de gewenste afhandeling in deze zaak zou kunnen zijn. Waarbij strafrecht niet altijd prevaleert. Breder kijken of vanuit de hulpverlening c.q. ketenpartners een "betere oplossing" voorhanden is.'

'Naar mijn idee is Slimmer opsporen breder dan het inzetten van opsporingsmiddelen met als doel het vinden van een steun en een hoofdbewijs.'

Sommige respondenten spreken waardering uit maar vragen feitelijk om extra aandacht bij de implementatie:

'Dit zou in theorie een prima handreiking zijn en in de ideale wereld zeker een meerwaarde hebben. Met het huidige aanbod van zaken, maatschappelijke ontwikkelingen en capaciteitsvraagstuk is het de vraag of alles uit de handreiking momenteel haalbaar is. Het nadenken over deze materie is overigens al wel een eerste positieve ontwikkeling.'

‘Volgens mij komt dat heel aardig overeen. Ik vind dat de OE's te veel bezig zijn met de inhoud en de uitvoering, terwijl er vrijwel geen controle is op de kwaliteit van het eindproduct.’

‘Bij de DR mis ik het gezamenlijke overleg waarbij alle dossiers als team worden besproken en waar mogelijkheden tot slimmer opsporen in onderzoeken beter tot zijn recht kunnen komen.’

‘Sluit prima aan. Is ook goed toepasbaar. Wel scherp blijven dat de aanbevelingen meegenomen worden in de onderzoeken.’

‘Komt goed overeen, alleen die controle is denk ik lastig in de praktijk.’

‘Komt overeen en ook al een paar keer ingezet.’

Dan is de vraag gesteld: ‘De Handreiking is onder andere bedoeld als een instrument om te voorkomen dat er “overbodige” opsporingshandelingen worden verricht. Is dit in jouw optiek een probleem, oftewel ervaar je het verrichten van onderzoekshandelingen die niet bijdragen aan het oplossen van een zaak als een probleem in je dagelijks werk?’

Ja, regelmatig	7
Af en toe	21
Nee, vrijwel nooit	10

Een meerderheid van de rechercheurs geeft dus aan dit op z'n minst af en toe als een probleem te ervaren, tien respondenten geven aan dit niet als een probleem te ervaren. Bij deze vraag konden respondenten hun antwoord toelichten. Dit is door 29 respondenten ook gedaan. Hieruit komen de volgende toelichtingen naar voren, voor de categorie ‘Ja, regelmatig’:

‘Vaak MOETEN we zaak oppakken waarbij wij van tevoren al zeggen dat het voor ons geen toegevoegde waarde heeft met betrekking van het beslag (waar wij op worden afgerekend als financieel).’

‘Vanuit het OM maar ook collega's wordt veelal beredeneerd, met het vergaren van informatie: “Dan hebben we het maar binnen”. Daarnaast is bij een onderzoek van omvang geen structuur in leiding en rolverdeling. Hierdoor heb je meerdere “kapi-teins” op een schip waardoor er ook niet eenduidig wordt onderzocht.’

‘Wij zijn daar te veel tijd aan kwijt. Maar OM en politie zitten niet op een lijn.’

'Sommige OVJ willen maximaal alles uit hebben gerechercheerd. Dit om te voorkomen dat zij mogelijk "plat" gaan bij de vervolging. Je ziet het vooral bij OVJ's die verantwoordelijk zijn voor een bepaald onderdeel, zoals woninginbraken, overvallen, kindermishandeling enzovoort.'

'- De tiende getuige gaan horen, als je er al negen gehoord hebt die allemaal hetzelfde verklaren.

- De zoveelste camerabeelden uitkijken terwijl er al diverse zijn bekeken en waarop het sf [strafbare feit] op te zien is.'

'Het weglekken van capaciteit terwijl hoofdbewijs en steunbewijs al beschikbaar zijn. In deze tijd met beperkte capaciteit (de opsporing is uitgekleed) zorgt dit ervoor dat er andere zaken niet worden opgepakt. Het is zaak een cultuuromslag te maken naar het voortdurend stellen van prioriteiten (op basis van de timemanagementprincipes belangrijk/urgent).'

Toelichtingen op de reactie 'af en toe' zijn de volgende:

'Hangt sterk van het type onderzoek af, de jurisprudentie in een zaak, de wensen en de hypothesen van de verdediging. Ik denk dat het in de complexere zaken een uitkomst kan bieden maar niet in alle zaken een standaard gebruikt format kan zijn.'

'Het opsporingshart van de collega's maakt dat ze het onderste uit de kan willen halen, en het daarom lastig vinden om bepaalde dingen niet te doen.'

'DR is geen DRR/TGO. Dus wij zijn omwille van tijd en aanbod van andere zaken toch geneigd om een bepaalde richting in te duiken, rekening houdend met alternatieven. Toch zijn wij ook geneigd om binnen onderzoeken een extra bevestiging te zoeken van hetgeen we al weten uit bewijs. De oorzaak hiervan ligt overigens niet altijd bij de politie, maar ook bij het OM. Binnen de groep denken we onbewust wel na over het gericht verzamelen van bewijs en niet het verzamelen van bulk om vervolgens daarna pas te gaan kijken wat we nu precies nodig hebben.'

'Losse eindjes in een onderzoek die als voer kunnen dienen voor de advocatuur worden af en toe nagelopen.'

'Ik snap wel dat soms gewoon data veiliggesteld moeten worden. Maar als een officier toch wil dat er nog tien getuigen gehoord moeten worden terwijl "de beste vijf" getuigen al niets opleveren vind ik dat onnodig werk. Of als je een vd [verdachte] al op de pd [plaats delict] hebt, er is niemand anders binnen en je moet dan alsnog drie dagen videobeeld gaan bekijken, dan vind ik dat onzinnig. Het is dus niet zo vaak, maar het kost wel een hoop tijd en energie.'

‘Het komt wel voor dat er handelingen verricht worden om de politiek of media ten dienste te zijn.

Met al het werk dat wij hebben vind ik dat soort onderzoek handelingen niet van belang voor het onderzoek.’

‘Het doorgaan met een onderzoek als niemand het belang van dat doel ziet behalve het OM en een enkele medewerker.’

‘Soms wordt er zeer veel energie in een zaak gestopt die bij voorbaat al kansloos leek. Dit is als rechercheur wel eens frustrerend dat zo’n keuze gemaakt wordt.’

‘Er niet altijd tijd is voor “overbodige” onderzoekshandelingen die soms wel vanuit het OM verlangd worden.’

‘Vorderingen opvragen om het opvragen. Nadat de informatie is binnengekomen er niet meer naar kijken.’

‘Zonde van de tijd als je vooraf een inschatting kunt maken dat het geen meerwaarde heeft.

Ik denk aan een casus waarbij er voldoende hoofd- en steunbewijs is tegen een verdachte, maar het OM een alternatief scenario wat de verdediging mogelijk aan gaat dragen op zitting al uitgesloten wil hebben. Om die reden worden er nog aanvullende onderzoekshandelingen verricht.’

‘Soms worden er onderzoekshandelingen uitgevoerd welke vanaf het begin al geen (extra) bewijs opleveren.’

‘Door een officier van justitie, leider politieonderzoek, worden mijns inziens te veel BOB-methodieken ingezet. Deze methodieken genereren te veel administratieve werkzaamheden die het daadwerkelijke opsporen verminderen.’

‘Als er een goede beeldvorming is, is er een duidelijke besluitvorming mogelijk. Als dit ontbreekt worden er soms onnodige opsporingshandelingen verricht (bijvoorbeeld te veel IBN).’

Toelichtingen op de reactie ‘Nee, vrijwel nooit’ zijn de volgende:

‘Ik ben bij de politie gekomen om boeven te vangen en zal er alles aan doen om ALLE boeven die voor een zaak in aanmerking komen proberen op te pakken.’

‘Je weet niet altijd of een opsporingshandeling gaat brengen wat je ervan verwacht. Soms verwacht je heel veel ergens van maar valt het resultaat erg tegen. Soms doe je iets waarvan je eigenlijk niets verwacht, maar is het resultaat wel goed. Sommige op-

sporingshandelingen doe je omdat anders eventuele gegevens er niet meer zullen zijn op het moment dat je ze wel nodig hebt.'

'Opsporingshandelingen die overbodig lijken zijn dat niet altijd, en horen erbij.'

'Bij financiële met name witwasonderzoeken ontkom je niet aan het verifiëren van een verklaring en in de meeste gevallen onderzoek naar het legale vermogen.'

'Zaken worden altijd eerst overlegt met de OE van de afdeling waardoor je automatisch gaat sparren over de mogelijkheden en (on)mogelijkheden.'

'Naar mijn mening kun je pas oordelen of een handeling wel of niet kan bijdragen in het onderzoek als deze onderzocht is.'

'Ik vind dat het OM en ZSM vaak te veel willen.'

'In mijn rol als OE kan ik duidelijke afspraken met het OM maken. Door de inbreng van argumenten, de afweging in prioriteitstelling van onderzoeken maakt het mogelijk om onderzoeken af te kaderen. Met name welke onderzoek handelingen nodig zijn voor een veroordeling. Ook wie we als verdachte gaan aanmerken. Hoe breed pakken we een onderzoek op.'

Merk op dat het niet-ervaren van dit fenomeen als probleem door sommige respondenten voort lijkt te komen uit een werkwijze die al overeen lijkt te komen met wat in de handreiking beoogd wordt.

4. Beheersen van werkdruk

Mede op verzoek van de teamleiding is in de enquête gevraagd of de medewerkers van de DR's vinden dat de handreiking effect heeft op het reguleren of beheersbaar houden van de werkdruk. Van de 36 respondenten die dit beantwoord hebben, zijn 31 het hiermee eens, vijf zijn het er niet mee eens. Ook hier konden respondenten hun antwoord toelichten. Dit zijn de toelichtingen van respondenten die het eens zijn met de stelling:

'Als er minder moet gebeuren in een zaak om die rond te krijgen kunnen wij meer zaken aan.'

'Als het goed wordt uitgevoerd wel.'

'Als zaken eerder afgeboekt kunnen worden of dat als er in een zaak genoeg bewijs is bevonden, het dossier afronden en inzenden. Niet eindeloos doorrechercheren. Een duidelijke handleiding zou hierin helpen.'

‘De opsporingshandelingen die niet verricht worden (omdat ze bijvoorbeeld geen bijdrage leveren aan het onderzoek), maken dat er meer ruimte komt om andere essentiële handelingen te verrichten.’

‘De potentie heeft het wel, maar omdat nog niet alle onderdelen uit de handreiking worden uitgevoerd vind ik deze vraag lastig zo eenduidig te beantwoorden.’

‘Door knopen door te hakken en onderzoeken (tijdelijk) stil te zetten voorkom je een overload aan workflow.’

‘Door te accepteren dat er scherpere keuzes worden gemaakt kan sneller worden uitgelegd waarom bepaalde zaken niet zijn onderzocht.’

‘Duidelijke keuzes maken en de kansrijke zaken oplossen. Beter drie keer een 8 dan vijf keer een 4.’

‘Eigenlijk ja en nee. Werkdruk is wat mij betreft iets subjectiefs... Ik zou bijvoorbeeld niet zonder enige mate van werkdruk willen. Slimmer opsporen geeft meer het idee dat dat wat we doen ook echt een bijdrage levert’

‘Er zal eerder beslist worden of een zaak wel of niet in behandeling genomen gaat worden. Tevens hoeven niet altijd alle getuigen gehoord te worden....’

‘Het geeft ruimte voor grotere zaken’

‘Het hoogstnoodzakelijk wordt gedaan verder niet.’

‘Het keuzeproces en de prioritering werken zeer sterk mee.’

‘Het maken van keuzes schept ook ruimte in de werkdruk en effectiviteit van de onderzoekshandelingen.’

‘Het vooraf duidelijk afbakenen van het onderzoek en op basis van de eerste bevindingen direct beslissingen te nemen heeft effect op de (gevoelde) werkdruk.’

‘Hierin kun je betere kwaliteit leveren maar ook effectiever werken.’

‘In principe wel, alleen merk ik er niet zoveel van omdat er gewoon te veel werk is. En er dus soms door officieren verplichtingen worden neergelegd onderzoekshandelingen uit te voeren die erg tijdrovend zijn.’

‘Indien er gericht mee wordt gewerkt kan het positief van invloed zijn op de werkdruk.’

'Ja maar dan vooral ook met een OVJ die hetzelfde nastreeft. Kortom, politie en OM moeten op dat gebied wel op een lijn zitten.'

'Ja zaken waarbij geen zicht op een dader is eerder afboeken.'

'Kritisch kijken naar een zaak en een beslissing nemen hoe verder is mijns inziens een goede zaak en helpt iets om de werkdruk beheersbaar te houden.'

'Nuttig opsporen en ja soms moet je alles uit de kast halen, maar vaak ook niet.'

'Slimmer opsporen kan mijns inziens het schriftelijk werk, met name BOB-methodieken, enorm verminderen.'

'Zaken die ik aandraag, worden door mijn leidinggevende besproken met OVJ/parquetsecretaris. Er wordt eerder een beslissing genomen in de meeste gevallen voor een sepo of om de zaak niet in behandeling te nemen.'

'Zou het moeten doen maar in deze tijd is de werkdruk anders dan regulier (corona)'

'In mijn beleving heeft het een absolute meerwaarde in het beheersbaar houden van de werkdruk. Zaken kunnen een snellere omlooptijd hebben. Daarnaast wordt er vooraf een duidelijke afweging gemaakt bij de haalbaarheid van een zaak. En kan eerder besloten worden of een zaak wordt opgelegd. Mijns inziens zit de kracht van het Slimmer opsporen met name aan de voorkant van het proces. Door bij aanvang van een onderzoek de juiste keuzes/afweging te maken welke zaak wel of niet zal worden opgepakt. En uiteraard op welke afgebakende wijze. Daarbij opgemerkt dat een goed en frequent overlegstructuur met het OM vereist is.'

Wat opvalt dat er wel enige nuances worden gemaakt. Verder wordt de belangrijke rol van de afstemming met het OM benadrukt.

Drie van de respondenten die aangaven het niet eens te zijn, gaven eveneens een toelichting:

'Misschien wel op de zaken die we draaien maar vooraf moet er ook worden bekeken wat we oppakken en binnen financieel merk je te vaak dat we nog kansloze zaken op MOETEN pakken.'

'Nee en ja. Nee, momenteel worden we te veel geëld door de waan van de dag. Ja, ik merk wel dat ze binnen het operationele overleg strak sturen en keuzes maken, maar in sommige zaken kun je niet anders dan de zaken gewoon uit te gaan voeren. Ook de samenwerking met interne partners als FO dragen bij aan het slimmer opsporen.'

‘Sommige zaken moeten in behandeling worden genomen waarvan al op voorhand duidelijk is dat het geen haalbare zaak betreft.’

Ook bij deze reacties is er veel nuance. Daarbij zijn deze respondenten het ook niet per definitie oneens met het belang of het doel van de handreiking, maar wordt geconstateerd dat dit in praktijk nog niet zo uit de verf komt.

5. Algeheel oordeel over de handreiking

De laatste vraag die de respondenten is gesteld, is deze: ‘Alles overziend, in hoeverre vind je zelf dat het lukt om in praktijk voordeel te halen uit de handreiking, en waar zit de meerwaarde van Slimmer opsporen?’

Enkele respondenten verwijzen alleen kort dat ze die niet (altijd) zien, of verwijzen naar een vorig antwoord. Naast deze reacties zijn er dertig respondenten die wat dieper ingaan op hun oordeel. Sommige respondenten (dertien) beantwoorden met name het eerste deel van de vraag: in hoeverre het in praktijk lukt om voordeel te halen uit de handreiking:

‘Soms doen we nog te veel maar meestal proberen we alleen te doen wat nodig is in een onderzoek.’

‘Tot nu toe geen profijt van gehad. Alleen meer last van extra papierwerk naar het OM toe.’

‘Volgens mij halen we in de praktijk voordeel uit de keuze om wel of geen gebruik te maken van de tools en het gedachtegoed van slimmer opsporen. Alles valt of staat bij de gratie van “diegene” die het in stand houdt. Draagvlak bij uitvoering is nog fragiel. Er zou meer geïnvesteerd mogen worden in het in gesprek gaan met het team en uitleg te geven over nut en vooral ook noodzaak.’

‘Lastig omdat OM, lees ZSM, nog steeds de regie wil houden over de zaken.’

‘Lastig. Lijkt momenteel iets wat speelt binnen de leiding, maar op operationeel niveau binnen de teams zou dit nog beter uitgewerkt kunnen worden. Ook zijn wij nog afhankelijk van het OM om te bepalen wat genoeg is en wat nog te weinig is voor bewijs.’

‘In zekere zin werd dit door ons team al gedaan, echter door invoering van cockpit en DSO is het veel beter geborgd.’

‘Ik denk dat er voordeel uit te halen is. Er zal wel meer aandacht/sturing op moeten worden gegeven. De meeste rechercheurs zijn veelal van de vaste werkwijze. Ik vind

dat er onvoldoende beslissingen worden genomen in onderzoeken om zaken NIET (verder) te gaan onderzoeken.'

'Het maken van keuzes wordt steeds beter in het DVO/BSO en Cockpit-overleg. Hierdoor zitten wij vaak aan de voorzijde van de besluitvorming.'

'Het lukt, maar er is vaak weerstand bij collega's, met name bijvoorbeeld: waarom gaan we niet op zoek naar alle daders en houden we ons alleen bij de eerste twee (hoofd)daders? We hebben te maken met een krimpend aantal mensen op de afdeling, dus we ontkomen er niet aan om slimmer op te sporen en zo tijd en ruimte vrij te maken voor andere onderzoeken/onderzoekshandelingen.'

'Het lukt niet zoals het bedoeld is. De meerwaarde zit in het aanleveren van minder bewijs waardoor er minder tijd nodig is om een zaak af te handelen. Normaliter zou er doorgerechercheerd worden om nog meer bewijs te vergaren, dat kost meer tijd. In de praktijk proberen we nog steeds veel extra bewijs te halen.'

'Binnen het projectteam wordt al redelijk vanuit de handreiking gewerkt. Er worden effectieve beslissingen genomen, de kwaliteit wordt gecontroleerd en er is intensief contact met het OM over voortgangsbepalingen.'

'In de praktijk wordt nu met regelmaat de vraag gesteld waarom we bepaalde onderzoekshandelingen gaan inzetten, wat het op gaat leveren en hoe dat bijdraagt aan de doelstelling. Dit is al een mooie stap naar efficiënter (slimmer) opsporen naar mijn idee.'

'In combinatie met de DSO en Cockpit-overleggen haal ik daar voordeel uit. Het continue proces.'

Andere respondenten (zeventien) staan juist uitgebreider stil bij het tweede deel van de vraag: 'Waar zit de meerwaarde van Slimmer opsporen':

'Meerwaarde zit 'm in het feit dat sommige zaken sneller afgerond/afgeboekt kunnen worden, dus tijdswinst en eerder ruimte voor andere zaken dan wel projecten.'

'Ik zie de meerwaarde zeker maar denk dat er 60% lukt op dit op te pakken.'

'Zaken sneller afronden en in de toekomst meer zaken oppakken/afhandelen.'

'Meerwaarde zit erin dat je geen onnodige verhoren enzovoort of zaken oppakt die uiteindelijk toch vaak niet tot een veroordeling leiden.'

‘Meerwaarde als eenieder ermee instemt inclusief het OM. Een stappenplan kort en bondig opstellen.’

‘Meerwaarde is in overleg met het OM bij een ronde bewijsbare zaak niet nog meer zaken uitrecheren. Het gaat ook om de bereidheid en de durf om zaken kort te houden zodat je niet aan een dood paard blijft trekken.’

‘Zaken waar geen daderindicatie zit direct afboeken en geen verder onderzoek doen.’

‘Mijn functie heeft geen invloed op het inzetten van slimmer opsporen. Het zou wel goed zijn voor de langdradige onderzoeken die stagneren.’

‘Ik ken de handreiking niet, maar heb wel hier en daar iets gehoord. Tot nog toe zie ik de meerwaarde niet. Er bestaat geen protocol dat je over elke zaak kunt leggen. Elke zaak staat op zich, en ik weet zeker dat de DR Kennemerland kundig genoeg is om per zaak te bepalen wat nuttig is en wat niet.’

‘Het is zeker mogelijk en kan een goede werkwijze zijn als het OM en politie hier goed de handen ineenslaan. De meerwaarde zit hem in het beperken tot de nodige bewijslast in onderzoeken.’

‘Er zal meer moeten worden gekeken welk gereedschap het best bij welk onderzoek past. Met andere woorden, een timmerman gebruikt ook niet al zijn gereedschap om een product te maken, maar alleen wat hij nodig heeft. Hetzelfde is, denk ik, van toepassing voor de politie. Wij gebruiken nu al het gereedschap terwijl dat niet altijd nodig is.’

‘Een handreiking is iets voor de leiding. Een rechercheur leest deze niet en het zal echt gaan om een cultuuromslag die uitgedragen moet worden door degenen die de beslissingen nemen.’

‘De meerwaarde zit in de dagelijkse praktijk. Daarnaast komt er voor de LG een wekelijks overleg bij. Tevens zaaks plannen erbij wat weer meer werk oplevert.’

‘De acceptatie bij de politie en het OM dat de grote workload zonder het maken van scherpe keuzes niet kan worden afgehandeld.’

‘Bewuster kijken naar de bewijsmiddelen die je nodig hebt in een onderzoek. Daaruit komt dan weer meer tijd voor andere handelingen of andere onderzoeken.’

‘Slimmer opsporen is in mijn beleving je beperken tot het hoognodige hoofd- en steunbewijs om tot een succesvolle vervolging te komen. Zo kom je tot tijdswinst. In de praktijk merk ik dat onder slimmer opsporen vooral valt het maken van keuzes op basis

van prioriteit en capaciteit. Capaciteit zowel bij de politie alsook bij het OM en de Rechtspraak. Die beperking heeft vooral betrekking op alle organisatieonderdelen waarin sprake is van ernstige ondercapaciteit. Keuze worden dan veelal gemaakt uit "armoede". We zijn niet in staat om de maatschappij maximaal te bedienen. Vanuit die "armoede" is slimmer opsporen ooit ontstaan. Grote projectmatige onderzoeken worden bijna niet meer gedraaid. Af en toe een prikactie of een zeer afgebakend onderzoek. Een grote groep georganiseerde criminelen komt hiermee lachend weg. Als opsporing, in de hele breedte, zijn we best een beetje (boel) failliet. De opsporing draait vooral op loyaliteit. We zijn met kunst-en-vlieggrepen bezig daar nog iets van te maken. Het is altijd goed om na te denken wat beter en efficiënter kan. De handreiking aangaande hoofd- en steunbewijs vind ik daarin wel een aanwinst.'

Deze antwoorden komen grotendeels overeen met het beeld dat ook bij het beantwoorden van de stellingen is gebleken: Slimmer opsporen wordt toegepast met een zeker succes, maar lang nog niet altijd en lang nog niet door iedereen. Uit de respons op deze laatste vraag blijkt dat de bereidheid hiertoe ook wisselend is, en niet elke rechercheur staat te springen om het zo te doen als beschreven wordt in de handreiking. Met name het 'opsporingshart', dat door een van de respondenten bij de vraag over onnodige opsporingshandelingen wordt genoemd, lijkt het soms te winnen van de ratio dat capaciteit nu eenmaal beperkt is en keuzes nodig zijn. De meeste respondenten zien dit echter wel, en baseren daar ook hun oordeel over de meerwaarde op.

Bijlage 9 **De effectiviteit van de politieke bewijsvoering in drie begeleide DR-zaken in Noord Holland**

Bepaling van effectiviteit bewijsvoering

In eerder onderzoek hebben wij de effectiviteit van de politieke bewijsvoering gedefinieerd als een relatie tussen het aantal door de politie geleverde en door de rechter gebruikte bewijsmiddelen. De bewijsvoering is dan effectiever naarmate de rechter een procentueel hoger aantal bewijsmiddelen gebruikte ten opzichte van het totaal door de politie geleverde bewijsmiddelen.

Voor de zaak-Kuiper kan deze verhouding niet worden vastgesteld omdat we niet beschikken over het politiedossier. Voor de zaken-Kuiper, -Braun en -Sven beschikken we over voldoende informatie uit het politiedossier om het aantal bewijsmiddelen te kunnen vaststellen. Daarbij heeft de rechtbank in de vonnissen met betrekking tot de zaak-Braun nauwkeurig aangegeven welke bewijsmiddelen zij heeft gebruikt. In de zaken -Kuiper en -Sven heeft de rechtbank de desbetreffende bijlage niet opgenomen, maar is door ons hiervan een inschatting gemaakt op basis van de in het vonnis weergegeven overwegingen.

Voor de drie genoemde zaken zal hierna de effectiviteit van de bewijsvoering worden weergegeven en zal daarbij een vergelijking worden gemaakt met eerdere bevindingen, namelijk die in het kader van een analyse van vijf dossiers van het gerechtshof Arnhem¹⁰⁸ en die in het kader van ons onderzoek naar de effectiviteit van juridische advisering bij TGO-onderzoeken binnen de politie-eenheid Den Haag (PEDH).

In de dossiers van het gerechtshof bleken de rechtbanken gemiddeld twaalf bewijsmiddelen te hebben gebruikt. Het gemiddeld aantal aan de rechtbank geleverde (in het politiedossier opgenomen) bewijsmiddelen bedroeg (afgerond) 83. Uit de rechtbankvonnissen die voortkwamen uit de TGO-onderzoeken bleek het gemiddelde door de rechter gebruikte bewijsmiddelen 13 (nulmeting) respectievelijk 24,2 (één-meting). Het aantal door de politie verzamelde bewijsmiddelen bedroeg (afgerond) 125 respec-

¹⁰⁸ Voor de vergelijkbaarheid vermelden wij hier de aantallen uit de rechtbankvonnissen, die voorafgingen aan het hoger beroep bij het gerechtshof Arnhem en om die reden in deze dossiers van het hof waren opgenomen.

tielijk 152. De effectiviteit van de opsporing kan voor deze beide onderzoek is in onderstaande schema samengevat.

	Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
	in politiedossier	in vonnis	
Uit analyse dossiers hof Arnhem	82	12	14,1
Uit onderzoek PEDH nulmeting	125	13	10,4
Idem een-meting	152	24,2	15,9

Effectiviteit van de opsporing in de zaak-Kuiper

In de zaak-Kuiper zijn twee vonnissen gewezen. Het eerste betreft de veroordeling van de schutter; het tweede die van de bestuurder van de scooter waarbij de schutter achterop zat. In beide vonnissen acht de rechter bewezen dat er sprake is geweest van opzet om te doden, van voorbedachte raad en van medeplegen. Bij de bewezenverklaring van de opzet van de schutter vermeldt de rechter in het vonnis een aantal concrete bewijsmiddelen, namelijk de aangifte, de getuigenverklaring en de geneeskundige verklaring. Over de opzet van de bestuurder van de scooter, die de rechter eveneens bewezen verklaarde, is het vonnis veel minder concreet over de hierbij gehanteerde bewijsmiddelen. Hier formuleert de rechter dat hij 'op grond van de bovenstaande feiten en omstandigheden en de in de bijlage genoemde bewijsmiddelen, in onderling verband en samenhang bezien' tot de bewezenverklaring is gekomen. Om de beoordeling van de rechter te kunnen volgen, moet allereerst duidelijk zijn naar welke bewijsmiddelen hij verwijst. Dat is niet mogelijk omdat de bijlage waarnaar wordt verwezen, zoals vaak in rechterlijke vonnissen, ontbreekt. Bovendien vergt het volgen van de rechterlijke bewijsbeoordeling inzicht in wat de rechter hier bedoelt met het onderlinge verband van en de samenhang tussen de bewijsmiddelen.

De aanduiding van de bewijsgrond is bij de bewezenverklaring van de voorbedachte raad zo mogelijk nog vager, onder meer door de aanduiding 'alles overziende' en de constatering dat het vaststellen van voorbedachte raad zich moeilijk leent voor strafrechtelijk bewijs. Ook bij de bewezenverklaring van het medeplegen verwijst de rechter in algemene termen naar de 'inhoud van de bewijsmiddelen' en naar 'alle bewijsmiddelen'.

Aan de hand van de tekst van beide vonnissen kan wel een inschatting worden gemaakt van de bewijsmiddelen die de rechter heeft gebruikt. Bij de bewijsoverwegingen die aan de veroordeling van de schutter ten grondslag liggen worden als bewijsmiddelen genoemd de verklaring van de medeverdachte, de telefoontaps, de aangifte, de verklaring van getuige, de geneeskundige verklaring en het proces-verbaal van camerabeelden. Het vonnis met betrekking tot de bestuurder van de scooter vermeldt als bewijsmiddelen: de verklaring van getuige, de verklaring van de aangever, de verklaring van de verdachte, de verklaring van de medeverdachte, de aangifte, proces-verbaal met fo-

to's van streetview, een proces-verbaal van camerabeelden en een proces-verbaal van telefoontaps. Daarnaast mag worden aangenomen dat de rechter in elk geval de politieverhooren van de schutter (drie verhoorverslagen) en die van de bestuurder van de scooter (vier verslagen) heeft betrokken in de bewijsoverwegingen. Indicatief kan daarmee het aantal door de rechter in beide zaken gehanteerde bewijsmiddelen vastgesteld worden op 21.

Uit de inhoudsopgave van het politiedossier blijkt de politie 147 bewijsmiddelen te hebben geleverd. De effectiviteit van de bewijsverzameling komt daarmee op 14,3%.

Effectiviteit van de opsporing in de zaak-Braun

In de genoemde analyses betrof de tenlastelegging en daarmee ook de uitspraak gewoonlijk één feit. De vonnissen in de zaak-Braun betreffen meerdere feiten, zoals blijkt uit het volgende overzicht.

		Feiten vonnis 1	Feiten vonnis 2	Feiten vonnis 3	Feiten vonnis 4
1	1/1 Ontploffing	-	-	-	1
2	2/2 Ontploffing	-	1	-	-
3	10/2 Bedreiging	-	2	-	-
4	10/2 Beschadiging	-	3	-	-
5	14/3 Misdrijf tegen het leven	-	-	-	4
6	14/3 Vernieling	-	4	-	5
7	20-30/5 Vernieling	1	-	2	6
8	31/5 Mishandeling	3	-	-	7
9	31/5 Ontploffing	-	-	-	8
10	14/6 Brandstichting	4	-	1	9
11	4/7 Poging brandstichting	-	-	-	10
12	4/7 Vernieling	5	-	-	-
13	6/7 Ontploffing	6	-	-	11
14	9/7 Wapenbezit	-	-	-	12
15	9-10/7 298 gr. hennep	-	5	-	-

Zoals uit dit overzicht blijkt, zijn enkele feiten door meerdere veroordeelden gepleegd en bevatten de vonnissen daarom gedeeltelijk dezelfde bewijsmiddelen. Daarnaast zijn bewijsmiddelen binnen eenzelfde vonnis soms gebruikt voor de bewijsvoering van meerdere ten laste gelegde feiten. Dit betekent dat eenzelfde bewijsmiddel meerdere malen kan worden vermeld; bij het bewijs van een ander feit binnen hetzelfde of bij dat van hetzelfde feit in een ander vonnis. Zo blijkt het verhoor van een medeverdachte in het eerste vonnis door de rechter als bewijsmiddel te zijn gebruikt voor de bewezenver-

klaring van de feiten 2, 3, 4 en 5. En zo hebben de aangifte door het slachtoffer, de bevindingen van de verbalisant en de twee getuigenverklaringen als bewijsmiddel gediend voor de bewezenverklaring van vernieling in het eerste, derde en vierde vonnis.

In het volgende overzicht van het aantal door de rechter gebruikte bewijsmiddelen per vonnis zijn de aantallen gecorrigeerd op de genoemde dubbele vermeldingen. Het in een volgend vonnis of binnen eenzelfde vonnis bij een volgend feit eerder gebruikt bewijsmiddel is dan niet meegeteld. Met gebruikte bewijsmiddelen bedoelen we hier het gebruik van de door de politie (via OM) geleverde bewijsmiddelen. Daarom hebben we bewijsmiddelen die niet door politie/OM zijn geleverd, zoals verklaringen ter terechtzitting, ook buiten deze telling gehouden.

Van het politiedossier kunnen de persoons- en zaakdossiers wel worden gerelateerd aan de vonnissen en feiten, maar dat geldt niet voor andere delen van het dossier, zoals het algemeen dossier. We zullen daarom een vergelijking moeten trekken van het totaal aantal door de rechter gehanteerde bewijsmiddelen met het totaal van de door politie (via OM) geleverde bewijsmiddelen. Van de in het politiedossier vermelde stukken kunnen 303 worden beschouwd als bewijsmiddelen. De effectiviteit van de opsporing in de zaak-Braun kan nu als volgt worden weergegeven:

Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
in politiedossier	in 4 vonnissen	
303	60 ¹	19,8

¹ In de vier vonnissen voor alle feiten die de rechtbank bewezen verklaarde: respectievelijk 25, 10, 4 en 21. De bewijsmiddelen die niet door de politie werden verzameld of die in een eerder vonnis al waren vermeld, zijn niet meegerekend.

Effectiviteit van de opsporing in de zaak-Sven

Als grond voor haar bewezenverklaring verwijst de rechtbank naar 'de bewijsmiddelen die de in de bijlage bij dit vonnis zijn vervat'. De vraag welke bewijsmiddelen de rechtbank heeft gebruikt, is dus om tweeërlei redenen niet vast te stellen, door de verwijzing naar het geheel en door het ontbreken van de bijlage waarnaar wordt verwezen. Het vonnis lezend zou een inschatting van de door de rechter gebruikte bewijsmiddelen worden gemaakt. Genoemd worden de verklaring van de verdachte en enkele (van de 24) getuigenverklaringen. Daarnaast zal de rechter ongetwijfeld het PV van bevindingen van de politie en die van de ambulancedienst hebben gehanteerd om vast te stellen dat het gebruik van geweld onwaarschijnlijk is. Daartoe zullen ook de lijkschouwing en het onderzoek op de plaats delict hebben gediend. Uitgaande van vier getuigenverklaringen, komen we dan op een aantal van negen door de rechter gebruikte bewijsmiddelen. In het politiedossier blijken in totaal 55 bewijsmiddelen te zijn aangeleverd. Daarmee komen we op een – zeer globaal – in te schatten effectiviteit van 16,4%.

Vergelijking tussen de drie casus

De vergelijking van de opsporingseffectiviteit in de zaken-Braun en -Sven met die uit de eerder geanalyseerde zaken, kan nu als volgt worden weergegeven.

	Aantal bewijsmiddelen		Effectiviteit opsporing in %
	in politiedossier	in vonnis	
Uit analyse dossiers hof Arnhem	82	12	14,1
Uit onderzoek PEDH nulmeting	125	13	10,4
Idem een-meting	152	24,2	15,9
Zaak-Kuiper	147	21	14,3
Zaak-Braun	303	60	19,8
Zaak-Sven	55	9	16,4

Bijlage 10 **Een eerste poging tot implementatie bij de DRR in Noord-Nederland**

In deze bijlage staan we stil bij de eerste poging tot het organiseren van een pilot voor implementatie van de handreiking in de eenheid Noord-Nederland.

Een beschrijving van het implementatieproces

In de tweede helft van 2016 was er bereidheid vanuit de leiding van de eenheid Noord-Nederland, waar de vanuit de Nationale Politie aangewezen ‘adoptant’ op het niveau van de eenheidsleiding werkte, om deel te nemen aan de pilotfase van dit actie-onderzoek.

Op 11 november 2016 is er daarop een startbijeenkomst gehouden met in totaal elf teamleiders en medewerkers van DRR en DR waar de concept-leidraad is gepresenteerd. Tijdens deze bijeenkomst was er brede herkenning van de problematiek en enthousiasme voor het samen proberen om tot een efficiëntere opsporing te komen. Een formele start van de pilot en bredere introductie werden als vervolgspraak voor eind januari 2017 gepland. In de tweede helft van november en december werden daartoe samen met een contactpersoon de nodige voorbereidingen getroffen.

Medio januari 2017 werden de start en de sessie echter afgeblazen omdat de recherche-officier bezwaren had geuit tegen de pilot. Door het hoofd DR werd daarop geacteerd door de medewerking aan de pilot op te schorten. Wij hoorden dat via onze contactpersoon. De precieze aard van de bezwaren was op dat moment niet duidelijk.

Er is begin februari 2017 door onderzoekers van CrisisLab met de rechercheofficier gesproken over zijn bezwaren. Hij ziet twee bezwaren.

Het *eerste bezwaar* dat hij ziet is het risico dat de verdediging onze rapportage gebruikt. Kern van dit bezwaar is de mogelijkheid dat de raadsman om ons onderzoeksrapport kan vragen en daaraan mogelijke zwakke punten in het opsporingsonderzoek kan ontleenen. De rechercheofficier vindt het echter redelijk het risico aanvaardbaar te achten wanneer bijvoorbeeld een lid van de Hoge Raad of een advocaat-generaal zich in die zin uitspreekt.

De zorg over het gebruik van deze rapportage bij rechtszaken

De rechercheofficier preciseerde zijn zorg over het gebruik van deze rapportage bij onderzoek als volgt: 'Ik ken gevallen waarin politiemensen bij de rc werden ondervraagd (en verklaarden) over interne evaluaties die hadden plaatsgevonden in hun onderzoek. Die evaluaties waren ongunstig, dus de verdediging verzocht voeging (art. 34 Sv). Zo'n verzoek kan worden afgewezen met de motivering dat die evaluatie opleidingsdoelen dient en dus niet "relevant" is. Wordt echter zo'n evaluatie sterk toegespitst op één strafzaak, dan rijst het gevaar dat ie toch "relevant" wordt geacht. Met voeging als resultaat. Bij het formuleren van jullie rapport/evaluatie kan dat een overweging zijn.'

Het *tweede bezwaar* dat de OvJ ziet gaat over dat het bewijsminimum niet als richtpunt moet dienen. De rechercheofficier beschouwt het bewijsminimum als een noodgreep van de rechter die anders in bepaalde gevallen, zoals zedenzaken, vrijwel nooit tot een veroordeling kan komen. Het is, in zijn ogen, een armoedebeslissing die nooit uitgangspunt kan zijn bij de opsporing. Door Crisislab wordt uitgelegd dat het beschikken over het bewijsminimum in de handleiding niet wordt aangeduid als 'in de meeste gevallen voldoende', maar als het moment waarop een voortgangsbepaling wordt genomen. Met deze uitleg gaat de rechercheofficier akkoord.

Nog in februari 2017 kon de gevraagde positieve inschatting van een lid van Hoge Raad en een advocaat-generaal aangeleverd worden aan de rechercheofficier. Het vergde nog enige communicatie en duurde daarmee tot begin mei voor er formeel akkoord kwam van de rechercheofficier.

Na mei 2017 is het echter niet meer gelukt om middels herhaalde e-mails en telefoontjes met de leiding van de recherche in Noord-Nederland contact te krijgen. Individuele medewerkers hebben rondom de zomer van 2017 nog meermalen met ons contact gezocht en wij met hen maar ook een interventie op ons verzoek via de adoptant van dit onderzoek binnen de eenheidsleiding van Noord-Nederland heeft niet geleid tot enige vorm van communicatie met de top van de recherche binnen de eenheid. Onze eerder enthousiaste contactpersoon reageerde gelaten 'ik wacht het maar rustig af'.

Een korte analyserende blik op het implementatieproces in Noord-Nederland

Kijkend naar de zes te onderscheiden aspecten bij implementatie leken in de eerste bijeenkomst er *urgentiebesef* en *draagvlak* te zijn bij het uitvoerend deel van de organisatie dat aanwezig was.

Voor de leidinggevende van de recherche was een confrontatie met de *ketencomplexiteit*, namelijk het bezwaar vanuit het OM, de opgegeven reden om de implementatie *on hold* te zetten.

Nadat we van het OM instemming hadden gekregen met de pilot bleek dat de leiding van de recherche niet de *urgentie* van een verandering van werkwijze zag of deze tenminste niet zoveel prioriteit gaf dat ze wilden meewerken aan de pilot. Het zegt iets over *cultuur* en *leiderschap* dat er geen rechtstreekse communicatie met ons of klaarblijkelijk tussen werkvloer en leiding hierover plaatsvond.

Bijlage 11 **Implementatie basisteamrecherche Twente West**

In deze bijlage behandelen we de implementatie van de leidraad bij de recherche van het basisteam Twente West te Nijverdal. We beschrijven de feitelijke gang van zaken en analyseren deze vervolgens.

Verloop van de betrokkenheid in Twente West

De eerste start in 2017

Met de recherche van het basisteam wordt op 31 juli 2017 informeel contact gelegd via een Operationeel Expert 'Blauw' na een gesprekje een week daarvoor met haar en de teamchef in de marge van een evaluatiebijeenkomst van een pilot die we daar net hebben mogen uitvoeren voor een andere organisatie van de noodhulp.

Figuur B10.1. Het relevante deel van de eerste mail van ons aan de OE 'Blauw' uit Twente West.

Over de pilot slimmer opsporing waar we aan het eind over spraken.

Wij mogen dus kijken of we de recherche kunnen helpen om 'slimme' keuzes te maken in de opsporing. Welke inspanning helpt nu wel en welke niet? Ook hier dus hoe gebruik je de beschikbare capaciteit het beste. Voor jouw informatie heb ik het onderzoeksvoorstel bijgevoegd.

Een kern van het onderzoek is dat we een handreiking ontwikkeld hebben om te helpen bij de keuzes. Evenzo bijgesloten.

Wat we dus zouden willen is om

- een startbijeenkomst waarin we met wat trekkers vanuit OCP, VVC en vanuit de OPCO groep de handreiking doorlopen en kijken of hij in deze vorm meteen bruikbaar is voor jullie. Staat waarschijnlijk wat teveel in maar dan maken we een dunnere versie.
- dan een aantal keren dat ik 'gewoon' bij het 8.00 overleg tussen OCP, VVC en OPCO ga zitten als kritische vriend
- na een maand of twee een evaluatietje door vragenlijsten/interviews/feiten-analyses of deze aanpak helpt.

Onder andere vanwege de vakantie maar ook een kleine aarzeling bij de Operationeel Expert verantwoordelijk voor de basisteamrecherche (OE BTR) is de eerste concrete afspraak in Nijverdal op 27 september 2017 met de OE BTR. Dit leidt tot enthousiasme en daarmee tot een snelle vervolgbijeenkomst op 5 oktober 2017 met de OE BTR en de coördinatoren van de opsporing binnen het basisteam.

Tijdens deze bijeenkomst wordt aangegeven dat de handreiking om bruikbaar te zijn voor de opsporing in het basisteam enige aanpassing behoeft: de handreiking is namelijk 'geschreven' op opsporingsprocessen in teamverband terwijl bij het basisteam er vaak maar één rechercheur op een zaak zit. Deze kan weliswaar een collega bij een zaak betrekken, maar dit levert een andere dynamiek op dan de processen waar in de handreiking rekening mee is gehouden.

Een nieuwe start in 2018

Na deze eerste besprekingen liggen de contacten met het basisteam wat stil tot half april 2018 vooral vanwege ditmaal een wisseling van betrokken onderzoeker bij Crisislab. Nadat dezelfde onderzoeker bij het onderzoek is betrokken als bij de pilot in Noord-Holland, wordt er een nieuwe afspraak gemaakt met de OE en een Operationeel Specialist van 'Blauw'. In het gesprek worden in de eerste plaats de dagelijkse frustraties, maar ook het ideaalplaatje van de OE BTR besproken en hoe de handreiking daarbij past:

- Een frustratie is het goed benutten van capaciteit die nu 'uitgeleend' wordt aan het VerdachtenAfhandelTeam (VAT) dat werkt op de locatie van het Politie Arrestantencentrum Twente. Het VAT verzorgt regionaal de afhandeling van VVC via ZSM. Daardoor heeft het basisteam minder grip op wat er met verdachten uit 'hun' gebied gebeurt, in vergelijking met wanneer zij dit zelf zouden moeten doen. De OE BTR zou daarom dan ook liever zelf als basisteam ook deze VVC-zaken overnemen van het VAT samen met de capaciteit.
- Binnen het basisteam, dat gehuisvest is op het bureau in Nijverdal, zijn er acht à negen fte beschikbaar voor opsporing, de Basisteamrecherche (BTR). Het ideaalplaatje gaat uit van een nauwe interactie tussen de dagelijks operationeel verantwoordelijk (OpCo), het operationeel coördinatiepunt (OCP, dit is de plek waar de aangiften worden beoordeeld op nog uit te zetten werk) en de BTR. De BTR neemt ook deel aan de briefing en is laagdrempelig toegankelijk voor de geüniformeerde medewerkers. De geüniformeerde medewerkers ondersteunen ook in de opsporingstake. Al aan de voorkant voor overdracht aan de BTR door middel van buurtonderzoek, getuigenverhoor en dergelijke.
- Als het gaat om de handreiking is er (nog steeds) de wens dat deze meer op maat wordt aangepast voor de basisteamrecherche. Een aantal elementen uit de handreiking *Slimme opsporing* van Crisislab spreekt de OE BTR aan. Ze sluiten ook aan met de ontwikkeling van de basisteamrecherche in Nijverdal zoals hij die voor ogen heeft. Volgens de OE BTR is het pragmatisch beoordelen van welke zaken opgepakt moeten worden en hierbij ook met het OM afstemmen wat al dan niet onderzocht

gaat worden nu ook al praktijk. Een aantal zaken worden volgens hem al wel gedaan, maar kunnen meer aandacht krijgen, zoals:

- Het als leidinggevende actief bevragen bij medewerkers hoe het staat met onderzoeken en nog benodigd ondersteunend bewijs.
- Op voorhand vanuit het perspectief van doelmatigheid beoordelen wat er met een zaak moet gebeuren zonder ‘automatisch’ over te gaan op opsporing. Regelmatig zijn andere opties beter voor slachtoffer en dader.

Op basis van het gesprek met de OE BTR en de OE ‘Blauw’ worden er enkele aanpassingen en toevoegingen gedaan zodat er een specifieke handreiking van 2 A4’tjes met de aanbevelingen voor de BTR ontstaat (zie bijlage 5). De belangrijkste wijzigingen zijn het meer toeschrijven naar het individuele beslissingsproces van een rechercheur en enkele extra aanbevelingen over de kwaliteitscontrole op aangiftes en de afstemming met het OM. Na een korte check per email van de handreiking voor BTR’s wordt de nieuwe handreiking met de BTR gedeeld op 28 mei 2018.

Implementatiebegeleiding

Tijdens het gesprek met de OE BTR is afgesproken dat de onderzoeker voor de verdere implementatieondersteuning (en dus ook uitleg van de handreiking) contact opneemt met de coördinatoren van BTR.

De eerste fysieke afstemming vindt plaats op 7 juni 2018 met de coördinator die zich bezighoudt met de capaciteitsverdeling binnen het team. Met de collega-coördinator die vooral de afstemming met het OCP onderhoudt, zal later worden gesproken. In het gesprek komen de volgende punten aan de orde als relevant voor de aankomende periode als de onderzoeker zal ondersteunen door met enige regelmaat aanwezig te zijn:

- Allereerst wordt gesproken over de problematiek van de politiesystemen die ondersteunend aan het BTR-proces (zouden moeten) zijn: het BVH (Basisvoorziening Handhaving) waarin incidenten door de politie worden vastgelegd en BOSZ (Beter Opsporing door Sturing op Zaken). De kwaliteit van de invoer is een (landelijk bekend) probleem. Voor de BTR zou vooral BOSZ relevant moeten zijn. BOSZ komt voort uit een programma dat de sturing door OM op zaken bij de politie moet verbeteren. Via BOSZ volgt de coördinator ook de voortgang van ZSM-zaken die voor zijn basisteam relevant zijn. BOSZ is echter niet geschikt om de inzet van de ‘eigen’ medewerkers te monitoren. Dat doet de coördinator via een zelfontwikkeld Excel-bestand dat hij zelf bijhoudt.
- Over de samenwerking met het OM is de coördinator over het algemeen goed te spreken: met de officieren van justitie is vaak wel goede afstemming mogelijk over de inzet op de verschillende zaken. Een probleem is wel dat er soms iets tussendoor komt, zoals een heterdaad-aanhouding, waardoor het hele team ineens door iets anders in beslag is genomen en al lopende zaken daardoor even uit de handen komen te vallen.

- Een ander aandachtspunt is volgens deze coördinator de kwaliteit van aangiftes en processen verbaal, vooral waar deze door collega's 'in blauw' worden opgesteld. Volgens hem kan van deze collega's niet altijd verwacht worden om al doelmatig aan de voorkant na te denken over het nut van een aangifte. Tenminste niet meer dan dat nu al gedaan wordt na onder andere de training die een medewerker hierover verzorgd heeft. Het basisprobleem is al om voldoende informatie in de aangifte te krijgen die voor de opsporing relevant is maar door de politiemedewerker niet bevraagd of goed verwerkt is.

Op 21 juni 2018 vindt het kennismakingsgesprek met de tweede coördinator plaats. Bij een eerdere kennismaking met een senior onderzoeker van CrisisLab heeft deze tweede coördinator al aangegeven de handreiking gezien te hebben, en er niets nieuws in te zien wat niet al gedaan wordt. In dit gesprek met een voor hem nieuwe onderzoeker van CrisisLab nuanceert hij dit: de handreiking beschrijft hoe het altijd al zou moeten gaan, maar in de dagelijkse praktijk gaat er weleens het een en ander mis.

Die 21 juni is ook de eerste maal dat als kritische vriend wordt meegelopen. Direct na het kennismakingsgesprek wordt samen met de tweede coördinator de dagelijkse afstemming met het OCP gezocht om na te gaan of er nog nieuwe zaken zijn voor de opsporing. Dit blijkt niet het geval alleen blijkt er in de overdracht iets mis te zijn gegaan met een vraag die de eerste coördinator eerder had uitgezet. Na dit afstemmoment geeft de coördinator aan dat in zijn ogen het OCP de zwakke schakel vormt in het opsporingsproces binnen het basisteam. Vanuit het organisatieplan voor de Nationale Politie was het de bedoeling dat bij het OCP ook personen zouden komen met opsporingservaring, maar daar is in praktijk nauwelijks tot geen sprake van. Sowieso is de sturing op de collega's die naar een melding toegaan, de aangifte opnemen en de getuigen horen, bevindingen opdoen enzovoort vanuit het OCP in zijn ogen matig: in vrijwel alle gevallen ontbreken zelfs algemene basisgegevens in de informatieoverdracht. Dit gaat dan om zaken die op basis van gezond verstand logisch zijn om uit te vragen. De tweede coördinator noemt als voorbeeld: 'Iemand komt aangifte doen en noemt zijn vriendin als getuige. Vervolgens wordt niet naar de naw-gegevens van deze vriendin gevraagd.' Door het OCP wordt in zijn waarneming nauwelijks, zoals eigenlijk zou moeten, de door geüniformeerde collega's aangeleverde informatie gecontroleerd, waardoor dit, bij tekortkomingen, ook niet direct teruggelegd wordt bij de collega. Vroeger was dit de rol van de brigadier-wachtcommandant. Dat dit nu minder goed loopt komt volgens de coördinator doordat de OpCo-diensten vaak ingevuld wordt door collega's die ook gewone noodhulpdiensten draaien samen met de collega's die ze tijdens een OpCo-dienst moeten aansturen. Hij erkent dat er een drempel is voor collega's om degene terug te fluiten, met wie ze de volgende dag weer samen 'in de spits staan'. Hij vindt dat dit wel nodig is en vraagt zich daarom af of dit dan niet anders georganiseerd moet worden. Bovendien twijfelt hij aan de gemotiveerdheid van sommige collega's bij het OCP. De consequentie van deze gebrekkige sturing op de eerste opsporingsactiviteiten door de OpCo en OCP is dat volgens de coördinator vrijwel geen

enkele zaak die hieruit doorkomt naar de BTR gelijk opgepakt kan worden. Voordat met de inhoudelijke opsporing kan worden begonnen, gaat daarmee nu al veel tijd verloren met het helder krijgen van de basale informatie. Dit is vrij tijdrovend, maar kan ook tot gevolg hebben dat bepaalde opsporingsinformatie alweer verloren gaat voordat men hieraan toe is gekomen.

De coördinator trekt een vergelijk met een ander basisteam uit de regio in meer stedelijk gebied, waar hij ook een tijdje werkzaam is geweest. Zijn conclusie: het strakker sturen op deze kwaliteit zou waarschijnlijk wel gebeuren als de werkdruk hoger was. Hij schetst de situatie: de coördinatoren hadden daar zevenhonderd zaken in de kast, waarover niemand meer enig overzicht had. De komst van een nieuwe leidinggevende daar leidde tot een projectmatige aanpak waarbij als eerste is gekeken naar de richtlijnen van het OM voor vervolging, dit scheelde al een derde van de zaken. Vervolgens is gekeken naar wat een opsporingsindicatie had, uiteindelijk bleven er nog zo'n 250 zaken over. Deze werklust zorgt er daar dan ook voor dat wanneer er iets halfbakken uit het OCP naar opsporing komt, dit eerst retour gestuurd wordt met de boodschap het eerst te verbeteren. Daardoor is daar al na een maand besloten om de organisatie van het OCP onderhanden te nemen.

De coördinator geeft aan dat het keuzes maken bij VVC doorgaans al pragmatischer gaat dan bij de DR. Standaard wordt een maximale doorlooptermijn van 180 dagen aangehouden. Hij benoemt dat met name de vele overdrachtsmomenten voor veel ruis zorgen. Het komt geregeld voor dat in het basisteam aan een zaak gewerkt wordt, maar dat dit een dusdanig groot of ingewikkeld onderzoek wordt dat het overgedragen wordt aan de districtsrecherche. Als deze er echter niet aan toe komt om deze zaak af te ronden, is de kans aanwezig dat dit weer teruggelegd wordt bij het basisteam. De medewerkers van het basisteam hebben echter geen zicht op de activiteiten die de rechercheurs van de DR wel of niet hebben uitgezet omdat zij in een ander systeem werken. Hierdoor is er ook een grote kans dat er 'dubbel werk' wordt gedaan. Naast deze overdrachtsproblematiek tussen BTR en DR is er ook de overdracht binnen het team zelf, tussen de noodhulp, OCP, maar ook tussen rechercheurs onderling waarbij er nog wel eens iets misgaat bij het overdragen van informatie.

'Wekelijkse' zaakoverleggen

De twee coördinatoren hebben aangegeven dat er wekelijks een bespreekmoment is waarin de lopende zaken besproken worden. Deze staat formeel op een vaste dag gepland, maar heeft meestal een beetje ad-hockarakter. Afhankelijk van hoeveel medewerkers er aanwezig zijn, kan het zijn dat het wel of niet doorgaat. De eerste bespreking die in het kader van het onderzoek bijgewoond zou worden, de week volgend op het gesprek met de tweede coördinator, wordt daarom afgeblazen. Dit zal niet het enige zakenoverleg zijn dat gedurende het onderzoek niet door blijkt te gaan bij dit basisteam. Uiteindelijk worden er drie zaakoverleggen bijgewoond in de drie maanden dat

de ondersteuning bij de implementatie loopt: in de eerste en tweede week van juli en in de laatste week van september.

Tijdens deze overleggen worden de zaken besproken waar de BTR op dat moment mee bezig is. De eerste coördinator houdt hier een Excel-lijst van bij. Deze wordt voor het overleg uitgedraaid en ter plekke besproken. Bij het eerste overleg na het delen van de (aangepaste) handreiking worden de lopende zaken allemaal besproken beoordeeld op kansrijkheid met de principes van de handreiking in het achterhoofd. Gedurende het overleg blijkt dat de totale werkvoorraad van dat moment al helemaal belegd is bij de verschillende rechercheurs. Er zijn wel een aantal zaken met een langere doorlooptijd dan beoogd omdat bijvoorbeeld op de uitkomst van forensisch onderzoek gewacht wordt, maar er is geen voorraad aan zaken die nog liggen te wachten om opgepakt te worden. Versnelling van de lopende onderzoeken achten de rechercheurs bijna onmogelijk omdat in hun beleving zij voor de voortgang in het proces afhankelijk zijn van instanties of factoren waar men weinig invloed op heeft zoals de leversnelheid van het NFI, een beslissing van een OvJ. Dit zijn allemaal redenen om een 'mapje' even dicht te slaan, weg te leggen (of dicht te klikken) en met iets anders verder te gaan.

Tijdens de bijgewoonde overleggen vindt vooral duiding plaats van de verschillende zaken op basis van nieuwe informatie die tussen de overleggen beschikbaar is gekomen. Vaak weten de rechercheurs wel ongeveer van elkaar waar men mee bezig is, maar tijdens dit overleg wordt deze kennis opgefrist en geactualiseerd. Inhoudelijk worden dan vaak kort sporen besproken, de kansrijkheid van zaken en de zinvolheid van vervolgacties of van verzoeken voor extra opsporingshandelingen die vanuit andere teams of partijen (DR, ZSM, OM) bij de BTR zijn neergelegd. Hierover is men tijdens deze zaakbesprekingen regelmatig kritisch. Dat geldt ook voor het oordeel over de kwaliteit van door het eigen basisteam aangeleverde informatie zoals de processen verbaal van opgenomen aangiftes of de informatie in BHV.

Voorbeeld van een zaak waarbij de aangifte scherper had gekund

In een zaak waarbij er sprake is van inbraak/diefstal uit enkele auto's had een betere aangifte het opsporingsproces kunnen versnellen. De slachtoffers en melders geven aan een verdachte auto te hebben zien rijden, maar de agenten nemen ter plekke geen aangifte op met als reden dat er 'te weinig tijd was'; dit verwondert de rechercheurs gezien het tijdstip en de duur (ongeveer drie kwartier) van de aanwezigheid van de collega's op het plaats delict. De agenten hebben wel hun bevindingen vastgelegd in BVH, maar die zijn te weinig specifiek om bruikbaar te zijn voor de opsporing (er wordt gesproken over het voertuig van de verdachte als een 'donkere auto'). De aanname is dat de collega's verzuimd hebben om door te vragen. Nu zijn de slachtoffers gevraagd om alsnog op het bureau aangifte te komen doen. Dit is allemaal omslachtiger dan door de rechercheurs nodig wordt geacht, wanneer er meteen een complete aangifte zou zijn opgenomen.

Hoe hoog is de belasting?

Bij het zakenoverleg van september hebben we geteld hoeveel zaken de BTR op dat moment in behandeling heeft volgens de Excel-lijst van de eerste coördinator. Dit zijn er 29, verdeeld over zes rechercheurs. Enkele van deze zaken staan nog op de lijst met de naam van een collega die al weg is (drie zaken) of op naam van een collega die op korte termijn weggaat (vier stuks).

In het overleg wordt één zaak inhoudelijk behandeld door een politiemedewerker die zich normaal uitsluitend met huiselijk geweld en zedenzaken bezighoudt, maar nu een extra zaak erbij heeft genomen (over *sexting*) en daarom wat input zoekt. Verder blijkt uit het rondje zaken dat verschillende zaken stilliggen omdat er gewacht wordt op ketenpartners als ZSM en het OM of op een collega-rechercheur die nog iets zou aanleveren. Ook worden er tijdens het overleg enkele zaken ‘afgeboekt’ omdat bij bespreking (en na geïnteresseerde vragen van de onderzoeker) blijkt dat de kans op succes nihil is. Per saldo heeft elke rechercheur twee tot vier zaken waar hij of zij zich primair mee bezighoudt.

De werkdruk oogt daarmee vrij overzichtelijk. In gesprekken daarover wordt door de coördinatoren aangegeven dat deze zaken maar ongeveer een kwart van al het werk inhouden waar de rechercheurs bezig zijn.

- Er is één rechercheur die zich zelfstandig bezighoudt met huiselijk geweld en zedenzaken en deze zitten niet in het overzicht van de 29 lopende zaken. Deze rechercheur heeft hier overigens nog eigen ondersteuning bij.
- Een coördinator en een collega-rechercheur hebben vanuit hun vorige (blauwe) functie binnen het basisteam een taakaccent Hennep meegenomen. Dit hoort eigenlijk bij blauw te blijven liggen, maar daar is nog niemand gevonden om dit over te nemen. Volgens de coördinator vergt dit thema ook een bepaalde handigheid in contacten en inzicht waardoor het lastig is om dit snel over te dragen.
- Een andere rechercheur is verantwoordelijk voor het bijhouden van het DOR (Digitale Opkoop Register).
- De andere coördinator geeft cursussen en trainingen intern in opsporingstechnieken, zoals heimelijk volgen.
- Een rechercheur ondersteunt in de begeleiding van boa's.
- Iedereen zou met regelmaat de wijkagenten adviseren die ‘altijd binnen mogen en kunnen lopen voor afstemming of informatie’.
- Dan zijn er nog de overleggen met ketenpartners en dergelijke, bijvoorbeeld rond crisisgezinnen, en wordt er nog deelgenomen aan interne commissies.

Al met al zijn er dus volgens opgave veel neventaken en functies die niet uit het overzicht van lopende zaken zijn af te leiden, maar wel de meeste tijd van het BTR opslokken.

Een poging tot meting van het effect van implementatie na een jaar

Om na te gaan wat er een jaar nadat het concept van 'slimmer opsporen', inclusief een handreiking op maat voor de BTR in Twente West, is geïntroduceerd, is blijven hangen, is eind 2019 een enquête uitgezet. Alle leden van de BTR hebben deze enquête ingevuld.

Omdat nieuwe leden van het team vermoedelijk onvoldoende gelegenheid hebben gehad om zichzelf bekend te maken met de inhoud van dit concept, is gevraagd of de respondent al langer dan een jaar werkzaam is bij het team. Dit is op één persoon na voor iedereen het geval. Deze persoon is inderdaad onbekend met 'slimmer opsporen', maar wel geïnteresseerd om hier meer over te weten te komen.

In totaal is er gereageerd door vijf onderzoekers, twee coördinatoren en een medewerker Noodhulp, die tevens als taakaccent Huiselijk Geweld heeft. Van deze respondenten geeft alleen één van de coördinatoren aan nog de principes van 'slimmer opsporen' te kennen. Verder geven drie onderzoekers en één coördinator aan wel 'slimme opsporing' te hebben gehoord, maar niet (meer) te weten wat de principes zijn. De medewerker noodhulp en twee onderzoekers (van wie één degene is die korter dan een jaar in dienst is) geven aan überhaupt onbekend met het concept te zijn.

De coördinator die heeft aangegeven bekend te zijn met 'slimmer opsporen', geeft wanneer gevraagd wordt in eigen woorden de belangrijkste principes/uitgangspunten te beschrijven, het volgende antwoord: 'Op tijd de juiste keuzes maken zodat de beperkte capaciteit ingezet kan worden voor haalbare zaken, waardoor het oplossingspercentage stijgt.' Op de vraag of 'slimmer opsporen' toegevoegde waarde heeft, geeft deze coördinator als antwoord: 'Ja, dit kan ons helpen om betere keuzes te maken in ons werk.' Als gevraagd wordt naar de persoonlijke visie op 'slimmer opsporen', volgt de toelichting: 'eigenlijk proberen we dit al zo veel mogelijk te doen, maar door deze handreiking wordt de kennis van deze materie nog eens opgehaald.'

Aan de zeven respondenten die de principes van 'slimmer opsporen' niet (meer) kennen, is de vervolgvraag gesteld of zij behoefte hebben hier meer over te weten te komen. Eén onderzoeker geeft aan van niet. De medewerker Noodhulp geeft aan: 'Ik hoor het wel van anderen als het zover is.' De vijf overige respondenten geven aan wel die behoefte te hebben.

Analyse van de toepassing in Twente West

Urgentiebesef

De eerste vraag die gesteld kan worden ten aanzien van de situatie is: in hoeverre is hier sprake van een capaciteitsprobleem? Een van de coördinatoren maakte zelf al het vergelijk met een grote stad binnen de regio, waarin volgens hem de werkdruk echt een stuk hoger ligt, en dit blijkbaar ook een positieve uitwerking heeft, omdat bepaalde procesoptimalisaties dan eerder worden opgepakt. Anders gezegd, het urgentiebesef is dus (begrijpelijk) laag omdat er geen kasten die uitpuilen met onopgeloste zaken zijn.

Natuurlijk is hier zichtbaar dat onze betrokkenheid in Twente West *aanbodgestuurd* was, aangezien wij in dit team al bekend waren en graag een pilot met slimmer opsporen wilden doen, is dit team betrokken geraakt. Dit is echter wat anders dan een teamleiding die zelf met een probleem in de maag zit en naarstig op zoek is naar een oplossing.

Al met al blijkt het urgentiebesef over de hele linie dus vrij laag, wat daarmee een obstakel kan vormen voor een succesvolle toepassing van de handreiking.

Draagvlak

Waar het gaat om draagvlak valt vooral op de mate waarin men de handreiking ziet als iets wat men 'moet gaan doen'. Dat geldt voor de onderzoekers en in sommige situaties ook voor de coördinatoren. Over het algemeen hebben de teamleden niet heel veel tegen de handreiking, maar van echt enthousiasme kan ook niet gesproken worden.

Een punt wat meermaals genoemd wordt, is dat er 'al op deze manier gewerkt wordt'. In hoeverre dat echt het geval is kan bediscussieerd worden, maar in ieder geval is dat de perceptie van degene die zich op deze manier uitlaat. Deze uitlating draagt de impliciete boodschap in zich dat de toegevoegde waarde niet ingezien wordt. Dat is een signaal dat het draagvlak binnen dit team niet optimaal is.

Leiderschap

Er is in dit team geen sprake van directief leiderschap: het is een klein team waarin twee onderzoekers een coördinerende taak hebben. De OE die de formele teamleider is, laat de operationele aansturing aan deze coördinatoren.

De coördinatoren zijn vooral zelf inhoudelijk bezig met zaken.

Daarmee vond er ook geen sturing op de implementatie van de handreiking plaats.

Organisatiecultuur en ketencomplexiteit

Qua organisatiecultuur valt bij dit basisteam vooral verschooting op. Het gedrag waarin dit resulteert is enerzijds het gemakkelijk beklag doen over collega's in andere teams en functies, (of over ketenpartners hoewel het OM er bij dit team redelijk 'genadig' vanaf komt). Anderzijds blijkt het kennelijk lastig om zelf de brug te slaan om zo samen met het andere team, waar men ten slotte afhankelijk van is, tot een verbetering van afstemming en kwaliteit van werken te komen.

Een concreet voorbeeld hiervan is de onvrede over de kwaliteit van aangiften en de afstemming hierover met het OCP. Pas na enig doorvragen wordt onderkend dat het team hier zelf een rol in kan spelen door actiever terug te koppelen, in plaats van alleen binnen het eigen team te klagen. Wat dan wel weer mooi is om te zien, is dat dit vervolgens wel actief wordt opgepakt.

De ketencomplexiteit voor dit team zit dan ook voor een belangrijk deel in de eigen organisatie. Behalve afstemming met 'blauw' gaat dit met name om de afstemming met de DR. Opvallend is overigens dat er binnen dit team geen verwijten zijn richting het Openbaar Ministerie. Wat in de relatie met de DR vooral als hinderlijk wordt ervaren, zijn onderzoeken die eerst van de BTR overgedragen worden aan de DR, en vervolgens weer terugkomen zonder dat duidelijk is wat er al wel of niet is uitgezocht.

Verder is er de situatie met het VAT, waarbij voor de BTR niet altijd inzichtelijk is wat er met 'bekenden van de politie' uit 'hun' gebied gebeurt. Dit houdt losjes verband met het kiezen in zaken, waar dan vanuit het team weinig grip op zit. Omdat *Slimme opsporing* niet in een diepe graad is opgepakt is dat nu niet zo prominent in beeld, maar afstemming tussen het ZSM-proces en de basisteamrecherche is zeker iets waarin het kiezen tussen zaken en in zaken aan de orde is.

Overigens dient dus opgemerkt dat de ketencomplexiteit niet als excuus of obstakel benoemd wordt door het team zelf in die zin, maar dit zou een rol kunnen spelen wanneer er fanatiek ingezet zou worden op *Slimme opsporing*. Daarvan is echter geen sprake.

Hawthorne-effect?

Het beeld dat wij kregen was dat slimme opsporing hier vooral als een geste aan ons als 'gasten' werd ingevoerd.

Met name bij het doornemen van het zakenoverzicht kunnen we ons niet aan de indruk onttrekken dat onze aanwezigheid van invloed is op het verloop van deze bespreking. Zo wordt enkele keren nadrukkelijk wordt verwezen naar 'jullie' handreiking. Dit gaat dan met name om het nadrukkelijk nagaan in hoeverre er al voldoende bewijs voorhanden is om tot een afronding te komen. De vraag is of dit anders ook met een dergelijke mate van aandacht zou gebeuren.

Wat hier verder op wijst is de al genoemde afstemming over de kwaliteit van aangiften die tot stand kwam na ‘blonde vragen’ vanuit onze zijde.

Deze observaties passen bij de weinige herinnering aan slimme opsporing dat resteert in het team wanneer hier een jaar later op bevraagd wordt.

Samenvattend

Uiteindelijk is het meest prominente inzicht dat overblijft aan dit traject in Twente West dat de meerwaarde van de handreiking *Slimme opsporing* grotendeels wegvalt bij een lage werkdruk.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

Voorzitter	prof. em. dr. ir. J.B. Terpstra Radboud Universiteit Nijmegen
Leden	mr. drs. C. Bangma Politie, Eenheid Midden-Nederland mw. mr. W.M. de Jongste Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Ministerie van Justitie en Veiligheid dr. P.P.H.M. Klerks Raadadviseur Parket-Generaal, Openbaar Ministerie mr. drs. C. Loef Adviseur Gemeente Amsterdam mw. J. Overeem Politie, Eenheid Midden-Nederland prof. em. dr. P. van Reenen Van Reenen-Russel Consultancy b.v. Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) Universiteit Utrecht mw. drs. M.H.M. van Tankeren Operational auditor/onderzoeker, Politie, Eenheid Den Haag
Secretariaat	Programmabureau Politie & Wetenschap Politieonderwijsraad Koninginnegracht 62 2514 AG Den Haag Postbus 25842 2502 HV Den Haag www.politeenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. ***Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen***
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. ***Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk***
H.B. Winter & N. Struiksmā, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. ***Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl***
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. ***Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord***
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. ***Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit***
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. ***Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy***
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. ***Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg***
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. ***Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding***
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. ***Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net***
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. ***Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen***
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. ***Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van geweldsmeldingen bij de politie***

- R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003
11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
 12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
 13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Mening en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
 14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
 15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
 16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
 17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
 18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
 19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
 20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004 Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
 21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)
 22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**

- L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/ Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. ***De sociale organisatie van mensensmokkel***
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. ***In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België***
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. ***De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking***
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. ***Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingskracht van de Nederlandse politie***
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. ***Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten***
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. ***Zedenmisdrijven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens***
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. ***Groepszedenmisdrijven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus***
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. ***Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie***
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. ***De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofdpijnen voor politie en beleid***
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. ***Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiekbestuurlijke relaties van de politie***
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006

- 32b. Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006
- 32c. Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politie-academie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
- 33. Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2006
- 34. De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
- 35. Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. 'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
- 37. Positie en expertise van de allochtone politiedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
- 38. Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
- 39. Niet verschenen**
- 40. Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
- 41. Opsporing onder druk**

- C. Liedenbaum & M. Kruijsen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
42. ***Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval***
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. ***Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken***
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. ***De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie***
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg***
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. ***'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid***
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. ***Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten***
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. ***Belediging en bedreiging van politiemensen***
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijzen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. ***Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties***
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. ***Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk***
J. Terpstra, 2008
47. ***Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing***
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. ***Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak***
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. ***Het betwiste politiebestel. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebestel in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales***

- A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. ***Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers***
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010
- 51a. ***Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. ***Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid***
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
52. ***Lokale politiek over politie***
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. ***Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren***
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. ***Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren***
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. ***Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk***
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. ***Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk***
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
54. ***Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw***
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
55. ***Managing collective violence around public events: an international comparison***
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
56. ***Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores***
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
57. ***De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap***

- W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. *Proactief handhaven en gelijk behandelen***
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011
- 59a. *De sterkte van de arm: feiten en mythes***
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. *Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen***
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 60. *De nachtdienst 'verlicht'***
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 61. *Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten***
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
- 62. *Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zedes)recidive***
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
- 63. *Hoe een angstaas een jokkebrok herkent***
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 64. *Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen***
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
- 65. *Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak***
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
- 66. *Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen***
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
- 67. *Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap***
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 68. *Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal***
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 69. *Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen***
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
- 70. *Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar***
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. ***Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen***
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. ***Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland***
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. ***De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden***
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. ***Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie***
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. ***Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving***
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. ***Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders***
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. ***Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte***
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. ***Politiemensen over het strafrecht***
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. ***Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren***
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. ***De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren***
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. ***Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische exgedetineerden***
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. ***Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland***
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015
83. ***Demonstratieve kampementen***
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. ***Private ordebewaarders bij betogingen***

- B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. *Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams*
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. *'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel*
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. *Politie en GHB-problematiek op het platteland*
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. *Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk*
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. *Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal*
A. Vredeveldt, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. *Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders*
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. *Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden*
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. *VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk*
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. *De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek*
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
- 93A *Focus. Evaluatie pilot bodycams Politie Eenheid Amsterdam 2017-2018*
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019
- 93b *Evaluatie bodycams Landelijke Eenheid; Proeftuin bodycams Dienst Infrastructuur 2018*
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2019
94. *Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
- 94a. *Interveniëren in criminele families*
A. Boer, R. Ceulen, H. Moors, T. Spapens, EMMA/Tilburg University, 2020
95. *Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken*
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017

96. ***Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing***
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, Tilburg, 2017
97. ***Horen, zien en zwijgen. Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap***
E. Bervoets & M. Bruinsma, Bureau Bervoets, Amersfoort, 2017
98. ***Geweld tegen hulpverleners in de psychiatrie. Aard, omvang en aangifte bij de politie***
J.M. Harte, I. van Houwelingen & M.E. van Leeuwen, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
99. ***Geëiste en opgelegde straffen bij de strafrechtelijke afhandeling van georganiseerde criminaliteit. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit***
C.G. van Wingerde & H.G. van de Bunt, Erasmus School of Law, Rotterdam, 2017
100. ***Doorgroeiers in de misdaad. De criminele carrières en achtergrondkenmerken van jonge daders van een zwaar delict***
V. van Koppen, V. van der Geest & E.R. Kleemans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2017
101. ***Profielen van Nederlandse outlawbikers en Nederlandse outlawbikerclubs***
A. Blokland, W. van der Leest & M. Soudijn (m.m.v. E. Kleinheerenbrink & I. van Die), Leiden Law School, Leiden, 2017
102. ***Verdachten van terrorisme in beeld. Achtergrondkenmerken, 'triggers' en eerdere politiecontacten***
F. Thijs, E. Rodermond & F. Weerman, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2018
103. ***Burgemeesters in cyberspace. Handhaving van de openbare orde door bestuurlijke maatregelen in een digitale wereld***
W. Bantema, S.M.A. Twickler, S.A.J. Munneke, M. Duchateau & W.Ph. Stol, NHL Stenden Hogeschool, Leeuwarden; Rijksuniversiteit Groningen, Groningen, 2018
104. ***Een bittere pil. Het fenomeen en de aanpak van illegale medicijnenhandel***
I. van Leiden, A. Lenders & H. Ferwerda, Bureau Beke, Arnhem, 2018
105. ***Vastzitten zonder straf. Over inverzekeringstellingen en schadevergoedingen op basis van artikel 89 Sv***
P. Kruize & P. Gruter, Bureau Ateno, Amsterdam, 2018
106. ***'Ik hou het hier wel uit, hoor'. Mentale weerbaarheid binnen de districtsrecherche***
H. Sollie, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2018
107. ***Bestuurlijke bevoegdheden, politie en de lokale aanpak van onveiligheid***
R. Salet & H. Sackers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
108. ***Politie en actief burgerschap: een veilig verbond? Een onderzoek naar samenwerking, controle en (neven)effecten***

- V. Lub & T. de Leeuw, m.m.v. A.S. Leerkes & R.J. Kleinhans, Bureau voor Sociale Argumentatie, Rotterdam; Erasmus Universiteit, Rotterdam; Bureau voor Maatschappij, Veiligheid & Deviantie, Rotterdam, 2019
- 109. Wijkagenten en veranderingen in hun dagelijks werk. Verslag van een onderzoek**
J. Terpstra, m.m.v. A. Evers, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2019
- 110. Naar een efficiëntere noodhulp? Een verkennend actieonderzoek**
A. Scholtens & I. Helsloot, m.m.v. S. Kraaijenbrink, J. Vlagsma, M. Jürgens, D. Mouris & M. Eising, Crisislab, Renswoude, 2019
- 111. Bestrijding van Outlaw Motorcycle Gangs. Een rechtsvergelijkende studie naar de aanpak van onrechtmatige organisaties in rechtsstatelijk perspectief.**
J. Koornstra, B. Roorda, M. Vols & J.G. Brouwer, Rijksuniversiteit Groningen, 2019
- 112. Politiestraatgezag en (on)gehoorzaam burgergedrag**
A. Scholtens, M. Helsloot, I. Helsloot, Crisislab, Renswoude, 2019
- 113. Verkeershandhaving op Nederlandse autosnelwegen; Evaluatie van de werkwijze van het Team EVT, de effecten en de acceptatie van politiecontroles**
Ch. Goldenbeld, A. Stelling-Kończak, S. van der Kint, SWOV, Den Haag, 2019
- 114. Virtual reality als onderzoeksmethode om inbrekers te doorgronden**
I. van Sintemaartensdijk, J.L. van Gelder, P.A.M. van Lange, M. Otte, J.W. van Prooijen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2019
- 115. Wanneer blaffende honden bijten. Een vergelijking tussen fataal en niet-fataal huiselijk geweld**
P. Aarten, C. Boelema Robertus, L. Alink, M. Liem, Universiteit Leiden, 2020
- 116. Kijk naar het systeem. Begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken**
W. Landman, R. Kouwenhoven, M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2020
- 117. Verbeelding in de verhoorkamer. De invloed van het gebruik van beeldmateriaal in het verhoor op verhoortechnieken en proceshouding**
W.J. Verhoeven, G. Vanderveen, L. van Dillen, S. Kruit, Erasmus Universiteit, Universiteit Leiden, 2020
- 118. Met gepast geweld. Politiegeweld in Nederland in 2016**
M. Kuin, F. Kriek, J. Timmer, m.m.v. Y. Bleeker en E. Verbeek, Regioplan, Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
- 119. De rol van bodycambeelden in de opsporing en bewijsvoering**
A. Vredevelde, L. Kesteloo, A. Hildebrandt, Vrije Universiteit Amsterdam, 2020
- 120. Slachtoffer van onlinecriminaliteit, wat nu?**
S.G.A. van de Weijer, E.R. Leukfeldt, S. van der Zee, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2020
- 121. Een alternatief voor jeugdige hackers? Plan- en procesevaluatie van Hack_Right**
J.A.M. Schiks, M.S. van 't Hoff-de Goede, E.R. Leukfeldt. De Haagse Hogeschool, Centre of Expertise Cybersecurity, Den Haag; Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
- 122. Criminaliteit en huiselijk geweld: twee kanten van dezelfde medaille? De relatie tussen criminaliteit en huiselijk geweld**

- S. van Deuren, J. Kroese, M. van Dijk, V. Eichelsheim, A. Blokland, S. van de Weijer. Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2021
- 123 *Oververtegenwoordiging verder ontcijferd. Een kwantitatief onderzoek naar sociale verschillen in verdenkingskans en zelfgerapporteerd crimineel gedrag onder jongeren in Nederland***
W. Bezemer, A. Leerkes. Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2021
- 124 *Gebiedsgebonden politiewerk in ontwikkeling. Onderzoek naar basisteams in een digitale en superdiverse samenleving***
J. Terpstra, R. Salet, I. van Duijneveldt, T. Havinga, Radboud Universiteit 2021